Biekorf. Jaargang 51

bron
Biekorf. Jaargang 51. A. Van Poelvoorde, Brugge 1950

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001195001_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

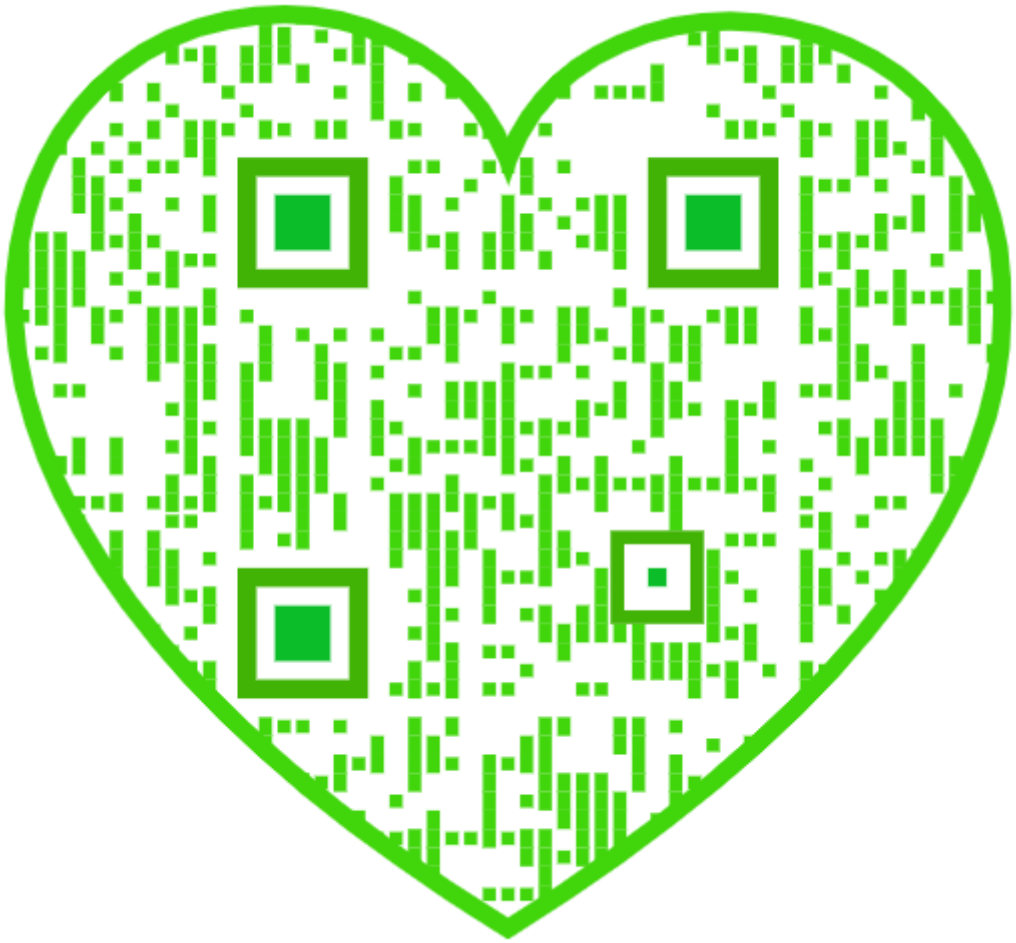

[Nummer 1]

Rond een Brugs poortersgeslacht van de XIIIe eeuw.

I. Leven en Dood van Jan van der Buerse.

ROND 1270 bestond de Brugse bevolking uit twee sociale klassen, de poorters en de ambachtslieden. De poorters hadden het meesterschap in de stad. Zij alleen konden tot schepenen aangesteld worden, terwijl de ambachtslieden geen meezeggenschap hadden. Ten gevolge van het machtsmisbruik van de poorters, brak in 1280 te Brugge een opstand uit van de ambachtslieden tegen de rijke patriciërs. De verbitterde ambachtslieden stelden hun klachten in geschrift en zonden het stuk naar de graaf van Vlaanderen.

Uit de levensbeschrijving van de poorter Jan van der Buerse, alsook uit het proces van 1270 tegen zijn moordenaar, leren we nader sommige van de redens kennen waardoor de patriciërs zich bij de ambachtslieden hatelijk maakten.

De vader van Jan van der Beurse, met name Geraard,

was gehuwd met Geertrut Uuttensacke. Uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren, Jan en Maria. Bij het afsterven van hun moeder betaalde Geraard van der Buerse 200 pond aan de voogden van zijn kinderen, als aandeel van deze laatste in de erfenis van hun moeder.

Geraard ging een tweede huwelijk aan met de dochter van Simon Moers, en, bij zijn overlijden, ontvingen de twee kinderen uit het eerste huwelijk een som van 200 pond, alsook 66 pond 13 sols en 4 deniers parisis in hetgene hun vader nog te goed had van zijn schuldeisers. Dit aandeel in de erfenis van hun vader werd toevertrouwd aan de voogd der wezen, namelijk hun oom Jan Uuttensacke.

Toen een van de twee wezen, Maria, de weduwnaar Jean le Finiere huwde, ontving ze als bruidschat 200 pond uit de nalatenschap van haar ouders, alsook 20 pond voor de aankoop van een scharlaken kleed. Er bleven nog 147 pond 13 s. 4 den. par. over, als aandeel van Jan in de erfenis. Deze som zou hem uitbetaald worden bij zijn meerderjarigheid, op vijf en twintigjarige ouderdom[1].

Jan van der Buerse was geen toonbeeld van deugden, zoals blijkt uit zijn lijvig dossier. Op zekere dag diende hij een ranseling toe aan Chrestien Delescoupe, een kapelaan van de Sint-Donaaskerk. Door de grafelijke baljuw werd hij veroordeeld tot een boete van 12 pond. Door toedoen van de deken van Sint-Donaas, een familielid van Jan, vroeg de kapelaan geen schadevergoeding.

Een andere maal wilde hij zich vergrijpen aan een jonge dochter uit de omgeving van de abdij van

(1) Volgens het pas verschenen werk van J. Maréchal. Geschiedenis van de Brugse Beurs, Brugge, 1949. De levensbeschrijving komt voor op de blz. 16-18, de tekst betreffende het proces op blz. 67-73. Dit stuk is werkelijk van zeer groot belang voor de Brugse stadsgeschiedenis, daarom wordt het in deze bijdrage nader toegelicht.

Eekhoute te Brugge. De moeder, die zich daartegen wilde verzetten, brak hij de ruggegraat. Het was waarschijnlijk slechts een arme vrouw, want de schuldige werd veroordeeld tot niet meer dan 5 pond boete en 7 pond schadevergoeding(1).

In de middeleeuwen was het te Brugge de gewoonte op bepaalde tijdstippen bedevaarten te ondernemen naar O.L. Vrouw te Aardenburg. Meestal eindigden deze bedevaarten in dronkenschap en vechtpartijen. Jan van der Buerse was ook, met enkele van zijn vrienden, te voet naar O.L. Vrouw van Aardenburg getrokken. Bij hun terugkeer te Moerkerke, liepen ze door het korenveld van de landbouwer Coubout. Deze verzocht hen beleefd, niet in het koren te lopen. Als antwoord trok Jan zijn zwaard en kwetste Coubout aan de schouder. Hij werd veroordeeld tot 10 pond boete en tot 16 pond schadevergoeding.

Later liep Jan nog een veroordeling op en moest 3 pond schadevergoeding betalen aan een knecht Boulekin, die hij erg geslagen had. Hetzelfde deed hij ook met Steven Stockelin, een Brugs poorter.

Al deze boeten en schadevergoedingen moesten betaald worden door de voogd van Jan, namelijk zijn oom Jan Uuttensacke, die zijn erfenis beheerde.

Deze laatste, die zag dat de gelden van zijn pupil snel verminderden, besloot, samen met andere familieleden, een staanplaats (stal) aan te kopen in de halle, waar Jan, evenals zijn voorouders, lakensnijder zou worden, d.w.z. laken in het klein zou verkopen: de

(1) Schaking van meisjes uit de volksklas door rijke poorterszonen kwam herhaaldelijk voor in onze Vlaamse steden. In 1278 vaardigden de Brugse schepenen strenge strafbepalingen uit tegen dat misdrijf: de schuldige zou al zijn bezittingen verliezen en voorgoed (voor honderd jaar) uit het graafschap verbannen worden. Te Ieper zijn reeds zulke maatregelen bekend in 1230. Zie daarover L. Gilliodts van Severen. Coutumes de la Ville de Bruges, I, blz. 228-232, n^{r} VI (Brussel, 1874); Coutumes de la Ville d'Ypres, II, blz. 18-19, n^{r} X (Brussel, 1908).

hoeveelheid per verkoop mocht, in dit geval, nooit meer bedragen dan één geheel stuk laken. De lakensnijders behoorden nog tot de beroepen van de poorters, waaronder men ook de groothandelaars en de brouwers rekende, terwijl de lijnwaadsnijders, die lijnwaad in het klein verkochten, tot de ambachtslieden behoorden.(1)

Jan van der Buerse, dank zij zijn nieuw beroep, begon nu een ordelijk leven te leiden. Ondanks zijn vroegere veroordelingen werd hij tot schepen van de stad aangesteld. Hij woonde in bij zijn zuster Marie le Finiere, op de parochie van O.L. Vrouw.(2) Toch zou hij weldra betrokken worden in een vechtpartij die een einde stelde aan zijn kort maar beroerd leven. In die tijd immers kende men nog veten die jarenlang duurden en waarin de gehele familie solidair bleef.(3)

Op 19 Maart 1270, rond de middag, vernam Jan van der Buerse dat zijn kozijn Ghildolf, zoon van Ghildolf, in een gevecht met Willem van Kadzand, zwaar gekwetst was op de parochie van St. Kruis, bij de Rolweg, voor de huizen van Mabe Nonne en Jan Naievel en bij het huis van Catharina Knuuts. Jan trok er naar toe en vond er zijn stervende kozijn; hij zelf werd aldaar dodelijk gekwetst.

Het genoemde stadsdeel lag toen nog onder de heerlijkheid van Sijsele, evenals heel de huidige parochie van St. Anna, die vroeger deel uitmaakte van de parochie van St. Kruis.(4) Jan werd dan ook op bevel van de

(1) R. Haepke. Brügges Entwicklung, blz 187-209 (Berlijn, 1908). Ook Jean le Finiere, schoonbroeder van Jan van der Buerse, was lakensnijder. Maréchal, a.w., blz. 45, n. 30.
(2) Maréchal, a.w., blz. 46, nota 38 en 39.
(3) Coutume de Bruges, blz. 200-211.
(4) Dit gebied werd slechts enkele jaren later, in 1275, bij Brugge ingelijfd. De huidige stadsvestingen dateren van 1297-1299. - In deze afgelegen buurten, die toen nog niet tot het rechtsgebied van de Brugse schepenen behoorden, woonden o.m. de knechten van de ambachtslieden, zoals de bontwerker Jan *Naievel* of vellennaaier.

schepenen van Sijsele aangehouden en naar het huis van ser Colard van Leffinghe overgebracht.(1) Daar verbleef hij een paar dagen totdat hij, na het storten van een borgsom, binnen Brugge mocht overgebracht worden, in het huis van zijn oom, Jan Uuttensacke, gelegen op de Burg, bij de kerk van St. Baselis, op de St Donaasparochie.

Terstond werd een knecht naar een ver afgelegen bedevaartplaats gezonden, die enkel aangeduid wordt door de woorden ‘outre mer’, om de genezing van Jan af te smeken. Jan was niet in staat zijn eigen testament op te maken en hij belastte ermede zijn pastoor, Lambert de Corenbiter, en zijn oom, Jan Uuttensacke, aan wie hij al zijn bezittingen toevertrouwde ‘pour amender ses mesfais’: om zijn misdaden uit te wissen.

Jan van der Buerse werd verzorgd door verscheidene heelmeesters, namelijk door meester Pieter van de Leene, die bijgestaan werd door zijn zoon, door meester Simon, heelmeester te Brugge, en door meester Walter de Casebanke uit Ieper; deze laatste had slechts één hand. Deze heelmeesters opereerden de gekwetste in het huis van zijn oom. Gedurende de bewerking werd Jan ondermeer vastgehouden door de grote Brugse poorter Clais Bonin, die waarschijnlijk tot zijn vrienden behoorde(2). Gedurende vijf nachten werd hij opgepast door zijn nicht Heilsoete Appelcopers, die veel van hem hield. Maar al deze zorgen mochten niet baten en Jan van der Buerse overleed acht dagen na de vechtpartij.

Jan Uuttensacke liet zijn neef op prachtige wijze begraven, zoals het betaamde voor een lid van een grote Brugse familie. Kostelijk goudlaken werd gebruikt, alsook veel wassen kaarsen. Er werden giften uitgedeeld aan de armen. De dode werd begraven in een stenen

(1) Dit huis stond op de hoek van de Molenmeers en de Leffingestraat.
(2) Maréchal, a.w., blz. 46. n. 47.

tombe. Dit alles wordt ons verhaald door Jan Uuttensacke twintig jaar na de begrafenis, rond 1290, en hij voegt er aan toe dat de begrafenissen rond 1270 veel plechtiger waren en met meer kosten gepaard gingen dan rond 1290[1].

Dit laatste wijst op een gevoelige vermindering van de welstand te Brugge. Het is namelijk in de jaren tussen 1270 en 1290 dat de Vlaamse handel passief werd. Vroeger voerden de Vlamingen op eigen schepen hun lakens uit, en brachten, bij hun terugkeer, een lading mede uit den vreemde. Ten gevolge van de gedurige politieke moeilijkheden met Engeland, waren de Vlaamse schepen van de zee verjaagd. Vreemde kooplieden, vooral leden van de Duitse Hanze, voerden nu met eigen schepen de vreemde waren in te Brugge en in het Zwin. Zij hadden tevens de uitvoer van het Vlaamse laken in handen. De Vlaamse handel was passief geworden, en de Vlamingen waren nu de tussenpersonen van de vreemdelingen die hier kwamen handel drijven. De grote handelswinsten, die vroeger de bron van de grote rijkdom waren voor de poortersfamiliën uit de Vlaamse steden, gingen voortaan naar de vreemdelingen.

Rond dezelfde tijd zien we dat de rijke Vlaamse kooplieden hun kapitaal terugtrokken uit de handel en hun geld belegden in grondbezit en renten. Zij ondernamen ook de grote openbare werken, zoals te Brugge, het heropbouwen van het belfort, na de brand van 1280, het bouwen van de nieuwe halle of Waterhalle in 1284 en het aanleggen van de huidige stadsvestingen in 1297-1299[2].

Ten gevolge van het passief worden van de Vlaamse handel, nam het Brugs ambacht van makelaars en hosteliers een zeer grote uitbreiding. Zekere poorters, waaronder leden van de familie van der Buerse,

(1) ‘que on usoit plus a chel tans que on ne fait ore’ Aldaar, blz. 70.
(2) Haepke, a.w., blz. 187-209.

werden nu makelaars. In rechte werden ze dus lid van de ambachten; ze vielen hierdoor in een mindere klasse van de bevolking, maar in feite bleven ze op gelijke voet met de poorters, die de hoogste klasse van de stadsbevolking vormden[1].

Na de dood van Jan van der Buerse, spanden zijn familieleden een rechtsgeding in tegen zijn moordenaar, Willem van Cadzand. De feiten hadden zich voorgedaan op het gebied van het ambacht van Sijsele. En het was voor de magistraat van dit ambacht dat het proces moest gepleit worden. Het relaas van dit proces brengt ons interessante inlichtingen over de rechtspraak op het einde van de XIIIe eeuw.

De familie van der Buerse moest beginnen met de rechters goed te stemmen, door het betalen van zekere sommen aan de baljuw, de schepenklerk en de schepenen van Sijsele. Dit was nog onvoldoende. De moordenaar, die een machtig persoon was, had zware bedreigingen geuit tegen de kleine mensen uit het gewest van de Rolweg, zo ze durfden getuigen voor de rechtbank over de moord die ze hadden zien gebeuren. De familie moest de getuigen grote geldsommen betalen vooraleer ze durfden hun getuigenis voor de rechtbank afleggen. De bontwerkersknecht Jan Naievel moest 30 pond betaald worden; na zijn getuigenis verliet hij het land en durfde nooit meer terugkeren. Andere getuigen, waaronder Ernoul de Keerschieter, ontvingen respectievelijk 16 pond, 10 pond, 5 pond en 3 pond.

Hoe het proces afgelopen is, weten we niet. Maar Jan Uuttensacke had ten slotte meer geld uitgegeven dan hij van Jan van der Buerse in bewaring had[2].

(1) Maréchal, a.w., blz. 23-24.

(2) Twintig jaar later werd Jan Uuttensacke door de erfgenamen van de vermoorde voor de Brugse schepenbank gedaagd voor de betaling van 57 pond die hij zou achtergehouden hebben uit de nalatenschap van zijn neef Jan. Enkele dagen later eisten ze 95 pond, alsook de intrest van dit geld gedurende twintig jaren. Voor de eerste termijn vroegen ze 10%, voor de tweede 12% en voor de derde 20%, bij zover dat Uuttensacke door de schepenen veroordeeld werd tot het betalen van 538 pond. Daar hij niet tevreden was met de uitspraak, vroeg hij vruchteloos een advokaat, en de schepenen veroordeelden hem tot een boete van 140 pond. De schepenen gingen toen over tot het verkopen van het goed van Jan. Deze laatste ging tegen het vonnis van de Brugse schepenen in beroep bij de graaf van Vlaanderen, en het is bij deze gelegenheid dat hij, in zijn klacht, het leven verhaalt van Jan van der Buerse, dat door andere getuigen bevestigd wordt, alsook wat hem ten laste gelegd werd door de erfgenamen van de vermoorde twintig jaren na dezes dood.

II. Het scharlaken bruidskleed van Marie van der Buerse

Toen Marie van der Buerse, zuster van Jan, rond 1265 wilde huwen met de lakensnijder Jan le Finiere, kreeg ze als bruidsgift haar aandeel in de erfenis van haar ouders, namelijk 300 pond parisis, alsook een scharlaken kleed ter waarde van 20 pond(1)

Scharlaken was een van de fijnste stoffen die in Vlaanderen werden geweven(2). Het dragen van scharlaken klederen was een voorrecht van ridders en de met hen gelijkgestelde doctoren en wetheren(3). Het scharlaken bruidskleed van Marie van der Buerse wijst er op, dat zij behoorde tot de rijke burgerij, die op gelijke voet stond met de ridders.

In de Ieperse keure van 1295 over de huwelijken

(1) 'De rechief il avint que il fu parlé du mariage de le sereur, ki a à non Marie et de Jehan le Finiere,..... li donna on en droit mariage, des devant dit deniers (het weesgeld van Jan en Marie) 300 lb. et une robe d'escarlate de 20 lb. de parisis'. Maréchal, a.w. blz. 68.

(2) Gewoonlijk was de stof rood van kleur, doch er bestond ook van bruin, paars, groen, blauw, wit en zwart scharlaken. Zie Verdam Mnl. Wdb. s.v. Scharlaken.

(3) Verdam t.a.p. Viollet-le-Duc. Dict. du Mobilier francais, III, blz. 365.

heeft het laatste artikel de volgende inhoud: ‘Geen verloofden mogen een scharlaken kleed laten maken, zo ze niet samen ten minste 500 pond bezitten, op de zware boete van 50 pond[1]. De verklaring onder eed van de bruidegom dat ze deze som bezitten, volstaat’[2]. Het waren dus enkel de rijke inwoners, met een familiebezit van minstens 500 pond, die te Ieper scharlaken klederen mochten dragen. Zulke klederen waren een onderscheidingsteken van de hogere stand.

In de dertiende eeuw bestond er een zeer strenge scheiding tussen de poorters en de ambachtslieden. Wanneer deze laatste tot een zekere rijkdom waren gekomen, mochten ze in de poorterij en tevens in het Vlaamse koopliedengild of Hanze van Londen opgenomen worden. Daartoe was de eerste voorwaarde dat ze voor altijd aan hun ambacht of handwerk verzaakten; eerst na een vol jaar verzaking, konden ze poorter worden mits het betalen van een mark (ca. 500 gr.) goud[3]. De statuten van de Hanze van Londen bepalen welke ambachten niet door de poorters mogen uitgeoefend worden, o.m. deze van wevers, volders, scheerders, kleinhandelaars in boter en kaas, schoenmakers, kleermakers, bontwerkers, timmerlieden, ketelboeters en verwers[4].

Op het einde van de XIIIe eeuw ziet men de

(1) De zwaarste boete voor een misdrijf was alstoen 60 pond.

(2) ‘Nus fianchies, ni fianchie, ne fachent ruebe de ancun draep taint en graine [= karmijn, scharlakenrood; mnl. greine], se il naient et portent en samble chiunc cens lb. ou plus, sour 50 lb. Et de le quantiteit del avoir doit on croire le fianchet par son sairement’. Gilliodts van Severen. Coutumes de la ville d'Ypres, II, blz. 49. (Brussel, 1908).

(3) Dit was een grote som; de koopkracht van het goud was in de 13^{e} eeuw belangrijk veel groter dan tegenwoordig.

(4) ‘Tinturier ki tignent de leur mains meismes et ki ont los ongles bleus’. Warnkoenig-Gheldolf. Histoire de la Flandre II, bl. 506 en 509 (Brussel, 1836).

traditionele scheiding der bevolking in familiën van poorters en familiën van ambachtslieden vervallen, waarschijnlijk omdat sommige leden van de poortersgeslachten verarmd waren, terwijl bepaalde ambachtslieden een aanzienlijk fortuin hadden bijeengebracht en hun ambacht verder wilden uitoefenen. In plaats van de geboorte, werd als sociaal criterium van de hogere standen de rijkdom ingevoerd. Te Ieper, alsdan de rijkste stad van het graafschap Vlaanderen(1), bedroeg het vereiste minimum 500 pond parisis, zoals blijkt uit de keure van de huwelijken.

Te Brugge bedroeg het vereiste minimum aan bezit om tot de hogere standen te behoren slechts 300 pond parisis. Op het einde van de XIIIe eeuw stonden hier de rijke inwoners op dezelfde voet als de ridders: daarom werd hun, vanaf 1292, bevolen *te paard* deel te nemen aan de krijgstochten van de stad. Iedereen die te Brugge ten minste 300 pond rijk was, moest in oorlogstijd te paard dienen bij de stedelijke ruiterij, hetzij hij behoorde tot de poorterij of tot de ambachten. De poorters en de ambachtslieden die minder dan 300 pond bezaten, dienden te voet, respectievelijk in een van de zes afdelingen poorters of in een ambacht.

Ieder ruiter moest een eigen paard bezitten en ermede ten strijde trekken drie weken na de oproeping. De waarde van het paard verschilde volgens het vermogen van de bezitter. Daartoe waren de rijke burgers te Brugge ingedeeld in vijf klassen: de 1^{e} klas, die meer dan 3000 lb. bezat, moest beschikken over een paard van 40 pond; de 2^{e} klas, die meer dan 2000 lb. bezat, over een paard van 30 lb.; de 3e klas, met een bezit van meer dan 1000 lb., over een paard van 20 lb. (dat dus zoveel kostte als het bruidskleed van Marie van der Buerse); de 4e klas, die van 500 tot 900 lb.

(1) H. van Werveke. De Gentsche Stadsfinanciën, blz. 349 (Brussel, 1934; Mémoires in-8 de l'Acad. Royale de Belgique).

rijk was, over een paard van 16 lb.; en eindelijk de 5e klas, waarvan het bezit schommelde tussen 300 en 500 lb., moest over een paard beschikken van 10 lb. De burgers van de twee hoogste klassen moesten daarenboven nog een ijzeren uitrusting voor hun paard bezitten. Onder de Brugse burgers die in 1292 *meer dan duizend pond* bezaten, vinden we ook ambachtslieden, onder meer twaalf makelaars, twee viskopers, de deken van de wevers, één leertouwer, twee leden uit de bouwnijverheid, één glazenmaker, één kruidenier en één mercenier(1).

Dit alles wijst duidelijk op de sociale verandering in onze gemeenten, en namelijk te Brugge, op de vooravond van de strijd met de Franse monarchie.

JOS. DE SMET

Herinneringen aan Pastoor Leroy

PASTOOR Leroy was gekend als een pittige verteller. Bij ieder vergadering van zijn boerinnengilde te Wulpen wist hij er een gepaste vertelling op te dissen.

Af en toe kwam hij ook af naar het College van Nieuwpoort met zijn 'driewielkarre'(2), zoals hij dat noemde. Iedereen zag gaarne de pastoor van Wulpen komen, want altijd had hij er 'enige' ten beste. 't Was kwestie van hem aan 't vertellen te krijgen. Hadt ge moeten vragen: 'Meneer Pastor, vertel er eens enige' dan had hij geantwoord (zoals hij 't nog gedaan heeft) 'Peist ge dat ik voor uw zot zal dienen!' Ook voor de Davidsfondsafdeling wilde hij nooit komen vertellen.

(1) J. De Smet. De inrichting van de poorterlijke ruiterij te Brugge in 1292, in Verslagen en Med. van de Kon. Vl. Acad. 1930, blz. 489-505.

(2) Fiets op 3 wielen, twee grote langs achter.

Gewoonlijk kregen de leraars hem aan 't vertellen en dan was 't de een na de andere. Als 't paste op een wandeldag van de studenten, dan kon het gebeuren dat hij zat te vertellen totdat de surveillant weer binnenkwam van de wandeling.

We vonden 't jammer moesten al die kluchten en vertellingen verloren gaan en nergens opgetekend zijn.

In Juli 1933 ging hij in ruste naar Veurne. De eerste jaren dat zijn benen nog meewilden, deed hij zijn dagelijkse wandeling naar 't Sint-Walburgapark en vond daar geregeld dezelfde bezoekers. Hij kon ook niet nalaten er daar ook nu en dan eentje te vertellen. Iedereen kende hem als schrijver van *Zeisels en Vertellingen*, van *Karel de Blauwer* en *Pieter de Pensejager*(1), maar hij scheen een vat vol van vertellingen.

Rond die jaren kwam 'De Toekomst'(2) uit. Hoe dat nu gelukt is, weet ik niet, maar Pastor Leroy werd aangesproken om daar ook nu en dan een vertellingske of klucht te laten verschijnen. Hij moet aanvaard hebben op voorwaarde dat zijn medewerking volstrekt onbekend zou blijven.

Zo verschenen dan vanaf October 1933 tot Januari 1935 geregeld zijn vertellingen 'uit Leutegem' ondertekend door 'Een Leutegemnaar'. Zoals hij het in zijn eerste bijdrage 'Leutegem' zelf zegt door de mond van de burgemeester van Leutegem, hij deed het tegen de schunnige praat. 'Zulke vette redens en bevallen ook niet aan eerlijke menschen..... De burgemeester van Leutegem zocht eenige vrienden op, die gelijk gezind waren en daar werd besloten dat zij in hunne vergaderingskes koddige kluchten zouden vertellen tot hun verzet'.

Zijn eerste bijdrage eindigt hij: 'Mocht ik zoowel als de burgemeester u hertelijk doen lachen en alle

(1) Zie zijn levensschets door F.R. Boschvogel in de reeks Westvlaamsche Boogaard.
(2) Weekblad voor Veurne, Diksmuide, Nieuwpoort, van 'De Poperingenaar'

andere zeden- of eerekwetsende klap voorgoed doen ophouden. Dat is mijn wensch en mijn doel'.

Daarmee had Pastor Leroy uitgezet onder de dek naam 'Een Leutegemnaar' totdat iedereen die Leutegemnaar ontdekt had. Zo eindigden dan rond Januari 1935 zijn vertellingen uit Leutegem. Is het omdat hij ontdekt was? of om een ander reden? 'k Hoorde ook zeggen dat hij het eens was 'doorgesteken' geweest, en dàt zou hem zijn pen voorgoed hebben doen neerleggen.

Ik heb bijna al de vertellingen uit Leutegem bewaard. Dat ik ze allemaal heb, zou ik niet durven beweren, maar dat Pastor Leroy er nog veel kende, die niet opgetekend zijn geweest, dat weet ik ook: immers ik heb er hem zelf nog horen vertellen, die niet voorkomen onder zijn Leutegemse vertellingen.

Hier volgt een opsomming van zijn vertellingen uit Leutegem:

> Leutegem. Een klucht van den Burgermeester van Leutegem. Een klucht voor de Octobermaand. Een retraite van twee papegaais. De klucht van Mieltje, de koeier van de burgemeester. Nog een Papegaaikluchte. Hij had zijn hommel (hop) verkocht. Hoe Pier Lap zijn leven verlangde. Een gebeurtenis uit de voorlaatste oorlog (in 't jaar 14 in October). Een aardige reiziger. De Charlatan. Het Molengeding. Hoe Sissen Drooglever's bekeering schipbreuk leed. Iets over kloppen en opendoen. Een rare maar goede tandentrekker. De nieuwe Meid. Lost de volgende moeilijkheid op. Broedertwist. 't Was schrikkelijk. Wat gaan wij doen van d'achternoen? Wat is het socialisme? Hoe legt ge dat uit? Hoe die Cactusplante te te passe kwam. Djoos met zijn ezel. Bij ondervinding goeden raad. Twee dulle vrouwen aan 't kijven en verwenschen. Van den nekker of waterduivel. Een Sabbat van Spoken. Een misverstaan Hoe het winnen van een miljoen doodelijk kan zijn bij hertlijders. Een kleine boodschap. Stinkerskaas. Bij het afsterven van een lid der Gilde. Waarom de honden aan malkaar rieken. De koloniale Loterij. Is dat toch verschieten! Babbige met haar Snippen. Een zoet woordeke. Van twee getrouwden die wilden scheiden. Wat verloren moeite of verloren werk is. Twee kinderkluchtjes. Twee Marietjes gingen voor de eerste keer naar de biechte: de eene loech en de andere kreesch. Adam en Eva. Irma Kwakkelbeen.

't Is een hele reeks, de ene al langer dan de andere, de ene ook al beter dan de andere. Jammer genoeg dat hij te vroeg ontdekt is geweest en ze niet allemaal opgetekend werden. Jammer ook dat ze in een weekblad verschenen en er zoveel andere 'vliegende' misschien wel voorgoed verloren zijn gegaan.

Pastor Leroy bleef tot zijn laatste dagen een van die joviale typen van Westvlaamse pastoors. Zoals hij zelf zo pittig zei 'Willen de pooten niet meer mee, de kop blijft nog frisch'

C.D.

Een klucht van den Burgemeester van Leutegem

'k Zal beginnen met een klucht van den Burgemeester zelf om te toonen welk een geestigaard hij was[(1)].

De Burgemeester was een vent gelijk een boom en sterk gelijk een herkuul met een herte gelijk een koekebrood.

Twee maal te weke ging hij 's avonds naar de plaatse om een verzettig pintje te drinken met zijn kennissen. Na wat geklapt te hebben over boerenzaken, gerocht het gesprek op geestige poetsen en kluchten en de tijd vervloog zoo rap dat hij dikwijls in de late uurtjes naar huis trok.

Katrientje, zijn vrouw, was een klein wijveke en een aller neerstigste boerin. Ieder keer dat haar man, die pretbroek, wat later thuis kwam, en koste zij niet laten van te knotteren en den Burgemeester kreeg een sermoentje van zijne vrouw. Dat stak hem tegen, maar hij gebaarde van niets, beloofde hem te beteren en daarmee was 't knotteren en sermoenen uit.

Op zekeren avond was hij wederom late op zijne stukken en langst den weg verzinde hij eenen list om zijn brave vrouw dat sermoenen af te leeren.

Ja maar, hij was nog niet geheel binnen of Katrientje begoste al. De Burgemeester schoot in een hertelijken lach, nam zijn wijveken op gelijk een pluimke en zette ze boven op den tafel; dan pakte hij eenen stoel, zette hem neder, kruiste zijn twee lange beenen en zei:

- Katrientje, als gij wilt preêken, moet ge hooge staan.

't Vrouwtje stond daar en wierd benauwd; zij zocht hoe zij van die preekstoel ging geraken, maar ze koste niet, de tafel begon te wikkelen en zij sprak de schoonste woorden van de wereld om verlost te zijn. 't Sermoen was uit en den

(1) Verschenen in De Toekomst van October 1933.

burgemeester zette ze al lachend op den grond en ze sukkelde al schudhoofden naar heur bedde.

't Werd Nieuwjaar en 't vroos dat de honden grijnsden en de burgemeester, die wat lange gewarmd hadde bij de herbergstoven in blij en geestig gezelschap, kwam nog eens in de late uurtjes thuis. Katrientje deed open maar z'en sprak geen woord. De Burgemeester meende dat de poetse die hij gespeeld had. Katrientje het sermoenen had afgeleerd, en trok al monkelen naar zijn bedde.

Als zij alle twee gedekt en warm in bedde waren, peinsde Katrientje ‘nu en zal hij mij toch op de tafel niet meer zetten’ en zij herbegost te knotteren over zijn eeuwig en ervig late wegzitten.

De Burgemeester stond al met eens rechte boven op zijn bedde met al de dekkingen op zijn hoofd:

- Katrientje, zei hij, 'k geloove dat wij aan 't evangelie zijn, we moeten rechte staan.

't Vrouwtje kreeg koud en zweeg. 't Evangelie was uit.

Sedertdien, als de burgemeester wat te late thuiskomt, en is er noch sermoen noch evangelie meer, en de geestige burgemeester en is er niet dul om.

EEN LEUTEGEMNAAR

Een briefje van Pater Amaat Vyncke

TOEVALLIG viel ons, bij het doorsnuffelen van de correspondentie van kapitein Storms (1846-1918), bewaard in het Museum van Terveuren, een briefje van Pater Amaat Vyncke in handen. Aangezien het, voor zover wij het goed voorhebben, niet voorkomt in de brievenverzamelingen die werden uitgegeven, laten wij het hier volgen.

Dit korte schrijven werd gericht aan Storms op het ogenblik dat hij terug naar het vaderland ging. Deze kapitein Storms had de missionarissen veel geholpen bij de vestiging van hun missies in de streek rond het Tanganika-meer. Pater Vyncke kon met hem best over de baan, hetgeen blijkt uit een brief van 15 Oogst

1885 waarin wij lezen: ‘Den 2den juli, op Onze-Lieve-Vrouw Bezoeking, bezochten wij te Mompara eenen goeden vriend en vaderlander, den Antwerpschen kapitein Storms, die in den naam van Koning Leopold het bevel over de statiën van Karema en Mompara voert, en met wien wij een hertelijken dag overbrachten ‘op zijn vlaamsch’(1).

Mr Hore, van wie in de tekst sprake is, was een Engelse kapitein die met vrouw en kind woonde op het eilandje Kawala, zetel van een protestantse missie.

Ter inlichting: Kibanga ligt in het Noorden, op de Westkust van het Tanganika-meer. Mompara (eigenlijk Mpala) ligt een heel eind ten Zuiden. Karema is gelegen langs de overkant van het meer, nu in Engels Oost-Afrika.

M. LUWEL

Brief

Kibanga, 1 September 1885.
Heer Kapitein, goede Vriend en Landgenoot,
Onze boot vertrekt vandaag naar het Zuiden om nieuws van Mompara en Karema te halen, en onze brieven voor Zanzibar en Europa bij Mr Hore te bestellen.
Ik neem de gelegenheid waar om Ued. een woord te schrijven en Ued. eerst kenbaar te maken dat onze goede medebroeder P. Delaunay, dien gij in Oujiji gekend hebt, te Kibanga rustig overleden is den 15 Juli laatstleden, op den oogenblik dat ons schip in de haven kwam. Hij is bezweken aan zijne borstziekte en tering die hem sedert jaren ondermijnde, en wij hopen dat hij reeds den loon van zijnen arbeid is gaan ontvangen in een beter leven.
Mijn Eerw. Overste, P. Coulbois, belast mij Ued. zijne beste g oetenissen over te brieven en ik zende Ued. ook mijne beste wenschen opdat gij zoudt mogen gelukkig uwe reis voltrekken en gaaf en gezond in het vaderland aankomen.
Zeer geern had ik Ued. met dezen post de photographien

(1) Brieven van een Vlaamschen Missionaris in Midden-Afrika, door den Eerw. Pater Amaat Vyncke, van het gezelschap der missionarissen van Afrika (Witte Paters), 3e Deel, Rousselare, 1899, bladzijde 32.

van Mompara gezonden, maar tot nu toe ben ik zoo overlast van bezigheid geweest dat ik er nog geen hand aan gelegd hebbe; maar ik hoop van met toekomenden post uwe begeerte te kunnen voldoen en Ued. in Zanzibar of verder den navolgenden brief te kunnen zenden.
Blijve in de aangename afwachting van uw goed nieuws,
Uw toegenegenste vriend,
(get.) A^{t} VYNCKE

Schuilplaatsen van het H. Bloed te Brugge

IS de relikwie van het H. Bloed tot den 9 Mei 1812 in de Latijnse School, het huis der familie Donche in de Boogschuttersstraat, verborgen gebleven? en vandaar naar het huis van Juffrouw de Pelichy in de Dweersstraat overgebracht?

Algemeen wordt het zo voorgesteld, ook nog onlangs door Pater A. Marlier S.J. die, in zijn prachtig werk over Lodewijk Donche (zie Biekorf 1949, blz. 68), de geschiedenis van het verborgen H. Bloed uitvoerig behandelt.

J.K. Verbrugge geeft in zijn Gedenkweerdige Aenteekeningen (Handschrift, blz 366) een nota van 1819 die van de traditionele voorstelling afwijkt.

'Het Heylig Bloedt heeft menige jaeren versteken geweest in de Latijnsche schoole, alsdan bewoont door een zeer deugdzaem man benevens geheel zyn huysgezin, genoemt Donche (ryken koopman). Als hy is komen te sterven heeft men hetzelve wederom versteken en was lest in een kleyn huysken dezer stad; vanwaer het Mynheer den Baron Jan de Pelychy getransporteert heeft uyt vrees voor de troubele tyden der fransche, en gedragen heeft in zyn huys, alwaer het maer twee ueren gerust en heeft, maer heeft het voorder getransporteert ten huyse van zyn tante Jo. De Pelychy in de Dweers-straete, nevens het huys van Mynheer Van Huerne. Deze Jouffrauw ontrent de 70 jaeren, heeft dit met haer eygen handen versteken in haer huys in een gat gemaekt in het perpin [parpaing = draagmuur] tusschen twee vensters en dit zorgvuldiglyk toegedaen, met papier beplackt op de metzelry en een locquet met boeken vooren geplaetst, in 't bywezen van Mr. den Baron haeren neef die het aldaer

gebraght had. Hy heeft aldaer met eede belooft van 'er aen niemand van te spreken, hetwelk hy ook getrauwelyk volbraght heeft. Mr Donche priester was aldaer present.'

De nota van Verbrugge is van 1819: het jaar dat de relikwie weer te voorschijn is gekomen en dat het geheim van de schuilplaatsen niet langer moest verzwegen blijven. Verbrugge zal de opgetekende bijzonderheden vernomen hebben van zijn vereerden vriend Joseph van Huerne, bloedverwant en gebuur van Juffrouw de Pelichy.

Nicolaas Donche heeft, na de dood van zijn vrouw (April 1808), de Latijnse School verlaten om te gaan rentenieren te Sleidinge (Marlier a.w. blz. 170); het huis werd eerst in 1812 verkocht. Is het hier soms, in die jaren 1808-1812, dat het 'kleyn huysken dezer stad' zijn beurt heeft gehad als schuilplaats van het H. Bloed? Aanleiding daartoe zou niet de dood van vader Donche geweest zijn - hij overleed eerst in 1815 - maar wel zijn verhuizing?

A.V.

Boekennieuws

A. Ryserhove. Beernem. Een heemkundige studie. Beernem, De Prest-Martens, 1949. In-8, 326 blz.; met schetsen, platen en een los plan van de gemeente. = Fr. 130. (De kaart is afzonderlijk verkrijgbaar tegen 10 frank).

Bij de lezing treedt dit werk naar voren als een uitstekende geographische en historische beschrijving van gemeente en parochie. In 1945 publiceerde Schr. een verdienstelijke studie over Knesselare; zijn 'Beernem' getuigt van een nog veel vlijtiger onderzoek en een vaster methode. De Schr. maakt zijn weg, ernstig en volhardend; benevens de literatuur van zijn onderwerp heeft hij al de bereikbare archiefstukken benuttigd. Alleen de uitvoerige mededeling van sommige documenten kon voordelig door een bondige ontleding vervangen worden.

Na een degelijke aardrijkskundige schets worden behandeld: de geschiedenis (kroniek van gebeurtenissen) van de gemeente, de geschiedenis van de kastelen, van kerken, kapellen, scholen en stichtingen. Afzonderlijke hoofdstukken volgen over de oude heerlijkheden, het Beverhoutsveld, de Armendis, Landbouw en Nijverheid, Onderwijs. Twee uitvoerige Registers: van plaatsnamen en van persoonsnamen, verzekeren de raadpleging van het overvloedig materiaal.

Schr. heeft opzettelijk de plaatsnamen niet behandeld, omdat de bekende toponymist J. Pollet een werk daarover klaar heeft; hoofdstukken over de cartographie, de familiekunde, de folklore van Beernem werden - voorlopig, hopen we - ingehouden om de uitgave niet te bezwaren. Voorzeker zal het gemeentebestuur van Beernem verder zijn geprezen medewerking willen verlenen aan de verdere uitgave van deze zorgvuldige studie.

A.V.

Dr. A. Peel. Kortrijk 70 jaar terug. Kortrijk, Westvlaamse Boekhandel 1949. In-8, 135 blz; met 15 grote foto's = Fr. 45.

Dokter Peel heeft, in zijn laatste levensjaren, zijn eigen herinneringen en somtijds de overlevering van zijn familie neergeschreven betreffende mensen en dingen van zijn geliefde stad. Gemoedelijk pratend doorloopt hij de straten van Kortrijk en ziet ze in hun oude gedaante, niet alleen van vóór 1914, maar soms van rond 1870. Welk een ommekeer in een mensenleven! Rijk van inhoud zijn de aantekeningen over de oude stadsdiensten, de gewoonten en gebruiken, het huiselijk leven en de feestelijkheden. De familiedokter komt ook aan het woord met zeer oorspronkelijke bladzijden over de kinderkweek en smakelijke anecdoten uit de wereld der ‘dokters van de oude school’ en uit zijn eigen omgang met zieken. Voor al de Kortrijkzanen die van de jongste niet meer zijn, en voor al de liefhebbers van folklore en eigen geschiedenis, een waardevol boek. Zeer goed uitgegeven tegen een buitengewoon gunstige prijs.

Het werk bevat een reeks van 15 grote platen naar foto's van Kortrijk uit de jaren 1850-1870: een zeldzame documentaire schat. In de Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige kring van Kortrijk, deel XXII (1946-1948), heeft de voorzitter, advocaat A. Delvoye, een zeer belangwekkend commentaar geschreven dat de buitengewone waarde van deze stadszichten laat erkennen.

A.V.

O. Provost. Mante en Kalle. - Vroeger en Nu te Kortrijk. - Folklore en Gedichten. Kortrijk, Westvlaamse Boekhandel, 1949. In-8, 160 blz. met illustraties = Fr. 65.

Een werk van gemengde en zeer ongelijke inhoud, dat het genre oproept van sommige publicaties van Robert de Beaucourt: een zorgeloze bundeling van verspreide, weekbladartikelen. De Schr. heeft hier echter te weinig ambitie: als het maar, gelijk hoe, zwart op wit staat, is hij voldaan. Hij geeft

te veel beschouwing, te weinig beschrijving. Misschien zal hij de teleurstelling goedmaken met zijn aangekondigd werk over: ‘Kortrijk 1890-1914: Handel en wandel. Volkstypen. Gardeciviek’.

Van de oude Kortrijkse volkstypen: Martje Fluit, Natus Beurze en Kleteke Dek, brengt deze uitgave enkele kostelijke illustraties, die laten vermoeden dat Schr. nog meer goede en betere dingen in voorraad heeft.

A.V.

Mengelmaren

Sint-Maartensavond te Ieper.

De komst van Sint Maarten is hier, sedert een paar jaar, een echt volksfeest geworden. - Zoals te Vlamertinge vóór de oorlog. (Biekorf 1939, 285).

De heilige bisschop stapt bij de stadspoort uit een landau, onder het geschal van trompetten. Hij ziet er uit als een Sint-Niklaas met staf, mijter en langen baard. Op een wit paard rijdt hij dan naar het stadhuis waar hij door het stadsbestuur zal ontvangen worden. De kinderen van geheel Ieper zijn op hun post met ouders of grotere broers en zusters mee: zij vormen een stoet met lantarens van alle aard, sommige nog de oude Sint Maartenslantaren, kaarsje in een uitgeholde beet. Op het stadhuis krijgen ze een zak lekkernij van den Kindervriend.

Sint-Maarten en zijn gezelschap, Nicodemus en het inrichtend comité van Sint-Maartensommegang, stappen dan in auto's en de Sint gaat zijn weldaden uitstrooien in de weeshuizen van jongens en meisjes, waar de opgetogen kinderen hem met licht en zang begroeten.

Het Iepers initiatief moge tot voorbeeld strekken aan andere steden, waar een commerciële Sint Niklaas zeven weken voor zijn ‘avond’ een intrede doet bij dewelke niets van eigen aard meer te vinden is.

C.R. 1949.

Sinte Maarten in het Ieperse

Te ZILLEBEKE gaan de kinders op St-Maartensavond in bende van deur tot deur en zingen dooreen de volgende liedjes. Krijgen ze niets, dan huilen ze in bende: ‘Gieregaard! gieregaard!’

1.
Sinte Maartensavond
den torre gaat mee naar Gent...
(langere versie met Sintje Liere, Sintje Lap).

2.
Sinte Maarten - koek en taarten,
brood en wijn - 't is al voor mijn.

3.
Moeder 'k hê Sinte Maarten gezien....
bachten de bomen nie' verre van hier.

En je deed zijn hoedjen af....
dag meneere, dag madam.

En je stond daar zo plezant....
met zijn hoedjen in zijn hand.

En zijn leerzen op zijn rik....
Vul met koeken zo groot als ik.

4.
(Soms zingen ze ook het volgende:)

Saint Martin est à Bruxelles
pour acheter des caramelles,
des caramelles pour les demoiselles
et des bâtons pour les garcons.

Saint Martin, mon bon ami,
descendez du paradis
vite, vite, mon petit coeur palpite
pour les bonbons et les macarons.

M.R.

Sinte Maarten in de Westhoek.

In DE PANNE gaan de kinders ongeveer acht dagen voor St- Maartensdag elken avond in groepen uit om te zingen. Zij dragen dan een kartonnen doos waarin vier gaten gesneden zijn - die ogen, neus en mond moeten verbeelden - en waarin een brandende kaars staat, en trekken daarmee rond door al de straten. Hier en daar is er een met een uitgeholde beet die op dezelfde wijze uitgesneden is. De stoutsten gaan ook wel eens aan de deuren zingen om iets te krijgen, maar dat alleen aan winkels of herbergen.

Het volgende liedje - ik vind er noch kop noch steert aan! - wordt door groot en klein gezongen, al de kinders kunnen het:

Sen Martin aboele
Pakt hun stok
en slaat er op zen kop,
en gaat nu maar naar Veuren
om je broek te scheuren.

En hier volgt nu een liedje dat niet zo populair is, dat in De Panne maar door enigen gekend is:

Sinte Maartens avond
den torre gaat mee naar Gent
en als mijn moeder koekskens bakt
we zitten er al omtrent.
We zaten in een hoeksken
en we kregen een koeksken,
We zaten onder de tafel
en we kregen elk een wafel,
We zaten onder de zoldertrap
en we kregen een schop in ons gat.

Te ADINKERKE wordt Sinte Maarten op zijn 'avond' in een stoet ingehaald. Het volgende liedje wordt er gezongen:

Moeder 'k hê Sinte Maarten gezien
onder de bomen, onder de bomen,
Moeder 'k hê Sinte Maarten gezien,
onder de bomen nie' verre van hier.

En je dei zen hoedjen af
voor meneere, voor meneere,
en je dei zen hoedjen af
voor meneere en voor madam.

En je droeg 'en zak op zen rik
vul met koeken, vul met koeken,
en je droeg 'en zak op zen rik
vul met koeken zoo groot als ik.

C.R.

- Al deze mededelingen betreffen de jongste St- Maartensviering van 1949. - Vgl. Biekorf 1937, 81; 1939, 285; 1947, 241.

Pestvogel

Bij een opvuller zag ik (in November 1.1.) een paar vogelen staan, vers opgezet.

- Kent ge dat veugelke....? vroeg hij mij. Dat zijn pestveugelkes. Van de jare zijn er veel. Ze kwamen toe in bende, van wel rond de dertig. In twintig jaar heb ik er geen gekregen om op te vullen; dit jaar heb ik er al elf opgevuld. Ze zijn allemaal geschoten rond Beernem en Oostkamp. Men zegt, voegde hij erbij, dat ze uit Siberië komen en een voorteken zijn van honger, oorlog en pest.

Tot zover mijn zegsman te Brugge.

Over dat vogeltje, door De Bo ook zijdevogel genoemd (Bombycilla garrulus, Linné; fr. grand jaseur, jaseur du Nord), heeft Gezelle het volgende geschreven in Rond den Heerd van Maart 1867 (II, blz. 135).

‘Korts na de onlangs verleden cholera is er tot verscheidene reizen eene vlucht van pestvogels over Vlaanderen gekomen, waarvan er een groot getal geschoten of gevangen zijn geweest, waar hier waar daar, en, om de zeldzaamheid van hun verschijnen, bewaard gebleven. Ik heb twee van die vogels gezien, en eenen, nauwkeuriglijk nagepoetst, mij doen in 't rood koper zetten, om prente daarvan te kunnen togen in Rond den Heerd’. Hetzelfde werd, enigszins gewijzigd en zonder de prent, opgenomen in Uitstap in de Warande (1882).

Wie weet er nog meer over de doortocht van de pestvogelen alhier?

E.N.

Guldenmis

In een gemeente van het Houtland (West vl.) is er een huis waarvan de eigenaar zedelijk verplicht is, als een soort last op zijn eigendom, aan de pastoor de Guldenmis van de Kersttijd te betalen. De akte van eigendom vermeldt daar niets van. De eigenaar werd op de hoogte gesteld van dit oud gebruik en van zijn ‘last’ door een oude vrouw van zijn gebuurte. Dit gebeurde in de Kersttijd van 1923 toen de eigenares, laat in de avond, een geheimzinnig geklop hoorde. 's Anderendaags vernam zij van de oude buurvrouw dat dit kloppen een vermaning was aan een verduisterde ‘fondatie’ van de Guldenmis. Zonder enige andere grond, werd die verplichting dan aangegaan.

Bestaan er nog gelijkaardige gevallen?

L.V.

Snoeigeld

Is van Kortrijk tot Deinze het geld dat ‘gesnoeid’ wordt op het weekloon den Zaterdag bij de betaling. Daar waar de Vrijdag betaald wordt, zijn de ‘snoeiers’ bij winteravond te speuren ouder de lantaarn bij de fabriek, om klaar te zien bij 't wegbergen van 't gesnoeide geld: zovele voor thuis en zovele snoeigeld voor tabak, drank en duiveneten.

Wiemkes

Daar sprak mij een wever aan van Meulebeke, een man van vijftig jaar, die mij wist te vertellen van de ‘wiemkes’ waarvan zijn vader altijd sprak, de wiemkes die woeven dat 't schouwe gaf, terwijl de wever sliep, van grote vermoeidheid.

‘Dat 'n gebeurt ook niet meer,’ zei de wever, ‘'t is nu elk zijn acht uren en 't wiemke is nu moteur geworden. Dat is nog de schoontste toveringe die ge kunt gedroomen’.

Wevers

Van een man van Izegem hoorde ik laatst nog een beeld ophangen van den ouden lijn waad wever die thuis wrocht dichte Ardooie veld. En hij droeg zijn stik in naar Izegem: op de linkerschouder 't stik en op de rechterschouder de houten meter. *Zijn* meter, omdat hij andermans meter niet 'n betrouwde, en hij stak de meter onder 't overhangend stik om 't wegslieren te beletten.

Zoo kwam Sooten De Wulf t' elken keere thuis met een stik in de krage.

Bedevaarten

De mensen van te lande willen, in wanhopige gevallen, te voete bedevaarten en zo verre mogelijk gaan.

Is er te kiezen tussen twee parochies met de zelfde patroon of tussen twee parochies met verschillende patroons voor dezelfde ziekte of kwale, zo wordt den eersten keer geprobeerd met de naaste patroon, maar lukt dat niet, zo wordt naar de verste parochie gestapt enkele tijd nadien.

Zo voor de ‘schremer’ trekt de Deinzenaar naar 't bijgelegen Grammene voor Sint Jan en heeft hij geen bate, dan daarachter naar Bavichove bij Sinte Maurus.

Naar Petegem-bij-Deinze komen de West-Vlamingen geerne dienen voor den Heiligen Antonius met zijn zwijn. Ze dienen de Petegemse patroon voor de kinders, 't vier in 't vlas en 't vier in de poten van de zwijns (rachitisme).

De Petegemnaren dienen zelden hun patroon te Petegem. Ze dienen liever zijn zwijn, plag de pater in de missie te zeggen.

Waar de Petegemnaren gaan dienen voor 't vier in 't vlas en in de poten van de zwijns ben ik niet wijs, maar daar moet voorzeker een wederjunste bestaan.

Zeker is 't, dat bedevaarders van omliggende gemeenten hun wederjunste brengen van d' ene parochie naar de andere.

Wie zal 't uitmaken?

G.P. BAERT

[Nummer 2]

Het volksonderwijs te Pittem voor 1800.

DE eerste helft der XVIe eeuw was een tijdperk waarin het onderwijs niet alleen in de steden, maar ook in veel landelijke gemeenten van West-Vlaanderen een merkwaardige bloei kende. Het humanisme drong overal door. Nevens geestelijken traden nu ook leken op die zich met grote ijver op het onderwijs toelegden en Latijnse scholen stichtten. De Brugse humanist en historicus Jacob De Meyere schreef in 1531 dat de studie der letteren en het onderwijs zo druk beoefend werden, dat er bijna in elke gemeente of stad in Vlaanderen geleerde en letterkundige schoolmeesters te vinden waren[(1)].

Vóór het uitbreken der beroerten in de tweede helft der XVIe eeuw, worden in verscheidene kleinere Westvlaamse plaatsen sporen van gewoon volksonderwijs aangetroffen, o.m. te Oudenburg, Heist en naar het

(1) J. Meyerus, Rerum Flandricarum tomi X, blz. 81 (Brugge, 1843: uitgave van de Société d'Emulation).

einde dezer eeuw toe, te Woumen, Koekelare e.a.m.[1]. Het is mogelijk dat de rederijkerskamers, die in zeer veel dorpen ontstonden, tot de verspreiding van het volksonderwijs hebben bijgedragen. Onder de schoolmeesters van het platteland is Arnoud Porreye, schoolmeester te Vlamertinge van 1547 tot 1561, een voor zijn tijd en milieu merkwaardig figuur. Hij reisde tweemaal naar Oost-Indië en zou ook in Amerika geweest zijn. Hij schreef ook een boekje over het landmeten en was de architect van verscheidene kerken in de streek van Poperinge. Hij stierf in de abdij te Eversam op 1 Maart 1561 (n.s.)[2].

Te Pittem troffen wij de eerste sporen van volksonderwijs aan in 1561-1562. Als 'scholastre' wordt er vermeld in de disrekening van dat jaar: '.... Mr Franchois Breyele scholastere ter causen ende over zyn pensioen dat hem by minen heere toegheleit es mids dat hy de armlieden kinderen leert zonder verghelt.....'. Kapelaan Fr. Breydele wordt verder als scholaster vermeld in 1562-1563 en in 1564-1565[3].

Op voorstel van Jonkheer Jacob van Claerhout, heer van Pittem, verenigde Petrus Curtius, eerste bisschop van Brugge, op 7 November 1565 de talrijke kapelanijen die in de parochiekerk te Pittem bestonden, in vier groepen. Volgens deze belangrijke akte zullen de kapelanijen van St-Pieter, St-Elooi en St-Hilarius geunifieerd worden en voortaan slechts één beneficiant hebben. De titularis van deze verenigde kapelanijen is gehouden de kinderen der parochie te onderwijzen[4].

(1) D. Lescouhier, Geschiedenis van het kerkelijk en godsdienstig leven in West-Vlaanderen, blz. 236-264 (Brugge, 1926).

(2) E. Vanden Bussche, Arnoud Porreye in La Flandre XII (1881), blz. 361-368.

(3) Rijksarchief Brugge (= RAB) Fonds Colens, Pittem, n^{r} 275c, Disrekening 1559-1568, ff. 113, 152 v., 233.

(4) RAB. Charter blauw, n^{r} 2332. - Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer n^{r} 46.841, Etats des biens du clergé.....: Pittem f. 1.

In de XVIIe eeuw werd het onderwijs dikwijls gegeven door de onderpastoor van de parochie, want de beneficianten van de kapelanijen, waarvan het inkomen zeer gedaald was, resideerden niet.

Uit de XVIIe eeuw zijn ons enkele geestelijke scholasters te Pittem bekend: Franciscus Tack, die in 1640 van de bisschop de toelating verkreeg school te houden[1]. Midden 1671 kwam Jan van de Sande, kapelaan, in dienst als scholaster. Zijn brief aan de schepenbank der dorpsheerlijkheid om die plaats te bekomen is wel het lezen waard:

'Aengesien de oprechte regierynge ende het gemeen welvaren is hangende van een rypelycke instructie, soo in de letterconste als in de goede manieren.... soo ist dat heer Jan van de Sande, cappellaen.... hem hiertoe geerne wilt appliqueeren, verhopende hem naer behooren hier in te quytten, ende de Jonckheyt niet alleen in de conste van wel te lesen ende schryven, die seer nootsackelyck is aen een gemeente, maer oock in de goede directie van conscientie te onderrichten die alle wetenschap is te bovengaende...'[2] Jan van de Sande bleef 'schoolmeestere' te Pittem tot midden 1682.

De laatste geestelijke schoolmeester te Pittem was kapelaan J.B. Van Lockeren, die hier de jeugd onderwees van 1686 tot 1688[3]. Aan hem worden toegeschreven de bekende Westvlaamse schoolboekjes: 'De Cleyne Christelycke Academie....' en 'De Prochiale Schole....'. Hij stierf als pastoor te Wingene in 1731[4]. Bisschop H. Van Susteren moedigde de verspreiding van de genoemde werkjes ten zeerste aan[5].

(1) Inlichting van Z.E.H.M. English, waarvoor beste dank.
(2) Kerkarchief Pittem (= KAP), Liasse Varia.
(3) KAP. Parochierekeningen der jaren 1686, 1687 en 1688.
(4) P. Allossery, Ardooie in Annales Soc. d'Emulation, LXXXI (1938), blz. 105 108 - E. Van Heurck, De Vlaamsche Volksboeken, blz. 155, 157 (Antwerpen, 1944).
(5) A.C. De Schrevel in Biographie Nationale, XXIV, kol. 298.

In de tweede helft der XVIIe eeuw ontmoeten wij enkele wereldlijke schoolmeesters te Pittem. Tussen 1650 en 1654 wordt Mr Guillaume Soutenay, schoon broeder van pastoor Hubertus Dupli, in de parochierekeningen als onderwijzer vermeld. In 1660 wordt hij betiteld als 'notarius'. Koster Joris van de Sande volgde hem in 1655 als schoolmeester op en bleef in het onderwijs tot 1666. Zijn opvolger, Meester Jan van de Sompele kwam in dat laatste jaar in dienst(1). Lang hield hij het niet uit, want na enkele jaren werden hij en zijn gezin door een kwaadaardige 'contagieuse' ziekte neergeveld. Jan van de Sompele, 'didascolus parochiae', stierf te Pittem op 15 Februari 1671(2). In 1682-1683 was de jonge koster Hubrecht van de Sande, zoon van Joris, op het dorp de opvoeder der 'jonckheyd'. Hij overleed reeds op 28 April 1684. Toen de reeds vernoemde onderpastoor J.B. Van Lockeren in 1688 of 1689 uit de gemeente vertrok, werd hij er als schoolmeester opgevolgd door Mr Adriaen de Breyne, die het dorp verliet einde 1698. Zijn opvolger was Jan Holvoet, die hier reeds koster was sedert 1685 en in dat jaar reeds de school had opengehouden(3).

Meester Jan Holvoet stierf reeds op 12 Juni 1705. Zijn school werd voortgezet door zijn weduwe, Suzanne Reinier en zijn oudste zoon Michiel, tot 1730. In dat jaar verliet Michiel de parochie 'insolvent synde'. Jan Holvoet, de jonge, nam het ambt over en behield het tot aan zijn dood op 29 November 1764.

Zijn opvolger was koster Jan Retsin, uit Oostrozebeke, die reeds in 1758 als orgelist in de kerk te Pittem

(1) RAB. Fonds Colens, Pittem, n^{rs} 46 54: parochierekeningen 1650-1655; n^{r} 74, parochierek. 1660; n^{rs} 55-76, parochierek. 1655-1677; n^{r} 37, rekening der heerlijkheid Pittem 1672, f. 11.

(2) Gemeentearchief Pittem, Oude Burgerstand, Register 7.

(3) KAP. Parochierekeningen 1684, f. 3; 1689-1698; 1685. - De benoemingsakte van Jan Holvoet is van Sept. 1699: RAB. Fonds Colens, Pittem n^{r} 297, Liasse.

was benoemd[1]. Hij bleef schoolmeester op de gemeente tot 10 Floréal an VI (29 April 1798), dag waarop zijn school door de Fransen werd gesloten[2]. Jan Retsin stierf te Pittem op 18 Februari 1801.

Te Pittem bestond reeds een schoolgebouw in 1572[3]. In 1622 stond 'de schole' in de Eegemstraat, in de tuin der pastorij, eigendom van de heren van Pittem. De bekende Kortrijkse landmeter Lowys de Bersaques geeft in de 'caerte figuratif' der heerlijkheid Pittem van dat laatste jaar een kleine tekening van het schoolgebouw. Dat was een schooltje, opgetrokken uit hout en leem, t.t.z. 'van stak en plak'[4]. In 1651-1652 werd de oude school afgebroken en een nieuw 'huus van de schole' werd door de 'prochie' gebouwd, wat een zeldzaam feit is in die tijd op plattelandsgemeenten. De onkosten van de bouw van dit schooltje beliepen ongeveer 950 pond par.[5]. De meester-metser was Steven Lamote, Guillaume van Mackelberghe was de timmerman en Pieter Saelens de strodekker. Jan Coutture uit Kortrijk leverde de kalk. Van dat schooltje is in latere bescheiden nooit meer sprake. In 1762 bestond het in alle geval niet meer. Men spreekt in het renteboek van dat jaar van '....daer eertyds de schole stond....'[6]. Waarschijnlijk werd de school gehouden ten huize van de hoger vermelde schoolmeesters.

Het recht de onderwijzer te Pittem te benoemen, kwam toe aan de heer van de heerlijkheid van het

(1) RAB. Fonds Colens, Pittem, n 169, parochierek. 1732; n^{r} 19, register van wettelijke passeringen der heerlijkheid Pittem 1760-1766, f. 229 v. 230.
(2) Aldaar n^{r} 237, parochierek. an VI, f. 47 v.
(3) Alg. Rijksarchief Brussel, Papiers d'Etat et de l'Audience, reg. 618/22 = Pittem.
(4) RAB. Fonds Colens, Pittem. n^{r} 29, Heerlijk renteboek van Pittem, f. 1 v., kaart.
(5) Aldaar n^{rs} 52,53 en 54, parochierekeningen van 1652.
(6) Heerlicke renteboeck van Pitthem 1762, f. 2 v. (privaatbezit).

Patronaatschap van Pittem, die afhing van het hof van Pamele (Oudenaarde). In 1575 werd dit heerlijk recht als volgt geformuleerd:

'....Ende by virtuyte van desen zoo es den voorn.

....,collatuer vander kercke van Putthem presenteerende den persoon van de Cure van Putthem ....Ende van ghelycken.... Costere ende scolastere....'(1). Hier wordt de geestelijke scholaster bedoeld. In 1644 wordt uitdrukkelijk het heerlijk recht 'den scholmeestere te stellen' vernoemd(2).

De voornaamste bron van inkomsten voor de dorpsonderwijzer was het schamele schoolgeld dat betaald werd door de ouders der vermogende leerlingen. Voor het onderwijs der arme leerlingen kreeg de schoolmeester een jaarlijkse vergoeding van de gemeente. Dat 'pensioen' bedroeg in de tweede helft der XVIIe eeuw, vier pond grote per jaar. In de XVIIIe eeuw werd die som tot drie pond grote teruggebracht.

Het onderwijs werd gegeven tijdens de wintermaanden. 's Zomers liep de school omtrent leeg, want de kinderen hielpen dan bij de arbeid op het veld.

Aan dat onderwijs werden geen zware eisen gesteld, want naar 'de schole gaan' werd aangezien als een luxe-artikel. Hoeveel dorpsnotabelen uit de XVIIe en XVIIIe eeuw moesten hun akten met een 'merck' tekenen, daar zij hun naam niet konden schrijven? Uit een nauwkeurig onderzoek dat wij deden in het parochiaal huwelijksregister der kerk van Pittem voor de jaren 1779-1791, bleek dat er, op de 407 huwelijdie in vermelde tijdspanne gesloten werden, 42% der mannen en 15% der vrouwen konden tekenen. Maar hoevelen van deze 'geletterden' stelden hun

(1) RAB. Fonds Colens, Pittem n^{r} 26, Registre vande Manschepen ghehouden vanden Patronaetschepe van Putthem..... 1575, f. 1.

(2) Aldaar, Pittem n^{r} 1, Registre van diversche preeminentien, aucthoriteyten ende rechten..... 1644 f. 2.

handtekening niet volledig automatisch, zonder iets te kunnen lezen of schrijven? In Vlaanderen waren in 1789 nauwelijks 3% der inwoners naar school geweest[1].

Om de grote godsdientsonwetendheid te bestrijden, vooral bij de kinderen die '....gheen wetendhede ofte onderwys hebben.... wat zy moeten doen ofte laten om te commen totter eeuwighe zaligheit...' werd er in de kerk catechismusonderricht gegeven. Alle kinderen waren streng verplicht dat onderwijs te volgen. De ordonnantie van de vicarissen-generaal van het openstaande bisdom Brugge van 7 Januari 1640, herinnerde de parochiegeestelijkheid er aan, hoe en in welke vormen dat onderricht in de kerk moest gebeuren. De wereldlijke besturen in de steden en op de plattelandsgemeenten moedigden dat onderwijs aan. In 1623 werd er te Pittem door de baljuw, uit naam van de heer van die heerlijkheid 61 pond par. uitgegeven voor '....les images, rozaires, petitz livrets de dévotion et instruction catholique, avecq les agnus Dei ....a fin de les distribuer au catéchisme[2]. Vanaf 1655 tot aan de Franse revolutie werd er ook jaarlijks door de 'prochie' een sommetje uitgegeven aan de pastoor 'omme te coopen eenighe prysen tot de cathecusatie....'[3]. Dat was het ook geval in andere plaatsen.

Het is eerst ten tijde van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden dat het volksonderwijs ernstig werd aangepakt. In een volgend artikel hopen wij hierop te kunnen terugkeren en de algemene toestanden in West-Vlaanderen te bespreken.

V. ARICKX

(1) H. Pirenne. Histoire de Belgique IV, blz. 305 (Brussel, 1927).

(2) RAB, Fonds Colens, Pittem n^{r} 31b, Rekening der heerlijkheid Pittem, 1623-1626, f. 86 v.

(3) Aldaar, Pittem n^{r} 56, Parochierekening 1655.

Van de wieg tot het graf. - VI
In ziek en zuchtigheid

VEEL tijd om op ziek zijn te denken, hadden onze grootouders niet; ze moesten zich weren om aan de kost te komen en de twee eindjes van 't jaar aan malkaar te knopen.

Als zij niet wel te pas waren, wisten ze zich goed te verhelpen met allerlei keukenremedies; en ge moest Ko-n-oom van Anne-moeiens nooit plagen, om wat in te nemen, want hij weigerde vlakaf: '- 'k Slachte van d'ezels, 'k zoeke mijn kruiden zelve!' Wie minder vertrouwd was met die medikamenten, wist altijd waar naartoe; er woonde minstens in ieder dorp een persoon die raad en remedie wist voor elke kwaal, en te kleine koste.

Ze toverden met ongezouten boter en wonderzalven, met 'Adelems-olie' (Haarlemse olie) en fessatie olie (olie van boemtrankiel). Dan waren er nog baden: in gruiszop, assenloog en koeimest; pap van lijnzaadmeel voor verzworen wonden, steenzweren en zevenogen; en vooral allerlei afkooksels van kruiden: peerdezurkel, dokkewortels, pappewortels, robarbewortels, leiwortels of karremoes en wat weet ik al..... Ze moesten vooral 't bloed zuiveren 'bij 't botten en 't vallen van 't blad'. 't Sap van vlienderbloemen werd sterk aangeprezen om de brand uit te trekken; men moest een zere keel betten met dat sap[(1)]; vliendersiroop en zeem voor de borst[(2)]; sap van gekookte haver en vijgen met suikerkandijs voor een slepende koude; kerremelk en scheewei drinken tegen

(1) Ook een natte pekelharing leggen op een ontstoken keel, of gorgelen met mostaard en azijn.
(2) Op ieder hof stond er toen een vlienderstruik (vlier).

de gele zucht en, als afwisseling, wijnsteen voor de ‘slunse’ (influenza). Voor 't bloedstelpen lag de remedie bij de hand: een oud zwart kobbenet uit de stal op een gapende wonde....

Om de koorts te doen achterblijven moest de zieke een strooien band rond de naaste boom binden, naar huis lopen en in bed kruipen. Die ‘aanborger’ van 't Veld had zich hierin wat te laat bedacht. Bij de terugkeer van een goed begoten verkiezing, sukkelde hij met strooien benen al door 't Veld huiswaarts; maar hij kon nooit 't Veldgat vinden, doolde rond en..... viel in slaap in die kille nacht. 's Anderendaags lag hij met de koorts op 't lijf te bed. De pastor op bezoek, informeerde: - ‘Maar, mijn vriend, hoe lig je hier zo ineens geslegen?’ - ‘Te late bepeisd, Menere Pastor, anders niet, 'k had eerst moeten die koorts aan de laatste boom van 't Veld binden en dan op een drafje naar huis lopen!’

Ze luisterden toen ook nog naar die ‘kwakzalvers’, die, op de kermis of 's Zondags na de mis, al het volk bijeentrommelden en het moment afwachtten dat de garde gedaan had met ‘afroepen’ van op de kerkesteen. Van op die hoge zate van die rare ‘fateure’, tussen twee geklede schoothondjes, boden ze - die kwakzalvers - de gezondheid in flesjes en dozetjes te koop...: ‘Ge moet mij niet geloven, brave mensen, maar tenez, je probeer het eens! na een uur voelt ge al soelaas, 't komt al te gelijk los..... en ge zijt gesolveerd!’ De dozetjes en flesjes werden uitgedeeld: ‘Alley, wie nog.....?’ De Motte stond altijd in bewondering voor die woordenvloed en kopschudde: ‘Hoe dat ze over hun woorden niet 'n vallen en de tonge verstuiken...!’

Voor bepaalde ziekten gingen ze ook gaan dienen. In 't Noorden naar 't krampekapelletje van O.L. Vrouwe ‘Troost in nood’ langs de Blankenbergse kalsijde; te Brugge lieten ze zich inschrijven tegen de krampe, ‘in Magriete’: ze kregen een lintje en 't moest gebonden worden daar waar de krampe zich liet

voelen; wie naar Lichtervelde ging dienen naar Magriete, bracht gewijde kousebanden mee voor de krampe aan 't been[1]. Te Brugge in de Potterie wordt Sint-Idesbald nog aanroepen tegen't rommaties; te Vlissegem komen ze naar Sint Blasius voor 't graveelsteen[2].

In hun angst zouden de huisgenoten hemel en aarde bewogen hebben, en niets was hun te veel om de genezing van de geliefde zieke te bekomen; 't was alzo, toen die boerin te Rumbeke ziek lag, dat ze beloofde een kapelletje ter ere van de H. Gerardus te bouwen[3]. Hier en daar zien we nog van die kapelletjes te lande[4].

Als 't nog niet beterde, lieten ze zich belezen - in 't Brugse, van ‘pater Pol’ te Steenbrugge - en de gekregen medalie of relikwie verliet nooit de zieke. Rond die tijd werd het oude Wantje Speybroek uit de Broek met de sieze naar Brugge gevoerd naar de dokteur Vanden Abeele: ze had een stek in haar duim en 't vier kwam erin. De voorschriften van de dokter werden wel stipt nagevolgd, doch alles werd in aanraking gebracht met de medaille van de H. Benediktus die ze van pater Pol gekregen had; zelfs 's nachts legde ze die medalie in 't koelvat, waarin haar gloeiend kloppende arm te rusten lag. Toen de de dokter ten huize kwam, bekende hij heel eerlijk:

(1) Hier en daar zijn er nog van die ‘koortskapelletje’ o.m. te Oedelem, op de Brugss kalsijde, tussen het ‘Molenendetje’ en den ‘Hellepoele’.
(2) S. Blasius werd aldaar ook aanroepen tegen water, onweer, rukwind en bliksem.
(3) De H. Gerardus werd aldaar vereerd door toedoen van de Redemptoristen van Roeselare; dit kapelletje werd druk bezocht door de lotelingen: negen dagen lang gingen ze bidden naar de H. Geiardus om zich ‘er uit te trekken’.
(4) Ze hingen een klein kapelletje aan een boom, als herinnering aan een ongeluk; was het een dodelijk ongeval, dan werd er een kruisbeeld gehangen.

‘Zeker, bazinne, we gaan al doen wat we kunnen, maar we kunnen toch de ziekte niet meenemen in de voiture’[1].

Ze namen toen ook nog hun toevlucht tot die eigenaardige gebedekens in bijzonder gevallen: voor perels op de ogen af te lezen, of de vijt (panaris) te genezen:

'k Heb de nieuwe mane gezien
God den heilige Geest wil mij bezien,
Voor de vijt in mijn handen
En de worms in mijn tanden.

Ze beweerden ook dat een zieke de invloed van de maan onderging; van iemand die 't water had, zeiden ze: ‘Ze gaat op en af met de mane’. Als de roste mane 's nachts op uw hoofd schijnt, krijgt ge zeer in 't hoofd. En de oude kosterin beweerde altijd: ‘Als ik de roste mane kon halen, ben ik weer voor een jaar gered!’[2]

Die mensen waren taai en hadden veel zwarte sneeuw gezien; zolang als er een beetje doen aan was, gaven ze het nog niet op. Vraag maar eens aan een ‘staande’ bejaarde mens: ‘Hoe gaat het?’ - ‘Lijk of dat je ziet, mager en taai en geern op den draai!’ of ‘Kraken de beentjes, 't herte blijft jong’[3].

Zegt ge: ‘Maar ge ziet er nog staande uit voor uw oude!’ - ‘Ja maar 'k slachte van de koster, 'k houde mij aan 't ga(r)s[4].

(1) Er zijn mensen die beweren dat een dokteur nooit over het kerkhof durft gaan.

(2) Een ‘manezieke’ is een ingebeelde zieke. Je moet uw wasgoed bleken in de roste mane, 't bleekt dan het schoonst; je moogt nooit zaaien vóór de roste mane (rond Pasen), ze brengt nachtvorst bij; de roste mane verschroeit de toppen van 't koren. Vgl. Biekorf 1940-1945, blz. 57 volg.

(3) Ze kenden maar al te goed 't gezegde:

Vroeg vet is vroeg rot
en vroeg rot is vroeg in de pot.

(4) Uit dat gekend sprookje van de pastoor en de koster: ze sprongen allebei in 't water op zoek naar die kende schapen en koeien en op 't punt van te verdrinken, riep de pastoor: ‘Houd u aan 't gelove, koster!’ en de koster bij 't vlotgras: ‘'k Houde mij aan 't gars, Meneere Pastoor!’

Andere zeggen: - ‘Jammer dat mijn benen niet mee en willen, 'k slachte van de ezels, 'k begeve aan de poten!’ Nog andere antwoorden: - ‘'k Mag niet klagen, maar 'k ben stakestijf, 'k plooie lijk een eken wisse 1’[1] Een opgeruimd gemoed zegt eerder: ‘We gaan aan 't langste koordetje trekken, we moeten ons niet haasten, den hemel wordt hoe langer hoe schoonder’. Maar aan die eigenzinnige smid moest ge niet veel over den hemel spreken: - ‘Den hemele? maar 'k verlangen ik zodanig naar dien hemel niet; z'en eten daar niet anders of rijstpap, en 'k en mogen dat niet; en 't zijn haast al joengers, en 'k en kunnen tegen al dat geruchte niet meer, aan mijn oude!’

Om te kennen te geven dat ze er nog eens willen van profiteren: - ‘Dat 't slecht gaat...! de dood is 't laatste!’ Of met dezelfde betekenis: ‘Achter ons trekken ze de leer op’. Niet dat die bejaarde mensen of de zieke zo'n gruw hadden van de dood. O neen! dat niet, ze waren eerder vergroeid met de doodsgedachte en ze hadden een grote devotie tot de H. Barbara, patrones van de goede dood; de meesten waren zelfs ingeschreven in de confrerie van deze heilige. Van moeder, of als eerste kommuniekant, hadden ze dat gebedetje geleerd, dat ze nog elken avond lazen:

Heilige Barbara maagd
die de schone krone draagt
boven alle maagden,
martelaresse
voorsprekeresse,
schone jonkvrouw, sta mij bij
dat ik mag spreken een goede biecht
en daarbij een goed berouw,
eer ik van deze wereld scheiden zou.

(1) Het volgende gezegde trekt er op: ‘Ge zijt nog wel slak’! - ‘Ja 'k, zo slak of een balie!’

Hun gezegden zinspelen ook op de naderende dood. Als ge ze aanraadt wat meer te rusten: ‘O | 'k zal rusten als de spa gevaagd is’. Als ze een draaiinge krijgen: ‘'t Is niets, 't is een vermaningske’. Ze zijn overtuigd van 't gezegde; ‘Een ouden *moet* en een jongen *kan*’. Vandaar ook: ‘'t Grootste ende is gelopen’ of anders nog: ‘'t Endetje kort’[(1)].

Troost ge een zieke, het antwoord ligt gereed: ‘'k Heb mijn tijd gehad, 'k slachte van de braambeiers’ of: ‘We zijn niet geschapen om hier te blijven’ of: ‘Er blijven hier gene lopen’ of nog: ‘Er wordt hier niemand vergeten’. Andere zuchten: ‘Als de dood er mee gemoeid is, doe maar’. Nuchter weg luidt het: ‘Als de dood komt, we moeten mee’.

Als de mensen van iemand spreken die ziekelijk is en er deerlijk uitziet en weinig of geen kans meer heeft om te genezen: ‘Hij zal niet ver meer lopen. - Hij zal 't niet lang meer trekken. - Hij zal niet veel potten meer breken’. Ook wel eens, en hard om horen: ‘Hij zit met 't geld van de grafmaker in zijn zak. - Hij vecht tegen de dood. - Hij zit al met zijn één voet in de put’.

Als de zieke grate- of hondemager ia, uitgemergeld: ‘'t Is een geraamte. - Hij ruttelt in zijn kleren. - 't Is lijk de dood op stokken’. Van iemand die benauwelijk is om aan te zien: ‘'t Is lijk co'père de dood. - 't Is lijk Pietje de dood’[(2)].

Wie danig aan 't geld verslaafd is, moet wel eens horen: ‘Ge zult het niet meedragen’ of ironisch: ‘Ja, pak het maar mee in je doodkiste’. Ernstig vermanend: ‘In je doodskleed en zitten er geen zakken.’ (Zo komt het dat men zegt van een kist die zwaar en lastig gedragen wordt: ‘Hij heeft zeker niet alles afgelegd!?’ menende: het geld).

(1) Vandaar 't gezegde: ‘'t Endetje kort, zei de vint, en de katte liep met de worst weg.’ Vgl. Biekorf 1949, blz. 270.

(2) Een deerlijk mens droeg de bijnaam van: ‘Kwart-voor dood’.

Aangaande dat doodskleed? Wel gewoonlijk hadden begoede voorzienige mensen hun doodskleed gereed liggen in 't schof van de kasse of van de kommode; de naastbestaanden werden daarop gewezen: - ‘Kijk, moest er entwat vorenvallen; 't ligt hier al bijeen, zie: 't kommuniedoekje voor de berechtinge, mijn doodskleren (de witte jakke met kantjes of 't opperhemde was 't bijzonderste) en mijn lakens’.(1)

Dan heersten ook die gevaarlijke besmettelijke ziekten zoals: zwarte pokken, typhus en zo meer, die hele families aantastten; de mensen hadden er een heilige schrik van....: en van die schrik alleen zoudt ge de ziekte gekregen hebben. 't Was alzo vergaan met Pier, die boerezoon die 's nachts meeging met de beerknecht om de ‘pitjes’ te betalen in die kleine huizetjes te Brugge; hij hoorde wel de vrouw spreken, maar in de donkeren wilde hij zien om te betalen en naderde met de stallanteern... Ze zat daar in een hoekje ineengekropen en zwart van de pokken; hij, Pier, sprak geen sprik, liep naar buiten en volgde stom van schrik den beerwagen. 's Anderendaags lag hij met de pokken. Mijnheer pastoor die regelmatig op bezoek kwam, had wel geen schrik, maar hij nam zijn voorzorg; telkens als hij thuiskwam, legde hij de stoof open en bleef enige minuten boven het open vuur ademen: - ‘Al die bedorven asem is alzo ververst’, zei hij tegen de maarte.

Toen het te monde liep dat ze bij de schoolmeester met de typhus lagen, bleven al de kinderen van zelfs thuis; niemand durfde nog voorbij de school, al 't klein stepsel, naar de kerke gaan: ze gingen drum

(1) Er waren er die veel verder voorzagen, lijk Kootje de meubelmaker: Toen hij op ‘zijn goed’ kwam leven hield hij twee doodkisten over op zolder; maar als er ruzie was in 't menage, was 't eerste verwijt 's avonds: ‘In geen bedde, je plaatse is op de zolder in je kiste!’. En Kootje verzuchtte dan: ‘Nu, in Gods name. 'k zal het al gewend zijn tegen dat 't zo verre komt’.

mend tegen de smidse, van zijds schuw omkijkend naar het huis en de besmette school. De beide zwarte nunnen die de zieken verzorgden, werden evenzeer in de kerk geschuwd: ze hadden al de plaats voor hen alleen; de meester doolde doelloos in de ‘stukken’ en werd door niemand in zijn wandeling gestoord. De ziekenverpleegsters moesten veel salade met azijn en eiers eten om de brand te schuiven; dagelijks werden er verse lakens gelegd en heel de boven met water en azijn gedweild om de brand op te nemen. Doch spijts al deze voorzorgen stierven twee van de oudste kinderen - 24 en 19 jaar - maar veertien dagen verscheên; ze werden 's avonds begraven en niemand durfde een handje toesteken; de meester moest zelf de eerste spa aarde werpen om de kiste te bedekken en dan naderde de putmaker om het graf te vullen(1).

In zulke gevallen werd natuurlijk de dokter geraadpleegd: maar bij de gewone ziekten was het maar als de mensen moe getjoold en tenden alle markten waren, dat ze de hulp van een dokter inriepen; dan kwam 't gebuurte meewarig bijeen: - ‘O 't gaat slecht bij Dingens, den dokteur komt!’

Gold het een arme sukkelaar, of een vader of moeder met jonge kinderen, dan sprong iedereen seffens en ongevraagd in de bres: - ‘Ba, 'k zou 'k ik wel voor de beesten kunnen zorgen’ - ‘'k Zal ik wel zijn land op mij pakken’ - ‘'k Zal de waste meedoen met de mijne; 't gaat al met één moeite deure’(2).

(1) De mensen waren overgelukkig als ze vernamen dat de ziekte keerde en de zieken aan de beterhand waren; iedereen wilde nu zijn genegenheid tonen op zijn eigen manier: de boeren kwamen gelopen met eiers, fruit en kiekens; de hoveniers brachten hele manden groensel, en de burgers zochten hun oudste wijn uit, veel te veel om wel te zijn, en de pastoor moest de grootste helft aan de armen uitdelen van al die giften uit genegenheid.

(2) In stad waren er afzonderlijke gevallen waarbij ze trachtten het straatgerucht te dempen voor een bijzondere zieke: te Roeselare werd er ‘tant’ - schors van de huidenvetterij - gestrooid opdat de davering de zieke niet zou deren.

Meteen werd ook vastgesteld wanneer ze zouden vergaderen om ‘den ommegang’ te doen, want ‘zolang of dat er leven is, is er hope’ - en ‘God leeft die't al geeft’. Overal waren er van die veldkapelletjes, een eerste en naaste toevlucht van mensen in nood; ofwel ze gingen naar een verder gelegen bedevaartoord. Elk huisgezin van het gehucht was vertegenwoordigd in dien ommegang en, zo mogelijk, werd die ommegang aanbevolen van op de preekstoel.

Te Sint-Kruis vergaderden de plaatsenaars aan Duivelsdoornhut om de ommegang naar O.L. Vrouw van Assebroek te doen, maar ze begonnen maar te bidden aan de Vossesteert; de beeweg liep verder langs smalle paadjes voorbij het ‘Oude Veltem’ door ‘stikken’ en bos heen, naar de Oelemse kalsijde en Assebroek-kerke. De Malenaars hadden hun eigen beeweg; ze vergaderden aan de Zuidstraat, gingen al de dreve achter de Planten, stopen onder ‘een schof’ over de spoorweg, voorbij Rijkevelde en 't Zothuis tot op de Oelemse kalsijde, en voorbij 't Pannenhuis naar de kerk.

Ze vertellen te Male een legende van een kasteelheer die zijn belofte van den ommegang niet hield: - ‘Mevrouwe lag in 't kinderbedde en ze beloofde, voor den goên afloop, van veertig keers den ommegang te doen naar Assebroek, en in ieder busse wat te steken en aan ieder arme mens op heure weg een aalmoes te geven. Ongelukkiglijk, mevrouwe stierf, 't kind leefde en mijnhere hield die belofte niet.

Veel jaren later, als mijn grootmoeder zaliger daar aan 't hout rapen was in de bossen van Rijkevelde (Sijsele), kwam er daar altijd een here die heur triestig bezag. Op 't aanraân van 't geestelijk zei ze op zekeren keer:

- ‘Zijt ge van de duivel, vertrek van hier; zijt ge van God gezonden, spreekt’.

En die geest zei:

- ‘'k Dole hier al veertig jaar rond om verlost te worden van een belofte, en gij kunt mij helpen’.
- ‘Maar here, 'k ben ik maar een arme vrouwe’, zei mijn grootmoeder verlegen.
- ‘Hier mijn gouden ring...’.

En daarop heeft mijn grootmoeder dat aanveerd; 40 weken achtereen deed ze den ommegang en ze stak in ieder busse een oortje; en de 40ste keer gerocht ze er haast niet, van dat gewicht op heur schou(d)re, en 't zweet barstte heur langs alle kanten uit. Maar van als ze 't kruisgebed gedaan had, was ze verlost; en ze zag daar een witte gedaante die naar heur loech, en hij (de geest) was weg.’

M. CAFMEYER

Schuilplaatsen van het H. Bloed te Brugge

BIEKORF, hierboven blz. 17, drukt een passus over uit de ‘Gedenkweerdige Aentekeningen’ van J.K. Verbrugge, betreffend de schuilplaatsen van het H. Bloed in de Beloken tijd Algemeen wordt aangenomen dat Lodewijk Donche de relikwie wegmetselde in 't ouderlijk huis der Latijnse Schole, waar nu de Teresiaantjes wonen. En dat, wanneer, in 1812, dat huis verkocht werd, Donche de relikwie overbracht naar 't huis van Juffrouw de Pelichy, aan 't Potshoofd, nu het Sint-Lodewijkscollege. Verbrugge weet meer: tussen de Latijnse Schole en 't Potshoofd is er nog een derde schuilplaats: ‘een kleyn huysken dezer stad’. En 'tis niet Donche, maar baron de Pelichy die de relikwie van dat ‘kleyn huysken’ naar zijn tante bracht. Ja, daar zijn wel dingen bij Verbrugge die niet kloppen met de werkelijkheid. Dit overbrengen naar ‘'t kleyn huysken’, zou gebeurd zijn bij de dood van vader Donche. Dat komt niet uit. Vader Donche stierf in 1815, en in 1812 is de relikwie al in de Dweersstraat. Ja, maar Vader Donche verliet de Latijnse Schole in 1808, om te gaan wonen te Sleidinge. En, wordt er gevraagd, zou 1808-1812, de tijd die verliep tussen 't weggaan

van de Donche's en de verkoop van 't huis, de tijd niet zijn van ‘'t kleyn huysken’?

Dat kan niet. Volgens de akte zelf van de Gentse vicarissen, akte opgemaakt de 21 April 1819, de dag dat het Heilig Bloed weerom te voorschijn kwam. (Deze akte staat in extenso, met enige latijnse spelfouten, in Gailliard, Recherches historiques sur la Chapelle du Saint-Sang, blz. 254 ss.) Donche is aanwezig en zijn getuigenis komt vooraan. Hij zegt uitdrukkelijk dat de relikwie weggemetseld bleef in een muur van de Latijnse School tot den 9 Mei 1812; en dat hij, dezelfde dag - dicta die - de relikwie gans alleen - solus - overbracht naar 't huis van baron Jan de Pelichy (in de Nieuwstraat). Quo stipatus absque mora: En met baron Jan aan zijn zijde, droeg hij aanstonds de relikwie naar de Dweersstraat. Daar zijn dus een hoop dingen die anders verteld worden bij Donche en bij Verbrugge. Maar wie gaan we nu geloven? De man die, voor z'n plezier, zijn aantekeningen neerschrijft, waarin natuurlijk ook dingen voorkomen van horen zeggen. Lijk dat wij zelf zouden opnemen. Of die uiterst secure Donche die, als voornaamste getuige, in zo'n plechtige omstandigheid, over zulke gewichtige dingen hier komt zeggen wat hijzelf deed. En dat met zulke nauwkeurige opgave van tijd en omstandigheden, dat we dadelijk voelen hoeveel belang hij aan dat alles hecht. Voor mij moet de vraag zelfs niet gesteld worden.

M.E.

In Patrix hol

IN zijn Woordenboek der Toponymie vermeldt K. de Flou: ‘Patrix hol: een plaats te Damme’. Als enige bron wordt opgegeven de rekening van Damme van 1402. Blijkbaar haalt de Flou zijn alleenstaande citaat uit een vollediger lezing vroeger door Gilliodts van Severen in La Flandre (X, 1879, blz. 255) medegedeeld. De tekst wordt aldaar opgegeven als volgt: ‘Rekening 1402-3, f. 15 v°, n 12: ‘Ghegheven Clais vander Muelne de welke penetensie ghedaen hadde in Patrix hol’. Gilliodts commenteert de post in het licht van zijn opvatting over de Brugse kluizenaars. Er was, zegt hij, ook een ermitage te Damme, genaamd ‘Patrix hol’ tot aandenken aan de eerste boeteling die zich daar opgesloten had.

De volledige tekst in de rekening van Damme van 1403 (Algemeen Rijksarchief te Brussel, fonds Rekenkamer, nr. 33552, f. 15 v.) luidt als volgt:

‘Item ghegheven bi bevelne van buerchmeesters ende van scepenen Clais vander Muelne de welke penitensie ghedaen hadde in Patrix hol, xl s.’

De magistraat van Damme laat dus een steungeld van 40 schellingen geven aan een man die terugkeert van het ‘hol van Sint Patricius’ of St. Patrick in Ierland.

Omstreeks 1400 ligt een hoogtepunt van de geschiedenis van dit beroemde bedevaartsoord: veel pelgrims trokken naar dat wonderbare hol op het eilandje van het Lough Derg (Rood meer) in het graafschap Donegal. Daar immers kon eenieder die met rouwmoedig hart in de krocht neerdaalde, de straffen van het vagevuur zien. God zelf had dit ‘gat donker sere ende binnen rond’ aan Sint Patrick getoond: de heilige apostel had dan een muur om het hol gebouwd en aan de prior van een klooster van Augustijnen, op het eiland gevestigd, de sleutel van de toegangspoort gegeven.

Onze tekst met de blote vermelding ‘Patrix hol’ wijst er op dat de Damse schepenklerk van 1403 het Ierse wonderoord bij naam kende. De legende van Sint Patricius' Vagevuur was alstoen reeds verspreid in dietse vertaling en in bewerkingen (Maerlant, Spieghel Historiael; Gulden Legende). En Clais vander Muelne zal, terwijl hij zijn certificaat van boetedoening aan de wetheren van Damme voorlegde, ook wel de nieuwsgierigheid van zijn weldoeners hebben verzadigd.

In dezelfde jaren van grote drukte rond Patricius' hol werden de eerste beschrijvingen opgesteld De Arragonees Ramon de Perelhos bezocht het Vagevuur in December 1397 en noteerde uitvoerig de plechtigheden vóór de nederdaling in de krocht: een dodenmis wordt gezongen over de boeteling die daarop in processie naar het hol wordt geleid en, na een laatste en overvloedige besprenkeling met wijwater, in de ‘onderwereld’ neerdaalt; de poort van het hol gaat achter hem toe en wordt eerst 's anderendaags door de prior ontsloten. Een Hongaar (Pasztho) en een Engelsman (Staunton) die in 1409 de neerdaling aandurfden, stelden ook hun bevindingen te boek. Toch is het een Vlaming die het vroegste relaas van een neerdaling in Patrick's hol heeft geleverd, - niet rechtstreeks, doch langs een vraaggesprek met Froissart, die het in zijn Kronieken heeft opgenomen (Verdeyen Endepols. Tondalus' Visioen 1, blz. 46 en passim; Gent, 1914), Onze Vlaming, een zekere Willem van Rijsel, vertelde rond 1395 aan de beroemde

kroniekschrijver dat hij ‘le trou Saint Patris’ bezocht had: ‘Samen met een Engels ridder verbleef ik in het hol van zonsondergang tot zonsopgang. Wij daalden neer langs treden als in een kelder. Weldra kregen wij het zeer heet in het hoofd, zetten ons op de treden neer en sliepen in tot de morgen, als de prior kwam opendoen.’ Op Froissart's nieuwsgierige vragen antwoordde Willem ‘dat zij daar wonderbare dromen gehad hebben, meer dan in hun bed thuis; toen zij echter weer boven kwamen, was alles vervlogen. Ik geloof dat het niets dan hersenschimmen zullen geweest zijn’ besloot Willem. De toon van deze nuchtere Vlaming kondigt reeds Erasmus aan die, in zijn ironische samenspraak over de Bedevaart, kort en fel met de spelonk van Sint Patrick zou afrekenen.

Clais vander Muelne had ‘penitensie’ gedaan in Patrix hol: de zin is blijkbaar dat hij in het hol is neergedaald. Clais zal dus een niet onbemiddeld man geweest zijn, want de intrede in het iers Vagevuur werd door de Augustijnen enkel tegen groot offergeld toegestaan. Van een strafbedevaart is hier waarschijnlijk geen sprake. Sint-Patrick in Ierland komt niet voor op de Vlaamse tarieven van gerechtelijke bedevaarten; alleen te Antwerpen wordt de plaats eenmaal vermeld. (E. Van Cauwenbergh. Les pèlerinages expiatoires et judiciaires, blz. 143; Leuven, 1922). Ten andere, mnl. ‘penitensie doen’ (Mnl. Wdb. s. v.) wijst op een vrijwillig aanvaarde boetedoening.

Was Clais een inwoner van Damme? De optekening van de naam, zonder enige bijvoeging, pleit voor een bevestigend antwoord. Men kan het dan betreuren dat de kerende boeteling een eeuw te laat heeft geleefd om zijn verre reis en nachtelijke penitentie te kunnen vertellen op het schepenhuis aan Maerlant. De wijze klerk zou over Patrick's hol wel iets meer hebben neergeschreven of gerijmd dan een schrale regel in de stadsrekening.

A.V.

Zieltjemelk

Over een goede 65 jaar bestond te Westende het volgende gebruik.

Daags voor Allerzielen gingen de arme mensen van hof tot hof met een kan in ‘gebakken eerde’ om *zieltjemelk*. Dat was zoetemelk waarvan de kappe (het vet) afgestoken was en die moest dienen om 's avonds pannekoeken of wafels te bakken.

A.B. Stavele

Mengelmaren

Lesse van wellevendheid

‘Kinders let op dit vermaen:
Als gy langs straete of huys suit gaen,
Soo gy comt iemant te gemoet,
Stelt met respect t'handt aen den hoet.
Eert ieder met eerbiedigheyt
Naer synen staet of weerdigheyt.
Soo u comt te spreken iemant aen,
blyft rechte op uwe leden staen.
Siet dat gy hooft of gat en crapt
of met ander fauten wordt betrapt.
Spreekt klaer uyt, geeft te verstaen,
wilt met respect dan henen gaen
en roept noch en schreeuwt noyt langs de straet,
maer uwen wegh recht henen gaet
sonder te draeyen hier en daer
gelyck de cneuckels alle' gaer.’

- Uit het Dagboek van Joannes Hael6evoet. 1756. Deinze.
G.P.B.

Vlaams van ‘over de schreve’

1. De battooize (fr. batteuse) was op het hof, enne, zei de boer tot de zakkedragers: ‘den eersten en den tweeden klik moet-je hier uitgieten, en den *drieden* daar!’ Geh. te Hondschoote. - D. Carnel (Le dialecte flamand de France, blz. 60; Parijs, 1891) vermeldt driden = derden ook voor Belle. Gezelle hoorde in de jaren 1880 in Frans-Vlaanderen ook driû (uitspr. driou) voor drie. *Drijde* = derde is reeds door Kiliaan (1599) als verouderd opgegeven.
2. Een wisje-wasje was bezig arme-parabels uiteen te doen in d'herberge. De bazinne was er lijk in gedaan voorzeker, want, zei ze mij: ‘Monsieur, je moet er niet op letten: èn hêd è gazzige in z'n oge’. Geh. te St. Winnoksbergen. Gazzige = garzeke: gras. Wij zouden zeggen: è vliege in z'n oge (= licht aangeschoten).
3. Iemand die zijn gedacht voor geen goed van de wereld zou afstaan, hoorde ik zeggen te Oost-Cappel:
‘Noch voor geen goedden hoendje’ (gouden hondje).

4. ‘'k Gaan de gierigaard grijpen’, zei een pintenier die late op z'n stukken was. Hij wilde zeggen dat hij de kortste weg naar huis ging nemen. Geh. te Steenvoorde.
   Vgl. Biekorf 1946, bl. 21 en 1949, bl. 96.
5. Rechts en links van het kerkportaal te Warhem hing er nog in 1948 een plakkaat met de volgende tekst in drukletters:
   Eert het huis Gods.
   Alle onreinigheid is hier verboden.

A.B. Stavele.

En als ik er babijnde...

Een oud spin- en weeflied dat jaren geleden in Biekorf verscheen (1931, blz. 192) en veertig jaar geleden nog gezongen werd bij de thuiswevers:

> En als ik er babijnde, mijn garen liep lijk twijn,
> 'ken wiste niet wat peizen, 't zou kunnen betoverd zijn....

Ik zong het overnaast voor aan Renaat Veremans die 't schoon vond en 't optekenen weerd.

Maar die mate in dat lied is zo veranderlijk en wispelturig en de toon wordt alle stappen gewijzigd, zo dat ge zoudt peinzen 't is een duo van 't. wijf die babijnde en de wever die woef.

Renaat Veremans heeft 't opgetekend zo 't lied hem voorgezongen werd en nu verkeren wij in de hoop dat, bij 't uitgeven van de muziek, er mensen zullen zijn die 't nog kennen, 't zij in solo of in duo; en naar 't schijnt komt daar een verlengsel bij.

Wie kent 't verlengstuk van dat oude weeflied? waar 't eindigt op: ‘....en hij viel al uit zijn schulpe,
en hij riep naar God om hulpe....!’
G.P. BAERT

Loting

Op de loting te Tielt zongen de loters in de jaren 1890 als volgt:

> Veel liever (bis) drie jaar soldaat,
> Dan te leven (bis) in den huwelijken staat.
> Dansen wij op stoppels,)
> Op stoppels dansen wij.) bis

Ze zongen ook:

> Aux armes (bis)
> en we zijn altemaal van Leopol-pol-pol.

Dit lied volgde altijd op het eerste: *Aux armes* werd daarin uitgegalmd als ‘*oz armus*’.

In het Tieltse zei men nooit *lotelingen*, maar wel *loters*.
P.D.

Volksremedies

Remedies nog heden in gebruik: zelfs sommigen die anders van de domste niet zijn, geloven daarin en doen er aan mee, In het Westland.

1. Tegen keelpijn: een padde in de mond houden.
2. Om de ratten te verdrijven op zolder: een padde in 't veurst van 't dak hangen.
3. Tegen het flerecijn (rhumatisme): een kastanje op zich dragen.
4. Tegen de ‘kertesmerte’ (fr. entrefesson): een greepke zout op zich dragen.
5. Tegen zweren: men moet van iemand een ‘neute van schade’ (muskaatnoot) krijgen zonder het te vragen, en dat op zich dragen.

Vgl. Biekorf 1949, blz. 168 en 't Beertje 1939.
A.B. Stavele

Ziektedieningen

In gebruik te Ledegem rond 1900:

1. Men ging dienen voor d'excessen (stuipen) van de kleine kinders naar St. Jan-Baptist op drie plaatsen: te Menen, te Rollegem-Kapelle en te Kachtem. En, zeiden de mensen, te Rollegem Kapelle is het de grootvader, te Kachtem de vader on te ‘Meende’ de zeune.
   Op al die plaatsen lieten ze een koek zegenen waarvan men negen dagen lang eten moest.
2. Men ging dienen naar Aalbeke (S. Cornelis) voor kiekens en keuns.

M.L.

Pestvogel. - Vgl. hierboven bl. 23.

Haast ieder jaar worden, in November of December en ook wel later, pestvogelen opgemerkt, vooral in bosjes en tuinen waar veel heesters staan (gelderse roos, lijsterbes, eglantier, wilde hondsroos, kamperfoelie, meidoorn e.a.). Ze zijn afkomstig uit het Noorden en broeden vooral talrijk in Lapland. De meerderheid der pestvogels overwintert in het broedgebied: wanneer de lijsterbessen in het Noorden mislukt zijn en aldus voedsel ontbreekt, kennen wij hier pestvogel-invasies. Als pestvogeljaren staan bekend voor ons land de jaren 1892, 1904, 1913, 1940, 1946, 1949.

De pestvogel is een zeldzaam mooie, vogel: veel mooier dan zijn naam, die ontstaan is uit het volksgeloof dat in zijn ver-

schijning een voorteken van pestziekte las. Deze voorstelling heeft aan menige pestvogel het leven gekost. Veel beter passend ware de benaming: lakvogel (eng. Waxwing) of zijdestaart (lat. Bombycilla). Aldus zou de kwaliteit van zijn gevederte wat meer recht wedervaren.

A. DESCHREVEL

Volksrijmpjes uit het Westland

1. Bij verkopingen zijn er soms baaiaarden (batjes) te doen; het a 'contrarie' is soms ook waar, volgens de spreuk:

'Ko(o)pdagen zijn stropdagen'.

2. Iemand met een complaisante mage troost men met:

Beter brood op(g)eten
of (dan) bedde versleten.

3. Mate is t' allen spele goed, want:

Tussen vuil en kuis,
houdt men langst huis.

4.

Die trouwt de trunte om de munte.
Verliest de munte maar houdt de trunte.

Vgl. de spreuk met dante-wante. Biekorf 1946, blz. 6.

5. Als de parabel te pas komt van de splinter en de balk, om te zeggen 'de pot verwijt de ketel.....' hoort men ook nog:

- 'Zekel (sikkel), zei Pikhaak, en ze waren alle twee
krom.

6.

'Als men bakt, keèrnt en kneèdt,
is het late als men eèt'.

A.B. Stavele

Krachtwoorden

Om z'n gezegden kracht bij te zetten, zegt een Westvlaming uit het Noorden: 'God za' me zegenen!'

Een Oosterling: 'God van den hoogen hemel toch!'

En een Westlander: 'Wel, God van Zarren!'

Waarom hier juist: van Zarren?
A.B. Stavele

[Nummer 3]

De Sint Maartenskerk te Ieper van 1794 tot 1815

HET archief van de St. Maartenskerk is in den oorlog 1914-1918 grotendeels verloren gegaan. Toch blijven er nog enige documenten van eersten rang over, nl. kerkrekeningen en de registers der beraadslagingen van de kerkfabriek.

De rekeningen zijn voorhanden vanaf 1794. In dit jaar maakt de heer Cornelis Walwein, in de afwezigheid van al de heren kerkmeesters, een notitie van ontvangsten en betalingen door hem gedaan voor de kerk van St. Maartens. Deze notitie eindigt in 1805, het jaar waarin de nieuwe kerkraad werd aangesteld. Benevens die rekening bestaan er ook nog rekeningen van het altaar van het H. Kruis en van de Gelovige Zielen.

Het register der beraadslagingen der kerkfabriek vangt aan met 1805, en het register van ontvangsten en betalingen gedaan door de fabriek der parochie St. Maartens begint den 11 Februari 1805.

De St. Maartenskerk werd begrepen in een openbare veiling van ‘nationale goederen’ die plaats had te Brugge den 11 October 1799. Zij werd toegewezen aan Sieur Joseph Lebon, koster der bovenvermelde kerk, voor den prijs van 8.200.000 frs. betaalbaar in assignaten. De koper stond zijn eigendomsrecht af aan de kerkfabriek en aan de inwoners der parochie, bij akte verleden voor Notaris Deconinck, te Ieper, den 15 September 1800. Het waren Dewilde en enige andere parochianen die het gebouw inkochten. Een zerk van de heer Dewilde prijkte nog in 1914 langs den muur van het hoogkoor.

De meest benarde periode die de kerk doorgemaakt heeft, is van 1794 tot 1800. De rekeningen van deze jaren wijzen op de bitterste armoede. De ontvangsten bereikten in gulden brabantse courant:

in 1796, 229.10.11 gulden;
in 1798, 85. 6. 0 gulden;
in 1799, 168.12. 0 gulden;
in 1800, 148. 9.10 gulden;
in 1801, 366. 9.9 gulden;
in 1802, 1488. 0. 0 gulden;
in 1803, 1944. 0. 0 gulden;
in 1804, 8230.14.10 gulden.

Nergens staan nog inkomsten vermeld van onroerende goederen of van renten. Slechts één uitzondering: op 14 Juli 1804, vermeldt de rekening het volgende:

> ‘Ontfangen van de Weduwe Degruyter by mondelings accoord 't gonne haeren man nog zoude schuldig gebleven hebben over omtrent drie jaeren love-visch, competerende de visschers autaer der HH. Simon en judas tot d'inkomste der Franschen: 100 gulden brabantse courant.’

De kerk leeft letterlijk van hetgeen sommige altaren, en inzonderheid dit van het H. Kruis, opleveren. In 1795 schenkt de Confrerie van het H. Sacrament 200 gulden tot herstel der glasvensters; in het jaar 1800 betaalt het altaar van het H. Kruis 39.4.0. gulden ‘om ten dele te helpen redimeeren twee groote en dry kleine klokken van Sint Maertens’. Gedurende die

jaren treft men van al de vroegere ambachten die in St. Maartens hun altaar bezaten, slechts één vermelding: ‘een mis van t'ambagt der brouwers in 1802’. Twee bussen, die van het H. Kruis en die van den Heiligen Doorn, spijzen een weinig de kas, te zamen met de zegenpenningen der relikwiën. Wekelijks doen twee mannen hetgeen men noemt ‘den Woensdagschen ommegank’ om bij de parochianen aalmoesen in te zamelen. Zelfs nog in 1807 doet men ‘de paeschronde om eenigzins te indemniseeren d'onkosten van 't misse- en communiebrood’. Verscheidene rekeningen vermelden giften geschonken ‘tot soulaes van de arme priesters die niet kunnen contribueeren in de onkosten voor hunne dagelijksche misse’.

Naarmate de tijden beteren, onder het Consulaat en het Keizerrijk, stijgen de ontvangsten, maar nog langen tijd onder het Hollands regiem, zal de kerk in groten nood verkeren. Die blijvende nood spruit hoofdzakelijk voort uit de confiscatie van alle kerkelijke eigendommen en renten, en den ellendigen staat waarin het gebouw verkeert, dat dringend grote kosten van herstelling en onderhoud oplegt. In 1794 hadden de Fransen de stad gebombardeerd. Soldaten en gemeen hadden het bisschoppelijk paleis geplunderd. Zeker hebben zij de kerk niet gespaard, want later nog ontmoet men in de rekeningen verscheidene posten over ‘gebrand goud en zilver’. In alle geval was de kerk zeer beschadigd, inzonderheid de ‘Pastoors' capelle’. Het merendeel der vensters waren vernield, de vloer der kerk was in stukken en brokken, de dakingen verkeerden in erbarmelijken staat, in de sacristie regende het in, tot grote beschadiging van de rijke ornamenten. In 1806 was de kerkfabriek bij machte 1200 stoelen te bestellen.

In dezelfde jaren vermelden de rekeningen geregeld verkopingen van kerkmeubels; dit geschiedde, deels om in de dringendste behoeften van den eredienst te voorzien, deels om veranderingen, meestal ten ondomme, aan het kerkgebouw aan te brengen.

Hier volgen de voornaamste verhandelingen:

Den 4 Januari 1803: ‘Ontfangen van Sieur D'Hondt, betaelende voor Mevrouw Carton de Tourelles de nomber van 14 franse kronen over aen haer verkogt te hebben den ouden predikstoel tot gebruik der parochie Winnezele’. Er is hier sprake van den gothischen predikstoel van de oude St. Maartenskerk, een kunstwerk om zeggens enig in zijn soort.(1)

Den 16 Juni 1803: Verkoop van het houten beeld van St. Christoffel tegen 6 6.02 gulden br. ct.

Den 1 October 1803: ‘Ontfangen van sieur Beirens van Jufvrouw Cailliau over aen haer overgelaeten te hebben eene oude schilderij verbeeldende de Hemelvaert van O L. Vrouwe: 13.1.4 gulden br. ct.’

Den 13 Juni 1804: betaald aan Louis Clincke maille, meubelmaker ‘over 't weyren 't groot kruis boven den doczael’: 25.0.0 gulden br. ct.

Den 6 Oogst 1804: ‘Verkoop van het doczael’. Het gaat hier om een echt vandalenwerk. Dit ‘doczael’, opgericht in 1609, in Renaissance-stijl, aan den ingang van het koor, was een heerlijk monument. Het stond afgebeeld op de schilderij van Jan Thomas, een der beste leerlingen van Rubens, die prijkte in de Pastoorskapel in 1914 en gestolen of vernield werd tijdens het bombardement der kerk. Boven dit doksaal, op een grote eikenhouten balk, stond een machtig kruis met langs weerzijden de beelden van O.L. Vrouw en St. Jan.

In de rekening lezen wij hierover: ‘Ontfangen van den heer notaris Terrier, over 't import der venditie van den doczael en cetera, bedraegende 513 fr. en 60 c. naer aftrek van 56.50 fr. over enregistrement en cetera, in welke som van fr. 513.60, Marmignon, marbelkapper, schuldig is 187.32 fr. over gedaen koopen in de voorzyde venditie, dus hier zuyver in gelde

(1) Over dezen merkwaardigen predikstoel, zie Biekorf 1937, bl. 74; E. Lotthé, Les églises de la Flandre francaise au Nord de la Lys, blz. 172 volgg. (Rijsel, 1940).

39 fr. kronen en 3/10 doende in brabantsche courant: 128.7.0.'

Tekenend zijn hierbij de volgende posten: Op 23 Sept. 1803: 'Ontfangen van drie verscheydene personen over belofte zoohaest den doczael zoude geweird worden: 6.7.2 gulden br. ct.', en op 4 Juli 1804: 'Ontfanghen van den heer kerkmeester Van den Peereboom over gifte aan de kerke tot weyren den doczael: 9.9.0. gulden br. courant'.

(*'t Vervolgt*)

M. COCLE

Roeselaarse voornamen in 1946

VANAF 1 Januari tot 31 December 1946 hebben wij voor de tweede maal de geboorteaangiften nagegaan, die zorgvuldig opgetekend zijn op het bureel van den Burgerlijken Stand. Zoals in onze vorige bijdrage (Biekorf 1949, blz. 145-149) spreken de getallen enkel en alleen voor Roeselare, de randgemeenten niet meegerekend.

Voor 1946 beschikken wij over een totaal van 1359 levende geboorten, waarvan 704 jongens en 655 meisjes. Van 701 dezer nieuwe staatsburgers, 373 jongens en 328 meisjes, waren hun ouders in de Mandelstede gehuisvest. Te Roeselare werden 658 kinderen geboren van ouders, die buiten de stad verblijven.

Verder commentaar achten wij overbodig, omdat de taal der cijfers, naar onze mening, de duidelijkste is.

De Voorkeurnamen.

A. Jongens-. 174 op 373 = 46,64%.

1. Jan (37 en 9,91%) komt voor onder de volgende vormen: Jean-Pierre 12, Jan 9, Johny 9, Jean 3, Hans 1, Jean-Claude 1, Johan 1, John 1.
2. Jackie 19, met volgende vormen: Jackie 8, Jaak 6, Jack 2, Jacky 2, James 1.
3. Freddy 13, met vormen: Freddy 12, Alfred 1; Erik, Luc en Norbert komen elk ook 13 maal voor.

4. Rogier 12, met vormen: Rogier 10, Roger 2; Joseph ook 12, met vormen: Joseph 7, José 5.
5. Willy 11, met nevenvorm: Willem 1; Marc ook 11.
6. Andreas 10, met nevenvormen: Andreas 7, André 3; Noël 10.

B. Meisjes: 137 op 328 = 41,76%.

1. Maria (41 en 12,50%) komt voor met volgende nevenvormen: Maria 10, Marleen 5, Maria-Rosa 4, Marie-Rose 3, Maria-Theresia 2, Mary 2, Mia 2[(1)], Myriam 2, Maria-Joanna 1, Maria-Joseph 1, Maria-Magdalena 1, Marianne 1, Marie-Claire 1, Marie-Jeanne 1, Marie-Joseph 1, Marie Louise 1, Marie-Thérèse 1, Mariette 1, Marijse 1.
2. Annie (27 en 8,23%) met nevenvormen: Annie 12, Anita 7, Anna 4, Anne-Marie 2, Annemie 1, Anny 1.
3. Jeannine 20, onder de vormen: Jeannine 9, Jenny 7, Jeannette 2, Joanna 1, Johanna 1.
4. Monique 14, met vorm Monica 1.
5. Sonja 13.
6. Greta 11; Rita 11.

Tot slot volgen nu de voornamen met middelmatige belangstelling. Wij hebben hier maar één hoofdvorm opgetekend.

A. Jongensnamen:

9: Frans, Rik.
8: Georges, Gilbert, Paul.
7: Donald, Etienne, Guido.
6: Eddy, Gery, Roland, Wilfried.
5: Alain, Albert, Daniel, Maurits, Werner.

B. Meisjesnamen:

9: Nicole.
8: Christina, Liliana.
7: Rika.
6: Christiana, Lena.
5: Rosa.

DOM. CRACCO

Algemeen Overzicht

A. Jongensnamen: 373.

Achiel 1, Addy 1, Alain 5, Albert 5, Alfred 1, André 3, Andreas 7, Armand 2. Bartel 1, Bénamon 1, Boudewijn 1.

(1) Bij onachtzaamheid werd Mia 1 in onze eerste bijdrage niet opgenomen.

César 1, Claude, 4.
Daniël 3, Dany 2, Diederik 1, Dirk 1, Donald 7.
Eddy 6, Erik 13, Etienne 6.
Fernand 4, Frank 2, Frans 6, Franz 1, Freddy 12.
Geert 2, Georges 7, Gerard 1, Gery 3, Ghislain 1, Gilbert 8, Guido 4, Guy 3, Hans 1, Hendrik 3, Henk 2, Herman 4, Hugo 2.
Ignace 1.
Jaak 6, Jack 2, Jackie 7, James 1, Jan 9, Jean 3, Jean-Claude 1, Jean Pierre 12, Joël 1, Johan 1, John 1, Johny 9, Joos 1, Joris 1, José 5, Joseph 7, Juliaan 3, Jules 2, Julien 1.
Karel 1, Karlos 1, Koenraad 1, Kristiaan 2.
Laurent 1, Leon 1, Leopold 1, Leopoldus 1, Lieven 1, Lionel 3, Lode 1, Louis 1, Luc 13, Lucien 1, Ludo 3.
Marc 11, Marcel 1, Marnix 1, Maurits 5, Michiel 2.
Noë 1, Noël 10, Norbert 13.
Pascal 2, Patrick 3, Paul 8, Philiep 1, Philippe 3, Pierre 3.
Raphaël 2, Raymond 3, Remo 1, René 1, Rik 4, Robert 4, Roger 2, Rogier 10, Roland 6, Romaan 1, Ronald 1, Ronny 2, Ruddy 2.
Stephan 1.
Tony 1.
Valeer 1.
Walter 1, Werner 5, Wilfried 6, Willem 1, Willy 10.

B. Meisjesnamen: 328.

Agnès 1, Anaïs 1, Andréa 3, Anita 7, Anna 4, Anne-Marie 2, Annemie 1, Annie 12, Anny 1, Arlette 3, Athanise 1.
Beatrijs 1, Benediktine 1, Bernice 1, Bianca 1, Brigitta 1.
Carmen 1, Catharina 1, Cécile 1, Cecilia 1, Chantal 1, Christiana 6, Christina 4, Christine 1, Christel 2, Claire 1, Coleta 2.
Daisy 1, Dally 1, Denise 4, Diana 2, Dorothea 2.
Edith 1, Egidia 1, Emanuëlle 1, Emilia 1, Erika 2, Erna 4.
Francine 1, Francisca 1, Françoise 2, Frieda 2.
Gaëtane 1, Geneviève 1, Georgette 3, Gerarda 3, Gerda 2, Gilberta 3, Ginette 2, Godelieve 4, Gonda 1, Greta 11, Grignona 1.
Hedwige 1, Hedwine 1, Hendrika 1, Henriette 1, Hilda 1, Hilse 1, Huguette 2.
Ida 1, Iris 1, Ivette 1 (zie ook Y), Ivonna 1.
Jacqueline 2, Jeannette 2, Jeanuine 9, Jenny 7, Joanna 1, Johanna 1, Josine 1, Joziana 1, Judith 2, Juliana 1.
Karina 1, Karlien 1, Katelijne 1, Katrien 1, Kristien 3.

Laurette 1, Lena 4, Liliana 7, Liliane 1, Lucrèce 2, Ludwina 2, Luitgarde 1, Lutgardis 1, Lydia 2.
Magda 1, Magdalena 1, Manuëlla 1, Marcella 1, Maria 10, Maria Joanna 1, Maria Joseph 1, Maria-Magdalena 1, Marianne 1, Maria-Rosa 4, Maria-Theresia 2, Marie-Claire 1, Marie-Jeanne 1, Marie-Joseph 1, Marie-Louise 1, Marie-Rose 3, Marie-Thérèse 1, Mariette 1, Marijse 1, Marleen 5, Martina 1, Martine 1, Mary 2, Maurisette 2, Mercia 1, Mia 2, Mildred 1, Miranda 1, Monica 1, Monique 13, Myriam 2, Myriël 1 (zie Biekorf 1947, bl. 142).
Nadia 1, Nelly 1, Nicole 9, Noëlla 3, Norma 1.
Odette 1, Odilla 1.
Pierrette 1.
Regina 1. Renate 2, Ria 3, Rika 5, Rita 11, Rogette 1, Rolanda 1, Rosa 1, Rosanna 1, Rosette 1, Rosika 1, Rosita 1.
Sieglinde 1, Silvette 1, Simonna 1, Solange 2, Sonja 13.
Vera 2, Véronique 1, Viviana 4.
Wilfrieda 1.
Yvette 2.

Diepe zolen

Godden Grypson van ‘De Pappelaren Vloge’ was doende met brood afsnijden, alzo knippels van èn duime dikke; en met en scheefoge loerde hij naar Ko, een nieuwen karton, die bezig was zen stuiten te plakken en te plaasteren van 't vaderland weg 't Scheelde allemensen te vele naar Godden's gedacht en ‘peis-je misschien, Ko, dat 't nooit meer op 'n kan, tè?’ zei Godden.

Ko en viel niet slinks, en 't vloog er uit lijk uit è zak: ‘*Boer, als je diepe zoolt, moet je dikke messchen*’ (mesten) en hij plakiesterde voort.

Alhoewel er sinds 40 à 50 jaar geen *zoolploegen* of *Vlaamse* zolen meer in gebruik zijn, is het werkwoord *zolen*, en naamwoorden *zoolveure* en *voorgezoolsel* (oud labeur) nog levend in deze streek en voornamelijk langsheen de grens.

A.B. Stavele

Weervoorspellingen

Als de wind tegen de zunne waait, 't zal donderen. Als de wind plekke maakt voor de zunne: goe weêre. (Van een bendebaas van Hoogstade).

G.P.B.

Van de wieg tot het graf. - VII.
Berechting

ALS ze geen kans meer zagen op genezing en dat de zieke doorslecht was, werd de pastoor ontboden voor de berechting.

In stad en in 't dorp trachtten ze de berechting te doen overdag en er ging iemand mee van den huize - na de berechting - om Ons Heere uitgeleide te doen. Maar in den buiten hadden ze geen haast met die berechting overdag; pas met den avond, als de zieke het ook veel lastiger had - ‘den avond verzwaart’ - liepen ze haastig naar 't dorp. Mijnheer pastoor had goed zeggen, 't was altijd hetzelfde uitvluchtsel: - ‘En wien had er dat gepeisd en we weerden ons nog zere om te keernen en met de beesten; maar ja!... toe, mijnhere paster, kom toch zeere!’ - ‘'k Kome seffens, belt de koster op binst dat 'k naar de kerke ga.’

In den Broek was dat nog doenlijk, ze kwamen met de sieze; maar naar Male te voete in de donkere nacht door die bossen...: en dat was nog niet alles. 's Nachts hebben ze noch witte kleren noch bel, en hij moest goed uitkijken, de koster met zijn lanteern: een schot is gauw gelost... Ze zagen alzo een keer achter de Linde(straat) een lichtbak recht op hen afkomen; de koster humde en kuchte om zijn stem te doen herkennen en de pensjager riep tegen: ‘'k Heb het al gezien, 't is mijnhere paster; zeg, koster, per naasten een beetje eer mentie maken!’

In 't Noorden was die nachtelijke berechting al even lastig; de berechting naar de Duivekeete ging langs de ‘kerkeweg’ al door de bilken en de ‘draailingen’; en op die benauwelijke gladde plankjes over de wateringen: ge moest zeker zijn van uwen terd.

Overdag ging de berechting veel plechtiger. Eerst klepte de koster driemaal drie klopjes. Zodra de mensen aldus de ‘berechtingklokke’ of de ‘beeklokke’ hoorden, kwamen ze buiten in 't deuregat of aan 't hekkentje staan; zij baden voor de zieke, driemaal Onze Vader en Weesgegroet en driemaal: ‘Heere, in uwe handen beveel ik mijnen geest en al dezen die in doodsangste zijn.’ Overal op de doortocht werd Ons Heere eerbiedig bejegend, de voorbijganger knielde en de voerman hield stil en sprong van zijn wagen. Bij de zieke stond de huisdeur open: de huisgenoten wachtten geknield.

Meestal moest de zieke nog biechten, en dat bracht somtijds ‘complicaties’: hier was het dit, en daar was het dat.

Op het hof lagen ze allebei, broer en zuster, meteen zware ziekte geslegen en zouden berecht worden. Van de een alkove naar de andere hoorde de meid klagend roepen: ‘Zeg, frere, zij'je benauwd?’ - ‘'k en ben ik wel niet benauwd, ware het maar niet van *dadde*...!’ en de meid begreep dat ze bedoelden: het koffertje van den Hollandsen soldaat dat ze zich toegeëigend hadden en ze verzuchtte: ‘Dat geld, dat geld! dat zoveel mensen in d'helle helpt en zelve d er uit blijft!’

In geval van ‘restitutie’ kon de berechting som tijds lang binnen blijven. Heel kort ging het echter bij de molenaar die op sterven lag. Hij was niet te bewegen noch te overhalen om restitutie te doen en troostte zijn kinders aldus: ‘Hurkt e' keer hier, joengers, houdt gijlder da' j'hêt, vader zal lij'en dat hij kan!’ En - vertellen ze - 's nachts zou zijn lijk van den duivel gehaald geweest zijn, en de kinders vulden de kiste met keien en stenen, en toen de dragers verpakten hadden de mensen het rammelen gehoord en hun kruise gemaakt. Zo vertellen ze hier in 't ronde en noemen er de parochie bij.

De mensen waren toen ook nog overtuigd dat een testament, door een zieke gemaakt na de berechting, on geldig was. Alzo kon de koster zijn laat thuiskomen

uitleggen: ‘Jamaar, vrouwe, 't was daar niet in orde, 't testament moest nog eerst gemaakt worden!’

De pastoor begreep ook dat hij, bij het toedienen van de ‘laatste gerechten’ niet veeleisend mocht zijn op het stuk van de zindelijkheid. Maar toch, toen hij 't Vuil Koggetje de heilige Olie zou toedienen - 't was in den halven donkeren - zei hij onbedacht tot de koster: ‘Trek een keer eerst zijn zokken daar af!’ (Het stof van een hele zomer was er ingeplakt, in zijn voeten). Da vrouw zei, onnozel weg: ‘Maar, menere paster, mijne vent en draagt nooit geen zok ken in de zomer, hij loopt barrevoets.’

Berechten is nog geen doodgaan. Toen de boerin vers en goed berecht was, zei ze onverwacht tegen de koster: ‘Zeg, is Vos al gekachteld? Zeg aan Pier dat hij seffens de kachteleiers moet koken!’[(1)]

Bij Peetje ging het nog anders. Als ze al een pozetje de gebeden van de stervenden gelezen hadden, keek hij eens goed rond door zijn spleetoogjes en stamelde toen zachtjes: ‘Triene, scheed er van uit, j'hêt al genoeg gelezen.... 't is gepasseerd! Onze Vrouwe zegt da'k nog eerst mijn nieuwe kostume moet' opslijten.’

Het is ook geweten dat een mens op zijn uiterste soms zo helder van geest kan zijn en raak weet te antwoorden. Dat ondervond die jonge onderpastoor die het vrouwtje voorbereidde: ‘Och, 't moet toch zo schone zijn, dat eeuwig blinkt, moedertje!’ En 't wijvetje, na een poze: ‘Ja 't, menere onderpaster, maar 't moet toch zo vuil zijn, dat eeuwig stinkt!’

De pastoor kwam Idalie troosten, die van een slepende ziekte kwijnde. ‘Alles ter ere Gods, mijn dochter...’ 't Meisje, dat toch zo van 't leven hield, zuchtte: ‘'k Kan wel nie' voorder, menere paster.’

En toen die oude, arme sukkelaar op zijn uiterste

(1) Al wie geholpen had, werd getrakteerd met. gekookte eiers: 13 eiers voor een merrie en 26 eiers voor een hengstekachtel.

lag, troostte de pastoor hem welgemeend: ‘Kom, mijn beste vriend, ge zult ginder bijzonder welgekomen zijn.’ - ‘k En zegge niet, menere paster, maar ze zeggen toch altijd, die hier de kortewagen voert, zal hem ginder moeten slepen.’(1)

Als iemand op zijn uiterste ligt en lastig te strijden heeft, dan denken de naastbestaanden dat er iets is dat zijn geweten bezwaart, of een laatste verlangen dat niet bevredigd werd.

In dat sterfhuis wachtten ze angstig naar die broer waarmee vader sinds zolang in ruzie leefde. Eindelijk verscheen Wannes-oom in deuregat: ‘Meseur, 'k kome voor de overeenkomste, Seven mocht op mij wachten.’

Op de Gevaerts dacht die herbergiersvrouw er nog anders over, toen haar man een lastigen doodstrijd had: ze kwam met 't schof met geld voor het sterfbed staan: ‘Kijk, Sissen, snikte ze, dat is hier al ons geld, je gaat nu gemakkelijker en geruster sterven!’

Iemand van de naaste familie houdt de ‘gewijde keerse’ - gewoonlijk de lichtmiskeerse - in de stervende zijn hand: de mensen zijn overtuigd dat het zo moet zijn, anders zou de stervende er geen verdiensten van hebben.

Die Knesselaarse boerin, op het hof nabij Oedelem, noemde de ‘doodkeerse’ nog anders: ‘Freten

(1) Hij kende 't vertelseltje van die twee arme oudjes. Ze stonden voor de hemelpoort en zagen daar in de verte een stoet aankomen. ‘Zie je 't wel, jubelde 't vrouwtje, ze komen daar al met een hele processie om ons!’ Maar de processie ging voorbij en liet onze dutsen staan. ‘Zie je 't nu, jammerde 't ventje, 'k heb je 't altijd gezeid: die hier de kortewagen voert, zal hem ginder moeten slepen: ze zien ons nog niet staan!’ Daarop gingen ze naar Sinte Pieter om troost en advies. ‘Jamaar, brave mensen, zei Sinte Pieter, je moet weten dat 't nu al twee lange jaren geleên is, dat er een rijke in den hemel binnenkwam. En 't is nu grote feeste en we moesten hem inhalen.’

jongen, zei ze tot haar zoon, haal de “reisstok”, vader gaat “reizen”!’

Veelal werd een vrouw uit het gebuurte bijgeroepen om de stervende ‘uit te luchten’: bij te staan en de gebeden van de stervende te lezen. Men kent nog de spreuk: ‘Zij heeft hem uitgelucht’ d.i. hem in 't laatste bijgestaan om alles te erven.

M. CAFMEYER

Een kleine historische rectificatie. **Het ware geboortehuis van Verbiest te Pittem**

IN 1885 verscheen, van de hand van Desiré De Somviele, ‘archivist der stad Thielt’, een brochure onder de titel: ‘De Familie Verbiest te Thielt en te Pitthem’[(1)]. Daarin beweert de, ten andere onderlegde, Tieltse historicus dat baljuw Joos Verbiest, de vader van Ferdinand die later de beroemde zendeling in China zou worden, zich in 1623 te Pittem kwam vestigen op de ‘Queckmote’, een omwalde eigendom bij het dorp, gelegen onder de heerlijkheid van Claerhout. De ‘Queckmote’ - het ouderlijke huis - zou dus het geboortehuis geweest zijn van de grote Westvlaamse missionaris.[(2)]

Als énig bewijs van deze stelling haalt De Somviele een staat van goed aan, uit het jaar 1707 (!), opgemaakt ten sterfhuize van Barbara-Theresia Lust, weduwe van greffier Raphaël Meerelpoel en echtgenote van Joris-Bernard Verbiest, en die het zusterskind van Pater Verbiest was.

(1) D. De Somviele. De Familie Verbiest te Thielt en te Pit. them. Tielt, J.D. Minnaert, 1885. 9 bladzijden.

(2) Aldaar blz. 3 en 6.

Deze stelling werd natuurlijk overgenomen door de biografen van Verbiest, die van zijn geboortehuis gewag maakten, o.m. E. Rabbaey en C. Vincken S.J.[1]

In de 'Gazette van Thielt' trekt D. De Somviele in 1911[2] van leer tegen een dagbladartikel verschenen in 'Het Handelsblad' te Antwerpen, waarin te verstaan werd gegeven dat de 'Queckmote', 'van over ouds bekend stond' als het geboortehuis van Pater F. Verbiest, 'volgens de getuigenissen van ouderlingen die zulks in hunne jonge jaren hooren zeggen hadden'. D. De Somviele weerlegt dat 'van over ouds bekend' en verwijst naar zijn reeds geciteerde brochure, eerst verschenen in de 'Gazette van Thielt'. Hij lijkt zelfs het Kan. C.L. Carton, de eerste biograaf van F. Verbiest, kwalijk te nemen dat deze de 'Queckmote' als geboortehuis van Verbiest in zijn werk niet vermeldt.[3]

Steunend op de aanwijzing van D. De Somviele, wees het Verbiest-comité in 1913 - ter gelegenheid van de Verbiestfeesten te Pittem - ook met eerbied naar de 'Queckmote', de bijna heilige plaats waar Ferdinand Verbiest het levenslicht aanschouwde en er zijn eerste levensjaren doorbracht. Op aanvraag van het Verbiest-comité maakte Joe English een tekening van het vermeende geboortehuis, dat op dat ogenblik reeds afgebroken was. Op die plaats van de 'Queckmote', werd in 1913 een grote tent gebouwd, waarin het Verbiestdrama van C. Verschaeve met veel bijval werd opgevoerd.

(1) E. Rabbaey, Zendeling en sterrekundige of E.P.F. Verbiest, blz. 20 (Brugge, 1903). Een 2e uitgave verscheen te Pittem in 1911. - C. Vincken S.J. Pater Ferdinand Verbiest, bl. 3 (Leuven. 1924; Xaveriana, nr. 6).

(2) D.D.S. 't Geboortehuis van Pater Verbiest te Pittem in Gazette van Tielt, 11 Maart 1911.

(3) C. Carton, Notice biographique in Annales de la Soc. d'Emulation, I (1839), bl. 83-156.

...Was men dan wel zó zeker dat de ‘Queckmote’ het ware geboortehuis van F. Verbiest was?

Onlangs hadden wij de voldoening het *ware* geboortehuis van F. Verbiest te Pittem met zekerheid te kunnen aanwijzen, nl. het grote huis op de zuidelijke hoek van de Markt en de Kauwstraat, waar thans de onderpastorijen zijn.

Het bewijs hiervoor is eenvoudig en klaar, en steunt op gelijktijdige oorkonden.

Tussen 1615 en 1623 vernieuwde landmeter Lowys de Bersacques het renteboek van de heerlijkheid Pittem[(1)], waarvan hij klaarblijkelijk de mooie gekleurde kaarten het laatst tekende. Immers dan had baljuw Joos Verbiest in 1622 van dat renteboek geen ‘redres’ moeten maken.[(2)] Dat redres van 1622, voleindigd in 1623, is een copie van het renteboek van 1615, maar waarin baljuw Verbiest in 1622-1623 van elk artikel ‘canten ende abouten’ onderzoekt en de nieuwe eigenaars van huizen en land opschrijft.

Het huidige grote huis op de zuidelijke hoek van Markt en Kauwstraat komt overeen met perceel nr. 18 van de kaart ‘Theerschip van Pitthem’ in het renteboek van 1615-1623.[(3)] Bij het opstellen van het renteboek, in 1615 - en 1616 - was dat artikel ‘een behuysde erfve’, ‘het eigendom van de weduwe ende hoirs van Lamorael vanden Bussche.’[(4)] In het ‘Redres’ van 1622, voleindigd in 1623. schrijft baljuw Joos Verbiest eigenhandig naast dat artikel ‘In Pitthem opde plaetse, *nu den Bailliu Verbiest*.’[(5)] Die gewichtige aantekening laat geen twijfel meer toe nopens het geboortehuis van Ferdinand Verbiest te Pittem.

(1) Rijksarchief Brugge, Fonds Colens, Pittem [= RAB), nr. 29, Rentebouck vanden heerschepe van Pithem..., f° 146.

(2) RAB. nr. 30, Redres vanden nieuwen Rentebouck der heerlichede van Puttem, Anno 1622, f0 2.

(3) RAB. nr. 29, Rentebouck..., kaart I, t.o.v. f° 2.

(4) RAB. nr. 29, Rentebouck, f° 9.

(5) RAB. nr. 30, Redres..., f° 2 en 59.

Bij de artikelen nr. 4 tot 37 werden in het renteboek van 1615-1623, rond 1655 1660 enkele aanvullingen aangebracht. Eigenaar van het bedoelde geboortehuis, aangeduid onder nr. 18, was op het ogenblik der aanvullingen, griffier Jan Lust. Baljuw Joos Verbiest was reeds overleden te Pittem op 19 Februari 1651. Zijn jongste dochter, Jacoba, was in 1650 gehuwd met Jan Lust uit Brugge, die in datzelfde jaar griffier werd te Pittem en introuwde bij zijn schoonouders.

Anderzijds is het onmogelijk dat Joos Verbiest in 1623 zijn intrek nam op de 'Queckmote', want toen Lowys de Bersacques in dat jaar de reeds geciteerde kaart van 'Theerschip van Pitthem' tekende, stond er nog geen huis opgetrokken op de 'onbehuysde erfve' van de Queckmote.(1) De 'Queckmote', of juister gezegd, de 'Quickmote' was eigendom van de kapelrij van O.L. Vrouw 'buyten choore' in de kerk van Pittem. In 1666 wordt dat eigendom voor het eerst als 'behuyst' vermeld, en was toen bewoond door Jacques de Cock.(2) In 1667 werd Livinus Meerelpoel uit Gent greffier te Pittem, in plaats van Jan Lust die ontslag had genomen, als greffier. Deze Meerelpoel nam dan zijn intrek op de 'Quickmote'. De zoon van deze greffier, Raphaël Meerelpoel trad in het huwelijk met Barbara-Theresia Lust, dochter van Jan en Jacoba Verbiest die op 26 Maart 1707 op de 'Quickmote' overleed.

Hierop steunende liet D. De Somviele zich misleiden en ging zo de 'Quickmote' beschouwen als het ouderlijk huis der familie Verbiest.

Pittem.

V. ARICKX

(1) RA.B. nr. 29, Rentebouck, kaart als boven.

(2) Gemeentearchief Pittem, Landbouck van Pitthem, 1666, art. 1610.

Molenaarscijfers

TOT aanvulling van hetgene vroeger in Biekorf (1947, blz. 67 en 1948, blz. 78) verscheen, volgen nog enkele schriften.

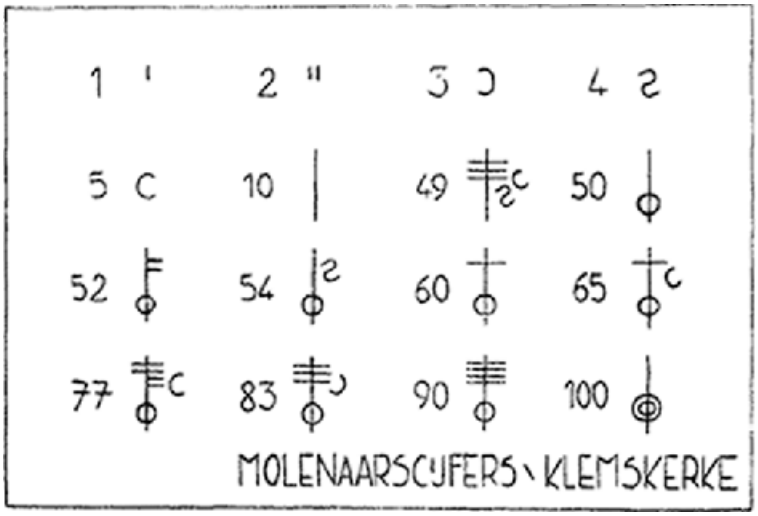

Vooreerst KLEMSKERKE: verschilt hierin van Vlissengem (Biekorf 1947), dat de waardeloze opstaande lijn hier als ‘tien’ geldt. Zo wordt 40 hier gretekend met 3 paslijntjes. 90 echter weer met 4. Het cirkeltje van het vijftigteken mag zowel boven als onder staan.

Molenaar Henri T aets van KNESSELARE (houten molen) zond ons zijn cijfers. Links van ‘de boom’ staan de tientallen, rechts de eenheden. In totaal zijn hier slechts drie schrifttekens (een, drie en vijf). Alle andere waarden zijn eruit samengesteld, wat het schrift gemakkelijk laat lezen. Het tekent ‘een beetje min’ en ‘een beetje meer’. Op het eerste zicht kan het onmogelijk een honderdteken vormen. links zou moeten tien staan en rechts nul. Er is nu een conventioneel teken dat theoretisch, echter niet practisch, aanleiding kan geven tot verwarring met elf. Volgens mulder Taets zijn er die dit schrift op twee bomen zetten, een voor de tientallen en een voor de eenheden. Dan wordt uitsluitend rechts getekend: ontdubbeling die veel schrijfwerk vraagt.

Van andere zijde kregen we nog drie schriften.

Vooreerst het onvolledig schrift van mulder P. Deceuninck

te RUDDERVOORDE (molen afgebroken in 1908). De mulder gaf zijn cijfers, voor zover hij het zich nog herinnerde, doch was niet heel zeker van zijn stuk. Met het cijfer 77 vormden we de tekens die het gewicht tussen de kilogrammen aangeven: eerst ‘nauwe 77’ - dan 77 - daarna ‘gewillig 77’ - en ten laatste 77 en half.

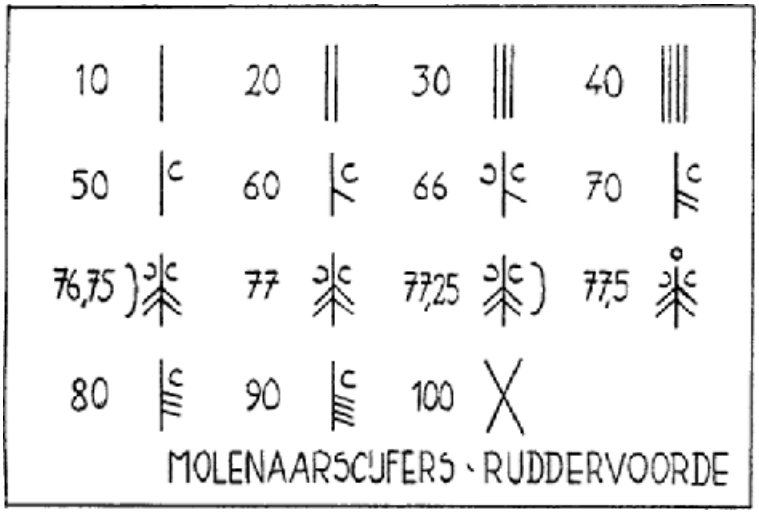

C. Van Hyfte, laatste molenaar van de verdwenen molen te OEDELEM (Oostveld) gaf het schrift dat hij vond in de balken van de zoldering. Eveneens slechts drie beelden: de eenheid, het drie- en vijfteken.

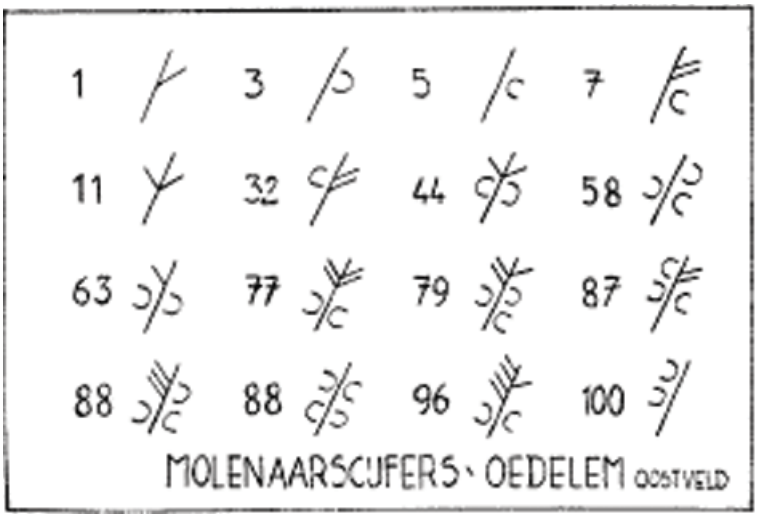

Het ander schrift kwam ons van mulder Braet te OOSTKAMP (Zwarte Gat). Het schrift is hetzelfde als Oedelem. Eén verschil nochtans: dat hier de hoogste waarden boven de eenheden worden geschreven en dat 100 een conventioneel teken werd.

We zien dus dat al de schriften - met uitzondering van Pollinkhove en Stavele, die meer op zichzelf staan, - grote verwantschap tonen. Het teken der eenheden is overal hetzelfde. Blijven het drie- en vijfteken. Te Ruddervoorde ging het drieteken verloren. Te Vlissegem, Klemskerke, Oostkamp en Oedelem is het eender; te Knesselare is het juist omgekeerd: het vormt het vijfteken der andere schriften.

Het vierteken, alleen aan Klemskerke eigen, is zichtbaar een vervloeiïng van dat der andere schriften.

Velen geven links van de boom de tientallen, rechts de eenheden (dus heraldisch omgekeerd!). Uitzonderingen: Klemskerke - Pollinkhove en ook Stavele - dat meer op spitsvondigheden zint. De tekens 30 en 50 zijn niet het 3- en 5teken links geschreven, doch het tegenovergestelde ervan.

We mogen dus aan een zekere gemeenschappelijke oorsprong voor veel dezer schriften denken.

Dhr A. Bicker Caarten uit Leiden plaatste een navraag over het gebruik der molenaarscijfers in Nederland in het vakblad ‘De Molenaar’, van 7 Mei 1947, verschijnend te Bilthoven. De vraag bleef nog steeds onbeantwoord.

Bij ons is het gebruik verweg algemeen. H. Taets schrijft dat hij er ook nog gezien heeft die hij niet kon lezen

CHR. DEVYT

Mengelmaren

De familie Jonckheere

Vroeger hoorden wij alhier (1949, blz. 213) aankondigen dat E.H.C. Denorme, onderpastoor van Beveren-Roeselare, gegevens verzamelde voor het opmaken van de stamboom der familie Jonckheere. Deze gaat terug tot Passchier of Paschasius de Jonckheer (begin l6^{e} eeuw), en was steeds te Beveren gevestigd, uitgenomen voor de periode van 1700-1750, toen Gits de woonplaats was.

Thans is dit werk - een prachtige uitgave - verschenen

(Langemark, Vonksteen, 1950; 148 blz.). Vooraan geeft Schr. twee familiewapens, door een familie Jonckheere gevoerd, zonder zich te willen uitspreken of een van beide ooit door onze familie gevoerd werden. Daarop volgt de eigenlijke stamboom der Jonckheere's (vanaf 1700 wordt de familienaam *de Jonckheere* meestal *Jonckheere* gespeld). Bewonderenswaardig is de duidelijkheid, waarmee Schr. een familieboom in een gewoon boekformaat heeft weten onder te brengen. Verder geeft hij nog twee vrouwelijke takken der familie Jonckheere, de tak der VAN COILLIE'S (blz 75-100) en tak der ROELENS (blz. 76-116), die voor een groot deel ook te Gits en te Beveren hebben gewoond. Spijtig zijn de gegevens hier en daar onvolledig, en zijn ook onjuistheden ingeslopen, waar het gaat over sommige levenden van de stam... die daar zelf de schuld van zijn. Verder geeft Schr. een overzichtelijke inhoudstafel van de personen die in de familieboom voorkomen, alsook de adreslijst van de nog levende familieleden. Hier ware o.i. een alfabetische inhoudstafel en voornamelijk een alfabetische adreslijst pratischer geweest.

Deze stamboom is, alles samengenomen, een model van bewerking en uitgave: liefhebbers van Vlaamse familiekunde zullen het werk niet willen missen.

R.v.O.

Volksalmanak van Heist op-de-Berg

'T ZWAANTJE, volksalmanak voor het land van Heist (op-de-Berg), 1950. Uitgegeven door de Heistse Heemkring: Die Zwane, 128 blz. met vier buitentekstplaten en een uitslaande kaart. Prijs 25 fr. Onder redactie van Dr. Jozef Weyns.

Speciaal gemaakt door en voor ‘die’ van het oude land en vrijheid van Heist (op-de-Berg), steekt deze even leuke als leerzame almanak overvol kostelijke dingen voor alwie zich aan folklore interesseert.

Alleen de zakelijke opsomming van enkele der bijdragen zal volstaan om zulks te bewijzen: Wat de wegen van ons Heistse heem ons veropenbaren: de Neetrivier. Bijdrage tot de studie der kermissen in het land van Heist. De boerenzwaluw (met volksspreuken en bijgeloof). Het hemd van Maria Snaphaes of eigenaardige offergaven in Putte in de 16^{e} eeuw. Iets over het ontstaan van de heuvels van Heist en Beerzel. Heistse heemdracht: van kappen en koven en kelen (met twee prachtige illustraties). Een vleesetende plant in onze streek: de zonnedauw. Wat aten onze voorouders ten tijde van Keizer Karel? Heemkundige en toeristische merkwaardigheden uit

Heist en omgeving (met een aanschouwelijke graphische kaart en twee foto's van streekeigen hoeven).

MTS. VAN COPPENOLLE

Een Vondelingnaam te Veurne in 1576.

Adriaen Reube, stadsknecht van Veurne, bracht op 28 Aug 1576 - een Zondag - naar het schepenhuis een kind van enkele weken oud, van het mannelijk geslacht, door hem gevonden te Pollinkhove bij de St. Machuutskapel.

Door Burgemeester en Cuerheers van Veurne werd het kind uitbesteed bij Tannekin Tytte, die tot in 1594 een toelage kreeg voor het onderhoud van de vondeling. De jongen ontving de doopnaam *Gillis* en werd in de rekeningen ingeschreven onder de naam *Van de Capelle* (naar de vindplaats); soms heet hij ook *Gillis Tytte*.

In 1606 verschijnt onze vondeling als Gillis *van der Gucht*: van een zekere heer van der Gucht had hij dan, bij testament, goederen ontvangen gelegen te Alveringem, waar hij met Adela Schynkele gehuwd was. In 1631 is Gillis van der Gucht hoofdman van de St. Sebastiaansgilde te Alveringem, waar hij overleed in 1648. Hij had twee zonen: de ene werd prior van Eversam in 1630, de andere huwde met een J^{o} van Parys van Wylder bij S. Winnoksbergen. Volgens E. Van den Bussche (La Flandre XII, 1881, blz. 209 volg.) droegen de afstammelingen in de vorige eeuw de verfranste naam *Du Hamel*.

- Over Vondelingnamen vgl. Biekorf 1946, blz. 248.

E.N.

Loting. - Vgl. hierboven blz. 46.

De loters van Zulte zongen 't zelfde lied als te Tielt, maar de tweede regel luidt anders:

> Veel liever, veel liever, drie jaar soldaat
> dan te leven, met een teve, in den huwelijken staat.

En het ‘Aux Armes’ werd verwrongen tot ‘hoe zouden wij?’ de Vlaamse verklanking van 't onverstaanbaar ‘aux armes,.

Een gangbaar lied op de lotingsdag in de Leiestreke was:

> En dat mijn moeder dat moest we-eten,
> dat ik al vrije van mijn zestien jaar,
> ze zou mij in een klooster ste-eken,
> al tot mijn één en twintig jaar!

De kortgestuikten die er ingeloot waren, voelden zich voor bestemd voor 't voetvolk en zongen:

> En al wie nog zal spotten
> met den koning zijn piotten
> zal den bak ingaan, (bis)

Bij 't voorbereiden van de wet de Broqueville op de algemene dienstverplichting, zongen de laatste loters in de laatste lotingen:

> Alleman soldaat, soldaat;
> de scheeven en de krommen,
> laat alles binnen kommen!

en Vital ‘Bakkerdries’, een brave kleermaker met een kort been, stond op de trappen van 't stadhuis al zwaaiend met zijn papieren rozen op zijn kruk en al zingend:

> Vivan de dië die niet 'n deugen!’

Maar wie kent er nog het lotelingslied van:

> En hij stak zijn hand al in dat trommeltje,?
> ?....?

dat door de lieven van de loters werd gezongen?

De petietjes

- 'k Moete vertrekken te negenen en oneffen, en 'k moet mij nog scheren.
- Kom mee; we gaan ons laten scheren onderwege, zegt mijne man.
- 'k Scheer me liever zelve...
- Ik 'n hebbe 't nooit geleerd om der wille van de hulten en de bulten op mijn aanzichte; 't was te lastig.

En hij begon van de pokken.

De ‘petietjes’ dat waren te Meenen de kleine pokken, de gevaarlijkste, waarvan een Meenenaar die mij daaraf sprak, geschonden was.

De pokdalige Meenenaar is nu zeventig jaar oud en hij haalde de laatste vlage van de pokken aan tot Meenen, na den kouden winter van 1891. De ziekte begon te woekeren in 't voorjaar van '92 en in korten tijd lagen kinderen en grote mensen van deure tot deure effen dikke met de pokken. ‘Z'hadden meestal de petietjes, dat zijn blaasjes de grootte van een speldekop, maar d'andere pokken waren de grootte van een erwete. De petietjes maken diepe putten, maar de gewone pokken deden heel 't aanzichte verstroppen door de grootte van de blazen. Daar waren ook zwarte pokken, maar die 'n zijn zoo gevaarlijk niet. De kinders lagen een weke lang met hoge koortsen tot de blaasjes opkwamen, blaasjes gelijk een kleine brandblaze, en begonnen te etteren. Van zoo zaan den etter weg was en 't zeer begon te reuven, lieten d'ouders hun kinderen buiten lopen. De reuven schilferden af en daaronder lagen de pokkepitten. Al dat gedekt was tot na de genezinge n wierd niet geschonden. G'hebt per exempel mijn lichaam,

dat stond vol met blaasjes. Mijn aanzichte ligt pokte, maar de reste, dat staat zoo zuiver of 'nen tin.

Zeg maar dat die inentinge een goede zake geweest is, want vele van mijn maten die hun legden met mij, hebben 't laten liggen uit goeten. 'k Zal d'er, als 't God belieft, in den hemel, vele verkennen van mijn jaren.'

Mossels eten

- 'k 'n Ga geen mossels eten, mijnen hoed zou kunnen te kleine komen.
- Hoe dadde?
- Wel ja, als ik mossels ete, begint mijnen kop altijd te zwellen.

Afgeluisterd te Kortrijk op Assewoensdag j.l.

Pateeltjestijd

Bij onverwachts bezoek, kort na den noene als iedereen gedaan heeft met eten, roepen ze te Kortrijk: 'Wa' gedacht van nu toe te stuiken? 't Is pateeltjestijd!'

(De patelen staan nog op tafel, maar er is geen eten meer. Elders: Den hond is over de tafel gesprongen. Den hond in 't pateel vinden).

Slijpsteentjes

Slijpsteentjes zijn te Harelbeke kleine langwerpige koekjes (in 't Frans 'Tom pouce'), omdat ze goed gelijken op de 'steentjes' van vroeger die gebakken waren in reepkoek (zeem en roggemeel). ''t Is g'heel ander spijze, maar z'heten da' voort slijpsteentjes', zei de bakker.

Waar is Christus nu?

Als ze verlaân zijn en moe en nog geen schof 'n zien in 't werk, zeggen ze te Kortrijk:

- Waar is Christus nu?

En 't antwoord:

- Te Beveren in den Belle-Vue.

De Belle-Vue dat is de herberg te Beveren-aan-Leie waar ze plachten God te lasteren bij 't spelen met d'haans.

Zwijnsrouwelle

Gehoord te Meenen:

'k Vraag naar eten in 't Damberd op de Markt.
- 'k Zegge: ‘Wat heb je vandage?’
- Zegt de baas: ‘Mag 't een zwijnsrouwelle zijn met boontjes?’

- ‘Wat is die rouwelle?’
- ‘Ah! Mijnhere, 'k zegge dat op zijn Iepers. Een lange schijve zwijnevlees is een rouwelle, 't is tnet ajuintjes.’

De Bo zegt: in Frans-Vlaanderen (‘rouelle de veau), maar ge ziet, 't geldt ook voor 't zwijn, en 't weerklinkt nog telkendage te Meende’ in 't Damberd ter Markt.

G.P. BAERT

Beetjeboer, Strateboer en Weeuwaarsvruchten

- Peej is toch èn verdiksche ‘beètjeboer’. Geh. Leisele.

Een beetjeboer is iemand die te passe en ten onpasse een en dezelfde lage land beklikt (bezet) met verschillige noten (teelten).

Bij het opkomen der kunstmatige meststoffen, was men er heel gesparig mede. Sommige boeren bemestten alleen de kanten en vooreinden palende aan de strate. Dat waren ‘strateboeren’. Zulke vruchten noemde men eertijds: ‘weeuwaarsvruchten.’

Van een boer die ‘aan de balie hong’ (uitgeschud of uitgeboerd was), zei men: ‘Hij gaat moeten op strate boeren’.

A.B. Stavele

Bekeuring

Dat vrouwmens 'n is wel niet stijf wel gemaakt van oren en poten, maar ze mag toch in de reke staan. Laat ons zeggen: 't is een gildige elfrebbe. (Van een boer van Bekegem).

Lichtmis

De patrijzen paren vandage en de zunne zit in den bogaard: 't zal een fruitjaar zijn. Lichtervelde.

Tussen vuil en kuis...

Het rijmpje opgegeven voor het Westland (hierboven blz. 48), luidt in Waregem, zo ik plag te horen van grootmoeder geb. 1844:

‘Half vuil en half kuis
Houdt wel huis,’

G.P.B.

[Nummer 4]

De trombalslager

IN mijn jeugd, als 't muziek uitging, heb ik altijd met belangstelling gekeken naar den trombal en den trombalslager.

Ook naar den trombaldrager. Op sommige gemeenten was deze een verplichte sukkelaar uit het manhuis. Bij ons was het een vrijwilligaard. Een muziekliefhebber, toevallig ook liefhebber van een pintje.

Eerst was het Sareltje, een konijnenvilder. Zijn kleine gestalte was spoedig oorzaak van incidenten. Bij de ‘pardoublés’ zette hij zijn stappen veel te kort en onder het gedaver van de caisse had hij, met zijn diep gebogen rug en ten hemel geheven ogen, helemaal het uitzicht van een martelaar. Bij ieder slag stook hij ineen. Af en toe keerde hij zich om, om le protesteren tegen de harde slagen. Wanneer hij er een paar op zijn kop gekregen had, gaf hij zijn ontslag.

Ciessen, een spichtige daghuurman, volgde hem op. Ciessen, die een stijve stake was, ging altijd bout-

rechte en de trombal hong veeleer aan zijn lijf dan erop. Ciessen hield Ook een regelmatige stap en binst de wijle dat 't muziek speelde en de trombal slingerde aan zijn rug, keek hij altijd alleen maar naar den kop van zijn pijp waaruit een blauw rookje in spiraaltjes naar omhoog steeg. Zelfs bij het opnemen of afleggen van zijn grote trommel, bleef de pijp horizontaal in zijn mond en hij haalde dan telkens de riem fel naar voren om den truis te respecteren.

Maar het was vooral Gusten de trombalslager die aandacht verdiende. Die man van jaren, molenaarsknecht, was er, zooals men zegt, nog altijd ‘geerne bij’ en kwam zo maar alle weke van twee uren ver te voet naar de repetitie. Hij kwam daar dan toe in zijn werkekleren en pelsen muts, geheel zijn persoon licht bepoeierd met meel. Maar als de fanfare uitstap deed, droeg hij zijn bruinen hoed en zijn dikke beige slippe-kazak. Uit zijn zak ter rechter zijde hong altijd zijn rode zakneusdoek met een tipke naar beneden. Dat was om op tijd zijn neus te kunnen snuiten of zijn zweet af te vagen zonder uit de maat te moeten vallen. Vooraleer de werkzaamheden te beginnen, zette Gusten eerst zijn zwaren koperen bril op. Waarvan de weerga nievers bestond. Hij dagtekende voorzeker van voor de zondvloed. Daarmee zag Gusten er waarlijk een geleerd en eerbiedwaardig man uit.

Zijn gesprekken liepen onveranderlijk over het weder en over den trombal en bijbehoorten. Aan die zijn vertrouwen hadden gewonnen, vertelde hij ook wel iets van de geheimen van zijn muziekboekje. - ‘Ziet ge al die bolletjes hier, zei Gusten, dat zijn noten. Ieder maal is er een slag te geven. Maar de kwestie is van op tijd te zijn daarmee. Gij, bij voorbeeld, als ge 't bolletje ziet, ge heft uwen hamer. Maar, vriend, dan zijt ge al te laat. Weet je wat? Als ik sla, ik sla altijd vóór dat de bolletjes komen en zoo sla ik er altijd op.’

Gusten was een muzikaal fenomeen, zult ge den-

ken. Eilaas! Het tragische lag hem hierin, dat hij zijn kunst alléén dacht machtig te zijn en niemands raad nodig had, terwijl hij er juistekes de knoppen van kende.

Er waren soms muzikanten die plezier wilden maken op Gustens kosten. Bij zekere Cecilia-viering docht het de mensen dat 't muziek een pardoublé speelde voor trombal-solo. De muziekanten liepen wel met hun koper aan den mond en probeerden te toeteren af en toe, maar deden anders niet dan lachen. De reden daarvan was het konijnenstaartje dat ze vanachter op Gustens kazakkesleppe hadden gespeten en dat bij ieder slag op den trombal ritmisch omhoog wipte. De half-dove Gusten wist niet eens dat hij moedermens alleen de pardoublé uitvoerde.

Polka, Mazurka, Scottish nam Gusten van niet hoog. Maar van de grote ‘stikken’ kreeg hij de kolieken. Hij liet het niet blijken maar studeerde te voren zijn ‘partie appart’. Een kwartier voor de anderen stond hij dan op zijn grosse-caisse te djingelen, starling door zijn ongeslepen brilglazen op zijn noten kijkend, en de maat te betrachten door voetstampen en snokken links en rechts met zijn hoofd. Dat slaan vóór de bolletjes maakte het hem natuurlijk niet gemakkelijker.

De muziekmeester was daarmee telkens in grote verlegenheid. Bij grote stukken deed hij ieder maal de caisse vlak bij zijn pupiter trekken om Gusten in de gaten te houden. Het hielp al niet veel, want de drommel keek nooit naar de chef maar altijd in zijn boek. Alzo vergingen de ouvertures en pot-pourris door Gustens schuld veelal in salade met mayonnaise.

Wat een pracht van een stuk nochtans was die ‘Grande Fantaisie sur les oeuvres de Meyerbeer’! Even voor de finale ervan ging het crescendo naar een machtig orgelpunt, dat moest onderlijnd worden door een geheimdoend geroffel, en schielijk besloten met een ferme klink op de koperen scheel. Daarmee ging men over en zette men in de glorieuze marche

van de *Sacre du Prophéte*. Maar ja! Gusten was daartegen niet opgewassen. En men speelde het nu juiste in den zomer ievers aan de zee. De muziekmeester was tot een radikale maatregel besloten. Op het oogenblik dat Gusten in doodstrijd kwam causa dat roffelen et cetera, liet hij opeens zijn maatstok vallen, sprong in een wip Gusten omverre tussen de staantjes en roofde hem inderhaast zijn alaam. En precies op 't gepaste moment, op het hoogste punt van den berg van de muzikale expressie, bromde de trombal als een beer in zijn hol, en klonk de klop van de mailloche op de cimbel als het schot van een kanon. En het stuk ging naar zijn einde, wel zonder chef, maar ook zonder Gusten.

Eenmaal toch had Gusten zijn revanche.

Onze dorpsfanfare moest spelen bij 't huwelijk van de dochter van 't kasteel. Veel groot volk was verwacht en de muziekmeester vreesde met Gusten weeral ongelukken te beleven. Daarom liet hij dievelinge een vreemde trombalslager komen en er werd Gusten diets gemaakt dat het voor dezen lieven keer absoluut betaamde den trombal aan een artiest toe te vertrouwen. Geheel overmand liet Gusten zich gezeggen, van binnen kokend van koleire.

Voordat het défilé begon, zou de artiest Gusten een poosje lesgeven. Zò moest men slaan of zò, maar nooit alzò-ò... En daarbij zorgen voor een zeer gespannen vel. Gusten zei niets maar spande, verbeten, het vel tot op zijn hoogsten graad.

Ciessen aanstak zijn pijp en laadde voorzichtig het monster op zijn rug. Vaandel en trommel kwamen vooruit. Dan de trombal. En avant la musique! Gusten liep nevens den artiest als een beschaamde poedel. Met gezwinden pas, hun schoonste pardoublé spelend, trok de fanfare door de kasteeldreve. De muzikanten waren in de wolken met het nieuwe lid. Die wist wat slaan betekende. Hij had er waarlijk een handje van!

Gusten was stilletjes van een ander gedacht.

De artiest, opgetogen, gaf maar katoen en bij de tweede

reprise, waar het gewoonlijk wat harder gaat, kwam hij voor goed los. Zo goed en zo wel dat hij me daar onverwacht een zo geweldige slag gaf, dat de klopper dwars door het vel tot binnen in de caisse schoot! Het gaf een gat waar een kind zijn hoofd hadde kunnen doorsteken.

Het spreekt van zelf. De fanfare viel eruit.

Kasteel, muziek, publiek, iedereen loech. Gusten meest van al.

De vreemde artiest was minder te spreken. De muziekmeester vond het geval maar vervelend. Maar de eer van Gusten was definitief hersteld.

‘Ik wist het wel, zei Gusten, op een kafzak slaan dat kan iedereen. Maar een trombal, vriend, is teer van vel. Dat is het eerste dat een trombalslager moet weten.’

En 't muziek pakte veel potten, dien avond.

K.S.

Kraaie-waar-ga-je? - Een Deinse versie.

Kraaie, waar ga-je?
Naar Engeland!
Wie is er dood?
De pastoors peerdepoot!
Waar gaan z'hem begraven?
In Sinte Pieterskave!
Waar gaan ze misse doen?
In Sinte Pieters preekstoel!
Wat zullen we eten?
Boonen en erreweten!
Wat zullen we drinken?
Koffie en wijn!
't Zal morgen kermis zijn!

G.P B.

Rhetorica Rediviva.
De Brugse rederijkerskamer ‘de Drie Santinnen’ heringericht ten jare 1836.

BIJ de vestiging van het Franse gezag in onze streken had de Brugse rederijkerskamer ‘De Drie Santinnen’ - na de ‘H. Geest’ de oudste en de voornaamste der stad - een ernstige verminking opgelopen(1). Dit malheur schijnt de kamer echter nog in de Franse tijd te boven gekomen te zijn, want reeds uit het jaar 1804 zijn ons de gedrukte bewijzen overgebleven dat de ader der poëzie opnieuw lustig vloeide(2). Regelmatig volgden bevel- en prijskaarten elkander op tot in 1823. Op 31 Januari 1823 stierf hoofdman Maximiliaan de Peellaert. Naar aanleiling hiervan werd door het bestuur der gilde een bevelkaart uitgegeven tegen de 20 April(3). Zoals

(1) Register voor de Vrije Reden Gilde der weerde drie Santinnen Maria Magdalena, Barbara, en Catharina waer in dat aengheteeckent worden alle de prijskaerten bij de bestierders der selve gilde uijtgegeven mitsgader de prijsbehaelde wereken der selve beneven ander liefhebberije aengaende de poësij, f° 58 v° (Stadsarchief Brugge) - Zie ook: Gazette van de Provincie West-Vlaenderen en der Stad Brugge, Woensdag 8 Juny 1836

(2) Een deel van die bewaarde vragen en antwoorden berust op het Stadsarchief te Brugge, Drie Santinnen, Map C; een ander deel op de Stadsbibliotheek, Bundel Gelegenheidsgedichten.

(3) Bevel - kaert, uytgegeven door D'Heeren Bestierders van het oud-vermaerd en wyd-beroemd Dicht- en Redenkoustgenootschap der weêrde Dry Sanctinnen, binnen Brugge, onder de Ken - spreuk: Die Lyd Verwint. Aen deszelfs Konstgenooten ter beantwoording voorgedraegen, jegens Zondag, 20 April 1823. ten zes ueren naer-middag, in de Konst-Zael Den Romeyn.... Tot Brugge, uyt de Drukkerye van P. De Vliegher, in St. Jacobs-straet.

het met de andere behandelde onderwerpen het geval was, had ook de opdracht van deze kaart nog een specifiek achttiendeeuws rederijkerskarakter. In ‘60 tot 100 helde verssen’ kregen de gildebroeders als taak:

> Zingt, om onz Hoofdmans dood, een treurig-rouwgedicht
> Het welk het doelwit kan der DRY SANCTINNEN treffen,
> En PEELLAERT'S weêrden-naem in roem en eer verheffen,
> Op dat dien leven mag by 't laetste-naergeslagt,’
> En naer gy hebt deez' taek na ons bevel volbragt,
> Wilt nog een jaerschrift dan met teer-gevoelen maeken,
> Waer in men ziet den naem vol glans van Peellaert blaeken.
> Zoo hebt gy uwe plicht en onzen wensch voldaen,
> Zoo zult gij roem en eer door dankbaerheyd ontfaen.

Een vijftal rouwgedichten bezongen de roem van de oud-burgemeester van het Vrije, die zestien jaar lang hoofdman der ‘Drie Santinnen’ was geweest en tevens ‘'t zynen tyde proost, deken, een der heeren regeerders van het hooft konst genoot-schap des heylig Geest in Brugge’.

Mogen we nu veronderstellen dat de dood van de Peellaert een einde stelde aan een productieve periode in de rederijkerskamer? Was met hem ook het bindende element verdwenen? In elk geval zijn ons slechts nog sporadische blijken van werkzaamheid van de gilde overgebleven. Wellicht stond men voor een dier inzinkingen in het leven van iedere sociëteit waarvan men moeilijk de juiste oorzaak kan aanduiden.

Zijn we echter slecht ingelicht over die periode, het ontbreekt ons evenwel niet aan documenten over de kortstondige heropleving der gilde[1].

Op 3 Juni 1836 komt het bestuur van de Drie Santinnen samen en in aanwezigheid van de ceremoniemeester P.T. Neyt, die zowat de centrale figuur in die tijd schijnt te zijn, wordt gedelibereerd over het ‘Pro-

(1) Bewaard op het Stadsarchief te Brugge. Map B der Drie Santinnen, Reglementen, Feestelijkheden en Stukken van algemeenen aard 1836-41.

gramma voor het vieren van de erinhuldingsfeeste der Keyzerlyke Maetschappy der waerde Drie Sanctinnen op Zondag 5 Juny 1836 ten elf uren s'morgens'.

Niet minder dan acht redevoeringen werden voorzien, die dan nog tijdens de 'avond oeffeningen' opnieuw moesten afgelezen worden, Voor 's avonds stonden vier 'deftige uytgalmingen' op het programma en na de rustpoos moesten er nog zeven 'boertige' volgen. Onmiddellijk na de pauze zou J. Lievens een zangstuk ten beste geven, gemaakt door I. De Muynck, griffier der kamer.

Hoe de plechtige viering van de 'ontwaking' van de Maetschappy is afgelopen, kunnen wij opmaken uit een verslag - waarschijnlijk door de rederijkers zelf gemaakt - verschenen in de 'Gazette van de Provincie West-Vlaenderen en der Stad Brugge'[(1)]. Na de acht redevoeringen 'zoo in prosa als in versmaet' die om half twaelf werden uitgesproken, greep de 'broedermaeltyd' plaats waerop een heildronk op de koning werd ingesteld. Om acht uur 's avonds begon dan, op het toneel in de kunstzaal van de kamer, de uitgalming van 'vyf deftige en zeven boertige alleenspraeken' voorafgegaan 'door de zielroerenste klanken der toonkunde'.

Uit die talrijke redevoeringen in dicht en proza willen we enkele gezegden lichten om het typische van de tijdsgeest die eruit straalt.

De kunstgriffier J. Poupaert jubelt in een gedicht van vijf tien-regelige strophen om het herleven van de kamer[(2)].

Men zou er zich normaal mogen aan verwachten -

(1) Nummer van Woensdag 8 Juny 1836, blz. 3.

(2) J. Poupaert werkte, met zijn kunstbroeder De Muynck, aan een bundel 'Verzameling van Jubeldichten en Gezangen opgedraegen aen den heer Franciscus Canneel.... den 28 February 1836'. Dr. Snellaert besloot de bespreking van dit factum met de uitroep: 'Van zulke rhetoricale plagen, verlos ons Heere!' Zie Bijdragen der Gazette van Gend I, 1836, blz. 7.

we schrijven pas 1836 - dat de Hollanders nog in een slecht geurtje zouden staan, doch daar is niets van te bespeuren. Het Franse regime blijft bij de leden van de kamer - die toen veel van haar bezittingen afhandig gemaakt werd - het tijdperk der verdrukking.

Het ontwaken van de gilde is natuurlijk een welkome gelegenheid om verleden glorie en voorbije strijd even in het geheugen te roepen:

'T herbloeyen van de drie Sanctinnen
Brengt de opgeruimde ziel te binnen
Hoe eertyds 't vaderlandsch akkoord,
Den volkstroom boeyende aen zyn toonen,
Vergaste de eerbiedwaerde zoonen
Van ons naer kennis smachtend oord!

Dit heilig feest kaetst ons 't verleden
Te rug, als 't bootsend spiegel glas,
'T schetst hoe ons gild van elk aenbeden
Zyn spraek aen vlaendren heilig was;
Doch, hoe Bourgongjes vorstlyk pralen
De landtael kruipend neêr deed dalen.
De Bat eerde onze goden telg!
Geteeld, beschaefd, in Maerlants streken,
Maer - schoon een poos ons oord ontweken,
Zy keert, als erfdeel van den belg.

Dat de kunstgriffier hier zo'n taal voert moet ons niet verwonderen, het is slechts de getrouwe voortzetting van de geest die heerste tijdens de vereniging met Nederland in de ‘Maatschappij van Uitgalming, onder de kenspreuk: Yver en Broedermin’ en waarin ook Poupaert van zijn kunde blijk gaf[1].

Het doel van die Maatschappij was ‘de vordering in de Nederlandsche taal en welsprekendheid’ bezield als zij was met een ‘aangroeijenden ijver’ om eens de achting van alle ware Nederlanders te verdienen.

(1) De, ‘Maatschappij van Uitgalming, onder de Kenspreuk Yver en Broedermin te Brugge’, werd opgericht op 24 November 1822. In 1828 publiceerde zij een ‘Verzameling’ van uitgelezen bijdragen harer leden, waaronder ook Poupaert voorkomt rnet een tweede prijs voor een boertige alleenrede.

Uit datzelfde midden stamt J. Vanden Broucke, een kleermaker van Oostendse afkomst, die in 1842 zijn verhandeling over ‘Het voordeel hetwelk een geschikt redenaer uit de moedertael trekken kan’ zou bekroond zien[1]. Ook hij voert op dat feest het woord en ditmaal in proza[2].

> Spreker wil van de gelegenheid gebruik maken om aan te tonen hoe de voorouders de eigen taal in ere hielden en zich afkerig toonden van het aannemen van vreemde taal en uitheemse zeden. Hoe is de toestand echter nu? ‘... eene vreemde tael is in de regten der moedertael vervangen, ten bewijze: de tooneelvertooningen die zoo veel invloed op het volkskarakter en de beschaving hebben, worden in eene vreemde tael verrigt; geen plegtigheid kan by zekere persoonen die gelooven, zich boven de gemeene volksklas te verheffen gevierd worden, of de Fransche zanggodin moet het feest huldigen’. Overblijfselen uit vreemde talen worden, wanneer men ze thans vindt, met veel zorg bewaard maar de kunstgewrochten van een Helmers, een Tollens, een Bilderdijk worden versmaad. Vreemde regeringsvormen hebben een vreemde taal ingebracht, maar steeds hebben de voorouders zich hardnekkig verdedigd tegen overneming van uitheemse taal en beschaving.
> Van den Broucke citeert enkele gevallen en gaat verder: ‘....dit zyn voorzeker onwrikbare bewyzen, dat onze voorvaders, tot dus verre, met die nationale geest bezield waren, die thans alle volkeren uitgezonderd de Vlamingen en Brabanders bezield. Want buiten ons bestaet er geen volk dat eene geschrevene tael bezit en de zelve door een vreemde laet verdringen!’ Tijdens de Franse overheersing werd het Frans opgedrongen teneinde de delen van het ganse rijk hechter aan elkaar te smeden. Thans zal door het bestaand taalverschil een steeds grotere gaping de begoede stand en de volksklasse scheiden, hetgeen in tegenspraak is met alle goede staatkunde. En de spreker vervolgt:

(1) Zie Frederiks en Van den Branden, Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche Letterkunde, 2e druk, Amsterdam, z.d., bl. 121-122.
(2) Zijn redevoering is bewaard op het Stadsarchief te Brugge, Drie Santinnen, Map 8, Reglementen, Feestelijkheden en Stukken van algemeenen aard 1836-41.

> ‘En hoe moet het volk zyne vryheid en onafhankelykheid begrypen, wanneer het door zyn meester in eene tael aengesproken worde die het niet verstaen kan? Is dit hen niet doen gevoelen dat het vreemd in eigen land is? Gevoeld de zelf denkende burger dit ook niet, of schoon hy de tael zyner meesters verstaet? Misschien beter! En wat is er van een volk te verwachten, dat geen nationale tael nog zeden meer te verdedigen heeft? daer de geheele natie zelve niets meer als eene waelsche volkplanting is? Niets anders M[yne] H[eeren] als de koelste onverschilligheid’.
> Spottend voegt de redenaar er aan toe dat heldenmoed hier niet meer nodig is, aangezien de Belgen niet meer onder de oorlogvoerende naties worden gerekend sedert België als onzijdig land de bescherming van vreemden geniet. Hoe zouden Breydel en Deconinck, hoe zou Van Artevelde opkijken! De wijsgeer en de wereldburger zullen blij zijn dat de tempel van Janus gesloten blijft maar grieven zal het hen dat den Vlaamsen zangers ook die van de kunsten gesloten blijft. Toch brandt ook reeds in deze streken het heilige vuur en dit zal eens dichters bezielen die om geen Vlaamse Bilderdijken zullen doen zuchten. Besluitend drukt de redenaar nog zijn vertrouwen uit in de toekomst: ‘Eenmael zal hier gevoeld worden, dat het vruchtelooze pogingen zyn, ons met de Fransche letterkundige in hunne tael te willen gelyk stellen, en dat het slechts in onze moedertael is, dat wy immer hunne groote dichters op zyde kunnen streven. En dan zal zy [de moedertaal] in alle hare rechten terug treden. Mogt dit tydstip niet ver van ons verwyderd zyn, dan zou deze maetschappy die voor kenzin heeft ‘Die lydt verwint’, welhaest, benevens andere genootschappen van tael en dichtkunde, in hare voorige prael en luister hersteld zyn’.

Deze redevoering, in al zijn kernachtigheid en radicalisme van toon, zal bij vele kunstbroeders stellig wat zwaar uitgevallen zijn.(1) Men krijgt onmiddellijk de indruk dat hier een vernieuwde geest in de oude kamer van rhetorica wordt geblazen, een geest van strijdende activiteit die bij vorige generaties een wanklank zou veroorzaakt hebben. Dit begreep ook de adjunct-griffier

(1) De spreker staat blijkbaar onder de invloed van de gedachten der pas te Gent gestichte Maatschappij ‘De Tael is gantsch het Volk’.

P.I. Neyt wanneer hij lovend spreekt over die mede, broeders die hebben gearbeid ‘om het waggelend gebouw ons konstgenootschaps thans met nieuwe instellingen, meer met de eeuw overeenkomstig, op vasteren grond te vestigen en te sturen.’.[1]

Zo wij ze niet tot datzelfde herinrichtingsfeest mogen terugvoeren, dan is toch stellig niet veel later te dateren de rede die C. Brans voor de verzamelde leden der ‘Maetschappy’ uitsprak (of hun tenminste in briefvorm liet geworden) naar aanleiding van zijn aanvaarding als lid.[2]

Belangrijk is die rede hierin omdat zij in feite één onderrichting uitmaakt ten gerieve der dichters, inzonderheid der ‘jonge voedelingen der Muzen, die onder het geleyde van hun nog beneveld oordeel, zig gemakkelyker verdolen, en aen wie de gezonde raedgevingen der ervaerendste schryvers tot eenen onfaelbaren wegwyzer moeten dienen’. De voorlezing van dichterlijke meesterstukken moet, volgens Brans, langzamerhand de geest van de jonge man treffen, zijn ‘vernuft aen dryven en zyn hart doen ontvlammen, meer door het innige gevoel voor de schoonheid, waermede hij zich vereenzelvigt, dan wel door koele grondregels of verhandelingen over de dichtkonst te studeeren’. Zo'n uitlating brengt ons al heel ver van de rederijkersopvatting die het dichten nagenoeg als een handwerk beschouwde. Nuttig oordeelt Brans dan de opmerkingen van de ervarendste in het gezelschap, want ‘den schok

(1) Stadsarchief Brugge, in de boven vermelde bundel.

(2) Lang na de herinrichting der Drie Santinnen zal het wel niet geweest zijn, want Brans gewaagt van de ‘oudvermaerde Maetschappy der dry Sanctinnen welkers nieuwe inrichting door alle kunstminnaers toegejuycht is geworden’ Die rede berust eveneens op het Stadsarchief te Brugge, in hogervermelde bundel. - Over Brans, een geboren Gelderlander, leraar aan de Brugse Bogaerdeschool, zie F. de Potter in Leven en Werken der Zuidnederlandsche schrijvers, blz. 155 (Gent z.d.); E.I. Strubbe in Miscellanea J. Gessler, blz. 1181 vlg. (Antwerpen, 1948).

der verschillige gewaerwordingen verspreyd een zeker en heylig licht in het verstand'. Opmerkelijk is ook deze waarschuwing, gericht tot de leden van een herrijzend rederijkersgenootschap: 'Niemand waene derhalve door het leeren der dichtkonstregels dichter te zullen worden! Neen! wie in die godentael wilt slagen, moet verbeeldingskragt, oordeel en smaek bezitten'. Of hij met zo iets aan het goede adres was! Verbeeldingskracht nu, oordeelt Brans het voorrecht van enkele begunstigden; het oordeel, dat steunt op de rede, komt echter niet zo zelden voor en het heeft tot taak datgene wat de verbeeldingskracht voortgebracht heeft aaneen te schakelen en te rangschikken. Tenslotte betekent de smaak: 'het gevoelen, dat door de schoonheden eener konst word opgebeurd'. Iedereen wil in staat zijn de grote dichterlijke producties die de nakomelingschap overgebleven zijn naar waarde te kunnen schatten. Die Parnassus nu wordt gevormd - wij halen even de namen aan ten einde de smaak van de spreker te illustreren - door: het boek Job, de psalmen van David, Homeros, Vergilius, Horatius, Racine, Boileau, Corneille en Fénélon (bij name Telemachus), Milton, Pope, Young, Vondel, Cats, Hooft, Poot, de Haes, Bellamy, Tollens en Helmers.

Wij weten nu niet of het juist aan al die welwillende exhortaties toe te schrijven is dat twee leden der Drie Santinnen te Oostende op de Prijskamp van 28 Augustus 1836 met veel eer gelauwerd worden.[1]

Blijkens een kort eredicht vervaardigd na de zegevierende terugkomst der gildebroeders moet de intocht der Santinnen in Oostende nog een ietsje van dat spectaculaire hebben overgehouden van vroeger.

Op 27 December wordt te Brugge eveneens een wed-

(1) Over deze Kunststrijd te Oostende en de verzameling der Bekroonde Werken in hetzelfde jaar te Oostende uitgegeven, zie F. Rens in Bijdragen der Gazette van Gend I, 1836, blz. 19, 51 en 70 vlg. - Vgl. La Flandre XV, 1884, blz. 406 waar verkeerdelijk de datum 20 Augustus opgegeven wordt.

strijd ingericht. Twee medeleden antwoorden nog in rederijkersstijl en tekenen: ‘Leerzugt baerd agting’ en ‘Yverige vlytigheyd’. De eerste vraag wordt beantwoord in heldenverzen en roemt het streven der Drie Santinnen; de tweede vraag werd onder vorm van lied of liergezang behandeld en had betrekking op de loosheid der mensen in het betrachten van eretekenen. Daarbij zijn ons nog een zestal ‘uitgalmingen’, waaronder boertige en ernstige, bewaard.

(*Slot volgt*)

M. LUWEL

De Sint-Maartenskerk te Ieper van 1764 tot 1815 (*Vervolg van blz. 53*)

DE heren van de kerkraad vervolgden in de jaren 1804 en volgende de verkoping van allerlei kerkgoed ten bate van de kerkfabriek.

Het triomfkruis met de beelden van O.L. Vrouw en St. Jan - vroeger staande op een zware balk boven het doksaal - werd verkocht aan de parochiekerk van Beveren-Roesbrugge: pastoor Neudt betaalde er voor 40 gulden. De eiken balk van 39 voet lang werd gekocht door de timmerman Joseph Haubit tegen 13. 1. 4 gulden (Maart 1805).

De voorzitter Denavigheer liet in Sept. 1804 een koperen ‘luister, wegende 3200 pond à 23 fransche sols 't pond’ verkopen aan de Franse koperhandelaars Debladis en Auriacombe. Dit bracht een som van 1960 brab. gulden courant op. Zelf was Denavigheer koper van ‘een schilderijke eertijds geplaatst in de kapelle van St. Anna’ en had er omtrent 20 gulden br. ct. voor over. (Aug. 1805). En enkele maanden later (April 1806) koopt hij nog een ‘schilderije.... verbeeldende O.L. Heer aan 't Kruis’ tegen 13 gulden br. ct. Hij werkte niet altijd voor eigen rekening, getuige de volgende rekeningspost van 21 Juli 1806:

‘Ontfangen van De Navigheer 43 fransche kronen over aan hem verkogt te hebben by commande van die der prochie van Kemmel, een groote schilderije verbeeldende de Epiphanie: 140. 9. 4 gulden br. ct.’

Deze schilderij van Jordaens bevond zich vroeger in het hoogkoor van de kerk, later in de Pastoorskapel. De verkoping bracht ze in de parochiekerk te Kemmel, waar ze heden nog is.

Nog in 1810 wordt een kleine schilderij verkocht aan pastoor Verhaeghe van Wijtschate tegen een goede 19 gulden br. ct.

Naast de schilderijen zien we nog ander kunstwerk uit onze kerk weggaan:

in Aug. 1805 ‘een houten beeldeke van een Ecce Homo, voortkomende van den autaer der Bakkers’, verkocht aan een onbekend persoon;

in Februari 1807, zes stukken oud zilverwerk voor een waarde van 201 gulden br. ct.; in 1810 wordt aan de administratie der Burgerlijke Godshuizen van Ieper een kleine zilveren kelk afgestaan tegen een goede 35 gulden;

in 1808 wordt een partij oude kazuifels verhandeld: koper is de pastoor van Bikschote tegen een kleine 10 gulden.

In Maart 1813 gaan een andere partij paramenten weg: het gaat hier over het heerlijk stel ‘ornamenten’ verkocht aan de kerk van Oostvleteren, die thans nog bestaan.

Uit de rekeningen stelt men vast dat de Voorzitter van de kerkfabriek zelf nu en dan aankopen heeft gedaan. In 1824 zal een ander kerkmeester, de heer Walwein, een niet al te gelukkige rol spelen bij de verhandeling van Van Eyck's schilderij, de Maagd Maria van Ieper: het stuk koopt hij af aan een verheler om het verder te verkopen aan een antiquair.

Van 1805 af treft men in de rekening weer ontvangsten aan van begrafenissen; het zuivelrecht (vastenblok) is weer in voege, verders het pelderrecht waarvan de helft naar de koster gaat.

De inkomsten werden ten dele aangewend tot her-

stelling en meubilering van de kerk. Dat het niet de goede smaak was die deze werken leidde, mag blijken uit enkele gevallen die hier volgen.

In 1805 sloot de Kerkraad een contract met Jan Pedrotini, wittter, tot ‘vaegen, witten en gheluwen der kerk’, voor 1112 gulden. Dat heerlijk gebouw werd dus gewit als de eerste de beste dorpskerk. De eiken muurbekledingen uit de Renaissance-tijd werden in 't wit en 't zwart geschilderd, om het marber na te bootsen. Dit volstond nog niet. De absis, zo zuiver en statig van bouw, werd geheel geschonden. Tien houten pilaren werden geplaatst in het koor en geplafonneerd. De eeuwenoude beelden ten getale van tien met hun sokkels en baldakijnen werden geweerd. Wat van die beelden geworden is, weet men niet. De machtige gewelven der kerk werden in kleur gezet en bezaaid als het firmament met 288 sterren in blik, die in 't blauw werden geschilderd.

Na de vernieling van het Recollettenklooster, werden tal van schilderijen uit die kerk door het Frans bestuur aan St Maartenskerk geschonken. Het waren al doeken van mindere rang, doch gemaald door de classicisten van die tijd, als Suvée, Beke, e.a. Het waren echte gevaarten. Zij werden in de noordelijke zijbeuk vóór de grote vensters opgehangen. Om die kunststukken te beveiligen tegen de vochtigheid, beslist de Kerkraad die sierlijke vensters toe te metselen tot op de hoogte van de schilderijen.

De kerkheren gingen niet altijd gelukkig om met de beperkte geldmiddelen waarover zij beschikten. In 1807 zien wij hen twee aannemers betalen ‘over by accoorden aangenomen te hebben 't weyren van twee steenen torrekens gestaan hebbende aan de noord-zyde der kerk, deze te weyren tot zeker hoogde en 't hunnen koste die met een achtkantig houtwerk te dekken, zonder leveringe van schalien’.

In die jaren werd een groot deel van den vloer vernieuwd. Veel van de oude zerken verdwenen of werden verkocht.

In 1805 werdt de Bakkerskapel afgebroken. De beeldhouwer Charles Van Poucke, die weinige jaren vóór de revolutie, het prachtig H. Sacramentsaltaar geleverd had, altaar dat door de beschieting zeer beschadigd was, werd belast met de herstelling ervan en met het leveren van twee grote marmeren beelden voorstellend de Hoop en het Geloof, die aan beide zijden opgesteld werden.

In ditzelfde jaar, werd Sieur Germain Le Clerc, orgelmaker te Ieper, belast met de herstelling van het orgel der kerk, en in 1806 schilder Beirens met de herstelling van twee grote doeken. De Salvator Mundi werd ook in dit jaar opgeknapt.

Sedert 1800 werden de drie klokken in de grote toren weer opgetrokken en in 1805 maakt men weer een tarief op en een reglement voor het luiden bij de begrafenissen.

Uit onze rekeningen lichten we ten slotte een paar eigenaardigheden: af en toe wordt melding gemaakt van de kost van het ‘zaterdagsbier’ dat aan het werkvolk geschonken werd. ‘Kraenekinders’ lossen en dragen blauwe tegels in de kerk, terwijl de zakkedragers de ‘razieren coolen’ inbrengen. Een laatste overleving van het oude gildeleven.

M. COCLE

's Landsmans klachte

> The hero is not fed on sweets.
> Daily his own heart he eats.
> EMERSON.

‘DAT het 't kortwonen niet meer weerd 'n is, zeg ik, en kleine landsman zijn een eeuwig dingen in zulk een tijd; ik 'n zegge maar dat.

Wroeten en klauwieren hele godsche dagen van 's uchtends tot 's avonds en achteruit scharten gelijk de kiekens, kan dat geduren?

Je 'n hoort mij niet zeggen dat 't de beste zijn die doppen, al is 't dat 't sommigte al lang uithouden en ook aan de kost geraken.

Maar 't land bestellen en trachten rond te komen met den dagelijkschen arbeid, niemand die daar nog aan uit kan. Beul je maar kreupel en krom; daar 'n is geen bate.

En 't verslechtert zienderoogen.

Beeld je in. 'k Had daar in 't ander jaar 'n sport aan d'hand met een fruitman van over de Vaart die mij rond Sint-Pietersdag kwam schoone spreken om mijn kersen te koopen; vleeschkersen lijk bolleketten, de schoonste van 't land.

‘'k Geve honderd frank voor dien boom’, zegt hij alzoo en 'k zage dat hij een nieuwe trekmande meehad om 't staal in te doen. 'k Sla toe voor dien prijs en die mande. Zegt hij: ‘je moogt z' hebben, 'k heb er daar twintig van doen vlechten’.

'k Zegge in mijn eigen, 'k hebbe te letter gevraagd, maar 'k verkochte zonder voorts te biên, den kerselare, tegen honderd frank en die mande. Een splinternieuwe, handige mande heel gerieflijk om met plantsoen 't land op te gaan of mee in een boom te kruipen.

's Anderdaags was 't leveringe. Hij komt ze trekken, betaalt en 'n loochent niet dat hij de schoonste kersen meeheeft van uren in 't ronde. 'k Ben zeker dat hij daar gildig drie honderd frank van miek, te zien naar wat de schijtkersen gelden in de winkel.

Een maand en een stik naardien komt diezelfde vent op 't hof, schopt den hond weg die aan de tunne te bassen ligt, en roept: ‘'k Ben hier om pruimen!’

'k Zegge: 'k weet dat j'eerlijk man zijt. Die bamispruimen 'n zijn niet te kope. k Heb ook nog naastbestaanden en 'k geve geern wat mee aan de jongens, maar die andere daar 'n kan ik niet meester. Dat zijn Fictorias, nog een boompje van 't oud kasteel; - 'k heb ze geplant op den trouwdag van mijnen kakkernest en 't 'n heeft nog nooit alzo gedragen. 't Komt in zijnen fleur. 'k Heb er een schoore twee drie moeten onder zetten om 't scheuren van de takken te beletten. 'n Pruime, man, lijk een hinnenei, zachte gevleesd en zop voor twee.

Hij biedt honderd frank. 'k Zegge, ja maar, op St Pietersdag kreeg ik voor mijn kersen honderd frank en een mande toe. 'k Zegge 't moet honderd dertig zijn van dees' reize.

‘'t Is verkocht’, zegt hij, ‘maar ze 'n zijn nog op den eet niet en 'k ga ze nog wat in de rijpdom laten komen; 't 'n is voor Eegem niet, voor kloeriemoes groene-ga-weg, maar voor de verkoop in de groote winkels van stad.’

Hij trekt er van onder en belooft van weer te komen een dag of achte naardien.

'k Wachte en 'k herwachte. 'k Zegge tegen 't wijf, 'k zegge die vent zal ons laten zitten schilderen; 'k zal, 'k mag verdomd zijn, te vele geboôn hebben.

‘Ba j' 'n doet’, zegt 't wijf, ‘wiens haaste, die pruimen 'n staan op onze rugge niet.’

Neen z', maar afvallen deden ze, afvallen dapper en zeere, dat 't deernisse gaf om zien.

Iederen ochtend die den Heere verleende, lagen ze rondgezeeld tusschen d' eerdappelstruiken, geborsten, buikziekte, plekte, flok, vort, goed genoeg voor de mestzate.

En die niet te zien 'n gerochte was die fruitvent, de bakbeeste.

'k Zegge tegen 't wijf, laat ons fruitwijn maken van de laatste en ons onnoozel gebaren, maar ze zei dat 't suiker nog kwaadkrijgs was en je luizen vergaart van wijn drinken.

'k Wacht en 'k herwachte nog acht dagen. 'k Worde beschaamd in Biesbroeck, mijn gebuur, 'k rape ze weg en 'k voer ze van de mestzate naar den beirput, in den late valavond om niet begekt te worden.

Bij 't halen van mijn schoen die verhalvezoold lagen bij Fieltje Ingels op de plaatse, komt daar die bakelandsche schoelie afgesteken per velo, juist voorbij ‘De Sterre’.

'k Zegge spring een keer af. 'k Peinz' in mijn eigen 't is hier best van zoetingen te schudden. Wanneer ga je achter die pruimen komen, jongen? 'k Aanzie je voor een eerlijk man, 'k wachte alle dagen en 'k heb al twee andere koopers ontzegd.

‘'k Kome morgen’, zegt hij zonder verpinken, ‘morgen sta 'k daar met de leêre’.

Daags daarop, wachten was wachten en geen pruimentrekker t' hooren noch te zien.

Veertien dagen later, met dat kwaad weêre op Waregemkoers, wierden de laatste verdonderd, en 'k hebbe de reste naar den beirput mogen voeren.

Nog iet dat 'k niet 'n wiste. Als ik achter eenige weken aan 't roeren ginge om wat beir te putten, lagen de pruimen boven te zwemmen, schooner en grooter of van te vooren.

‘Ze 'n bewaren nievers beter; - 't is van del salpeper’, zegt Biesbroeck al gonferend, ‘'t is daarom dat ze de baarkoeken delven’.

't Kan zijn; zoo 'k heb het pluis gevonden van z'er alle maal weer uit te scheppen om 't versluizen te beletten van

mijn aalpitje onder de schaapstal, en gedolven op Gods gegenade.

Dat 't geen eeuwige dingen 'n zijn?

Zwijns verkoopen tegen dertien frank of nog niet toe. 'k Weet 't nog van als ik kind was. Vader zaliger heeft zwijns verkocht tegen zeven dikke en acht dikke, 't hoogste zal zeker elve geweest zijn, maar dat was al vlak vóór den anderen oorloge. De slachters verkochten 't beste van 't zwijn tegen dubbelen prijs levend op, dat is twee frank. De kleuvinge 'n kostte zovele niet. Rekent en telt en pakt tien keers. Waar zit dat verschil? Mijn verstand staat daarop stille.

'k Vergeten 't een met 't ander: de viggens kosten nu stikken van menschen. Voor iemand die niet kweeken 'n kan, 'k zegge dat hij toelegt éér hij koopt, keer en wend' het lijk of je wilt.

Al had' je een berd voor je gat, j' 'n kunt er niet komen.

In wat voor gaten ik het ga gieten van de jare? Ik 'n ben het niet wijs.

Mijn kiekens hebben te letter beloop. Koten kuischen dat 't verdomd komt, witkalken, terren, speeten tegen de vlooien, al ten oorlooze, en die vogelpeste van de laatste Paschen dan.

Met 't pootje vlas da' 'k vroeger wel verkochte 'n staat 't op geen beteren. Jonge erreweten, vóór den anderen oorloge een frank en half de liter, 'n worden ook al niet gegeerd; - z' eten ze liever uit de doozen.

'k Hebbe nog hope op een kavel terwe als 't God belieft. Twee jaar geleên kwamen de musschen om 't graan, maar 'k geloove dat 'k entwat gevonden hebbe waar die dieven zelve geenen rechten kant 'n zullen aan vinden: baardterwe.

'k En wete niet of je dat kent? Baardterwe? Groote auwen met stekels en assels die 't duivelsgoed d'oogen uitstekken als z' er aan of omtrent willen komen pikken. 't Valt een keer gade te slaan.

Maar krekelen of kleppen 'n doe 'k niet meer voor de musschen.

'k Zegge baardterwe. Baardterwe, ja man, en bovendien om een keer te verlanden op dat leeg stik tusschen Blauwe Steen en Braspit.

't Is daaromme, 'k peinze van baardterwe. 't 'n Kan maar slecht gaan; 't 'n zal ons niet stijf varen. We zijn toch op den tjool. We moeten àl om zeepe.

Wat zeg ik? We zijn 't misschien al.'

G.P. BAERT

Vinkeniersfeest te Rumbeke

PALMFEESTE, Vinkeniersfeeste! Als t'elken jare was 't op Palmezondag weer te Rumbeke om doen in ‘'t Schaek’. D'eerste bussen kwamen toe rond de noene. Daar waren deze keer veertig Walen die ontvangen werden op den erewijn, aan huis van luitnant Verstraete, kopstuk van ‘Avibo’, Algemene Vinkeniersbond, met zijn voormannen: G. De Schodt van Veurne, Joz. Boone van Kortrijk, dhr van Pottelsberghe de la Potterie van Doomkerke, zangkeurder Leo

Vinkezetting (uit De Vinkenier)

Van de Kerckhove van Ingelmunster, Ivo De Boo van Meenen, Staf Himpe van Waregem en Jeroom Jacques van Proven.

Klokke twaalf: elkeen aan tafel, en de franskenners werden elk bij een Walinne geschoven. Al dat Waals volk kwam van de kanten van Verviers naar Rumbeke om Vlaamse zang en Vlaamse kost. Braaf Waals volk, anders gebekt, - lijk 't Oosters vink - maar vinkepiet door merg en been. Ook de Vlamingen zijn op post: Streuvels, De Fraeye en andere Zuiderlingen.

Aan tafel kort en goed bescheed. En van ‘'t Schaek’ naar de Gemeentezale. Op 't hof tenten, kramen, uitstalling van kooien, vogelzaad en al wat des vinkeniers is.

Te twee uur gaat 't spel op de wagen. August Tanghe van

Rumbeke spreekt over verleden en toekomst en besluit met hoop op vrede, broedermin en ‘hoger-op’ van nagenoeg twee honderd groeiende en bloeiende vinkeniersbonden.

Daar is luitnant Verstraete. Hij groet de vlaggen en pennoenen die schetsen en lichten op 't verhoog. Hij heet de Walen welkom, herdenkt de ons ontvallen makkers en groet de rasechte vinkeniers van overal toegestroomd uit Leieland, Veurne-Ambacht, Meetjesland, Denderstreek en 't Noorden.

De Walen komen aan d'ere. De meisjes dansen en ‘Miss Vincke’ wordt verkoren. Verdienstelijke vrouwen worden gehuldigd en belovende jongelingen krijgen bloemen. Daar zijn de bejaarde vinkeniers uit Lovendegem, Izegem, Lauwe, Hoogleê, Vlamertinge en elders. Muziek, dans, handgeklap.

Volgen de beste kampioenen, de keizers van 't jaar '49 en de keizerinne Weduwe Van Elslander van ‘De Takkeling’ van Kuurne. Daar worden bloemen gereekt, halzen omhelsd, piepers gezet en deuntjes gespeeld.

En nu 't toneelstuk: ‘De Lustige Blauwbekken’ van vriend W. Braekeveld van Tielt, een geestig spel vol kwinken vinkeslagen.

En voorts al de kampioenen: Geeraard Bouckhout, kleermaker te Pittem, eerste in de vinkenronde van Vlaanderen met vogel Katrien, 735 liedjes in d'ure, Odiel Hanne van Lichtervelde, met Mickie, 716 liedjes in d'ure, en vijftig andere.

*

Schoon volk en van 't beste slag. Mannen en vrouwen van verre en van dichte bij ons: werkvolk, burgers, edelmans die 't vinkesport begaan; allemaal broeders gehecht in één vriendenband. Boskanters, landsmans, boeren, knechten en heren. Daar is er een ‘van den ouden eesch’ met zwarte lakenklak met stijven boord, kerels met knevels lijk Streuvels in zijn besten tijd, mannen met schoften en schouders lijk reuzen, die vinken houden, kweken, temmen en bovenal zetten ter zettinge, al toonbeelden van 't oude ras. En daar op de markt staan bussen, wagens en alles wat hollen en bollen kan. Klein Diksmuide.

Op Palmezondag leefde Rumbeke in zachte roes, spijts hagelbui en noordse wind. In 't hovetje naast de feestzale staan de mirabellen in den bloei.

Laat de wereld zot draaien en lelijk doen. Rumbeke en de vinkeniers 'n willen zelfs tegen-stroom niet varen. Hier worden alle wereldschokken opgevangen, gedempt, gedoofd. Rumbeke verteert en verduwt wat baten kan en verwerpt met kalm verzet wapengekletter en vliegende scheutels.

De staf van Oost en West, de invoerders van coca-cola en Readers' Digest staan machteloos tegenover de vroede vinkeniers en de Wijzen van den Hoofdraad van Rumbeke!

G.P.B.

Mengelmaren

De ‘garde’ in een nieuw pak

Dit jaar zal een typische figuur uit het Westvlaams dorpsleven zijn kleur verwisselen: de garde ofte veldwachter zal zijn oud groen-met-rood gewaad afleggen en voortaan in het blauw optreden.

Uit de besprekingen en motiveringen in de Provinciale Raad (Maart 1950) kan men o.m. afleiden dat de geest van het volk eens te meer een uniform ‘ondragelijk’ gemaakt heeft. Zolang er Groene Jagers bestonden en Piotten en Kommiezen met brede rode striepen, was de garde naar de mode. Sedert dertig jaar deemsterden de schelle kleuren van de oude uniformen, de garde bleef kleurvast en was meer en meer een afsteek aan het worden. Zijn verschijning begon naar de oude volksprenten te ruiken. Zijn gemoedelijk beeld ging zelfs, langs de figuratie van operette en patronaatsklucht, de ontaarding tegemoet.

Kleur en snit zullen nu van her afstand scheppen en de dienaar van de wet hullen in plooien van respect.

E.N.

De Stokkeschutters van 't zoute

Deze maatschappij van handboogschutters groeit en bloeit nu sedert 25 jaar, nevens een drietal andere Knokse schuttersverenigingen van de liggende wip.

De stokkeschutters groeperen de talrijke liefhebbers inboorlingen van Het Zoute en den Oosthoek (Siska). Naast de sireschieting voor de mannen is er ook een koninginnedag voor de vrouwelijke leden. Men houdt zich aan de liggende wip, maar uitnodigingen voor prijskamp aaneen staande wip worden ook beantwoord.

De naam van de gilde wijst op de ‘stokken’ waaruit men, in 1925, de eerste bogen vervaardigde. Echte handbogen vielen de bescheiden liefhebbers te duur: zij gingen het essenhout van hun beloop aanspreken, sneden er passende ‘stokken’

en maakten hun eigen boog. Het eerste model van stokke-boog (type 1925) is nog bewaard in het lokaal der maatschappij, bij ‘Kozen. op Siska's. Op den laatsten Zondag van Maart werd de gedenkwaardige stichting van de Stokkeschutters plechtig herdacht en gevierd.

J.H.

Kinderweek te Alveringem

In de rekeningen van het vermogens-beheer, die door de voogden van de kinderen van een zekere Frans Colin, over de jaren 1566 tot 1569 werden voorgelegd, wordt de betaling aangerekend van een jaargetijde, dat te Alveringem werd gedaan, ‘Dissendaechs in de Kynderweke LXVI en LXVII, te weten den XVIIIe in Maerte LXVI ende den VIe dach in April’ (Brugge, Rijksarchief, Veurne, Staten van goed, n^{r} 19997, f° 14 v.), en op ‘Disendaechs, in de Kynderweke, int jaer LXVIII en LXIX, te weten, den XXIX dach van Maerte LXVIII ends den XIIIIe in Maerte XVe LXIX’ (Ibid., n^{r} 19996, f° 15). Die datums, hier in Paasstijl uitgedrukt, zijn die van de Dinsdag na Passiezondag: de Kinderweek is dus de week vóór Palmzondag. Zijn er nog herinneringen aan die week, of is er iets bekend over de reden hoe en waarom die week aan zijn naam is gekomen?

E.I. ST.

‘Slachten van...’

Te Lovendegem zeggen ze:

Hij slacht van die van Merendre, hij boft geern 'n beetje op zijn eigen.

Te Knokke:

Hij slacht van de merelaars, hij scharrelt achteruit.

Te Waregem:

Hij slacht van de zeeldraaiers, hij rijdt achteruit.

Te Harelbeke:

Hij slacht van Pietje zijn ezel, hij is dood van peinzen.

Te Gent:

Hij slacht van Pier Pattijn zijn kanarievogel, hij schuifelt inweerds.

(Wanneer bvb. de leerling zijn les niet kent en stom blijft of zegt: ik weet het wel maar 't 'n komt mij niet te binnen.

G.P.B.

[Nummer 5]

Doopnamen te Brugge in 1949

VOOR de vijfde en laatste maal hebben we de mededelingen over de ‘Geboorten’ te Brugge bijgehouden, en op dezelfde manier als voorgaande jaren bewerkt (Biekorf 1946, 108 volg.; 1947, 59 volg,: 1948, 49 volg,; 1949, 79 volg.)

In de jaargangen van Biekorf 1949, 145 volg. en 1950, 53 volg., werd ons door dhr. Dom. Cracco het bewijs geleverd voor de noodzakelijkheid van onderzoek in de verschillende streken van West-Vlaanderen. Zijn resultaten van het doopnamenonderzoek te Roeselare van Sept. 1944 tot Dec. 1945 en van 1946, na ernstige controle van de registers van de Burgerlijke Stand - de ernstige werkwijze, zoals we reeds meermaals hebben geschreven - verschillen sterk bij deze te Brugge gedurende hetzelfde tijdperk bekomen.

Later zullen we nog uitvoeriger de Roeselaarse voorkeur aan de Brugse kunnen toetsen, wanneer dhr. Dom. Cracco, die aan de tabellen van de volgende jaren werkzaam is, ook zijn verdere resultaten zal kenbaar maken.

In de Westvlaamse gouw kunnen er op dezelfde wijze overzichtelijke tabellen worden opgesteld te Kortrijk, Ieper, Veurne, Tielt, Oostende, Diksmuide, Poperinge, Menen, enz. Uit dergelijke tabellenreeksen van een uitgestrekt gebied kan dan overzichtelijk werk voor een belangrijk deel van het Vlaamse land worden geleverd.

Door het veralgemenen van zuiver plaatselijke gegevens zal men slechts een valse voorstelling geven van de naamgeving.

Voor het jaar 1949 beschikten we over een groot aantal namen: 1880 waarvan 1052 jongensnamen en 828 meisjesnamen. We hebben er reeds vroeger op gewezen, dat talrijke kinderen te Brugge worden geboren van ouders die te Brugge niet verblijven. In welke mate en uit welke plaatsen dit geschiedt, hebben we voor één maand kunnen onderzoeken, omdat vanaf Februari 1949 in de bladen de doopberichten ofwel het adres te Brugge ofwel de plaatsnaam van herkomst buiten Brugge vermelden.

Op 187 geboorten, waren er 115 vreemdelingen of 61% voor één maand; het jaaroverzicht drukt éénzelfde verhouding uit. Uit het beperkte onderzoek blijkt tevens dat half West-Vlaanderen zich te Brugge laat verzorgen: we sommen op: Oostkamp 16, Assebroek 14, St. Kruis 11, St. Andries 7, Loppem 6, Maldegem 5, St. Michiels 5, Zedelgem 5, Westkapelle 4, Middelburg 3, Veldegem 3, Ruddervoorde 3, Knokke 3, Dudzele 2, Heist 2, Knesselare 2, Sijsele 2, Moerkerke, Oostende, Varsenare, Wingene, Oostkerke (Br.), Snellegem, Jabbeke, Oedelem, Pervijze, Klemskerke, Stalhille, Houtave, Zuienkerke, Kortemark, Hooglede, Westkerke, Nieuwpoort, Bekegem, Vlissegem, elk 1. Voeg daarbij de verwijderde plaatsen Dilbeek en Schaarbeek (elk 1, waarschijnlijk familiebanden met Brugge) en men kan zich er van overtuigen dat gedurende een geheel jaar de Brugsche kraaminstellingen inwoners uit de ganse provincie mogen inschrijven.

Zo wordt ook voor meer dan de helft de naamvoorkeur te Brugge door niet Bruggelingen bepaald. Slechts ons overzicht van 1946 maakte hierop uitzondering, omdat in dit jaar de niet- Bruggelingen uit de geboorteopgaven werden geschrapt.

Zoals in voorgaande jaaroverzichten, beperken we ons tot de voorkeurnamen, of namen die tienmaal, zij het dan ook onder verschillende vormen, werden gebruikt.

De voorkeurnamen.

A. *Jongensnamen.*

1. JEAN (130 en 12%) komt onder de volgende vormen voor: Gian 1, Hans 5, Jan 20, Jean 56, Johan 32, John 2, Yvan 14.
   Jean blijft voor de vijfde maal stevig op kop bij de jongens. De vorm Gian is afkomstig van een Italiaanse onderdaan, die alhier tijdelijk verbleef. Het dunkt ons dat de Engelse vormen een sterke achteruitgang boeken, wijl de sierlijke Nederlandse vorm Johan de voorkeur blijft genieten.
2. Luc 45.
3. Mare 39.

Beide apostelnamen, die geen neven of uitheemse vormen hebben, maken een sterke vooruitgang. Een korte, eenlettergrepige jongensnaam schijnt hedendaags zeer geliefd. Wil men hierdoor latere vervormingen vermijden?

4. Eric 38.
5. Robert 36.
6. Dirk 33 met vormen Dirk 18, Thierry 8, Didier 4, Diederik 3.
7. Paul 31 met vormen Paul 30, Pol 1.
8. Eddy 27 met vormen Eddy 25 en Edouard 2; Jozef 27 met vormen Jozef 14 en Joseph 13.
9. Willy 26 met vormen Willy 22 en William 4; Freddy 26; Jacques 26 met vormen Jacques 25 en Jaak 1.
10. Roger 25; Patrick 25; Frank 23 met vormen Frank 9, Franky 5, Frans 5, Francois 3, Franklin 1, Francis 1.
11. Guido 22 met vormen Guido 19 en Guy 3.
12. Roland 19; Rony 19 met vormen Rony 12, Ronald 6 en Reginald 1; Daniël 19.
13. André en Wilfried 18; Henri met vormen Henri 8, Harry 1, Henk 1, Hendrik 4. Hein 1, Rik 3.

14. Philippe 15 met vormen Philippe 14 en Filip 1.
15. Pierre 14 met vormen Pierre 11 en Piet 3.
16. Rudy 13.
17. Michel 12 met vorm Michel 11 en Michiel 1; Christiaan 12 met vormen Christiaan 8 en Christian 4.
18. Carlos 10 met vormen Carlos 5, Charles 1 en Karel 4; Georges 10 met vormen Georges 9 en Joris 1; Marcel 10.

B. *Meisjesmamen*.

1. MARIE (101 en 12%) komt onder de volgende vormen voor: Marijke 3, Maria 22, Marianne 4, Marieke 1, Marie 56, Mariette 1, Marleen 1, Mia 1, Myriam. 12.
2. ANNIE (64 en ± 7%) met vormen Anna 6, Anne 30, Anne-Marie 1, Annette 4, Annie 23.

Beide namen houden te Brugge stand. In de Roeselaarse tabel van 1944-45 is de rangschikking omgekeerd en haalt Annie de eerste plaats, die ze echter in 1946 aan Maria moest afstaan. We geloven toch niet dat Maria ooit de ereplaats en de hoogste voorkeur zou ontroofd worden in een overzicht van geheel West-Vlaanderen.

3. Rita 46.

De naam, waarvan we verleden jaar reeds de merkwaardige vooruitgang hebben opgemerkt, verovert de derde plaats, zonder over nevenvormen te beschikken.

4. Jeannine 32 met vormen Jeannine 18, Johanna 5, Jeanne 4, Jenny 4, Jeannette 1.
5. Christiane 31.
6. Monique 28.
7. Nicole 27.
8. Ingrid 25.

Is de sterke vooruitgang van die Noorse naam te wijten aan de populariteit van de star Ingrid Bergman?

9. Rose 23 met vormen Rose 12, Rosette 6, Rosa 4, Rosita 1; Catharina 23 met vormen Catharina 17, Katrien 3, Kathleen 2, Katelijne 1.
10. Christine 22.
11. Francine 16 met vormen Francine 14 en Francina 2.
12. Godelieve 15 en Liliane 15.
13. Viviane 14.
14. Carine 12 met vormen Carine 9 en Carina 3; Jacqueline 12.
15. Martine 10 met vormen Martine 9 en Martina 1; Vera 10; Lena 10 met vormen Lena 4, Helena 1, Hélène 3, Nelly 2.

De bespreking van de doopnaamoverzichten 1944-1949 wordt voor een volgende bijdrage voorbehouden.

H. STALPAERT

Algemeen Overzicht.

1. *Jongensnamen*.

Adolf 1, Adrien 1, Aimé 1, Albéric 1, Albert 4, Alfons 4, Alfred 1, André 18, Antoine 2, Antoon 2, Arnold 2, Arthur 2.
Bart 1, Bénédict 1, Benoit 2, Bernard 2, Bertrand 3, Boudewijn 3.
Camiel, 1 Carlos 5, Charles 1, Christiaan 8, Christian 4, Christophe 1, Constantino 1.
Daniel 19, Didier 4, Diederik 3, Dirk 18, Dominicus 1, Dominique 5, Donald 4.
Eddy 25, Edgard 2, Edmond 1, Edouard 2, Emiel 2, Emmanuel 3, Eric 38, Etienne 5, Eugeen 2, Eunice 1.
Fernand 13, Filip 1, Firmin 1, Florent 1, Francis 1, François 3, Frank 9, Franklin 1, Franky 5, Frans 5, Freddy 26.
Gabriël 2, Garrit 1, Gaston 2, Geert 3, Georges 9, Gentil 1, Gerald 1, Gerard 6, Germain 1, Géry 2, Gian 1, Ghislain 5, Gilbert 8, Grégoire 1, Guido 19, Gustaaf 1, Guy 3.
Hans 5, Harry 1, Hendrik 4, Hein 1, Henk 1, Herman 4, Henri 8, Hervé 1, 1 Hubert 7, Hugo 7, Hugues 2.
Ignace 3.
Jaak 1, Jacques 25, Jan 20, Jean 56, Jeffry 1, Jerôme 1, Joël 2, Johan 32, John 2, Joris 1, José 1, Joseph 13, Jozef 14, Jules 4, Julianus 1, Julien 4, Julius 1.
Karel 4.
Laurent 1, Léo 3, Léon 1, Léopold 1, Leslie 1, Lieven 1, Lionel 2, Lodewijk 1, Louis 6, Luc 45, Lucien 5, Ludovic 1.
Marc 39, Marcel 10, Marnix 2, Martin 5, Maurice 3, Maurits 1, Michel 11, Michiel 1.
Néothère 1, Nicolas 1, Noël 8, Norbert 6.
Olaf 1, Omer 2, Oscar 1, Oswald 2.
Pascal 1, Patrick 25, Paul 30, Philippe 14, Pierre 11, Piet 3, Pol 1.
Ralph 1, Raphaël 4, Raoul 3, Raymond 2, Reginald 1, Remi 1, Renaud 1, René 4, Richard 1, Rigobert 1, Rik 3, Robert 36, Roger 25, Roland 19, Romain 1, Ronald 6, Rony 12, Rudy 13.
Stefaan 2, Sylvain 1.
Thierry 8.
Urbain 1.
Valère 1.
Walter 7, Werner 6, Wilfried 18, Willy 22, William 4, Winoc 1, Wouter 1.
Xavier 2.
Yvan 14, Yves 7.

2. *Meisjesnamen*.

Agnes 7, Aline 1, Andréa 3, Andrée 1, Angèle 1, Anita 6, Anna 6, Anne 30, Anne-Marie 1, Annette 4, Annie 23, Arlette 2, Aurora 1.
Béatrice 1, Béatrix 1, Bérénice 1, Bernadette 6, Betty 1, Blanka 1, Brigitte 3.
Carina 3, Carine 9, Caroline 2, Catherine 17, Cecile 6, Chantal 3, Charlotte 1, Christiane 31, Christine 22, Claire 2, Clairette 2, Clara 2, Claudine 9, Colette 2.
Daisy 3, Daniella 2, Denise 6, Diana 1, Diane 2, Donatienne 1, Dora 1, Dorine 3, Dorothée 2.
Edith 4, Eliane 2, Elisabeth 4, Elvira 1, Emilienne 1, Erika 1, Erna 4, Eva 1.
Fanny 1, Fernande 1, Florine 1, Francina 2, Francine 14, Francisca 1, Françoise 2, Frieda 7.
Gabriëlla 2, Geertrui 2, Gemma 1, Genoveva 2, Georgette 2, Gerda 4, Germaine 1, Ghislaine 1, Gilberte 3, Ginette 5, Gisèle 1, Godelieve 15, Gratienne 1, Greta 4, Gudrun 1.
Hedwige 3, Helena 1, Hélène 3, Hermine 1, Hilda 5, Huguette 3,
Inès 1, Ingrid 25, Isabella 1.
Jacqueline 12, Jeanne 4, Jeannette 1, Jeannine 18, Jenny 4, Jocelyne 1, Johanna 5, Josette 2, Josiane 2, Josina 1, Judith 1.
Katelijne 1, Katleen 2, Katrien 3.
Laurette 6, Lena 4, Liliane 15, Lina 1, Linda 5, Lisette 3, Lucia 1, Lucienne 2, Lucrèce 1, Ludwine 1, Lutgarde, 4, Lydie 1.
Machteld 1, Magda 9, Marcella 3, Margareta 1, Maria 22, Marianne 4, Marie 56, Marieke 1, Mariette 1, Marijke 3, Marina 3, Marine 1, Marleen 1, Martina 1, Martine 9, Mia 1, Michèle 2, Micheline 6, Mireille 6, Monica 1, Monique 27, Myriam 12.
Nadine 2, Nelly 2, Nicole 27, Noëlla 1, Nora 1.
Odette 3, Olinda 2.
Patricia 3, Paula 2, Paulette 1.
Rachel 1, Regina 6, Ria 1, Rita 46, Roberta 1, Robertine 1, Rosa 4, Rose 12, Rosette 6, Rosita 1.
Sigrid 1, Simonne 3, Solange 1, Sonja 9, Suzanne 7.
Thérèse 7, Theresia 2.
Vera 10, Véronique 2, Viviane 14.
Yolande 3, Yvette 3, Yvonne 4.

Bij de bijen vloekt men niet.

- De biemelkers weten dat, zei me een Gistelnaar, bij de bie'n moogt ge nooit vloeken, anders vliegen ze al tegelijk op om te stralen.

M.C.

De Brugse rederijkerskamer ‘De Drie Santinnen’ (*Vervolg en slot van blz. 86*)

OVER de inrichting van de ‘Drie Santinnen’ te dien tijde zijn we goed ingelicht. Op het stadsarchief zijn de statuten bewaard die aangenomen en goedgekeurd werden op de vergadering van 19 Februari 1837(1). Uit dit Reglement, dat een 38 - tal punten omvatte, lichten wij even de voor naamste bepalingen.

De Maetschappy bestond uit werkende en gewone leden. Het bestuur was samengesteld als volgt: ‘1° eenen Hoofdman (voorzitter) 2° eenen Byzitter 3° eenen Kunstgriffier 4° twee Kunstregters voor de dichtkunde 5° twee Kunstregters voor de tooneelkunde 6° eenen Griffier 7° een Griffier-adjunct 8° eenen schatbewaerder 9° eenen boetmeester 10° eenen ceremonie meester, belast met de tegenlyst der boeten en 11° eenen magazynbewaerder’.

De kunstgriffier was een uitgebreide functie toegedacht. Hij had tot taak de prijsvragen in het dichterlijke vak op te stellen en die voor te leggen aan de hoofdman: verder had hij, in samenwerking met de hoofdman, de twee daartoe aangestelde kunstrechters en de griffier, de ingezonden werken te beoordelen en hun voorlezing - gehele of gedeeltelijke - goed of af

(1) Stadsarchivaris Gilliodts van Severen heeft die ten jare 1884 in grote trekken bekend gemaakt, zonder er eigenlijk de nadruk op te leggen dat het hier ging over de ‘Keizerlyke Maetschappy van de waerde drie Sanctinnen’ d.w.z. de heringerichte en op nieuwe leest geschoeide gilde en niet meer over de oude kamer. Zie La Flandre XV (1884), blz. 404-406, alsook Bulletin Communal, 1884, Annexes bl. XCV-XCVII. Dit reglement berust in bovenvermelde map B.

keuren. Voor de toneelkunde bezat hij dezelfde bevoegdheid als de twee voor dat vak benoemde kunstrechters. Verder was hem nog de bewaring toevertrouwd van al de oude documenten die de Maetschappy bezat.

De Maetschappy richtte jaarlijks tenminste één prijskamp in zowel in dichtkunst als in uitgalming. Artikel 19 licht daarover in: ‘De oefeningen der werkende leden, zullen uitsluitelyk in de vlaemsche tael, volgens beurt van loting, welke in de maend february zal plaets hebben, geschieden en bestaen 1° in het opstellen of vervaerdigen van dicht - proza - zang of tooneelstukken, dezelve af te lezen, te zingen of met tooneeizwier uittegalmen; 2° in het aflezen, zingen, of met tooneelzwier uitgalmen van dergelyke stukken naer eigen keus of vinding; echter zal ieder stuk voor beurtoefening ten minsten twintig drukregelen moeten bevatten’.

Het gezelschap vergaderde om de veertien dagen. 's Zondags om zes uur in de Winter en om acht uur in de Zomer. Alle leden moesten aanwezig zijn op straf van boete en de werkende leden moesten om beurten iets produceren. Publicatie van letterkundige voortbrengselen van de leden werd voorzien en tenslotte werd ook de aandacht gewijd aan de plechtigheden die gehouden moesten worden ‘een werkend lid den grooten stap van het tydelyk tot het eeuwig gedaen hebbende’. In zo'n geval begaven alle leden zich met ‘den in rouw gekleeden standaerd’ naar het sterfhuis en vergezelden dan het lijk ter kerke.

De Kamer verkeerde in een bestendige geldverlegenheid. Twee leningen met aandelen zijn ons bekend, een eerste in 1836, een andere in 1837 die het geld moest opbrengen voor 80 el lijnwaad dienstig voor het toneel.

De uitgaven, in een soms ontstellende spelling in de rekeningen genoteerd, geven een kijk op het beleid van onze nieuwerwetse rederijkers.(1) In Juli 1837

(1) De rekeningen berusten op het stadsarchief t.a.p.

moeten ze 7 Fr, betalen aan P. Yperman voor het gebruik van een ‘calece voor het inhaelen der maetschapie.’ Aan Francois Moulaert zijn ze 22 Fr. schuldig voor ‘over het speelen van heen bal den 25 Feberwarie’ (1831); idem voor een bal de 4 Maart. Door de schatbewaarder P. Marlier wordt aan Charles Vanderstraete 15 Fr. betaald ‘over de directie en verschotten van het orchester van de feeste van 22 April lest’ (1838) en hetzelfde bedrag ‘over het speelen eene bal op den 30. 7bre 1838’. Vijftien frank wordt aan François Moulaert betaald ‘over het spelen van heen coumaidie den 28 October 18 agtendertigt’. Als huur van kostumen voor het toneelfeest van April 1838 wordt aan Leopoldus Devacht ‘couuffeur’ betaald 7 Fr. 50: voor dit van October, 8 Fr.

Een ontzaglijke lastpost was voor de Maetschappy de inrichting en optuiging van het toneel. Alleen maar aan J.J. Poupaert wordt in 1838, wegens allerlei timmeren schrijnwerk, 133,05 Fr. betaald. Ook de boekdrukker P. de Vliegher loopt met een sommetje weg: voor 1837 beloopt het 32,41 Fr., betreffend vooral ‘vermaenbrieven en kaerten’.

Het gevolg is dan ook soms dat de ‘Keyzerlyke Maetschappy der waerde drie Sanctinnen’ traag, zelfs heel traag is in het vereffenen van gemaakte schulden. Dit ondervond vooral de timmerman Van Keirsbilck die in 1837-39 allerlei timmerwerk uitvoerde in het ‘Keersken’ en in de ‘Kroone’: in dit laatste lokaal hadden de toneelopvoeringen plaats[1]

Uit een schuldbrief van de Maetschappy aan Julius Delrue Van Huele kan men opmaken dat ook te dien tijde nog erewijn geschonken werd aan andere gil-

(1) Volgens de ‘Begrooting der theatre staende in de keyzerlyke kroon en toebehoorende aen de Maetschappy der waerde drie Sanctinnen’ had het gehele theater een waarde van 316,39 Fr. We vernemen er o.a. dat dit theater een ‘gevangenisdoek bezat, een boschdoek, een kamergrond en een boerenhuvs’.

den o.a. aan Yver en Broedermin en dat boeken werden aangekocht om als prijzen te worden uitgedeeld. De kamergenoten betrokken een ‘Kunstzaal’ in de herberg ‘Het Keersken’. Daar konden zij zich bier, wijn, Franse broodjes met kaas of koeitong, tot zelfs ‘sederoene water’ toe, aanschaffen.

De inkomsten die de Maetschappy moesten toelaten al die onkosten te dekken, bestonden hoofdzakelijk uit het cotisatiegeld der leden, het inkomstgeld der nieuwelingen en de doodschulden. Naar het blijkt uit de rekeningen betaalden de confraters tamelijk regelmatig hun bedragen tot op het einde van het jaar 1839. Dan beginnen veel leden achter te blijven; het valt ook voor dat men een doodschuld weigert te betalen.

Ten jare 1840 moet de Maetschappy der Drie Sanctinnen in moeilijkheden geraakt zijn. Onder de bewaarde stukken is een ‘Ontwerp van verordening voor de Maetschappy der waerde drie Sanctinnen te Brugge’ opgemaakt door de kunstgriffier Pierret.(1) Dit ‘Ontwerp is in feite een verkort en gecondenseerd afkooksel van het reglement uit het jaar 1837. De nadruk wordt in het laatste stuk echter gelegd op toneelaangelegenheden. Naar alle waarschijnlijkheid moet dit ‘Ontwerp’ reeds in moeilijke omstandigheden tot stand zijn gekomen, want men kan er onder nr 21 het volgende lezen: ‘Gebeurde het dat de maetschappy door kleintalligheid der leden of door andere welkdanige reden werkloos werd, blijft het lest verkozen bestuer by voorduering aen het roer van de Waerde Drie Sanctinnen’.

Het einde der Maetschappy was dan wellicht al in

(1) Pierret, kunstgriffier van de Santinnen, was in 1836 ook lid van de Maetschappy van Rhetorica, met kenspreuk: Slaet d'oog op Christi Kruys. De aard van de ‘kunst’ van Pierret werd in dat jaar zeer scherp getekend door Dr. Snellaert, en nog meer door ‘het Benjamintje van den Van Looschen Helicon’ zelf in een stuk van een ongelooflijke gemeenheid. Zie Bydragen der Gazette van Gent, I, 1836, blz. 5-7 en 17-19.

zicht. Op een aanvraag om steun antwoordt het stadsbestuur afwijzend (brief van 21 Sept. 1840) daar de stadsbegroting geen geldmiddelen voorzag om de genootschappen der stad toe te laten 'feesten of kampstryden' in te richten. De Keizerlyke Maetschappy laat het hier echter niet bij en schrijft op 10 Februari 1841 een nieuw request. Zij vraagt het stadsbestuur haar 600 Fr. te lenen (of op een ander manier te laten geworden) en zou daarvoor als waarborg twee schilderijen van Pourbus geven.(1) Zo mogelijk, wilde de gilde ook die schilderijen verkopen. Het antwoord van het college van schepenen volgt op 23 Februari 1841 en is nogmaals negatief: de stadsbegroting voorziet geen sommen daartoe en daarbij worden de schilderijen door de kamer veel te hoog geschat.

De Maetschappy geeft zich echter nog niet verloren en op 31 Maart 1841 schrijven bijzitter J. Delrue van Huele en griffier P.I. Neyt in verontwaardiging een brief naar het stadsbestuur. Daarin komt het volgende voor:

> 'Verwonderd dat in de hoofdstad der Westvlamingen, daer er in (de) stadsbegrooting onder den tytel van:
> Dépenses imprévues Fr. 3.000
> Entretien de la salle du spectacle et
> traitement des employés 3.200
> Indemnité à l'entrepreneur du spectacle 6.000
> zulke aenzienlyke sommen verschynen in vergelyking van onze zoo geringe vraeg van Fr. 600, nog met dit doelmatig inzigt geopperd van zelfs maetschappelyke voorwerpen, voorwerpen van vaderlandsche kunst en oudheid, over te laten, uit vrees van die ter dooder hand te zien vervreemden; daer onze maetschappy ter bevordering der vlaemsche tael en tooneel-

(1) Welke schilderijen van Pourbus hier bedoeld werden, konden wij niet achterhalen. In een bilan van vereffening van 1843 worden schilderijen alleen voor een geringe waarde van 20 fr. in rekening gebracht. De twee Pourbussen schijnen dan reeds niet meer in het bezit van de gilde - of van het nog in stand zijnde bestuur - geweest te zijn. Of zouden het de twee taferelen met 'afbeeldsels van stichters' zijn, die naderhand aan de Kapel der Rodestraat werden uitgeleend?

> kweekelingen, by gebrek aen geldmiddelen gansch zoude moeten verdwynen, de fransche tael en vreemde tooneelbeoeffenaren alleen begunstigd ziende: derven wy, eer wy geheel onze hoop laten varen, vertrouwen dat de regeering onze vraeg niet teenemael zal afslaen, maer naer eene waerdeering dier stukken door deskundigen, die weerde voor aenkoop in stadsnaem dier voorwerpen ten minsten zal gelieven te vergunnen....'

Het stadsbestuur bleef bij zijn besluit. Dit betekende natuurlijk het einde van de Keyzerlyke Maetschappy der waerde Drie Sanctinnen.(1)

Het laatste document betreffende de Drie Sanctinnen is van 1846. Het vermeldt hoe de vijf schilderijen die de gilde nog bezat, aan de pastoor van St. Anna, Joannes van Westerveld, in bruikleen worden gegeven om zijn congregatiekapel in de Rodestraat te versieren.

De wedergeboorte van de rederijkerskamer De Drie Sanctinnen is dus van korte duur geweest. Belangrijk is ze wel, enerzijds omdat we eruit kunnen opmaken hoe weinig nog van rederijkerstraditie - en hier bedoelen we de rederijkers uit de vervalperiode 1600-1800 - is overgebleven, terwijl we anderzijds langs alle kanten de nieuwe tijd zien opduiken. Aan het oude herinneren nog sommige benamingen (bvb.: de gildenaam en kamerspreuk, de doodschulden) en de producten van enige kunstbroeders die schrijven in een 'reden-rijke trant' die helemaal niet in wanklank is met die van de vorige generaties.

De nieuwe tijd onderkennen wij aan een gewijzigde opvatting over het dichterschap (wij denken aan het boven vermelde schrift van C. Brans), aan de strijdende Vlaamsgezindheid die men er kan horen en tenslotte ook wel aan de practisch nieuwe inrichting en werkwijze der gilde. Opvallend is het ook dat in deze herop-

(1) Zie F. De Potter, Verhandeling over da Vlaemsche Letterkunde in België (Roeselare, 1858) aangehaald door Muller- Scharpé, Spelen van Cornelis Everaert, Inleiding blz. XIX (Leiden, 1920).

gerichte kamer de adel geen rol meer speelt, terwijl in de 17de en in de 18de eeuw gewoonlijk verscheidene edellieden in het bestuur van een dergelijke vereniging zetelden. We staan dus voor een demokratisatie die paralleel gaat met de verfransing der hogere standen.

Eindelijk is nog aan te stippen het verschijnsel der veelvuldige toneeloefeningen die gewoonlijk neerkwamen op de uitgalming van een stukje, van eigen of vreemd maaksel. Dat was niet te Brugge alleen het geval, een dergelijke evolutie kende b.v. ook de Oostendse kamer van Rhetorica(1).

M. LUWEL

Van de wieg tot het graf. - VIII.
Uitreeuwen

ELKE beweging en verandering van de stervende wordt aandachtig en angstig gevolgd, in alles leest men een voorteken van de naderende dood, 'Zij heeft al een doo'pooize (doodpoos) gehad. Zij heeft al de mondeve (evelmond, vessche). Zij zal den dag niet meer zien, den avond niet meer halen. Zij maakt pak. - Zij ligt op hemelvaren. Zij snakt naar heuren hemelsche vader. Zij staat voor het oordeel Gods.'(2)

Men houdt soms een spiegeltje voor de mond: zolang er 'doom' op komt, is er nog leven.

Eer de dood intreedt, wordt alles wat kan 'aan den hals komen' uit het huis verwijderd, anders zou het 'bereeuwd' zijn: fijne zaden (voor de lochting bestemd) zouden niet meer kiemen. boter, smout en

(1) Zie Fr. Vanden Weghe, Schets eener Geschiedenis der Oostendsche Kamer van Rhetorica, bl. 52 (Roeselare, 1914).

(2) Mannen die bij een zware zieke, aan de Vossesteert moesten waken, hoorden hem wel grollen, maar ze lachten nog: 'Hurkt ne keer, onze Pier *zit op ne knoop*!...' Toen ze wat later weer binnenkwamen, was hij gestorven.

vlees zouden bedervan; wollegoed dat bereeuwd is, doet geen slete meer[1]; tabak en snuif zouden hun smaak verliezen.

Daar ‘de dood’ toch ievers moet op vallen, zetten ze soms een emmer vers water in de sterfkamer: de reeuw of de ‘laatsten asem’ of de ‘reeuwschen asem’ zal daarop vallen, want moest hij zich op de gordijnen zetten, ze vallen plukke vaneen.

Bij nakende dood moeten de dieren zonder uitstel vermaand worden.

Is de stervende een biemelker, dan gaat de knecht op de korven kloppen en zegt: ‘Huider baas gaat sterven’: anders zouden ze ‘ontmoeren’ (de koningin wordt gedood).

De paardeknecht waarschuwt de paarden, anders blijven ze kappen, nijen en treuren, en zouden zelfs te kwiste gaan.

Toen Ajestje (Agnes), een kakkernestje bij de Koolaard op sterven lag, jankte en huilde de hond om Godswil met de voorpoten in de lucht. Haar vader, doodbedroefd op de vautetrap gezeten, zei tot een oudere zoon: ‘Loop, Jules, zeg hem (en hij wees naar 't hondekot) dat Ajestje dood is, hij zou hem nog kunnen doodhuilen.’[2]

Enkele families houden er aan hun eigen doden zelf af te leggen. Anders vroeg men ‘de zwarte nunnen’ uit de stad, en er bleef dan één zuster in 't sterfhuis tot na de begraving. In ieder gebuurte was er echter een vrouw die zich daarmee gelastte; op iedere wijk wist men waar naartoe om doo'lakens en overtreksels te lenen: aan 't Vliegende Peerd werden ze altijd geleend op het hof van Gravens. Onder het afleggen

(1) Pluimen matras en hoofdkussen - bij voorkeur aan de zieke gegeven - werden nadien in een zak gegoten en - na de bakte - in de bakoven gestoken om die zgn. ‘reeuwsche reuke uit te vieren.’

(2) De vertelsels van honden die treuren op het kerkhof, zijn niet uit de lucht gegrepen. Kanarievogels treuren ook en schuitelen niet meer.

knabbelden sommigen ‘kerremoes’ of kallemoes: ge kunt dan niets betrapen.

Dit uitreeuwen[1] verliep niet altijd even rustig, vooral bij arme dutsen van mensen waar alles ontbrak uitgenomen jenever. Want een halve pint jenever, dat hoorde erbij, dat wisten ze heel goed: voor en na het afleggen wordt er altijd jenever gedronken.

Al het doo'goed wordt in het washuis of in 't ovenkot gelegd. Was het enigszins doenlijk, dan mocht de aflegster al het doo'goed meedragen naar huis, dat was haar recht.

De overledene wordt gewassen, geschoren, gekamd en ‘in lijke gelegd’. De barbier werd zijn scheers betaald, want het sneed niet meer, en de kam werd ook verwezen, hij deugde niet meer.

Een vrouw droeg gewoonlijk een witte jakke met een bekje versierd en een slaapmuts met kantjes afgeboord.

Voor een man was het een wit overhemd met overgekrulde halsband en een witte slaapmuts met een lange truis.[2]

De overledene hield het ‘kruisje van de goede dood’ in de gevouwen handen en de rozenkrans werd er los omgestrengeld.

Na deze opschik werd het lijk gedekt met een wit laken; om het opheffen van dit laken te ontgaan, werd er later een wit vooltje boven gelegd.

Ten slotte werden de fentenelen of watervensters toegedaan.

M. CAFMEYER

(1) Er wordt ook van reeuw gesproken in de volgende gezegden: Wie heeft die mens uitgereeuwd (bijgestaan)? Hij ligt op zijn reeuwstroo (over eerde). We gaan hem op zijn reeuwstrooi trekken (figuurlijk in de taal van commersanten: uitstroppen, uitspannen of foppen).- Men ging wierook halen bij de koster om te branden tegen de ‘reeuwreuke’ of doo'reuke. Reeuwstroo en reeuwkaf worden altijd verbrand.

(2) Oudtijds kwamen de welgestelde boeren van den Broek 's voornoens naar het dorp in blauwe lijnwaden schabbe, de slaapmuts ‘met langen truis’ over de ene, schouder en het houweeltje over de andere. Ze kwamen zo gezegd ‘naar de smesse’, maar vergaten nooit het dreupeltje in 't gemeentehuis.

Grote maneuvers in West-Vlaanderen

> ‘What are the bugles blowin' for?’
> KIPLING. Barrack-room Ballads.

ZONDAG namiddag. Fons de Foere, oude hovenier, zit op de hofbank met zijn oude vriend, Modest De Smytere, goed gezeten na 't noenmaal.

De Foere en De Smytere zijn soldaat geweest heel lange geleden en vertellen geern van den troep. De Foere lag bij 't tweede piotten te Gent en De Smytere bij 't derde jagers te Doornik.

De Foere komt van de vruchten op de vogels, van de vogels op den komenden oorlog en van 't soldaat-zijn in d'ander eeuwe.

Niets doet De Foere liever dan uiteendoen wat hij heeft afgezien in zijn tijd. Aan zijn vriend De Smytere is dat allemaal bekend, maar De Foere begint omdat ik er bij ben ‘die van niets 'n weet’.

Ja, ja. Soldaat geweest bij 't tweede piotten op de Kattenberg te Gent, dat ben ik. Veel plezier en veel miserie. 'k Ben zeker wel van de soldaten die 't meest hebben moeten draaien: twee jaar piot, twee kampen gedaan, twee grote maneuvers en een werkstaking. Waar zijn ze die dàt beleefd hebben?

'k Lag in de zelfde kamer met korporaal De Bruyne van Blankenberge. 'k Heb hem weten sergeant worden. Zijn zuster vree met een Parisien, die De Bruyne had leren sigaretten rollen. Dat waren d'eerste die 'k zag in mijn leven; - dat was in 't jaar zes en tachtig. De Bruyne was verkochte man en 'k hore 't hem nog zeggen: ‘'k 'n blijve geen korporaal, 'k ga mee naar Kongo en 't vertrekke als sergeant.’ Hij ging en heeft ginder zijn krage gelaten. 't Is daarom dat hij zijn standbeeld heeft op den dijk te Blankenberge.

'k Heb 't nog verteld aan Smytere, een goed leven heb ik gehad, als ordonnans van kapitein Lambrit, een Wale die wat Vlaams kon, een brave vent, maar zijn wijf een eeuwige rosse. 'k Was daar goed en 'k deed daar alles om madam een maarte uit te sparen. Alzo nen kapitein, heb ik mij in dien tijd laten gezeggen, verdiende vijf frank daags. Dat was geld voor niets te doen. 't Schoonste kieken kocht je voor

een dubbele frank. Dat 'k 't niet 'n wist, 'k 'n zou 't niet zeggen.

Lijk of ik zei, 'k deed er ook de waste en 'k nam al de overschotjes van de zepe weg, om mij te wassen en om zelve mijn waste te slaan in de compagnie. Nooit 'n heb ik zepe gekocht. Daar was maar iets dat mij tegenstak en dat was kindermeisen spelen. 'k Zegge, 'k ga daar algauwe een komaf mee maken, en op een dag dat madam overkomste had en zij mij twee kleine op den arm gaf, neep ik ze in de billen dat ze moorelden lijk zwijntjes, en madam heeft mij voorgoed daarvan ontslegen.

Maar 'k bleve voort ordonnans. Lambrit zag mij te geern. En 'k trok voort mijn plan in de kazerne.

'k Weet nog wel van een versgebakken luitenantje. 't Riep mij op een Zondag noene: ui-la! voe-la! diet-la! soss la! 'k Gebaarde van pijkens. 'k Zegge van deez' reize 'n zal 't met mij geen waar zijn. Maar hij kwam achternagelopen en vroeg mij om een pakje toebak t'halen. 'k Zegge, luitnant, met 't meeste plezier van de wereld, maar 'k 'n mag niet.

'Waarom?' zei de luitnant. 'k Zegge 'k 'n mag al géén kanten.

Hij begint te donderen en te weerlichten en 'k wille voortgaan, maar door de Franse swatelinge hoor ik hem cachot uitspreken, en 'k zegge: luitenant, je gaat dat moeten zeggen aan kapitein Lambrit, want 'k ben zijn ordonnans en 'k moet binnen een kwartier bij hem thuis zijn om zijn rozelaars te snoeien.... Je moest dàt gezicht gezien hebben!

'k 'n Moest eigenlijk maar rond den vijven bij mijn kapitein zijn, en 'k zegge voor mijn reden, 'k zegge 'k ga mee met Pier Kunsels, mijn gebuur, lijk alle Zondagen naar de Vlaanderstrate ons een keer aan de keldervensters van de taartenbakkers gaan stellen om de reuke op te snuiven. 'Die rijke mensen eten toch goed dings', zei Pier, en hij spekelde in 't keldergat van verwateringe. Ik had daar dikwijls leute mee. Vandaar gingen w'ons in 't zweet laten gaan naar de Valentino-danszale op de Kuiperskaai. Maar schoen dat we versleten! 't Is daaromme. we wierden algauw op Franse solde gezet: een en twintig cents in de weke. Is 't niet belachelijk? Pezeweven op een soldaat zijn schoen?

Stelen kunnen ze daar goed. Ze pikken de zepe van tussen je benen; 't is vele gebeurd met mijn schoon stuk zepe van madam van de kapitein.

Van stelen gesproken. Wat doe je daar mee? Meestelen om je te weren!

'k Sta op een Zondag noene op 't voortgaan, en 'k zie dat mijne pompon van mijn schako getrokken is. 'k 'n Zegge geen woord en 'k vraag aan Pier Kunsels, om d' andere een keer kwansuis naar buiten te roepen. 'k Pakke den eersten den besten pompon van een schako en 'k knabbele wat op de koperdraad en 'k steke hem op mijne schako.

D'ander mannen komen weer binnen: daar was niets gebeurd!

Alleman vertrekt, gaan dansen naar de Valentino of naar 't Nieuwland.

‘'k Ben mijne pompon gepikt’, zegt Rulfus Van de Walle van Drongen. Spectie.

'k Toge mijne verknabbelde pompon, de enigste die verkenbaar was uit d'andere. Dat was zeker de mijne.

Zonder pompon, de Zondag, niet buiten de Kattenberg. Rulfus bleef thuis en kocht hem daags nadien een nieuwe. Och Heere! 't 'n heeft mij nooit gespeten, Rulfus was een brave vent, maar zijn vader was rijke boer en baas van 't armbestier te Drongen. 'k Heb hem later nog gezien in de Meimaand te Oostakker.

Maar 't wreedste dat 'k beleefd hebbe was in de keuken. Op een avond, 'k moest wat rundvet halen voor madam Lambrit Zegt de kok, zegt hij, ‘Foere, 'k dele mee.’ En hij haalt mij, van achter een kuipe, een rauwe brokke vlees van 't beste van de knorre, en seffens onder 't tonnetje g'houden, en 't kraantje doen druipen met sause. Sause van mostaard, peper en zout en olie en alle soorten van kruiden.

'k Zitte gezapig aan 't peuzelen en al met eens: Boem! een officier die de keuken binnenstapt. 'k Zegge wat moet ik hier doen? Kort beraad, en 'k slikke met een gurze heel de lap naar binnen. Laaien en branden in de kele, en zweten van aandoeninge. Zegt de officier: ‘Wat meet gij hier uit?’ 'k Zegge, luitnant, 'k ben op toer voor kapitein Lambrit. En hij geloofde 't, de snul.

De kok 'n kon zijn ogen niet geloven. 't Bloed liep langs mijn kinne en de mostaard hing in mijne moustasche, zei de kok.

Wat een mens toch tegenkomt in zijn leven. Maar je moet altijd zeggen: 't is troep.

't Is alleszins vele verbeterd met de jonge gasten. Dat zijn nu heren. Maar in onzen tijd 't waren al arme dutsen De rijke 'n gingen niet. Geen vrouwmens die heur met een soldaat liet zien of 't waren soldatenkarren 't Hoogste da' je kon doen was een keer goendag gaan zeggen aan een kinder-

meisen van de parochie en afspreken voor de Zondag in de Valentino of den Alcazar.

Ik persoonlijk, 'n hebbe geen klagen. 'n Goede soldaat n heeft maar te zorgen dat hij proper staat, en beleefd en gehoorzaam is, en voorts van de reste plan trekken, maar zien dat de knoppen en de schoen blinken.

't Kamp laat ik nog daar. Maar 't ergste waren die maneuvers.

Ah, die maneuvers! De grote maneuvers van West-Vlaanderen!

't Was in de Zomer van 't jaar '87, als ik mij niet 'n bedriege. De grote maneuvers in West-Vlaanderen, en al te voete. 'k Heb het nog verteld aan Modest. We stappen van Gent naar Tielt en slapen den eerste nacht in de streke van Tielt. Maar 'k zal het kort trekken. Den tweeden avond, 'k weet nog wel, 't was in Roeselare.

Slapen in een leeggemaakte koeistal, en weinig stroo. 'k Lage juist tegen een greppe. In de nacht was mijn stroo weggeschoven en 'k worde wakker van de koude. 'k Lag, 't is mijn ziele waar, met mijn rechter schouder in de koeizeke. 'k Heb 't nog gisteren gepeinsd bij 't scheren van mijn hage. De noten en de pezen van mijn rechter schouderblad staan stijf; - 'k zegge dat is van die koeizeke van Roeselare, - 'k 'n wille maar zeggen, - 'k 'n zit hier niet te liegen.

Raal volk te Roeselare, zei Pier Kunsels. Als Sint Amandus 't gelove kwam preêken langs Leie en Mandel, te Deinze lieten z' hun dopen, te Dentergem was 't vloeken en krakelen, en te Roeselare stonden z'al gereed om hem een partietje paternosters te verkopen.

Neen maar, serieus. Ze worden daar dik en vet betaald voor dien koeistal en ze leveren te letter stroo. Alzo bestaan ze te Roeselare.

Maar om voorts te doen.

's Anderendaags opmarcheren en niet meer weten waar naar toe; dat is troep. Wij slapen 's avonds in Zonnebeke. Nog geen vijand te zien. Wij liggen bij den valavond op ons stroo vóór de schure die uitgeeft op een leeg meerseltje. Komen daar wat grote koppen. De trompetten blazen, en 't garde à vous!

Alleman kruipt rechte. De grote koppen komen nader en ze lachen. En ze babbelen. Prins Boudewijn komt vooruit en komt ons d'hand geven en spreekt schoon Vlaams. Zegt hij: ‘Hoe is uw naam?’ 'k Zegge, De Foere Alfons, luitenant.

Hij haalt een zwijnsblaas met een hazebeentje aan, uit zijn broekzak, trekt open en vraagt of wij geen pijpe 'n gaan stoppen. En daar heeft hij, Prins Boudewijn, te Zonnebeke, heel zijn zwijnsblaze toebak uitgedeeld. Echte Wervik. Een fraaie vent. Is later nog kwalijk aan zijn dood gekomen in dien harde winter van '91 te Brussel. Dat moest onze koning worden, maar hij heeft het laten liggen op zijn een en twintig jaar. Hij heeft lang in de schoolboeken gestaan van mijn jongens, met zijn portret van karabinier. 'n Jong ventje met zijn haar omhoge gekamd.

's Anderendaags - wat zeg ik? - rond den drien van de nuchtend, wordt er geblazen. Alarm. Ze zeggen dat we ons in 't korte mogen aan de grote slag verwachten. Uit 't stroo gestapt. Gewassen, gekleed en gereed en weer op weg.

Door Elverdinge, Vlamertinge door de stikken al over de Brandhoek naar Poperinge. Je weet dat misschien niet, en ik zelve 'n wete niet hoe dat 't nu is, maar in mijn tijd smoorde 't vrouwvolk daar pijpen gelijk de mannemensen. Ze lagen over d'halve deure naar ons te kijken met de pijpe in den hoek van de mond. En ze loechen en ze swatelden, - ik 'n verstonde ze maar half -, en als die dokwerkers of die roste vlasser van Gullegem hun schoonste uithaalden, ze trokken hun dochters van over d'halve deure en deden ze binnen gaan.

En stappen was stappen, weerkeren, rusten. Kanons begosten te daveren. Voort marcheren, zweten, geen draadje droogs meer aan ons lijf en blaren op de voeten. Poelkapelle, Wijtschate, en altijd maar deur de stikken, deur d'haver dat in de belle stond, deur 't vlas, en dweers deur den schoonen toebak, al breed-blad. En wijlder, marcheren, zeker om te zien hoe lang wij 't zouden uithouden zonder eten.

En lansiers langs de bane. Wat peinsde wel? Je moest ze zien draven met de lange lanse drie meters voor de nekke van 't peerd, in groten galop deur bonen, erreweten en toebak.

En wij stappen, de kleinste van voren en de grootste van achter, per rang de taille, noemen ze dat als ik mij overpeinze. Je stapt, en je zweet en je zegt: We zijn hier alleene niet; 't is troep. En achter ons stapt er een cantinière met een vatje coco op heuren buik. Vroeger was dat met genever gevuld, maar z'hebben dat lange vóór ons afgeschaft.

Waar we zaten 'n was ik niet wijs.

Al met eens, ze trommelen, ze blazen. De kanons beginnen te bulderen. Ze schieten van trek je nek in. We moeten ons neerleggen, maar de loopgrachten 'n bestonden nog niet. Elk zoekt zijn gat. Duizende kogels boven ons hoofd. Zoeken en scharrelen in voren en dijken.

Onze kapitein staat met zijn verrekijker te loeren in de verte. De grenadiers komen voorbij, die lange loeders, en stappen naast ons dweers deur de schonen toebak. Al vermoost, al plat.

Maar dat schieten verdappert. En de kanons komen vooruit, en ze schieten van d'onze, boven onze kop. De trommels beginnen weer te roefelen, en wat zien we? Ginder in de verte een charge van de lansiers.

Onze kapitein schiet in de lucht met zijn pistole en roept: ‘Feu!’ ‘En avant!’ en wij de vijand in!

't Begon te roken en te dampen, en wij van onze kant, schieten met onz' loze kogels, dat 't rook naar poer en stof en zweet. Een helle.

Dat heeft zo zeker een half ure geduurd, misschien een ure, de grote slag, en sissen en schuifelen boven ons hoofd en roepen en tieren en wegduiken in de grachten voor d'andere die kwamen aangestormd en voortliepen, ingesloten, omsingeld, overmand van de veelte.

En al met eens, blazen langgerekt herblazen, 't peerdevolk komt aan met de banieren, de kanoniers trekken de stukken achteruit en beginnen te vluchten 't Frans gat in.

't Was gedaan. Dat was de grote slag van Paskendale.

En ze riepen al seffens soepe, en een letje nadien ‘Is mijne peere genen schonen officier?’: eten voor de grote bazen en voor 't peerdevolk, een heel anderen blaas als den onzen.

'k Moet er nog mee lachen. De officieren waren ze brave! Anders in de kazerne zot en bot, en hoevele konden er Vlaams? Zot en bot en allemaal een beetje de slag van den molen, maar je moet dat die mensen vergeven. Ze zijn zot gestudeerd en ze lopen lijk altijd met een brokke van de moere in de kop.

'k Wete 't wel, mijn zoons hebben aan den IJzer gevochten, vier jaar in de moze, maar de slag van Paskendale 'n was geen klein bier. 'k Heb het in de jongde zovele verteld en 't is misschien daarmee dat ze zo goed gevochten hebben. Ze wegen van d'eretekens en de Zondag, ze dragen een henneleertje van zeven of acht striepen.

Ja z', man. Ze stammen van 't goed ras. Dat is overleveringe van mijn grootvader zaliger, Pier Van de Wiele, die vocht in Reusland met Napoleon. Onz' Hortense heeft nog altijd die zilveren snuifdoos van Generaal Ney.

Bij ons, in Paskendale, was 't warm, maar ginder in Reusland was 't vriezen steen en been, en Piertje Van de Wiele, 'k heb het hem zo dikwijls horen zeggen, 't moest zijn broek afsteken tussen de billen van de peerden.

Ik 'n hebbe nooit mishand gehad noch van koude noch van hitte. In de Winter, d'oren insmeren met de roetkeerse, op wacht nooit stille staan en sjie ken om de zinnen te scherpen. En in de Zomer een keitje in de mond tegen den dorst. 'k Wiste dat van kapitein Lambrit. Maar d'andere sukkelaars: coco drinken om de waterbalg te krijgen.

Ja man. Ah de grote maneuvers van West-Vlaanderen! Daar heb ik een panne van binnen. Maar, let er op, ze 'n hebben dat nooit meer gedaan en ze 'n zullen er nooit meer houden in die streke. De grond is te vruchtbaar en ze lopen te veel schonen toebak kapot.

Wat peinsde niet dat 't kost? In de Kempen al zand en sparren en pijpkoteraars. Maar in West-Vlaanderen, grote maneuvers!? Ze zijn geleerd.

En Foere ruimde zijn pijpe en De Smytere loech een keer en zei: ‘Dat waren tijden en dat waren kerels!’ en hij wilde nog wat zeggen maar hij kon niet, zijn tonge lag lijk lam.

G.P. BAERT

Mengelmaren

Inbraak bij een speelman te Snaaskerke. 1621.

Jan Vanden Berghe, speelman wonende in de parochie van Snaaskerke, ontving op 21 December 1621 het bezoek van een jongenman van twintig jaar, met name Passchier Cooman. Deze verzocht hem een bruiloftsfeest te komen spelen in een herberg. De speelman en zijn vrouw begaven zich met Passchier naar de herberg waar in vrolijk gezelschap gedronken en geschonken werd. Passchier, die wel vermoedde dat het speelmanspaar niemand thuis gelaten had, wist in den avond onopgemerkt de ‘bruiloft’ en de herberg te verlaten.

Door een ‘garre’ ontdeed hij den grendel van de huisdeur van Vanden Berghe, en drong binnen. Van het bed nam hij ‘twee sargen, een paer slapcleerkens ende oircussen’ en verders nog ‘een rapiere, poingnaert ende rieme.’ Het beddegoed verkocht hij 's anderendaags te Walravensijde tegen 25 stuivers en een kan bier; ook de wapens verkocht hij ‘ten vilen prijse.’

Passchier Cooman, zoon van Pieter en geboren te Oostkerke, liep niet lang op vrije voeten. Na een diefstal in den ‘Oostmuelen’ van Nienwpoort werd hij door den baljuw opgebracht. Voor de schepenbank bleek het dat hij aan zijn proefstuk niet was. In December 1620 had hij, wegens kerkdiefte, een straf opgelopen voor de schepenbank van het Brugse Vrije. Nieuwe dieften brachten hem voor de vierschaar van Veurne, die hem, gegeseld en gebrandmerkt, levenslang uit het graafschap Vlaanderen verbande. Daarop liet Passchier zich inschrijven ‘up de schepen van oorloghe van de Coninckclycke Majesteyt ligghende binnen de stede van Oostende.’ Het duurde niet lang of hij verdween met een zilveren bierkroes, gestolen uit het huis van zijn kapitein. Door de bootsgezellen achterhaald, werd hij, op het dek van het schip, met touwen afgetroefd en weggejaagd. Bij de Knokke maakte hij een ‘cogghe ofte schuytte’ los en vaarde er mede tot 't Zaeghers overdrach (bij Mannekensvere) waar hij moest vluchten op het ogenblik dat hij een koper van het vaartuig gevonden had.

Het vonuis door de wetheren van Nieuwpoort uitgesproken den 4 Januari 1622 nam geen verzachtende omstandigheden meer in aanmerking, ook niet den jeugdigen ouderdom van den beklaagde. De jonge beroepsmisdadiger werd veroordeeld ‘gheleet te worden ter marct alhier [te Nieuwpoort], omme aldaer aen een crickgalghe ghehanghen ende gherecht te worden metten baste datter de doot naervolght, ende thende dien u lichaem ghevoert te worden ter plaetse patibulaire ende aldaer aende ghalge ghehanghen te zyne, in exemple ende terreure van andere....’ Daarbij kwam nog de gebruikelijke verbeurte van goed. - Sententie Bouck van Nieuwpoort 1606-1623, f. 149 v. - 151; vgl. Biekorf 1949 blz. 64.

A.V.

De Zwaantjes

Er was sprake van 't verkeer door Oostkamp op den Zondag van 't H. Bloed, 't was een keten van automobiels. ‘En d'er waren er toch nog die wilden vorensteken! We zeiden 't onder malkaar: Z'hên chance dat de zwaantjes hier in 't ronde niet en zijn, anders zou'n z'er wel tegenwaaien.’

Iedereen kent ‘de zwaantjes’ (gemotoriseerde verkeerspolitie of vliegende brigade, sedert nauwelijks een jaar ingericht) en ze hebben geen anderen naam. ‘Ze passeren hier dikwijls, de zwaantjes, altijd met tween achter malkaar, den een geen 50 meter achter den anderen. En 't en is geen pardon als ge in foute zijt.’

J.K. Oostkamp.

Zeispreuken. - Vgl. Biekorf 1933, blz. 47 volg.

Een uil (‘en nu’), zei Mote, en è schoot è kraaie.

Gemak voor eere, zei de vint, en è reed terikke op ze zwijn Daar de markt.

Poten bedijgen wulgen, zei de poester als hij slagen kreeg van 't meessen (maarte).

Hoe meer volk hoe meer neringe, zei Uilenspiegel en é zette z'n kraam in è fruttenierenest (wespennest).

Ha maar me kind Gods, zei Bogaert tegen z'n hoendje, je zijt gelukkiger of ik, je moe' gij niet te biechte gaan.

Quatre is viere, zei de Wale, en è stak ze wuuf bij drie oude hennen.

Alle gaten trekken, zei 't wuuf, en ze smeet de schapradeure toe.

'k Zijn hertelijk gèspijzigd van den Heere, zei de pater. Ja-je, zei de boerinne, van m'n broodkant.

Zie je daar die waterhoendiges? (waterhondjes = waterwolkjes). Waarom geen bierhoendiges, zei Djake, en è was altijd versteven van den dorst.

Dat is entwat te zeggen, zei 't wuuf, è kind zonder hoofd, je weet zuiveruit nie' alwaar pap geven.

Al die uit 't Oosten komt deugt niet, zei de vint, en è was (g)ètrouwd met een Oostersche.

A.B. STAVELE

Remedie tegen de snik

Zonder ademhalen driemaal herhalen:

Snik - spring, over me rik,
ga' na' de zee - en kom nie' mee.

A.B. STAVELE

[Nummer 6]

Gezelle en het Engels College

NA zijn verwijdering uit de poësisklas in September 1859 kwam bij Gezelle de drang naar, Engeland op, sterker dan ooit te voren. Dààr lag zijn roeping, zo meende hij, daar zou hij onbelemmerd zijn volle maat als leraar en leidsman kunnen geven. Als vakleraar nu, leraar van moderne talen, kon hij de traditionele gang van de Roeselaarse humaniora niet rechtstreeks meer storen. Wel behield hij de leiding van de Engelse leerlingen, doch zijn laatste 'kinderen' van de 'vrije vlaamsche poësis' waren nu laatstejaars - en een nieuw leraar leidde de aankomende poëten langs de veilige paden van classieke regelmaat en beproefde methode.

Sedert jaren onderhield Gezelle een uitweg naar Engeland langs twee bisdommen tegelijk: Southwark (Londen) en Salford (Manchester), Hij durfde echter Mgr Malou niet rechtstreeks om een exeat aanspreken: Vader Gezelle had, in April 1855, heftig genoeg de les gespeld aan zijn zoon die, pas benoemd te Roe-

selare, zich onvoorzichtig liet aantrekken door de secretaris en grootvicaris van het bisdom Salford. Deze laatste was niemand minder dan Pieter Benoit van Kuurne, de eerste Vlaming die na de Katholieke Emancipatie door toedoen van professor (de latere bisschop) Faict naar de Engelse Missie getrokken was en de stichting van een Klein Seminarie in zijn bisdom voorbereidde.(1)

Bleef Gezelle tien en meer jaar hunkeren en dralen in het zicht van het vermeende land zijner roeping, in zijn laatste Roeselaarse jaar heeft hij overtuigd en beslist gewerkt om er te mogen binnengaan. In de herfst van 1859 - bij het begin van het nieuwe schooljaar - deed hij de grote stap waarvan zijn vader hem vier jaar te voren had afgeschrikt: hij richtte aan Mgr Malou een rechtstreekse en dringende bede om naar de Engelse Missie te mogen overgaan. Het antwoord bleef uit.

Gezelle vervolgde daarop de zijdelingse weg. Met Nieuwjaar 1860 deelde hij zijn wens mede aan de Salfordse grootvicaris die zonder verwijl, namens zijn bisschop Mgr Turner, een aanvraag in dien zin richtte aan de bisschop van Brugge. Mgr Malou verklaarde zich bereid Gezelle te laten gaan, echter niet vóór het einde van het schooljaar.(2)

De Salfordse grootvicaris, die jaarlijks zijn vacantie alhier kwam doorbrengen, had in Juli 1860, onmiddellijk voor zijn afvaart uit Oostende, een persoonlijk onderhoud te Brugge met Mgr Malou. Gezelle, ongeduldig om de uitslag van de bespreking te kennen, zond hem een dringend briefje achterna. Het antwoord (27 Juli) van grootvicaris Benoit was: uw bisschop is en blijft bereid u naar Salford te laten komen; hij be-

(1) VW (= Jubileumuitgave). Brieven II, blz. 20-22. - P. Allossery, Onze Westvlaamse Zendelingen, I, blz. 288 (Brugge, 1925). Benoit volgde in 1872 Mgr Vaughan op als bestuurder van het Seminarie Mill-Hill.

(2) VW. Brieven II, blz. 90

grijpt uwe tegenwoordige drukkende positie te Roeselare en de onmogelijkheid om, dit jaar ten minste, iets voor de Engelsen te Brugge te ondernemen; hij zal echter zijn beslissend antwoord eerst gedurende de aanstaande vacantie geven om de zaken te Roeselare niet nodeloos te verwarren; gij (Gezelle) moet dan in de eerste verlofdagen (met Halfoogst) de bisschop spreken en zonder uitstel naar Salford komen, hopelijk met Dr. Algar.(1)

Voor de ijverige grootvicaris van Salford was, begin Augustus 1860, de aankomst van het Roeselaars tweemanschap Gezelle-Algar alleen nog een kwestie van dagen.

Gezelle ging in de eerste dagen van Augustus zijn vertrouwensman grootvicaris Faict te Brugge raadplegen: Gij weet het, 'k ben tenden te Roeselare, laat mij naar Engeland gaan, naar Salford om met Benoit een Klein Seminarie op te richten?

Faict kende zeer goed Benoit en Gezelle, en was beide zeer genegen. En ook hun werk: immers, een der allereersten had hij de werking voor de Engelse Missie alhier gesteund en bevorderd. Faict wist ook best hoe het te Roeselare stond, hoe Gezelle er voorts zijn eigen wegen ging, leefde en werkte zo goed als buiten het leraarskorps; Gezelle's beste vriend was toch de vriend en beschermeling van Faict zelf, de Engelse bekeerling Dr. Algar, sedert 1850 taalleraar in het Klein Seminarie.

Waar Mgr Malou zich geneigd toonde om de onbehoedzame Roeselaarse leraar los te laten, was Faict wel besloten hem nooit te laten gaan. Te Roeselare standhouden, zo was zijn besluit, daar is uw plaats - en hij gaf aan zijn opgebeurd zorgenkind de felle spreuk mee ‘la résistance provoque l'énergie’ samen met een inschrijving op een dichtbundel die Karel de Gheldere, dadelijk na zijn rhetorica, zou uitgeven.

(1) Brief in Gezelle Museum (= G M). Zie Bijlage I. - Dr. Grant, vermeld in deze brief, is de bisschop van Southwark.

Toen Gezelle, bij zijn terugkomst te Roeselare zijn geliefde leerling opzocht om hem het blijde nieuws van deze inschrijving mede te delen, vernam hij dat superior Vanhove ondertussen aan het vlijtige muzenkind van Torhout de raad had gegeven met de uitgave van zijn gedichten te wachten totdat hij 35 jaar was! ‘Toen ik jong was, had de Superior gezegd, werd ik ook door anderen aangespoord om mijn verzen uit te geven en ik dank de Heer dat ik dat niet heb gedaan’.

Gezelle ging om troost bij Dr. Algar en bij kanunnik Faict. De vertrouwelijke Engelse brief aan de Brugse grootvicaris gericht, is een litanie van aanklachten tegen zijn Superior ‘die hem achterbaks tegenwerkt en kost wat kost uit Roeselare wil verwijderen’.

Superior Vanhove was, bij zijn aanstelling in 1859, inderdaad onvoorzichtig geweest tegenover Gezelle: ‘Gij hebt een bijzondere zending te vervullen, had hij hem gezegd, gij zijt een gave Gods die ik zolang mogelijk zal behouden’. Deze woorden hadden de priester-dichter gestijfd in die ‘doem der oorspronkelijkheid’ die hem reeds zoveel leed gebracht had. Hij zelf besefte niet wat er met hem verkeerd liep: ‘Ik voel dat ik langs mijn taallessen om, een goede invloed heb op de jongens. Ik ben de enige vertegenwoordiger van katholieke letterkunde.[1] En achter mijn rug laat men horen dat de letterkunde door mijn schuld naar de dieperik gaat en dat ik zo maar van alles devotie maak.[2] Moet ik hier blijven, om Gods wil dan’.[3]

(1) Het eerste halfjaar 1860 was een vruchtbare tijd geweest voor de dichter: achtereenvolgens verschenen Het Kindeke van de Dood, Het Noorsch en Vlaamsch Messeboekske, Alcune Poesie de' Poeti Celesti, de eerste XXXIII Kleengedichtjes. Hij begon ook te ‘spoken’ in Reinaert de Vos.

(2) Een paar maanden vroeger straalde nog het optimisme door. In een brief aan van Oye meldt hij ‘dat vele dingen hier [te Roeselare] veranderd zijn, dat mijn manier van leeren de overhand heeft, dat de grootste vijanden bekeerd zijn en dat het een heel ander dingen is’. VW Brieven I, blz. 59.

(3) VW. Brieven II, blz. 92.

Deze brief aan de grootvicaris was pas verzonden, toen Gezelle een dringend schrijven van Benoit uit Salford ontving (8 Aug.): Mgr Turner wacht op u om de benoemingen hier te doen; laat uw *persoonlijk* besluit kennen, Mgr Malou zal u zonder twijfel laten komen, zo gij het hem nu vraagt; kom dan zo snel mogelijk na O.L. Vrouwdag! En de ijverige grootvicaris beschrijft duidelijk de toekomstige positie van Gezelle: eerst een korte stage bij hem in het bisschopshuis te Salford om dan mede te werken aan de oprichting van het college of Klein Seminarie van Salford dat tegen de volgende zomer zou moeten op dreef zijn.(1)

Op dat eigen uur werd Gezelle geroepen om samen met Dr. Algar, een Engels College op te richten.... te Brugge.

Grootvicaris Faict had een gelukkige combinatie gevonden om Gezelle's Engelse verzuchtingen tegemoet te komen en hem eervol uit Roeselare te verwijderen: Gezelle en Dr. Algar zouden hun Engelse sectie overbrengen naar Brugge als kern van een zelfstandig 'Engels College'. Gezelle zou tevens als professor in de wijsbegeerte aan het Engels Seminarie gehecht zijn.

De beslissing moet snel genomen geweest zijn. Kanunnik Dessein, rector van het Engels Seminarie, meende rond Halfoogst een heel 'vertrouwelijk' nieuws aan Gezelle te moeten mededelen: ik ken uw ijver voor Engeland en voor ons Seminarie, zo schrijft hij, en uw aanstaande benoeming zal u gelukkig maken.(2) Gezelle wist meer en beter, hij correspondeerde rechtstreeks met Faict. Een brief van hem aan de grootvicaris, gedateerd van 14 Aug., bespreekt de modaliteiten

(1) Brief in GM. Zie Bijlage II.
(2) Brief aldaar.

van de inrichting van het nieuw college: Geef mij Dr. Algar en een passend huis - en de onderneming moet slagen, zegt Gezelle, vooral met een schoolgeld dat 100 fr. lager is dan te Roeselare.(1)

Rond 20 Augustus is de zaak beredderd. Dr. Algar echter, in een brief aan Gezelle (uit Roeselare 22 Aug.) verzoekt hem wel bekend te maken dat hij de positie in het Engels College te Brugge slechts voorwaardelijk heeft aanvaard ‘and that you and I shall both go to England if we cannot establish the new College exactly on the footing which we wish’.

Dr. Algar was een stijlvolle Oxford-man, opgeyoed in de geest van Dr. Arnold die, vanuit Rugby College, de geest van talrijke Public Schools had vernieuwd. Door hem had Gezelle de nieuwe Engelse pedagogiek theoretisch en practisch leren kennen. Faict kende zijn pappenheimers en gaf hun gaarne een kans om het plan van het ideaal college dat zij op zak hadden, zelfstandig uit te werken. Alleen heeft hij er op aangedrongen, dat zij ook Vlamingen - liefst uit andere bisdommen - zouden recruteren.

Gezelle zette ijverig de propaganda voor het nieuw college in. Brief op brief ging naar Poeke om Hendrik Van Doorne los te krijgen. Da brief van 31 Aug. is het enig ‘prospectus’ van de stichting dat wij bezitten. ‘Gij moet weten - schrijft Gezelle - dat ik en Mr. Algar hier voor goed te Brugge zyn en dat wy gaen een gesticht houden voor Vlamingen Engelschen Duitschen en voor alle staeten en bedieningen, om kloeke ware studiën te doen en waerlyk kloeke en christelyke jongens te kweeken. By my en Mr. Algar zullen ze in de kost zyn, klasse te St. Louis in 't Kollegie, bezondere hulpe en lessen van Engelsch Vlaemsch etc. ge weet wel, by ons in de familie, gelyk thuis; van de wereld niets; in 't geheele geen de minste dwang van vocatie: vryheid!.....’(2)

Gezelle's uitverkorenen, Karel de Gheldere en Gustave

(1) Brief aldaar (Aanwinsten 1950). Zie bijlage III.
(2) VW. Brieven II, blz. 94.

Verriest, die nu Roeselare voor Leuven verlieten, waren met de Meester afgesproken zich, na een jaar of twee taalstudie, als lekeleraars te Manchester bij hem te vervoegen. Een woord van hem was genoeg om hen voor het Engels College van Brugge te winnen. De anglomanie van Gezelle vierde in deze dagen hoogtij: in zijn college 'zouden de Vlamingen de weldaden van een Engelse opvoeding genieten, zo schrijft hij aan Verriest, en alles zou er op zijn Engels zijn'.(1)

De instelling was een kostschool naar Engels model, met inwonende *masters*: Algar en Gezelle. Men betrok het ruim herenhuis in de Wijnzakstraat Al, palende aan de St. Jansplaats. De leerlingen volgden de lessen in St. Louis (tegenwoordig Hemelsdale) op de St. Jansplaats, op enkele stappen van hun *college*.

De naam zelf van de stichting is onvast geweest. Gezelle stelt boven zijn brieven: nu eens Engelsch Kollegie - English College, dan weer English little Seminary - Kleen Engelsch Seminarie. Grootvicaris Benoit noemt het huis een Engels Petit Séminaire, elders weer de 'English branche of the College of St. Louis'. Prof. Huys vraagt aan Gezelle zelf hoe het gaat met 'le Collège de M. Algar'.(2)

Het College heeft nooit meer dan een dozijn leerlingen ingeschreven, waaronder een viertal Vlamingen. Men begon in October, en met Pasen was de zaak geliquideerd. Dr. Algar noemde later nog zijn verblijf te Brugge 'that long nightmare of six months'. Het was er een hel geweest van wanorde en onenigheid, vooral tussen Engelsen en Vlamingen. 'Droom ik van een nieuwe proefneming met Drusen en Maronieten, schreef Algar ironiserend aan Gezelle, dan schijnen mij toch twee elementen van ons Brugs avontuur onmisbaar: de goede meid Rosalie en Vader Gezelle die ons regelmatig een provisie appelen bezorgd heeft'.(3)

(1) Brief van Sept. 1860 in GM. Zie bijlage IV.
(2) Briefwisseling in GM. passim.
(3) Brief van 28 Mei 1861 in GM.

Gezelle zelf had reeds in Februari van het College afscheid genomen - om de onder-rector van het Engels Seminarie, Dr. Leadbitter, ad interim te vervangen. Het schijnt hem een ware ontlasting geweest te zijn; in een brief aan van Oye horen we zijn eigen indruk: ‘Ik ben van 't zoogezeid Collegie af om alleen aan 't Seminarie toe te behoren’.(1)

Dr. Algar hernam na Pasen zijn leraarsambt te Roeselare. Even intiem met Gezelle als vroeger, betreurde hij in zijn brieven van 1861 telkens weer de afwezigheid van zijn goede vriend(2). Gezelle was intusssen reeds meer aan Brugge gebonden dan Dr. Algar vermoedde.

De geschiedenis van het Engels College is de geschiedenis van een mislukking. Voor de levensbeschrijving van Gezelle is deze episode echter van betekenis.

De feiten leren inderdaad dat niemand anders dan grootvicaris Faict in 1860 Gezelle van de Engelse Missie heeft afgehouden en voor Vlaanderen behouden. Enkele dagen vóór de beslissing van Mgr Malou, die Gezelle aan het Klein Seminarie van Manchester (Salford) wilde afstaan, is de zakelijke oud-superior met zijn eigen oplossing voor den dag gekomen. Het Engels College te Brugge, afscheiding van het Roeselaars Seminarie, was de losprijs waarmede hij Gezelle uit zijn drang naar Engeland heeft bevrijd. Faict haalde Gezelle over naar het enig Engels schoolmidden van Westvlaanderen: het Seminarium Anglo Belgicum te Brugge. Hier verkreeg de Dichter, nevens het professoraat in de wijsbegeerte, een werkkring naar zijn droom, een kostschool voor jongeren, waar hij als opvoeder, buiten het kader van de Vlaamse colleges, zijn eigen ‘Engelse’ weg mocht gaan.

Dit Brugs experiment laat van terzijde licht invallen op het pedagogisch conflict te Roeselare. Gezelle kon

(1) VW. Brieven I, blz. 90.
(2) Zie Bijlage V.

niet alleen het Engels zo goed als zijn moedertaal: hij onderging de bekoring van het Victoriaanse Engeland. Hij ‘volgde’ Engeland in de boeken en bladen van zijn veelbelezen collega en vriend Dr Algar.(1) De Engelse wereld, tastbaar in Algar en de Engelse jongens, openbaarde hem een levensstijl en omgangsvormen die zijn huiskring en zijn schooltijd hem hadden onthouden. Alles achtte hij best ‘in the english way’. Door Dr Algar was hij ook ingewijd in de pedagogische hervormingen van Rugby en Oxford, en meende zonder voorbehoud de Engelse voorhoede-pedagogiek van Dr Arnold in zijn Roeselaars midden te mogen nadoen. Ook hier zou de school als een familie zijn, ‘alles gelijk thuis’; het vertrouwen vervangt voortaan de bewaking; de oudere leerlingen hebben gezag en verantwoordelijkheid tegenover de jongere; het programma wordt uit zijn enge grieks-latijnse sleur geheven en verbreed op het gebied van moedertaal en moderne talen.(2) En deze moderne Engelse opvoeding, bezield door een vernieuwde christelijke geest, zou leiden naar een nieuwe christelijke kunst en een eigen Vlaamse Dichtschool; - en dat alles gericht op het grote ideaal: Engeland bekeren om de wereld te bekeren. En Roeselare: de Engels-Vlaamse kweekschool, het missieseminarie voor deze wereldverovering....

Het onvermijdelijke gebeurde. Met heilige overtuiging doordrijvend, geraakte Gezelle met zijn zwerm Engelse en Vlaamse jongens weldra los uit het verband van een instelling die naar het model van het Franse Petit Séminaire was opgevat. En de wanorde

(1) Prof. Dr Baur. Uit Gezelle's Leven en Werk, blz. 137 en passim (Leuven, 1930). - Vgl. C. Gezelle in Biekorf 1928, blz. 225 volg.

(2) Over Dr Thomas Arnold en zijn hervorming, zie John Rodgers, The Old Public Schools in Engeland, blz. 2 en 79 (Londen, 1938). - A. Walgrave, Het Leven van GG. I, blz 174, wijst alleen op het werk De l'Education van Mgr Dupanloup; Gezelle heeft echter bewust de Engelse reform overgenomen.

van zijn opvoedingsmanier werd door zijn collega's, niet altijd zonder leedvermaak, tegen de methode van zijn taallessen en de oorspronkelijkheid van zijn dichtkunst uitgespeeld. Ten slotte was zijn positie te Roeselare onhoudbaar geworden. Toen heeft Gezelle naar de collegestichting van Manchester uitgezien....

De overgang van Gezelle van Roeselare naar Brugge was ingewerkt in de literaire legende lang voordat iemand de ware toedracht van de zaak had blootgelegd. De projectie van het zgn. dertigjarig zwijgen van de Dichter vond juist in de verwijdering uit Roeselare haar dramatisch terminus a quo. Na zijn dood hebben voordracht, essay en polemiek Gezelle's mislukking te Roeselare in bloed en tranen gedoopt, en de mythe van zijn gebrokenheid de wereld omgedragen.(1)

In het licht van de legende heeft Caesar Gezelle in 1918 een uitspraak van zijn oom geheel willekeurig in verband gebracht met de overplaatsing uit Roeselare. Dr Algar zou namelijk geschreven hebben dat Gezelle uit Roeselare wegging als een verstoteling, gebroken en verloren: ‘looking on himself as a castaway, broken and lost’.(2) Gezelle heeft feitelijk zelf dat woord geschreven in een intieme brief aan Dr Algar, en wel in Mei 1863, als onder-rector van het Engels Seminarie.(3) Hij was alsdan in zijn derde jaar te Brugge werkzaam. Een voor een zag hij daar zijn oudleerlingen van Roeselare uit zijn Seminarie naar de Engelse Missie weggaan; weldra zou Bruno Desplenter, die dat jaar te Rome studeerde, in het Klein Seminarie van grootvicaris Benoit te Salford de plaats gaan innemen die drie jaar vroeger voor hemzelf bestemd was(4). Niet op Roeselare slaat de weemoed van dat

(1) Daarover Prof. Dr Brom in Dietsche Warande en Belfort 1949, blz. 578 volg.
(2) Guido Gezelle door C. Gezelle, blz. 123 (Amsterdam, 1918).
(3) Bijlage V. Brieven in GM.
(4) P. Allossery a.w. I, blz. 305.

woord van 1863, maar op Engeland, het land van zijn gedroomde ‘vocatie’ die - hij besefte het nu - niet meer in vervulling zou gaan. Hij stond ‘in het midden van de weg zijns levens’ en bleef achter hier te Brugge, verloren voor Engeland, behouden voor Vlaanderen, tot zijn leedwezen - en tot zegen en roem van zijn volk.

A. VIAENE

Bijlagen

I
[Grootvicaris Benoit aan Gezelle]

Bishop's House, Salford. July 27/60.

Dear Mr Gezelle,

I had to wait in Bruges a day later than expected in order to see Dr Malou, and have had to hurry as fast as possible afterward in order to reach home in time for my missionary duties; and now that I am quietly settling down I am glad to receive your kind note by which you remind me of my promise of writing to you after my interview with the Bishop of Bruges.

I proposed to His Lordship your conscientious scruples which keep you from urging your request to come to the English missions; and on the other hand I spoke of course of the great want of priests here, and the great good you would probably do among us when we once get our Petit Seminaire agoing.

Well, the good Bishop is quite disposed to give you permission to come to us (His Lordship easily understands that your being partly engaged with Dr Grant will be settled without difficulty between Dr Grant and our Bishop who are on the most intimate terms). He feels your present harassing position, and the impossibility of doing anything, this year at least, for the English in Bruges. However his Lordschip will only give his final answer during the ensuing holidays, in order not to unsettle things at Roulers more than necessary. If then, you have not yet done it, you must see the Bishop at the commencement of the holidays, and come as soon as ever you can.....

Please give my kind regards to Mr. Algar, and tell him that I still hope that he will be your collaborateur in the great work of evangelizing that part of England which gives at present the tone to the whole country by its gigantic trading.

Yours truly in Ch.P. Benoit

II
[Grootvicaris Benoit aan Gezelle]

Bishop's House, Salford
Aug. 8/60.

My dear Mr. Gezelle,

Our good Bishop has asked me repeatedly when we may expect you here. Of course you cannot tell us, because Mgr Malou makes his arrangements only during the holidays. However, as Dr Turner [de bisschop van Salford] is kept from making any arrangements or changes, which are to be made now, until we know something more positive, be kind enough to drop me a few words in receipt on this, to say whether you are determined to do what I suggested in my last letter viz. to see Dr Malou at the vacation time, or better perhaps at the distribution of prizes of Roulers, to tell him of your wish and ask him to be allowed to come forthwith.

Your position will be this: you will be with us, in order to work with me and my colleagues in our mission or parish; after two or three months you will probably be asked to go a few times in the week to the Institute to render yourself useful then, until, Deo dante, next summer the Institute is raised to a more important position of usefulness for the Church and for our laity.

Please urge on the Bishop to be allowed to come over immediately after Lady-day, as it will enable our good Bishop to make some arrangements which should be made at once.

Every circumstance both at Roulers and here seems to say that it is God's will that you should come and labour, according to the measure of your abilities, for a country to which we as Flemings are so deeply indebted, and which, under God's blessings is destined to become again, as it was in the 6th and 7th century, the means of converting the Pagan world.

So please to send me a few words by return of post about your intentions.

To know your intention as to what you intend to do, is enough. For it is perfectly certain that Mgr Malou will grant you permission to come over.

Yours truly in Christ
P. Benoit

III
[Gezelle aan grootvicaris Faict]

Roulers vig. Assumpt. [1860]

Monsieur le grand vic[aire],

Je crois devoir vous écrire avant que vous ayiez une conférence avec Mr Algar, que je suis sûr qu'avec 2 mots de ma part j'aurais 2 élèves ou 3 ou 4 même du diocèse de Gand actuellement ici et qui quitteraient à cause des 600 frs. lls sont fort bons étudiants et il y en a encore qui [iraient?] certainement avec moi. Pour peu qu'il y aurait une maison un peu convenable il y aurait moyen de faire marcher les choses admirablement, je pense, mais Mr Algar est indis pensable, il n'a qu'une objection c'est qu'il ne pourrait pas vivre à Bruges. Soyez sûr que l'élément flamand ne ferait pas défaut, j'ose tout à fait en répondre. Dans le cas qu'on s'arrête à la décision actuelle, si nous devons venir, qu'on nous mette ensemble, les classes au collège, tout le reste chez Mr Algar et moi. Impossible de ne pas réussir, la pension [étantl plus basse qu'ici.

Yours truly in X^{o}

Guido Gezelle

Puis après un an Karel de Gheldere est à notre disposition, plus tôt encore s'il le faut, j'ai sa parole, il est jeune et peut durer longtems[(1)].

IV
[Gustave Verriest aan Gezelle]

Deerlijk Tuesday (Sept. 1860)

..... What you told me about our professorship at Bruges pleased me extremely, I do not wish any thing more, than to become professor in an institute, of which you and Master Algar would have the direction.

(1) Gezelle had pas grootvicaris Benoit aangesproken betreffende K. de Gheldere: deze zou nog een jaar te Leuven studeren en daarna als leek naar Salford overkomen als assistent van Gezelle in het nieuw College aldaar. Benoit had dit voorstel aanvaard, op voorwaarde dat Gezelle zelf eerst naar Salford kwam. Brief van 27 Juli 1860 in GM. Vgl. Biekorf 1922, blz. 5. - Het blijkt uit deze bijlage dat K. de Gheldere door Gezelle onmiddellijk op het Engels College te Brugge ‘overgeschakeld’ werd.

I do not understand clearly what you mean by your last phrase ‘if you know of any flemings who wish to *enjoy the benefits of English education* the price will be for those that can pay 500 fr. a year *and every thing in the english way*.’

V
[Dr Algar aan Gezelle]

Roeselare 4 Mei 1861:

‘..... You will do of course a great deal of good at Bruges; but after all your place was here, if you had been able to pull together with others. However no doubt Providence has arranged all for the best..... I miss you very much and as I said before I cannot help thinking, that Roulers was your place, - but still others do not see it thus, and if I were you, I would not come over here. ‘Wait a wee’ and all will be straight.....’

Roeselare 27 Mei 1861:

‘..... It was a great pity that you could not manage to work with others here, as you might have done so much good: for Roulers, in that case, would evidently be your place. I cannot think that the English Seminary is so, notwithstanding all the services which you render there. However I will write no more on that matter.....’

Roeselare 10 Mei 1863.

[Algar vraagt boeken terug; hij zal Le Beffroi van Weale, op Gezelle's verzoek, bekend maken].....

I do not think that you are right in looking on yourself as a castaway ‘broken and lost’. I assure you that the English Seminarists think very differently: those who were here during the vacation spoke of you as ‘doing the work of the house’ etc., which is certainly the truth, and indeed the whole affair could not continue without you. Here, there are many things which you alone could have done; and I often have occasion to wish that you were still here to do them.....’

Lagere scholen in de beloken tijd

ONDER nr. 1380 van het archief van het Leiedepartement worden enkele verslagen bewaard van de inspectie door de plaatselijke overheid van de lagere scholen in de jaren 6-8 van de Franse Republiek. Deze inspecties waren opgelegd door het besluit van het Directoire van 17 pluviose VI (5 Februari 1798), en hadden tot doel na te gaan welke geest er in de school heerste, alsook welke schoolboeken er gebruikt werden.

In onze provincie was dit besluit nooit toegepast geweest, totdat in het begin van het jaar VIII (September 1799) het middenbestuur van het Leiedepartement de plaatselijke besturen aan hun plicht herinnerde.

Te DIKKEBUSCH waren er twee scholen, die 22 brumaire VIII (13 November 1799) werden geïnspecteerd. De schoolboeken voldeden niet: ‘On ne voit entre les mains des écoliers que des livres qui ne respirent que le fanatisme, faute d'en trouver d'autres’.

In de particuliere scholen van MEENEN was alles in orde. Het inspectieverslag van 3 brumaire VIII (25 October 1799) vermeldt enkele titels van ‘goede’ boeken die er werden gebruikt: *Les droits de l'homme, La constitution, Le conseil d'un père à son fils, Télémaque*. Over deze scholen staat nog in het verslag: ‘On s'y honore du titre glorieux de citoyen. Le calendrier républicain y est observé. Les jours décadaires et fêtes nationales, ils se rendent au cortège avec leurs élèves. Pas le moindre vestige tendant à avilir le caractère’.

Te RUISELEDE was het slechter gesteld. Daar was de griffier van het vredegerecht J.B. Vincent tevens onderwijzer. Bij het bezoek van het plaatselijk bestuur op 12 ventose VIII (3 Maart 1800) was Vincent afwezig, maar de ondermeester Leon Waellens gaf les. De boeken voldeden niet, namelijk *L'histoire de Jules*

César, Le petit et le grand Cathéchisme de Malines, La vie de la très sainte Vierge, L'histoire de David.(1)

Bij het tweede bezoek, op 11 messidor VIII (30 Juni 1800) was Vincent bezig een franse samenspraak te dicteren. Bij hem vond men *Dictionnaires et Grammaires* van Des Roches, *La déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, *L'instruction des enfants ou conseil d'un père à son fils*, van de hand van de republikeinse minister François de Neufchâteau. De ondermeester gaf minder voldoening. Nevens *La déclaration des droits de l'homme* en *La constitution de l'an huit*, vond men nog: *Le cathéchisme de Malines*, *Le voyage de Jérusalem par Jean Vander Linden*, *Le grand calendrier de bureau*, *La vie de notre Seigneur Jésus Christ*, alsook losse nummers van de *Gazette van Ghent*.

Te VEURNE was het nog slechter gesteld. Bij de inspectie van 12 brumaire VIII (3 November 1799) vond men geen enkel 'goed' boek. De meester kwam bijna nooit met zijn leerlingen naar de 'Temple de la Loi'. Het plaatselijk bestuur had gedreigd met het sluiten van zijn school, indien hij niet regelmatig de officiële feesten kwam bijwonen.

Over andere scholen zijn geen inspectieverslagen aanwezig.

De verscheidenheid van de gebruikte boeken is te verklaren door de individuele methode die toen nog algemeen was in het onderwijs. Ieder kind mocht als leesboek medebrengen hetgeen het bezat, al was het maar een nieuwsblad. De meester ging van het ene kind naar het andere en leerde het lezen in het drukwerk dat het van huis had medebracht.

J.D.S.

(1) Hier en verder zijn bedoeld de Vlaamse zgn. volksboeken: Een schoon historie van Julius Caesar ende de Romeynen, Het leven van.... Maria, De historie van den Coninckly cken Propheet David, Heerlycke en gheluckighe reyse naer het Heyligh Landt en de Stadt van Jerusalem van Broeder Jan van der Linden.

Rond het kasteel van Male
Legende en volksoverlevering

INWONERS van Male weten tegenwoordig nog te vertellen van de gravin die in de kerker gestorven is.

‘De grave van Male, Lodewijk, was de gravinne beu geworden en hij deed ze opsluiten in een onderaardsche kerker van het kasteel. Ze lag vaste met ketens in de muur en ze kon heur niet verroeren; rondom heur wemelde het van de waterratten. Boven heur hoofd lag er een broodje, maar ze kon er nooit aan, en alzoo verging ze schier van den honger.

Ge kunt nu nog de haken in de muur zien zitten in dien kelder onder de poorte, en de muren zijn wel een meter en half dik, en afgerond.

Nu, als de gravinne dood was, ze droegen ze al deur de Sterredreve tot op 't verste einde van heur goed. En ze wierd alginder begraven, tegen Vijve. In 't achterjaar, als het alzo hard en vele waait, kunt ge heur horen roepen in de bosschen: ‘'t Is hier al 't mijne da' je ziet!’ En ze heeft de grave verwenscht tot in 't diepste van de Roo' Zee. Alle jare komt ze een stapje nader; en ne keer dat ze aan de wal zal gekomen zijn, dan gaat het kasteel in gruizelementen vallen.’[(1)]

Sommige oudere zegslieden voegen er nog het volgende bij:

‘In stille wintersche avonden, als 't klare mane is, komen er daar vier mannen gegaan met lange zwarte mantels aan, en ze dragen een doodkiste op hun schouders. Ze blijven staan voor de poorte van 't kasteel - en de poorte gaat vanzelfs open en toe, en ze gaan zonder spreken met de doodkiste binnen in 't kasteel.’

Van de onderaardse gang die ‘van het kasteel van Male naar de H. Bloedkapel liep’ weten de mensen weinig of niets meer te vertellen.

‘Een onderaardsche gang? dat moet nog bestaan hebben

(1) Sommige kroniekschrijvers spreken van een opsluiting en tragische dood van de gravin. Despars, Cronycke van Vlaenderen, II blz. 434 (uitg. Brugge, 1838) geeft daarvan een griezelige versie.

in den ouden tijd. We hebben nog gehoord dat de grave aldaar weggevlucht is naar Brugge als de Franschmans op 't kasteel lagen.'

En waar de uitgang zou kunnen geweest zijn? Niemand weet dat te zeggen. Sommige die 't kasteel van dichterbij kennen, geloven halveling dat het in de kelder is, 'rechts van 't kasteel, tegenaan den Engelschen hof. Dat is ook nogal kloek en raar gebouwd, 't heeft nog voor speelhuis gediend en ze hebben daar vroeger nog honden hooren huilen'.

Een oude legende werd in 1877 door A. Lootens (in Rond den Heerd, blz. 140) opgetekend, zoals ze toen 'over honderd jaar' verteld werd. De lezing is de volgende:

'Van onder de H. Bloedkapelle tot aan Male bestaat er een onderaardsche weg, en hij zit vul met slangen, hagedissen en serpenten en.... zoo een schromelijke beeste! En al die er in gingen, bleven dood. En er waren een keer twee misdadigers die veroordeeld waren om te sterven, en ze vroegen om in dien onderaardschen weg te mogen gaan en, kwamen ze eruit, van te mogen blijven leven. Zoo, 't wierd hun toegestaan. De eene kleedde hem geheel en gansch in 't harnas; peisde hij, pakt de beeste mij, ze zal mij toch niet kunnen verscheuren. De andere kleedde hem heel in 't spiegelglas. Deze met zijn harnas wilde voren gaan, en de beeste doog (duwde) hem in moes; maar als zij dezen met zijn spiegelglas zag, ze verschoot zoodanig, dat ze borst van schrik. En de man kwam uit op 't Maleveld'.

Deze oude legende van Male spreekt niet eens van 't kasteel. Doch onderaardse gangen gaan samen met kastelen, en 't is daar dat men vanzelf - ook hier te Male - een in- of uitgang zou gaan zoeken.

M. CAFMEYER

'Slachten van.....' - Vgl. hierboven blz. 96.

Als ge ze ziet vergaren, 't is teken dat ze weggaan, slacht van de zwalms.

't Was er van binnen best, slacht de veugelnest.

Hoe is 't er mee? - Bah, 'k slachte van de kiekens, 'k scharte altijd voort achteruit.

Die kerel zet alleen maar 's nachts uit, slacht van de vlindermuizen.

Die sloeber valt altijd op zijn poten, slacht van de katten.

P.H. Kuurne

Hoe het groeide
Beschouwingen bij een familieboom

VELEN zien bij een familieboom alleen maar een opsomming van namen en data. Neen, een familieboom is een hele familie-, en soms ook een hele parochiegeschiedenis.

Zo voor de 'Familie Jonckheere' die onlangs werd uitgegeven (zie Biekorf 1950, blz. 67-68). Zover als we konden nagaan is het een familie van smeden.

Joannes Jonckheere (geb. 21 Sept. 1779 † 16 Juni 1823), die de VII. stake is, staat bekend als smid en werkte in de kerk van Beveren o.a. in 1806-1808-1809.

Zijn nazaten waren smeden en hier hebben we de vertakking: Astenmakerij - Rijtuigmakerij.

Joseph Frederik Jonckheere, gezeid *Smedje Jonckheere*, leerde zijn ambacht aan zijn vader, maar werd ook astenmaker.

Dit ambacht leerde hij aan Edward Charbonelle, gezeid Sempernelle.

Vroeger had men kleine asten, waarin oventichels met gaten lagen. Veel chicoreien ineens kon men er niet in dragen. Er moest naar een vergroting der asten uitgezien worden.

Die 'Sempernelle' - die uit Ardooie naar Beveren gekomen was en woonde in een van de kleine huisjes op de Plaats, waar thans de Kredietbank is, - zocht om asten te maken met ijzeren platen waarin er gaten waren. Zo konden de asten groter gemaakt worden.

Sempernelle maakte zijn platen voor de asten op de volgende manier. Met een doorslag sloeg hij gat voor gat in die platen. Hij stond daar op de Plaatse soms te slaan en lelijk te doen, te zweten en er een door te trekken, vooral als de school gedaan was en de grootste rakkers naar Sempernelle's plaatslagerij liepen kijken.

Frederik Jonckheere begon voor zijn eigen te werken en maakte ook asten met platen. Maar hij was nog vindingrijker dan Sempernelle. Hij maakte een doorslag van vijf gaten tegelijk en in plaats van nog te moeten slaan en lelijk doen, werd alles gemonteerd met een hefboom om over te trekken en door te duwen.

De astenmakerij was te Beveren gevestigd. Aan Frederik Jonckheere, die zelf geen kinders had, leerden hun stiel: Victor Soenen, een zoon van Free's zuster, en Pieter Frans Jonckheere, eveneens een neef van Smedje Jonckheere.

Na Smedje's dood werd de astenmakerij voortgezet en gemoderniseerd door de Firma Soenen en door Pieter Frans Jonckheere, zoon en kleinkinders. Deze laatsten zijn nog altijd de astenmakers van de streek en leveren veel in Noord Frankrijk.

Eveneens is de tweede splitsing van de familieboom onder de smeden uitgebreid.

Henri Jonckheere stelde zich als rijtuigmaker te Beveren. Hij was gekend als een behendige smid. Er leven nu nog van zijn knechten, die weten te vertellen van zijn handigheid.

Met zijn ‘sjieze’ ging Henri ieder dinsdag naar de markt van Roeselare. Eer hij vertrok, zei hij aan zijn meesterknecht wat er al moest gedaan worden.

Ze waren alzo ne keer gekomen met een voituurke, waarvan dat de asse gebroken was. Dat moest alleszins gedaan zijn tegen dat hij terugkwam. De meestergast met zijn helpers stak d'asse in 't vuur en stond er op te slaan, maar nooit was ze goed aaneen noch paste ze op de wielen.

Henri kwam thuis, lijk gewoonte, voor de noene. Eerst ging hij naar de keuken om te vragen aan zijn vrouw hoe 't zat in 't werk. Dien keer waren z'er niet door geraakt!...

Baas ging rechte naar de smisse, trok zijn lederen schorte boven zijn marktekleder en, bekeek d'asse, deed vuur maken en blazen, blazen, gaf enige slagen, dat de gensters rondvlogen, bekeek ze weerom en na twee

keer 't zelfde spel was d'asse in orde en mochten ze na de noene om 't voituurke komen.

En die rijtuigmakerij is uitgegroeid tot de huidige ‘Carrosserie Jonckheere’ te Beveren-Roeselare, die in binnen-en-buitenland gekend is en die o.m. al de autobussen leverde, die nu de Brugse trams vervangen.

Maar kijk, heel 't boek door, 't is één geslacht van smeden, ‘die al smedende smid geworden zijn.’

C.D.

Een Pittemse uitwijkeling naar Oost-Indie 1737

IN het aloude ‘Schepenhuis’ op de plaatse te Pittem, woonde van 1704 tot 1732, de brouwer en meester-metser Michiel Naert.

Eén van zijn vijf zonen, Joannes-Franciscus, ging zijn geluk beproeven naar de Oost, waarheen hij in 1737 als metselaar uitweek. Bij de afreis naar het verre onbekende land, stuurde onze jonge uitwijkeling vanuit Middelburg een laatste vaarwel naar zijn ouders te Pittem. Tussen alle zakelijke akten en passeringen in, werd dat briefje door de Pittemse griffier - die wellicht in een goeie bui was - ‘geregistreert voor een memorie’.(1) Wat er van die Pittemse jongen in de Oost geworden is, konden wij niet ontdekken. Eénmaal wordt hij nog in 1749 vermeld, als zijnde ‘...alsnoch uytlants...’(2)

Hieronder laten wij het mooie afscheidsbriefje van die Pittemse metselaar volgen.

V. ARICKX

Middelburgh, den 22en Decembre 1737.

Beminden vader ende moeder,

Ick ben Ul. met de geheele familie wenschende eenen salighen hooghtydt van Kerstdagh en noch meer naervolghende,

(1) Rijksarchief Brugge, Fonds Colens, Pittem, nr. 16, Wettelijke passeringen der heerlijkheid Pittem, 1735-1751, f° 50 v.-51.

(2) Ibid., f° 340.

ende ick laet weten door desen brief als dat ick naer Oostien gaen vaeren met het schip ‘Meyenbergh’ voor metselaer, ende moeder wilt soo goet zyn van alle Saterdagh een keerse te doen branden voor Onse Lieve Vrouwe om datse my soude bystaen als ick in noodt ben, waerop ick my sal betrouwen ende ick recommandere my noch andermael in U goede gebeden al te saemen. Ende broeders ende susters ick ben Ul. al te saemen wenschende een goet saligh lanck leven, want het is te weten als wy malkanderen noch sien voor in den laetsten dagh des oordeels, ende daerom laet ons altydt trachten wel te doen voor Godt ende de weereldt, ende ick recommandere my in de gebeden vanden heer pastoor ende onderpastoor, waerop ick my sal betrauwen.

Ul. dienaer al te saemen,
Joannes-Franciscus Naert.
1737.

Mengelmaren

T' Jaar Dertig

Van een oude Meenenaar, gehoord van zijn moeder, geboren 1840, spotdicht van de jaren '30:

> Jantje Klaas die muit
> En zijn haar valt uit.
> Hij moet aan Leopold gaan vragen
> Wat voor mutse hij moet dragen.

En een gelegenheidsvers om Leopold I te verwelkomen:

> 'k Ben een goede vaderlander
> maar daarom geen keersenbrander.
> Ik en brande er maar vijf:
> een voor de Koning en viere voor 't wijf.

En van een arme Meense poorter bij dezelfde gelegenheid:

> 'k Viere hier op mijn poortje,
> Met een keerske van een oordje.
>
> G.P.B.

Lomolie

Vroeger gebruikten wij thuis ‘Lomolie’ om kwetsuren te genezen: een soort bruinrode olie met sterke traangeur. Een

familielid uit Duinkerke bezorgde - of zoals men zegt te lande ‘beschadigde’ - ons dat, en volgens zijn zeggen miek men die olie van kleine visseltjes, ‘lommiges’, die de IJslandvaarders meebrachten.

Is - of was - Lomolie ook bekend op onze Vlaamse kust?

Bij De Bo vind ik geen Lomolie, wel Pijlsteertolie om kwetsuren te genezen.

A.B. Stavele

De lom (brosmius brosme) behoort tot de kabeljauwachtige vissen en wel tot de jonge soort (dorsvissen); hij houdt zich meest op in de Noordelijke zeeën. Het visservolk trok er olie uit tegen kwetsuren. zoals ook uit een van de rogvissen: de pijlsteertrog of pijlrog (trygon pastinaca), uit wiens lever de de pijlsteertolie of pijlrogolie gewonnen wordt.

B.

Van Kallebassen en Netepieten

Onlangs was ik in Kortrijk bij mijn schoonbroer die mij een en ander vertelde over zijnen missedienerstijd bij Guido Gezelle en de orgelist Remi Ghesquiere, en hoe ze hun paander mochten stellen met Klaasdag, en Gezelle vroeg om wat mee te brengen voor den ezel en ze 's avonds wortels gingen stelen bij de gebuur en Gezelle zeker wiste dat de wortels gestolen waren want ze kregen 's anderendaags de paander met wat suikergoed, en de wortels kregen ze weerom mêe. Dat waren Brikken Bradt, Seppens Brouwere, Wiesten Cluyse en Achiel Hamers.

- Ja, zei de oude missediener, nu is dat allemaal veranderd. We leven nu in 't land van Kallebassen.

-?

- Ja. We leven in 't land van Kallebassen

waar dat de honden met 'un'der steerten bassen!

Ze binden d'hage mê sausietsen

En d'honden knappen de wissen af.....

Dat is, zei hij, een schilderinge van de verkeerde wereld en dat heeft hij geleerd van Manse Tremerie, die heel goed de wereld kende, want hij weet nog wel hoe ze de mans gade sloeg die naar de dochters kwamen neuzen, en ze leerde de kenmerken van een braven echtgenoot:

> ‘Wel geneusd en welgelipt,
> Daar 'n zijn geen beter uitgekipt.’

En 't omgekeerde, zei Manse: ‘Fijne lippen en wijde neusgaten, let er maar op, dat zijn neêreweerdskijkers en netepieten.’

- Voor *nete*, zie De Bo = arglistig en vinnig mens, beknibbelaar. Netepiet hoor ik nog regelmatig in gebruik bij Kortrijkzanen.

G.P.B.

Klaksteen en Pape.

Dat zijn bij ons twee vakwoorden van de metselaars.

'Een muur van èn klaksteen': een muur waarvan de stenen - gewone bakstenen - op kant of op snee gemetst zijn.

De 'pape' van den oven is een staak van ongeveer 32 tot 35 lengte. Voordat men den ovenhemel metselt, plaatst men de pape in 't midden van den oven, om de nodige en gepaste hoogte van den hemel te bekomen. Men vult verder de hele ovenruimte met hetgene men bij de hand heeft. Na voleinding van het metselwerk ledigt men den oven, maar men laat de pape staan die dan, bij 't 'heelen' van den oven, opbrandt.

- Over dat 'heelen', zie Loquela; heelen (of heilen) is een nieuwen oven fel heten en hem alzo gereed maken om er later in te bakken.

A.B. Stavele

Pilobroek - Pielebroek.

'Blauwe trui, pilobroek en zwarte pantoffels...' alsdus in in het stuk Mensen in Nood van W. Brakenberg uit het Hollandse vissersleven na den oorlog 40-45. Ik dacht dat *pilobroek* (klemtoon op de eerste lettergreep) eigen was aan Hollandse vissers. Onlangs hoorde ik het woord, als *pielebroek* uitgesproken, uit de mond van een ongeletterde vrouw te Stavele. Bedoeld was een soort 'broek en botten': één stuk, gebruikt door degene die 'aanzitten' (d.z. de waterwildjagers in de blanke meersen).

Pilobroek is in de nieuwe Vandale opgegeven: Pilo, ontleend aan het eng. *pillow*, is identisch met peluw; het is de benaming van zekere geweven stof voor kledingstukken, een soort van fustein dat glad is. Ook het fra. kent 'pilou' in deze betekenis.

A.B. Stavele

[Nummer 7-8]

De gezindheid van de Vlaamse ridders in 1302

IN een studie over de rijkste inwoners van Brugge omtreeks 1300, kon voor 132 onder hen bepaald worden welke hun gezindheid was in 1302. Gewoonlijk wordt aangenomen dat de rijkste inwoners bijna uitsluitend tot de partij van de koning van Frankrijk behoorden. Uit ons onderzoek bleek dat er van de genoemde 132 patriciërs slechts 58 Leliaards waren, terwijl 74 getrouw gebleven waren aan de graaf van Vlaanderen, Gwijde van Dampierre, die toen in Frankrijk gevangen zat.

Voor dezelfde burgers konden we nagaan hoe rijk ze waren in 1292, dus tien jaar vroeger. De 58 Leliaards verdeelden zich als volgt: 41 onder hen stonden aangeschreven met een bezit van meer dan 3000 lb., 6 met meer dan 2000 en 11 met meer dan 1000 lb. Onder de Klauwaards waren er 17 die boven

de 3000 lb. rijk waren, 13 boven de 2000 en 44 boven de 1000 lb.[1]

Hoe stond het met de grote Vlaamse feodalen? Daarover geeft de Brugse stadsrekening van 1302 de volgende inlichtingen.[2]

Op 18 Mei, ter gelegenheid van de Brugse Metten, werden er te Brugge negentig partijgangers van de koning, van Frankrijk gevangen genomen, en slechts losgelaten tegen betaling van een hoog losgeld. Daaronder waren er 28 ridders. Tien ervan behoorden tot de Franse adel, de overblijvende achttien behoorden ten groten dele tot de hoogste Vlaamse adel.

Van deze Vlaamse ridders waren er negen leenmannen van het prinselijk leenhof van de Burg van Brugge[3], namelijk: Ghildolf van Gruuthuse (1000 lb.), min here van Praet (1000 lb), Willem van Straten (700 lb.), Louis van Mourkerke (700 lb), Willem van Ghistele (3000 lb.), Rogier van Lichtervelde (1200 lb.), min here van Ayshove (4000 lb.), Willem van Clercken de jonghe (97 lb.), en Jan Casekin uit Beerst (400 lb.).

De andere Vlaamse ridders waren: Gillis van Bavinchove (100 lb.), min here van Br[o]ukerke (500 lb.), min here van Peene (3500 lb), min here van Halewyn (1167 lb.), min here van Pouke (4000 lb.), Wouter van Hondscote (5000 lb.), Willem van Zegherscapple (50 lb.), Diederic van der Hasselt (450 lb.) en Venant van Tetenghem (330 lb.).

Onder de aangehouden personen bevonden zich vier Brugse burgers: Robrecht de Ruddere (50 lb.), Alard Lam 1996 lb.), Philippe den Tolnare (2000 lb.) en Jacob Lam (4900 lb.). Deze laatste was het slechtst gezien

(1) De inrichting van de poorterlijke ruiterij te Brugge in 1292 en haar indeling in gezindheden in 1302, in Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vlaamsche Academie, 1930, hl. 487-505.
(2) J. Colens. 1302. Le compte communal de la ville de Bruges, in Annales de la Société d'Emulation de Bruges, 1885, bl. 85-88 en 221-222.
(3) Tussen haakjes vindt men het bedrag van het losgeld.

te Brugge zonder dat we de reden ervan kennen. In de stadsrekening van 1302 staat nevens zijn naam: ‘Ende es sculdech te leverne in yscrifte al syn goed, arvachtichede, husinghen ende mouten, dat hie heft binnen Vlaenderen.’

Van de 54 andere gevangenen waren er 31 Fransen en 23 Vlamingen. De meeste waren voorzeker schildknapen. Zij hadden gewoonlijk een losgeld van minder dan 100 lb. te betalen. De twee financiers uit Atrecht die zich onder hen bevonden, waren geldschieters van de stad Brugge, namelijk Wouter van Duay (1000 lb). en Pieter Hukediewe (1000 lb.).

In dezelfde Brugse stadsrekening van 1302 kon ik nagaan welke Vlaamse ridders partij hadden gekozen voor de graaf van Vlaanderen.(1) Van de 45 als zodanig aangegeven ridders waren er slechts acht uit het Brugse, namelijk de Brugse ridders Pieter den Coning (bl. 188-189) en Raven Danwilt (bl. 191), en de vrijlaten min here van Boenhem (bl. 150), Zegher van Ghent (bl. 116), Zegher van Belle (bl. 123), Vranke van Zomerghem (bl. 117), Philip den Moer (bl. 120), en Arnoud Casekin uit Beerst, waarvan de broeder Leliaard was (bl. 112). Slechts twee ervan, Zegher van Ghent en Zegher van Belle, behoorden tot de hoge adel.

Het blijkt hieruit dat, in tegenstelling met de rijke Brugse poorters, de meerderheid van de hoogste edel lieden van het graafschap Vlaanderen, en in het bizonder uit het Brugse, de partij van de koning van Frankrijk hadden gekozen.

JOS. DE SMET

Waterklokke.

Ik hoor de waterklokke! zegt men te Heestert.

Als de klokken te Pottes in Henegouwen gehoord worden te Heestert, is dit een teken dat de wind in het regengat zit, in het westen dus, en dat het straks zal regenen.

L. DEFRAEYE.

(1) J. Colens. a. w.. - Da bladzijden staan tussen haakjes.

Van de wieg tot het graf. - IX.
Over eerde liggen

OM de voorbijganger te waarschuwen dat hier iemand ‘over eerde ligt’ of ‘in lijke ligt’, hangt men te lande - zoals nog heden te Stalhille, Meetkerke en veel andere dorpen - een kruisbeeld aan de fentenelen. In 't dorp (St. Kruis), bij de plaatsenaars, stelde men vroeger het processiekruis aan de voordeur; te Roeselare, Zwevezele en elders kwam er nog een brandende lantaren bij.

't Was alzo dat Martijntjes, die te St. Laureins geboerd hadden, meenden een stuiver profijt te doen als men moeder voor de begrafenis kwam ‘inhalen’. Laat maar staan, zei de oudste van die goe'levers, 'k zal ik wel zelve dat kruise dragen! en hij stapte vorenop in de lijkstoet. - 'k En zijn dat eigenlijk niet gewend, zei de verwonderde kerkbaljuw, zoveel gedienstigheid en algelijk nog betaald worden!

Het leggen van die strooien kruisjes aan 't hofgat, of voor de balie, of aan 't hekkentje, was toen nog volop in gebruik te lande. Het kruis was gedekt met een baksteen. Het leggen van de steen had ook zijn betekenis: te Oekene lag er een hele steen voor gehuwden, voor ongehuwden een halve steen, maar de vier hoeken waren met een palmtakje versierd.

Te Gistel werd er een dubbel kruis gelegd voor een hoogste dienst. Bejaarde lieden herinneren zich ook nog de gewoonte eerst wat strooi te branden en op de uitgedoofde as het kruisje te leggen.

Te St. Kruis is het leggen van strooien kruisjes al heel lang buiten gebruik, doch te Vijve (parochie St. Kruis), werd het nog gezien gedurende de laatste oorlogsjaren[1].

(1) De ‘lijn’ was heel scherp afgetekend: te Male, bij het Maleveld, geen kruisjes meer; aan de andere kant van 't veld, bij de Vijfhoek, tenden de kerkedreve te Vijve, wel kruisjes.

Als de molenaar of iemand uit zijn gebuurte overleden was, werd de molen ‘op zijn beste, lijk op een hoogdag’ overhoek gezet.

Bij sterfgeval wordt er niet gewerkt, noch op het hof, noch op het land, en de beesten blijven op stal. Seffens gaan ze getweên - een gebuur is de tweede getuige - naar het dorp om de overledene ‘over te geven’. Er wordt overeengekomen met de koster of de pastoor voor de begrafenisdienst, want seffens zal ‘d'endeklokke’ aan heel de parochie en daarrond kenbaar maken dat er iemand overleden is en met welke dienst hij zai begraven worden.

Gewoonlijk werden er voor een hoogste dienst drie ‘doo'pozen’ daags geluid, telkens van een uur, 's morgens (van 5 tot 6 uur 's zomers, van 6 tot 7 's winters), 's noens en 's avonds. Voor een middelbare dienst waren het pozen van drie kwartier; een lagere dienst had maar twee pozen van een half uur. Het aantal klokken en de manier van luiden was ook van tel bij het aankondigen van een dienst, en dat verschilde van parochie tot parochie.

Te St. Kruis, met het kerkhof in het zicht van de Brugse stadspoort, was het nog veel ingewikkelder met dat klokgeluid, hoewel er toen maar één klok was. Het kerkhof diende immers van oudsher als begraafplaats van voorname Brugse poorters(1). Voor zulke werd een ‘stadsdienst’ gedaan voorafgegaan door een ‘zinking’; somtijds werden dienst en zinking terzelfdertijd gedaan, dan was het lijk in de kerk

(1) Vanaf het einde der 13e eeuw was het westelijk gedeelte van St. Kruis binnen de stadswallen gelegen. Tot in de l4e-15 eeuw werden ook voorname eigenaars en grafelijke ambtenaars van het hof van Male aldaar begraven. Het Cartularium van St. Kruis boekt verscheidene bezettingen met opgave van jaargetijden en zielemissen. Af en toe werden op St. Kruis, bij toevallig graafwerk, oude zerkstenen en versierde grafsteden blootgelegd.

aanwezig. Ook deze diensten hadden een bepaald aantal ‘pozen’. Het minste kreeg de begrafenis ‘uit de schale’ of ‘van den armen’ (van den ‘Disch’ of van St. Vincentius): dat was juist geteld 150 trekken.

Als er te Brugge voor een grote dienst geluid werd, zei men - zoals ook te St. Kruis -: ‘ze wenen’.(1)

Dat luiden ‘over dood’ werd heel stil en devoot ingezet en besloten met driemaal drie klopjes; de mensen staakten een ogenblik het werk, baden een weesgegroetje en keken op d'horloge om te weten welke ‘dienst’ het was. In 't sterfhuis kwam iedereen seffens binnen en ze baden te zamen - familieleden en dienstvolk - de akten en het kruisgebed voor hun overledene.

Elke parochie verstond bovendien haar eigen klokketaal. De kinderen zongen dat maar luidop:

Te St. Kruis en Assebroek:

Bieng boeng bang,
Oostkamp brandt,
Kleen of groot,
Alleman dood.(2)

Te Sijsele klonkt het:

Bieng boeng bang
Oelem brandt
Sijsele blinkt,
Vijve stinkt.(3)

Te Moerkerke is het iets heel anders:

Bieng boeng bang
in ons land

(1) Te Diksmuide luidde men de kleine klok voor een begrafenis te 8 uur; de Diksmuidse bru-eters zeiden dan: ‘'t Is de boezerongklokke’. Eigenlijk voor een begrafenis van iemand die een boezeron (blauwe kiel) droeg.

(2) Te Oedelem hebben ze geen klokkegeluid vandoen voor dit naijverig dorpsverweer; het rijmt aldaar:

Oelem Boerlem Beernem best,
Sint-Joris is een luizennest.

(3) Vgl. de roep van het Noorden: ‘'t Noorden klinkt. 't Zuiden stinkt.’

ligt er een geus
op zijn neus
diep in 't zand.

Te Middelburg (Vl.) klinkt liet eerder wat grof:

Bieng boeng bang
Frits voert str....
Middelburg rond
met zijn karre en zijnen hond.

Te Aarsele en te Kanegem zingen ze:

Bieng boeng bang
Mietje is dood
Kleen of groot,
arm of rijk,
't is mij algelijk.

Te Beitem onder Rumbeke:

Bieng boeng bang
Sarel is dood.
Waar ligt hij?
In de koestal,
wat doet hij daar?
Zeven koetjes slaan.

In het nabij gelegen Oekene:

Bieng boeng bang
de boeren eten pap,
de steemans eten soepe
met een zeeverlap.

Te Rumbeke klinkt het algemener:

Bieng boeng bang
De klokken luiden over eerde
Over een dooden man.
Rijke man te peerde,
arme man te voete,
danke Jezus zoete.(1)

Dit laatste klokkerijmpje is goed bekend; zelfs in Frans-Vlaanderen schijnt het nog niet helemaal vergeten te zijn.

Te Marke bij Kortrijk is alleen de inzet anders: ‘Bieng bang boeng, 't klokske luidt van Bellegem....’ De kinderen van deze gemeente kennen echter nog een ander rijmpje:

Bieng boeng bang
Wie is er dood?

(1) Te Izegem luidt de tweede regel:

De klokke slaat in d'halle.

Treze Kalissiebrood.

Waar gaan wij ze begraven?
in Sente Pieters kaven.
Waar gaan we den uitveert doen?
Morgen seffens na de noen[1]
Wat gaan wij eten?
Versche erreweten.
Wat gaan wij drinken?
Melk die gaat stinken.
Wat gaan wij deelen?
Stikken van pateelen.

De Gistelse kinderen kenden ook een spotrijm:

Bieng boeng beiaard
de klokjes luiden van leiaard.
Wie is er vandage dood?
Sinte Pieters manneje,
hij heeft noch pot noch panneje.
- Waar gaat hij t' avond slapen?
- In de lakens.
- De lakens zijn gewasschen.
- In de plasschen.
- De plasschen zijn te nat.
- In het zand.
- 't Zand is te vuil.
- Ga bij den uil.
- Den uil is te kwaad.
- Ga naar de vaart
- De vaart is te groot.
- Kruipt in moeders schoot.
- Moeders schoot is te nauwe.
- Gaat om vaders hemdemouwe.

Te Winkel Sint-Elooi klinkt het korter:

Bieng bang boeng
't is weeral iemand dood,
we gaan ze begraven
in Sente Pieters kaven.

Te Zulte rijmt het nog anders:

Bieng boeng bang
't luidt te Sinte Baafs
drie leegaards.
Wie zijn ze?

Pietje pasters, Pietje kosters en Pietje Scherpetand.

(1) Variante: Gaan wij een uitveert doen?

Ja en nog een met fatsoen.

Dadizele heeft weeral een grovere klank:

Bieng boeng bang
Deizei ommegang
Ei keikop,
hondestr.... stinkt,
kattestr.... stinkt nog-veel-meer.

Te Ruiselede zegt de klok heel zakelijk, voor een hoge dienst: ‘de winkel draait, de winkel draait’; voor een lage dienst; ‘een dikken, drie kluiten - een dikken, drie kluiten’.

Hard is de klokketaal van Zwevezele:

Bieng boeng bang
kool hem brandt
breng maar geld
ondank toe.

We hoorden het zelfs met bijzondere harde klank zingen:

Bieng boeng bang
stikken van vijf frank
altijd geld
met geweld
nooit genoeg
ondank toe (var. arremoe).

Door het aanhoudend klokgelui voor een hooge dienst wist iedereen dat er een stuiver te verdienen was in de kerk. Vooral aan de koster lieten ze dat verstaan: ‘Gij ligt weeral met uw duimen in 't vet’. Van de ‘andere’ zei men dat liever met dat oud volksrijm, als ze 't niet hoorden:

‘Koster, paster, docteur en apotheker
zijn vier gezworen vrienden, dat is zeker,
want binst dat z'allen leven van ons brood,
lezen er twee om ziek en twee om dood.’

Voor elke staat en stand en voor elke gemoedstemming is er een manier om te zeggen dat iemand het tijdelijke met het eeuwige verwisseld heeft.

Hij heeft den Here voldaan. Hij is bij ons Here. Hij is de wereld gepasseerd. Hij is gelukkig dat hij zalig gestorven is (gezegd door iemand die zelf veel in 't leven tegenkomt).

Nog een die weet hoe 't ginder is. Hij weet meer of wijlder, wij moeten 't nog afwachten. (Hierop hoort men soms het wederwoord: Hoe slecht dat het hier is, 'k ben nog altijd liever den blijver.) Hi] is 't ook gaan zeggen.

Van een jong mensch: Een kort leven is een korte rekening.

Van een leven waarop er nog al iets te zeggen viel: Is hij niet zalig, hij is uit de voeten. Hij zal een oordeel Gods hebben. Hij zal een rekening hebben. (Seffens zal er hier iemand de verdediging nemen: Ja maar, daar is altijd een tegenrekening.)

Onverschillig weg zeggen ze: Hij heeft zijn been uitgestoken. Hij ligt met zijn pekkels omhoge. Hij is jouw.(1) Hij is naar Pittem. Hij is uilen gaan vangen, - mollen gaan roven. Hij is naar 't piereland.(2) Hij is naar 't land van Lowietje (Beernem). Hij heeft zijn pijpe weggesmeten. Hij heeft zijn lepel weggeleid.

Met ‘draaien’ en ‘keren’: Hij heeft zijn touwe (zijn bek, zijn karre) gedraaid. Hij heeft zijn mage (in 't Poperingse: zijn ijzers) gekeerd.

Van een bejaard mens: Hij heeft zijn tijd gehad.(3) Hij is in de wiege niet versmacht. Hij is dood van de korten asem. Hij is dood van geven (gezegd van een gierigaard.)

Kort en hard hoort men ook: Hij is er van deure. Hij is gaan hoepelen. Hij heeft het laten zitten (laten liggen.) Nog een die ze op 't konvooi gaan leggen (Stalhille). Te Brugge hoort men soms cynisch van oude lieden: Nog een voor 't Rapestik (nieuw kerkhof te Steenbrugge.)

Ruwer nog klinkt het: Hij is er geweest. Hij ligt op zijn reeuwstrooi.(4)

En ook nog andere te ruw en te onbarmhartig om hier te melden.

M. CAFMEYER

(1) Gehoord te Oedelem. Ze zeggen ook doelend op de laatste biecht in stervensnood: Berouw is jouw.

(2) Te Gistel is er een woordje bij: Hij is naar 't piereland naar de tettingfabrieke.

(3) Bejaarde mensen onder malkaar zeggen ook: W'hên on zen tijd gehad, we slachten van de braambeiers. - Van zichzelf sprekend gebruikt men liefst de zachte omschrij ving: Als ik mijn hoofd kome neer te leggen....

(4) Sommige cynische zegswijzen zijn samenstellingen met reeuw (reeuwkuttel, reeuwstr....) en komen blijkbaar van de uitreeuwers en aflegsters.

Gezelle en het Vlaamse volksvertelsel

VAN de eerste jaargang af verschijnen in Rond den Heerd (R.D.H.) Vlaamse volksvertelsels. Een drietal beste opnamen o.a. komen van Gezelle: Mette Moeie, Pietje op den Pereboom en Waan van Wantje Wekkers. Ze werden in 1920 door M. De Meyer in het bundeltje 'Vlaamsche Volksvertelsels, opgeteekend door Guido Gezelle...'[1] uitgegeven. In dit boekje worden ook aan Biekorf twee vertelsels van Gezelle ontleend: Van 't manneken dat moest hout gaan rapen en Van een tooveringe.[2]

Het ware roekeloos te beweren, dat alles door Gezelle zélf uit de volksmond werd opgetekend. Uit zijn nagelaten papieren, die thans in het Museum berusten, blijkt, dat hij reeds vóór de stichting van R.D.H. volksvertelsels en al wat daarbij met de 'volksdichtveerdigheid' in betrekking stond, door vrienden en leerlingen liet optekenen. Veel van de hem toegestuurde gegevens heeft hij voor R.D.H., De Bo's Idioticon, Loquela, Duikalmanak en Biekorf gebruikt.

In het Museumarchief hebben we de oorspronkelijke hss. van de hierboven vermelde Biekorlbijdragen teruggevonden. Aldus is het mogelijk beide gegevens, zo van inzender als van uitgever, te vergelijken en de handelwijze van Gezelle, als bewerker van volkskundige documenten, aan de bron te onderzoeken.

Het hs. van ''t Manneken' is een schrijfboekblaadje, inderhaast met potlood beschreven. Op de achterzijde

(1) In genummerde uitgave bij De Sikkel. Antwerpen, 61 blz. - Laters uitgaven bij De Standaard, Brussel-Antwerpen.
(2) Biekorf III, 1892, blz. 7 en 104.

staan twee kinderrijmpjes van dezelfde hand.[1] Van wie of van waar het afkomstig is, weten we niet. Het medegedeelde stukje is een ophopend vertelsel (cumulative story), en zo is het begrijpelijk, dat de herhalingsgedeelten door de opnemer slechts eenmaal worden opgenomen en verder met een ‘enz.’ worden aangeduid. Dit hs. heeft Gezelle gebruikt voor Biekorf en *woordelijk* opgenomen, het vertelseleinde uitgezonderd.

Het hs. eindigt op ‘.... en 't manneke liep en loopt misschien nog.’ In Biekorf is het einde: ‘.... en 't manneke liep zeere naar huis. En 't viel over ne glazenen trog; en, hadde 't niet zeere weêr opgestaan, het lag er waarschijnelijk nog.’ Dit is een algemeen geldend vertelseinde in West-Vlaanderen[2], en Gezelle zal 't welluidender en passender hebben bevonden dan het eenvoudig hs motief. Dit eerste onderzoek bewijst in ieder geval dat Gezelle, ‘zo getrouw mogelijk’ de tekst van de oorspronkelijke opname heeft gevolgd.

Het tweede hs. is een brief gedateerd van 9 Juli 1863 ‘om 11 uur 's morgens’, verzonden uit het College van Tielt door H. Verstraete en gericht aan een zekere ‘Lieve Emilius.’ Uit dit schrijven blijkt, dat Emilius een verzoek had gericht tot H. Verstraete waarschijnlijk in verband met het optekenen van volksverdichtsels. In de brief, die twee sagen bevat, komt ook een merkwaardige beschrijving van de zoon van James Weale, hier even het aanhalen waard: ‘.. Met Wheale gaat het goed: zijn vader heeft hier geweest in d'andere weke: die donder kan meer eten dan een dijkendelver: 10 schellen vleesch op eenen maeltijd komen bij hem niet te passe: en pertank hij zal nooit van ze leven over zijn vaders schoere kunnen kijken. 'k En peizet toch niet...’

(1) Een variante op het ene in Biekorf III, 1892, blz. 6: Mathijs hee' ne kromme rugge....
(2) Vgl. H. Stalpaert, Vertellen (Roeselare, 1946) blz. 43 en vlg.

De sage, die ons bijzonder aanbelangt, komt als tweede en het laatst medegedeelde in de brief. We kunnen niet gissen wanneer die brief bij Gezelle is terechtgekomen, mogelijks kort na het verzenden, mogelijks later, zeer waarschijnlijk heel spoedig, als men aanneemt dat hij gericht was tot een leerling of vriend van Gezelle, aan wie dergelijke mededelingen waren gevraagd. Toch was er een grote tijdspanne tussen ontvangst (1863-4) en de uitgave ervan in Biekorf (1892).

Ter vergelijking volgen hier de beide teksten: eerst de onuitgegeven optekening zoals ze voorkomt in de brief, vervolgens de bewerking ervan door Gezelle in Biekorf uitgegeven.

Ingezonden tekst.

> Iets dat voorgevallen is in de stad Gent.
> Eene vrouw ging koeken bakken, maer had geene bloeme. Regtover haer huis, was er een groote winkel. Zij ging daer om bloeme, en begon dan maer ferm koeken te bakken. Binst den koekenbak komt er een katte zich bij de koeken leggen, in den aerd. Men jaeg ze weg. Maer weinig nadien verscheen die kat opnieuw. Het zelfde voorval herhaalde zich eene derde mael, en dan sloeg men het koekijzer op de katte, die verbrand, en al huilend wegspeitte. 's Anderendaags dat koekwijf ging naer den winkel om hare bloeme te betalen. Maer zij en kost nog Madame niet spreken, deze lag immers in bedde; een tweede mael was Madame nog niet sprekelijk: maer eene derde keer ging 't koekewijf boven, en vond de baesinne nog in bedde liggen, ziek! ja, verbrand van onder tot boven. Daer moest het geheim uitkomen. Men vertelde het zonderling voorval van die katte, en 't was verdikke die baesinne zelve die, in de gedaente van een katte, in dat huis geslopen was, en 't koekijzer op haren nekke gekregen had.
> (Hs. brief H. Verstraete, 9 Juli 1863)

Bewerking van Gezelle.

> Zoo was er te Gent, hoorde ik vertellen, op zekeren avond eene vrouwe die wilde koeken bakken: 't was *onze lieve Vrouwe schudt-de-panne* trouwens, en op dien dag, of op den avond van dien dag, en is er, in geheel Vlanderen,
>
> geen wuveke zoo arm,
> of het makt ze panneke warm.

Zoo, die vrouwe moeste, na die oude en eerbiedweerdige geplogentheid, koeken bakken.
En ze'n hadde geen blomme.
Zoo, wat doet ze?
En, wat zou ze doen, of 't en zij rechte over heur deure gaan, naar dien grooten winkel daar, om blomme te koopen?
Nu, bindien dat ze te lijve bezig is met deesem te gieten en 't wafelijzer te keeren, komt er daar al met eenen keer een' katte in huis.
Die vrouwe en hield geen katte, zoo 't moest een' vreemde katte zijn, en 't was een vreemde katte.
Ge zult gaan hooren:
'Voort!' zei die vrouwe tegen die katte, en ze joeg ze buiten.
Ja maar, ze kwam weêre, en ze zette heur te spinnen in den hoek van den heerd, terwijl dat de vrouwe maar alsan voort deesem en goot en koeken bakte.
'Voort!' zei ze nog nen keer.
En ze en wilde niet gaan.
Ja maar, dat verleedde die vrouwe op een ende; en, als ze den derden keer gezeid hadde 'Voort!' en dat de katte van niet en gebaarde, zoo pakt ze mij 't wafelijzer, en ze slaat er die katte zoo dapper en zoo danig meê over heur lijf, dat ze seffens, al zweren, zoo de katten plegen, uit den huize en buiten vloog.
Zoo dat was wel.
's Anderendags gaat die vrouwe die koeken gebakken hadde rechtover heur deure, peizende: 'k Ga mijn blomme gaan betalen.
De bazinne en koste niet voorenkomen: 'ze lag in heur bedde,' zeiden ze.

's Anderendags, nog ne keer gegaan, en de bazinne lag nog ne keer in heur bedde.
Den derden dag, als de vrouwe hoorde dat heur gebuurnege van rechtover nog altijd voort in heur bedde lag, zegt ze in heur eigen: 'En 'k zou wel ne keer gaan kijken wat dat er schilt.'
En ze ging naar boven.
En 'k belove 't u! Om een haar, ze *lag* in heur bedde: geheel en gansch geschouperd en verbrand, van den hoofde tot den voete. Alla, ze 'n geleek geenen mensch meer.
En 't was - God beware ons alternate! - 't was zij zelve, die een tooveringe was, en die, onder de gedaante

van die katte, in dat huis gekropen, en die 't koekijzer op heuren nekke gekregen hadde!
(Guido Gezelle in Biekorf, 1892, blz. 105-106.)
Het hs. is een beknopte en haastige mededeling van een student, die te Tielt een Gentse sage optekende, die eigenlijk niet bijzonder Gents was en zelfs nu nog algemeen verspreid is. Gezelle heeft er een prettige Westvlaamse vertelling van gemaakt, met een gepast klimaat als inleiding, waar hij de koekebakte laat samenvallen met O.L. Vrouw Lichtmis. Hij 'verletterkundigt' op zijn manier, doch schaadt hierdoor niets aan de hoofdmotieven van het sagenthema. Toch valt het op, dat één hs.-zinsdeel '... en al huilend wegspeitte' de plaats heeft moeten ruimen voor 'al zweren... buiten vloog.'
Uit die tweede vergelijkingsproeve blijkt duidelijk, dat Gezelle, zoals vóór hem de Grimm's, een mooie omlijsting niet versmaadde. Tussen de opname van een student en de beschaafde verwerking van een dichtervolkskundige ligt hier tevens een tijdperk gedurende hetwelk bij de volkskundigen het gebruik van het volkskundig materiaal sterk is geëvolueerd.
Uit dit éne voorbeeld mag echter niet vooringenomen worden besloten, dat Gezelle steeds zijn volkskundige gegevens vrij heeft bewerkt. Dit wordt genoegzaam door de eerste hs.-vergelijking bewezen. Hierbij mag ook opgemerkt worden, dat er een merkelijk verschil bestaat tussen de opname van een sage en die van een sprookje, ook al gold dit onderscheid nog niet in Gezelle's tijd.

In dezelfde brief komt als tweede mededeling de sage van 'Kale (sic) met den ingsele' gelocaliseerd tussen Wakken en Tielt, waarin sprake over een kwaadstichtende waterduivel, die naar de Rode Zee wordt verwenst. R.D.H. neemt in 1874 een gedicht op 'Kalle met den hengsele' door Jan Maes ingezonden.[1] Het is een verwaterde en onbetrouwbare

(1) R.D.H. IX, blz. 280.

verwerking van een algemeen bekend verdichtsel in het Tieltse.

We willen er slechts op wijzen, omdat Gezelle, die toen reeds het hs. in zijn bezit moet hebben gehad, dit niet aan R.D.H. mededeelt! Vergetelheid? Bekommernis om andere bezigheden, als de geschiedenis van de Armkamer te Kortrijk en zijn Pelgrimboekje van Deerlijk? Gemis aan belangstelling voor medewerking aan R.D.H.. die volledig door A. Duclos wordt beheerd? Mogelijk, ook al is de briefwisseling tussen Duclos en Gezelle in die jaren vrij druk.(1) In ieder geval, Kalle uit Gezelle's hs. wacht nog steeds op uitgave, en vindt later misschien wel een plaatsje in Biekorf.

H. STALPAERT

Seizoenpraat.
In 't land van de Leie

> '*But to have lain upon the grass*
> *One perfect day, one perfect hoar*.
> *Beholding all things mortal pass*
> *Into the quiet of green grass*.'

Arthur Symons, In the meadows of Mantua.

ZOO 'k ben er nog een keer naartoe geweest, naar 't schoone land aan de Leie.

Blauw is de lucht in de maand van Meie! De laatste schimmen van de Winter blijven nog in huis druilen. 'k Zegge voor mijn reden: laat ons uittrekken op een roofscheute.

De jongste scheuten van den eeke schieten bloedrood en goud. De berk staat zoo fris als de naakte schouder van een kind en zijn loover hangt te trillen en te wikkelen. De boomen hebben al hun blâren, maar de stammen steken nog bot af op de lichten hemel; ze staan als in een doorschijnenden regenfrak gehuld. Hier en daar liggen kladden jong groen in de meerschen en in de bilken; witte plekken: dat zijn hulletjes van peerdebloemen.

D'hage is al ineens groen geschoten en ze is als een rechtopstaande stukje bilk.

(1) Brieven van en aan G. Gezelle, Jubileumuitgave pass.

Alles blinkt en wordt doorpriemd van warme stralen. De stekken van de bramen zijn aan 't strengelen en aan 't vernestelen en ze worden doorboord van licht dat wegsmelt in de struiken. Bij den draai van den weg, een oude linde al drie jaar dood; ze toont nog haar zwarte drooge spillen en langs den stam slingert wat iefte die reekt en wrikkelt om de spillen te omvâmen.

't Koren wiegt al en 't buigt zijn koppen met belovend graan. Daar vliegt een akster op en ze gaat heur zetten aan 't hekken van 't hof op den bepoeierden notelaar. Langs den anderen kant van den weg, waar 't vroeger bos was, blekkert de gele ginste tegen de zon en de blommen in d'hage flikkeren als geschuurde zilverschijfjes.

De Oostkouter ligt te wemelen en te wikkelen onder de zonnewarmte van den schoonen meidag. De Lente komt wel dapper aan. Ze schiet vooruit al springen. Ze sperkelt door de waas van de vervlogen winterdroomen. Het oude Leieland rekt hem en strekt hem. Het staat in hope en in bloei Het huisje van den ouden landsman lacht midden van de stekel- en geneverbezies. Hier op dien kouter kwam ik in mijn jongde - in vacantietijd - de stuiten halen voor Reus Bekaert die in den molen wrocht. Hier is niets veranderd. De Kattebeke stroomt hier voort en ze krult haar slingersteert door 't land van boer De Waele. Ze kabbelt weg tot dicht bij de Leie waar ze groen is en diep tot ze zacht in de Leie schuift, groen als een droom en diep als de dood.

't Groeit al van weelden en 't is alles eender als vijftig jaar geleên.

De Reus was zijn naam. Rilde van lijf en smal van schouders, en zoo mager als een schei en dat moest maaldersgast spelen te Timmermans'. Wat hij er deed 'n heb ik nooit geweten, al was 't dat zijn zwarte baard altijd besneeuwd was met meel van den molen. Het was een man van eer en deugd, en na 't ketsen kwam hij thuis om voort te slaven en hij bleef in de werre tot laat in den avond. En 's zaterdaags kwam hij af en ontknoopte zijn neusdoek en haalde daaruit drie schijven van vijf frank en één zilveren frank met Leopold daarop, en wij meenden dat 't de reus zijnen beeldenaar was.

In de wintersche avonden zat hij achter stove te droomen van Schreurs, maar in 't schoon seizoen, de Zondag, haalde hij zijn herte op aan de kaarttafel in 't midden van 't hovetje, tusschen de geraniums die bloeiden in oude kloefen en versleten teelen die aan de voorgevel hingen. Daar zaten

reus en wijf met broer en broer's wijf, de broers in wit lijnwaden hemde en de broer's wijven in samooizen zondagschorte. Hun oogen branden bij 't opsmijten van de kaarten en hun tonge sloeg kadul achter 't eerste maatje genever.

Hier was 't dat pastor Verscheurke ons vermaande omdat wij een rape geroofd hadden van Miel Brandels' loofstik. Hier, op den Oostkouter en aan de Leerze, kwamen ze bollen tot een stuk in de nacht.

Bij Miel Brandels gingen wij om keernemelk in de groote keuken waar de kerselaren trog aan den nagel hing en boven de dresse stonden de gekleurde glazen bollen die Miel gewonnen had op de kermis van 't Sprietje aan 't schietkraam. Geen meubels anders dan een lage tafel en een paar stoelen, de muur gewitseld, en langs den oostkant twee smalle vensters waardoor de zonne brak en stralen over tafel goot en ze overstroomde van 't zuiverste goud.

En 's avonds als we van schole kwamen kraaide een laten hane van boer Volckaert d'ure. En we liepen naar huis om t' hooren vertellen hoe 't Abel Vogelaere en Kamiel Haeck gesteld hadden in de laatste baankoers.

Miel Branders die lang met zijn moeder alleene gewoond had, was een gesloten vent. Maar uren kon hij vertellen over zijn vissersaas, over 't verschil in 't zetten van de pooten van hazen en keuns, en 't stroppen stellen aan Bruno Van Rentergem's radijszaad, en over 't vetten van den toebak en om 't bestrooien met lijnzaad en houtassche om der wille van 't goed vunzen. Hij vertelde traag en langdradig en ongerijmd, maar 't was altijd praat over dingen die bestaan en over ware gebeurtenissen. Van Miel leerden wij de vogels kennen en hoe de lijster slaat van ‘rief-dief-dief, de kersendief van Zulte’ en de merelaar swatelt van ‘kletse-degaai, wild'e niet eten laat het staan’ en de vinkeman klettert van ‘suskewiet’.

Nu gaan wij langs de Kattebeke, langs den elskant waar de katjes in d'elsten hangen en de hazelaars dichtstruikte staan, d'hazelaars die ze opkochten om schietpoer van te maken in den Oostenrijkschen tijd, zei Miel Brandels, pensejager, scherpschutter en geleerde man.

Daar naderen wij de Leie. De achtkanten staan in stilte overpeinzing op Westaarde en over de Leie, naar 't land van Grammene toe, tot verder op, waar 't Leiedal ingedamd wordt door 't Hooge van Aersle.

Hier op de Leiehoek te Petegem gingen de koeien van Zeun

Serlet. En de zonne daverde als nu en de wind deed zachtjes het koren bijzen als kwam hij uit een andere wereld. Hier omtrent trampelden wij in de Kattebeke achter naaldekokers en kraaienbliek.

De Lente is niet in 't land gekomen; ze is er uit opgedoemd. 't Springt al op en 't staat al in de blom. Hier zijn wij vijftig jaar geleden voorbij gekomen, wat later op 't jaar, om Sinte Corneel te gaan dienen naar Machelen. Hier bij de Manebrugge, op 't hof van Zeun Serlet, zagen w' onz' eerste koe kalven en hielpen wij 't schoonsel in de mestput begraven. Het oude hof is verdwenen en een groote vlasschuur overstemt de vlakte. Waar 't hof stond, staan heelder reken vlaskapellen.

In dien tijd zaten nog koeiwachters in de Leiemeerschen en ze zweepten met de djakke en riepen van verre Ariauw! Ariauw! In Overleie en d'Hoye hoorden wij bescheedelijk de stemme van onz' oude schoolkameraden die antwoordden van Ariedjee, Ariedjee! Ze 'n zagen niet anders dan de beesten in de meerschen en de koekoeksblommen die te blozen stonden in 't rijpende gers.

Verder op 't jaar was 't hooitijd in d'hooien.

Het weder schoorde op een eeke. De lucht was fel en heel het blakke stond in doom. De lawerken stegen ten hemel. De mannen, ze waren aan 't maaien in 't gers, zoo hooge of de rogge op den Oostkouter. En 't ging er van ‘roef... roef...’ 't Gers stond er zoo dichte dat 't een wijle rechte bleef staan vóór 't ommevallen. De maaiers, ze zweetten erbij dat 't van 't aanzichte stroelde en, als d'oogen pikten van 't zout zweet, ze wreven het af in zeven haasten met de flodderende hemdsmouwe. Een echten oven: laaien en branden. De mannen keken de lucht in en boven d'Huyvetter's bosseltje hing een wolke die de zonne tegenhield en de vogels schreeuwden wild. De maaiers rustten entwat, ze rokken de leên, en ze slokten een gulpe van 't eerden tonnetje dat de baas onder 't verschgemaaid gers had geleid.

En hooi dat het werd! Dat lag daar te roosteren en te dompen stilletjes weg en 't broeide in deugden. Een kleur van licht stil groen en een smake van zoete amandelnoten... Dàt was hooi.

Daarna kwamen de vrouwen om te rakelen en te hopperen in mijten en vummen.

Zoo stond het in groote hoppers; heel het geweste rook van zoetigheid.

En de wind ging aan 't spelen en 't overtrok altemets. Dat kon geen kwaad voor 't hooi en 't is beter dan felle zon dagen aan een stuk. Bij 't geweld van d'hitte, het droogt wel rapper, maar 't hooi is te sproos en 't 'n heeft noch reuke noch smake.

Het hooi droogde trage tot 't onweer dreegde en alleman werd opgetrommeld om te komen helpen. En als 't voorgoed op gang was en de brandsmoor 's morgens wegbleef en 't begon te waaien, dan preekte de pastor dat er mocht ingehaald worden de Zondag: en weg waren zij om al 't gerij naar de meerschen te zenden en in t' halen in 't drooge. Want 't is kermisse voor den boer van te kunnen inhalen vlak vóór weerlicht, donder en regen.

Ze reden met de voeren naar 't hof met 't lachende vrouwvolk in top en de mannen al spannend de zeelen en den boever al stierend het handpeerd, al gaande schrankeldevoet bij 't mijden van sleezen en polken, en hij zong een liedje daarbij, van die schoonvooisde liedjes die ze nog op de markt niet 'n verkochten in den tijd van Jeanne Van Calck en van de Bende Pollet. En hij zong, de boever, van:

‘De zwarte kraaie
Kan mij niet paaien.
Met stoppen ofte naaien.
Heur handjes staan verkeerd.
Toe, Mie, komt eten,
j' Hebt mij vergeten.
Duurt het nog lang.
Ik worde zot...’

en niemand die 't onnoozel vond en ze zongen allemaal mee, d'andere.

En ze trokken al wiegewagen over smalle slagen en kwade gaten de Brielmeerschen uit, door de Brielpoorte, om 't hooi te gaan steken in mikken en op dilten.

G.P. BAERT

Mengelmaren

Het Pelderijn van Male.

De 18e- eeuwse schandpaal of pelderijn van de oude heerlijkheid van Male werd door het Gemeentebestuur van St. Kruis heropgesteld op een eervolle plaats, namelijk op de splitsing van de oude kronkelende steenweg en de nieuwe

rechtgetrokken baan om er, in 't volle zicht van het moderne groot verkeer, te prijken als een getuige van voorvaderlijke zeden die zich niemand onzer zou terugwensen.

De feestelijkheden van Zondag 2 Juli door het Gemeentebestuur rond het pelderijn ingericht, droegen de stempel van de voornaamheid en mochten de verdiende bijval oogsten. Te dezer gelegenheid verscheen een fijn verzorgde plaquette: ‘Male. Geschiedkundige sprokkelingen’ opgesteld door onze medewerkster M. Cafmeyer, aan wie de eer toekomt de belangstelling voor het pelderijn en voor het verleden van ‘stad en park van Male’ te hebben wakker geroepen. Deze uitgave van het Gemeentebestuur van St. Kruis (gedrukt op de befaamde persen van de Sint-Catharina Drukkerij) is een blijvende herinnering aan een gelukkig initiatief en misschien een belofte van verdere belangstelling voor het historisch werk over Male dat op een uitgever wacht.

B.

Rijmende spreuken

kortelings gehoord te Deerlijk en ommelands.

Steekt u in gulden - en ge steekt u in schulden:
van iemand die meer verteert dan hij wint of bezit.

De aanhouder wint - en de broekschijter stinkt:
van iemand die tot vervelens toe aandringt.

Mager en taai - gelijk de katte van Snaai:
als antwoord op de vraag: Hoe gaat het?

Sorte met sorte - en vorte met vorte -
en duivels met koolbranders:
als men met zijn weerga trouwt of met vrienden van eigen rang verkeert.

Een blek is een lek:
als de zon schijnt en het zwart zit aan den anderen kant en regen dreigt.

Een deel van een oom is een droom:
als men meent te kunnen erven en Oom hertrouwt.

Plant pompoen voor zunne,
G'hebt ze gelijk een tunne:
regel voor Sint-Marcusdag.
L. Defraeye. Deerlijk

Lijk God in Frankrijk.

Mijn schaarslijper, een man van 76 jaar en afkomstig van Veurne, vertelde me van zijn leven en van zijn stiel. Ten

slotte vatte hij de wijsheid over zijn varend beroep samen als volgt:

‘Ge moet altijd gaan, enja, lijk of da' me 't zegt, lijk God in Frankrijk, altijd, toujours: stop-je van gaan, je stopt van geld te winnen.’

Eigenaardig is hier de omzetting van de bekende zegswijze ‘Leven lijk God in Frankrijk.’ Voor mijn zegsman is ‘gaan lijk God in Frankrijk’: machtig veel gaan, op een manier die maat noch einde kent.

E.N.

Gaan lijk beurzesnijders.

Een vrouw van Kuurne die 's Zondags op haar parochie met ijswafeltjes vent, vertelde me hoe ze moet haar man staan tegen de concurrentie: kwestie van zeer rap te gaan en te lopen om er de eerste bij te zijn.

‘Lijk zondag laatst, zei ze, we wilden de eerste op de Kouter zijn, en gaan dat we deden, gaan lijk beurzesnijders. Maar enja, 't hangt er al van af, zo en ga'je niet, zo en hê'je niet.’

Tot tweemaal toe hoorde ik uit haar mond die uitdrukking en telkens uitgesproken als -*snieders*, en niet met de W vl. ij, hoewel de vrouw van Kuurne geboortig is en er altijd gewoond heeft.

E.N.

Biechtstoelenhout.

Mijn zegsman had vroeger bij kennissen een ‘schoon meubel’ weten staan, een oud stuk voorzeker, zei hij.

- En hoe was dat gemaakt, vroeg ik.

- Eh wel, a' zo in biechtstoelenhout, was het antwoord.

Aan zijn verdere uiteenzetting hoorde ik dat hij van een eikenhouten stijlmeubel wilde spreken met veel snijwerk. De man is van Bavikove.

J.P.

Spreuken en gezegden met plaatsnamen.

't Is een kalf dat burgemeester is te Zoutenaaie: men moest lopen om ter eerst, een kalf liep mee en kwam eerst aan.

Zij is gelijk de dood van Ieper en hij is gelijk de God van Tielt: gezegd van een bleke, ziekelijke vrouw en een streuse man.

Het gaat zo zere gelijk het muziek van Vichte. (Dat nogal vlug doorstapt). Gezegd als er bij traktaat veel glazen bier op tafel komen.

L. Defraeye. Deerlijk.

‘Welkom’ op de inhaling van een pastoor.

Op een pastoorsin haling te Anzegem vele jaren geleden had een parochiaan den volgenden ‘dicht’ uitgehangen:

Anzegem berg-op, berg-nere
Staat het u niet aan, keer were;
Binst dat de sparren staan,
Ge kunt nog weere gaan.
L. Defraeye

Volksgeloof rond de bruiloft

Een bleter.

Als 't regent of vlaagt den dag van de bruiloft, 't gaat nen blèter zijn. Zillebeke.
Elders, zoals te Gistel, zeggen ze dan: Ze gaan vele moeten schremen.

Kijken naar de keersen.

Ze gaan ook voort op de keersen van den autaar, als ze ‘schoone branden’ en langs welken kant het schoonst: de mannekant (epistelzijde) of de vrouwekant (evangeliezijde). De kant waar ze schoonst brandt, voorspelt het langste leven. Onze moeder, die niet veel van bijgeloof hield, zei toch van haar trouwdag: ‘'k En heb toch niet willen kijken naar de keerse.’ Gistel.

Het zout op tafel.

Men mag in elk geval geen zout storten op de bruiloftstafel, dat voorzegt alleszins ‘slecht’. Gistel.
C.M.

Soorten van jaren.

't Weêre moet zijn jaar hebben: droge jaren dat zijn graanjaren, natte jaren zijn groenseljaren, en tussen de twee is een goed vlasjaar. Snellegem.

Orkaantjes.

Bij 't zien werrelen van 't zand op gebakken grond:
‘'t Zal keren, d'er waaien te veel orkaantjes’. Van een boer Adinkerke.

Kop en steert.

- Weet ge geen bescheed van den ouden Tack van Cassel? Voor den oorlog was ik in O. L. Vrouwkerke aldaar en 'k zag er hangen, boven den dis, een oud koekenazenberd met opschrift: ‘Tack plooit nooit’.

- Die man is zeker dood. Maar 'k kenne dat, Tack: dat was kop en steert van de stad.

Zo antwoordde mij mijn zegsman van Watou.

G.P.B.

Brugse Spotroep.

‘Come on boys! Cribble of the box!’

Zo riepen de kwajongens naar de Engelse kinderen, zes-

tig jaar geleden, toen deze in groep langs de Gouden Handrei wandelden.
De zegsman, een oude inwoner van 't Genthof, weet niet wat hij en zijn maten met die spotroep wilden bedieden.
G.P.B.

Wilde Catechismus. - Vgl. Biekorf 1949, blz. 120.

Wat is d' Heilige Kerke?
Een gebouw van moortel en steen,
van boven nen torre,
van onder een schorre,
van binnen ne zak
waar elkendeen z'n pennink in stak.

Gehoord te Pittem van een oud ventje om op zijn manier te zeggen dat er te veel schalen en offerblokken zijn.
L.V.A.

Vermaning

Boven de ‘meelgote’ van den Hoflandmeulen (langs de baan van Bambeke-Kruisstrate, gaande naar Houtkerque, Fr. Vl.) is er een plank aan den meelbak gehecht, met volgende rijmen ingekorven:

Schept tot u(w) voordeel
en vreest Gods oordeel

A.B. Stavele

Sproeten.

Hij heeft ale gevoerd tegen wind en 't is in zijn wezen gespeten.
Van een rosten met sproeten: Hij heeft in een peerdestr... geblazen.

Kaalhoofdig.

Hij heeft altijd in een te kort bedde geslapen.
Hij moet verre gaan om zijn kruis te maken.

Braaf zijn.

Braaf of fraai zijn 'n is geen gave, 't en is maar de gave van een peerd.
Zo zegt men, als men de braafheid van iemand beboft.
L. Defraeye. Deerlijk.

[Nummer 9]

De armendis te Pittem tussen 1486 en 1498.

DE zorg voor de armen en zieken was tijdens de Middeleeuwen een ruim arbeidsveld om de naastenliefde te beoefenen. Ter ere Gods, uit medelijden met die lieden en ook om zijn eigen zaligheid te verzekeren, ging men zich bekommeren om het lot der schamelen en der armen, die de vrienden van God en de thesauriers van de hemel werden geheten.

De zorg voor de talrijke armen en ook voor de zieken werd voor een groot deel opgenomen door de armendissen, ook Heilige Geesttafels geheten, omdat de beoefening der naastenliefde en die zorg voor zieken en minder bedeelden onder de bescherming van de H. Geest werd gesteld.

Tijdens de tweede helft der XIVe eeuw wordt het bestaan van talrijke parochiale armendissen in de oude kasselrij Kortrijk vastgesteld, wat toelaat een blik te werpen op de armoedige toestand waarin een deel

der plattelandsbevolking leefde[1]. De telling der haardsteden in het graafschap Vlaanderen ten jare 1469 bewijst zeer duidelijk dat een groot aantal gezinnen op de openbare liefdadigheid aangewezen waren. Voor de kasselrij Kortrijk zijn, voor de localiteiten althans waarvoor de gegevens vermeld zijn, 14% der families aangegeven als 'pauvres' en dus ten laste der armendissen[2]. Het nijpend probleem van het pauperisme in onze gewesten zou gesteld blijven tot op het einde van het Oud Regime[3]. De armenzorg was oorspronkelijk aan de geestelijkheid toegewezen, daar een deel der kerkelijke tienden aan armen en kranken moest besteed worden.

Bij ons weten werd de organisatie en de werking der parochiale armendissen op het Westvlaamse platteland tot nu toe niet onderzocht. Disrekeningen uit de XVe en XVIe eeuw die Westvlaamse buitengemeenten betreffen, zijn eerder zeldzaam; wat het gebrek aan dergelijke studies ten dele uitlegt.

Op het Rijksarchief te Brugge wordt, onder dat oogpunt, een interessant register bewaard, waarmede de werking van de armendis te Pittem tussen 1486 en 1498 kan gereconstrueerd worden[4]. Ook voor de Pittemse plaatsnamen en families heeft dat register een rijke materialenoogst opgeleverd. Hierna volgt de samenvatting van ons onderzoek over de activiteit van de armen- en ziekenzorg te Pittem tussen die jaren.

(1) E. Sabbe, Grondbezit en landbouw, economische en sociale toestanden in de kastelnij Kortrijk op het einde der XIVe eeuw, in Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk, Nieuwe Reeks, dl. XV, 1936, blz. 422 en nota 234.

(2) J. De Smet, Le dénombrement des foyers en Flandre en 1469, in Bulletin de la Commission Royale d'Histoire, dl. XCIX, 1935, blz. 105-150, vooral blz. 130-132.

(3) P. Bonenfant, Le problème du paupérisme en Belgique à la fin de l'ancien régime. Brussel, 1935.

(4) Rijksarchief Brugge, Fonds Colens, Pittem [= RAB], nr 275a, Rekening van de armendis 1486-1498.

Aan het hoofd van de parochiale armendis stonden de heer van Pittem, die ter plaatse vertegenwoordigd was door zijn baljuw, en de pastoor der parochie. In de XVIIIe eeuw komt ook de landdeken der christenheid Roeselare de rekeningen onderzoeken. Het dagelijks bestuur van de armendis was in de XVe en XVIe eeuw samengesteld uit drie dismeesters, die aangesteld werden door de heer van Pittem voor drie opeenvolgende jaren. Elk jaar werd één mandaat vernieuwd. De dismeester die in zijn tweede dienstjaar was, vervulde het ambt van ontvanger der armentafel voor dat jaar. De twee andere bestuurders werden 'bereckers' geheten. In laatste instantie was het echter de heer van Pittem die over sommige zaken besliste met '.... raet ende avys wat men te doene hadde .....'[1]. Het dienstjaar begon en eindigde met 'Sente Luucxdach', d.i. op 18 October. In andere parochies was dat met Sint-Jansmis, 24 Juni[2]. Op Sint Lucas presenteerden de ontvanger en bereckers hun jaarrekening 'inde kerke' aan de heer van Pittem, de parochiepriesters, de baljuw en de schepenen en 'aen noch vele andere meer prochyanen van Putthem'. Bij die gelegenheid werd natuurlijk door al die dorpsnotabelen een klein verteer gemaakt 'van biere' waar de armendis jaarlijks voor 30 sc. par. in tussenkwam[3].

Aan de hand van de inkomsten en de uitgaven over een periode van meer dan 10 jaar, kunnen wij die toestanden en activiteiten van de armentafel in beeld brengen.

In normale, rustige jaren beliepen de ontvangsten ongeveer 260 tot 300 lb. par., en de uitgaven 230 tot 280 lb. par. In de jaren 1491 tot 1493 werden deze getallen tot de 2/3 herleid, door de rampzalige oor

(1) Aldaar, f° 173.
(2) A. Ryserhove, Beernem, Een heemkundige studie, blz. 292 (Beernem, 1949).
(3) RAB. 275a, passim.

logsomstandigheden waarin Vlaanderen leefde[1]. Op deze laatste gebeurtenissen wordt verder in verband met zieken en pestlijders, teruggekomen.

De voornaamste bron van inkomsten van de armentafel was de pacht der diseigendommen. Ongeveer 62% tot 65% der ontvangsten kwamen hiervan voort. In 1486-1498 bedroeg de oppervlakte van die gronden ongeveer 13 bunder of 18 ha., verdeeld over een 75tal verschillende percelen met zeer ongelijke oppervlakte, die gaat van enkele Kortrijkse roeden tot meer dan één bunder. De helft der oppervlakte der disgronden was bouwland. Deze percelen hadden relatief de grootste oppervlakte, vergeleken bij de andere helft die onderverdeeld was in talrijke kleinere partijen meers en bos. Een groter bos, 'den eeckebusch', van ongeveer ha. oppervlakte, werd door de dis voor eigen rekening uitgebaat, om de armen van brandhout te voorzien. Een gemiddelde huurwaarde van bouwland of meersen vaststellen is onmogelijk, daar de huur van eenzelfde perceel zeer ongelijk is. Zo werd in 1486 het hofstedeken 'te Sente Hylaris' of het 'Heidens Kerkhof' verpacht tegen 12 sc. par. per jaar. terwijl het in 1497 nog slechts 3 sc. par. per jaar opbracht[2]. De pachttermijn der diseigendommen ging over 4, of over 8 jaar.

De herkomst van de disgronden moet voor een groot gedeelte gezocht worden in de schenkingen van welgestelde boeren, in ruil voor een jaargetijde. Enkele aanhalingen laten ons toe deze stelling te bevestigen. Zo in 1486 wordt een perceel land van 100 roeden bepaald als: 'die quamen van Jan vander Haghe'. Vijf percelen land worden in 1493 toegelicht naar hun herkomst: 'die meester Roegier vanden Brouke *gaf*....'[3]. In 1486 gingen twee dismeesters van Pit-

(1) H. Pirenne, Histoire de Belgique, dl. II, blz. 41-42 (Brussel, 1949).

(2) RAB. 275a, f° 2. - Over deze hofstede, zie o .m.J. Claerhout, Het heidens kerkhof van Pittem. Pittem, 1897.

(3) RAB. 275a, f° 6 en 110 v.

tem naar ‘Sent Gillis in Waest’. ‘.... omme te hebbene sercours te hulpe ter houdenesse van Daneel vanden Brouke.....’ en ‘beede de zusteren van Daneel ginghen voor huerlieder prochypape als notaris, ende voor oorconden, ende drougben consent ende brochten up therde van al huerlieder goede blivende naer huerlieder doot den dissche van Putthem....’ In 1495-1496 worden nog 25 roeden meers aangeworven ‘die Andries de Jaghere den dissche gaf’[1]. Met deze grondschenkingen tijdens de XVe en XVIe eeuw aan kerk en dis, volgt de Vlaamse welgestelde boer de edelen na, die tijdens de voorgaande eeuw die geestelijke instellingen, in de steden althans, zo rijkelijk begiftigd hebben.

De eigendommen der armentafel zien wij ook nog aangroeien door het aanslaan van grond, waarop de dis een rente bezat die hem niet meer uitbetaald werd. Op die manier verwierf de Pittemse armendis in 1494-1495 een vijftal stukken land, en in 1496-1497 een stuk land te Egem, geheten het ‘Nekkersveld’[2]. Gedurende de eerste helft der XVIe eeuw groeiden deze eigendommen gedurig aan, zodat de totale oppervlakte in 1550 reeds de 16 bunder overschrijdt[3].

Een tweede voorname bron van inkomsten was de opbrengst van de erfelijke renten die de armendis behoorden. Zo had de Pittemse armendis, in 1486-1487, 96 verschillende renten van een zeer ongelijke waarde, die ging van 2 den. par. tot 48 sc. par.[4]. Het totaal van deze erfelijke disrenten bracht jaarlijks rond de 50 lb. par. op, hetzij ongeveer 20% der globale inkomsten. De oorsprong van deze renten is te zoeken in de schenkingen of stichtingen van jaargetijden door parochiegeestelijken en welgestelde landbouwers. Veel renten menen wij te kunnen situeren in de XIVe eeuw[5].

(1) Aldaar f° 14-14v en f° 138v.
(2) Aldaar f° 124-125 en 138-138v.
(3) RAB. 275b, Rekening van de armendis 1550-1559.
(4) RAB. 275a, f° 6v-8.
(5) E. Sabbe, a.w., blz. 442 en nota 234 Pittem.

Hun reële waarde moet oorspronkelijk groter geweest zijn, doch zij verminderde in de loop der tijden door de opeenvolgende muntontwaardingen. De totale waarde van deze disrenten, die ook aangroeiden in de eerste helft der XVIe eeuw, was in 1550 ontwaard tot 10% - 12% der jaarlijkse inkomsten(1)).

Het overige van de ontvangsten was onzeker, en hing af van de liefdadigheid van de inwoners der parochie. Wat rondgehaald werd in de kerk met de armenschaal of 'nappine', schommelde normaal rond de 15 lb. par. per jaar. In slechte jaren was dat bedrag veel minder.

Een andere zeer wisselvallige bron van inkomsten was de 'ontfanck van testamenten' waaronder verstaan wordt, een recht dat de dis had op de testamenten, een soort Godspenning die de begoeden in hun testament aan de armentafel schonken. Naar gelang van de financiële situatie van de overledene, is het ontvangen bedrag per testament 4, 6 of 8 sc. par. Zelden wordt 12 sc. par. of meer per testament ontvangen. Gemiddeld komen er jaarlijks een twaalftal dergelijke testamentpenningen voor, met een doorsnee-opbrengst van 2 tot 3 lb. par. Soms worden nog giften gedaan 'ute devocien', ofwel gelijk Anthuenis Bondele het deed in 1486-1487, die de dis 40 sc. par. gaf 'in zyn uterste', en Eylaert Storme die 24 sc. par. schonk 'in zyn dootbedde'.

Kleinere onregelmatige inkomsten genoot de dis nog van de verkoop van overtollig hout, varkensvet e.a.m. Soms werd na hun dood de inboedel van disgenoten verkocht ten voordele van de armentafel. Zo bracht in 1493-1494, de verkoop van 'diversche catheylen die bleven naer de doot van Lynkin van Pachtenbeke', 6 lb. 10 den. par. op. Onder de verkochte huisraad en klederen vinden wij o.m. 'eenen caproen, hoofcleeden, paendre, coetse, paternoster, keerle en eenen woombayse'(2).

(1) RAB. 275b. Rekening 1550 1551.

(2) RAB. 275a, f° 9 en 63; f. 118v.-119.

Het hoofdstuk der uitgaven laat nog meer toe binnen te dringen in sociale en economische toestanden, die heersten op het platteland op het einde der XVe eeuw[1].

In normale jaren werd 25% tot 35% d.i. 50 tot 80 lb. par., van de ontvangsten besteed aan de aankoop van eetwaren voor de armen. Voor de 3/4 ging deze som naar de uitdeling van brood, of in de ongunstige jaren, als 1491 1493, werd ongeveer alles aan brood besteed. De last van het armenbrood werd practisch geheel opgebracht door de 18 jaargetijden, die de dis om het jaar moest laten celebreren. Globaal werden dan bij deze gelegenheden 10 rasieren (10 × ± 1,75 hl.) graan, in brood gebakken, en 190 broden uitgedeeld. De stichters van deze jaargetijden behoorden meestal tot oude Pittemse families. De voornaamste fundaties waren deze van Willem en Maarten vander Muelene, Willem en Maarten vander Stoct, Geeraart de Smet, Lauwereins van Pontebrouc ‘en zyn wyf’, Roegier de Meulenaere, Roegier vanden Brouke, Jan de Backere ‘en zyn wyf’, Marye van Claerhout e.a.m. Ook parochiegeestelijken stichtten een jaargetijde met brooduitdeling, b.v. de eerwaarde heren Jan en Aernout vande Voorde, Jan Minne, Jacob en Jan de Backere, en Joos Trompeneel. Op Pasen, Pinksteren en Kerstmis werd ieder maal een bijzondere brooddistributie van 2 rasieren graan gedaan. Op ‘half Meye kermesse’ (Sinxenkermis?) werden 40 broden uitgereikt ‘ten bezette van heer Jan de Backere’. In gewone omstandigheden werd tarwe verbruikt, in ongunstige jaren masteluin of, zoals in 1491-1493, zuivere rogge. Daarnaast werd ook nog brood of graan, soms meel, aan ‘diversche’ armen ten huize uitgedeeld ‘in hunnen noot’. Eenmaal troffen wij uitdeling van ‘wittebrood’ en van ‘blomme’ aan.

Andere eetwaar dan brood werd in veel mindere

(1) Geheel het volgend betoog steunt op de ontleding van het vermeld register in RAB. 275a.

mate uitgereikt. Per jaar werden 2 of 3 varkens geslacht en aan de armen verdeeld, voor een totale uitgave van 15 tot 20 lb. par. Een varken werd geslacht op Kerstavond en uitgedeeld 'up den heleghen kersdach, Dertiendach ende te Lichmesse'. Hetzelfde gebeurde op 'Paesschedach' en op Sinxen. Het komt meermaals voor dat het 'bakinsvleesch' dat op Pasen en Sinxen verdeeld werd, aangekocht werd te Brugge en te Izegem, of eens te Kortrijk en te Tielt. In 1487-88 werd dat varkensvlees aangekocht tegen 2 sc. par. het pond. Tijdens de slechte jaren 1491-1493 werd geen varkensvlees uitgedeeld. Dikwijls werd het varkenssmeer verkocht. Bij het bereiden van de worsten werd gebruik gemaakt van zout, peper, 'aenjoene ende crucouke'

Ieder jaar werden te Kortrijk een paar rasieren 'aerweten' aangekocht om in de vasten uitgedeeld te worden. De prijs per rasiere schommelde rond 2 lb. 10 sc. par. Soms werd ook haver of 'evene' uitgereikt 'om gurte of te makene'. Boter komt regelmatig voor bij de bedelingen aan de armen. De prijs hiervan bedroeg, in 1498-1499, 2 sc. het pond. Slechts driemaal wordt het verbruik van haring vastgesteld. In 1496 en in 1498 deelde de armmeester respectievelijk 100 en 300 haringen uit 'inden vastent'.

Eenmaal werd aan de armen bier geschonken, nl. 'up den heleghen Paesschedach' van 1499. Melk, wijn en bier waren meer voorbehouden aan kleine kinderen, zieken en ouden van dagen.

Gewoonlijk werd weinig besteed aan de zorg voor zieken en oudjes. Benevens het brood was bier het uitmuntende versterkingsmiddel voor zieken, zelfs voor kinderen die 'ziec waren vande maselen'. Eénmaal vonden wij 'eyeren' vermeld voor de zieken. Melk komt tamelijk veelvuldig voor bij de bedeling aan de zieken en ouden van dagen. Bij deze laatsten werd ook gewaakt en men waste hun klederen.

Tijdens de rampspoedige jaren van 1491-1493 werd

het Tieltse zwaar geteisterd door de Gentenaren[1]. De weerslag van deze uitwendige gebeurtenissen is goed merkbaar in het register dat wij hier onderzoeken. De rekening over het dienstjaar van 1490-1491 werd slechts afgesloten in September 1492, terwijl die van 1491-1492 niet werd opgemaakt. In 1492-1493 was 1/3 van de dislanden niet verpacht. Sporen van een kwaadaardige ziekte worden in die rekening, en in deze van het volgend jaar aangetroffen. Die pestziekte wordt nader bepaald als 'trood mimzoen'. Pestzieken kregen melk en bier; bonen worden een keer vermeld. In 1492-1493 werden 21 armen op diskosten begraven, wat in andere jaren niet werd gedaan. De ontvangsten van testamenten zijn het dubbel der normale jaren, wat duidt op een dertigtal gegoede overledenen. Om de huizen van de pest te zuiveren, werd beroep gedaan op een 'reeuwere', die de pastoor en de dismeesters gingen zoeken naar Roeselare.

De zorg der dismeesters betrof ook de arme kraamvrouwen. Zij kregen 'een pinte wyns', meel, brood, 'crucouke' en, natuurlijk, overvloedig bier.

Een ander voornaam lichamelijk werk van barmhartigheid voor de armendis was de naakten kleden! Hieraan werden 12% tot 16% der uitgaven besteed. In 1486-87 werden 39 paar schoenen, en in 1498-99, 35 paar schoenen uitgedeeld. Wij menen dat deze cijfers bij benadering de helft van het aantal disgenoten weergeven. In 1469 waren er in Pittem 40 arme gezinnen[2]. Aankoop van laken en lijnwaad komt veelvuldig voor. Dat werd aangekocht te Tielt 'up de halle', Lichtervelde en Brugge. Allerlei weefproducten werden door de armendis uitgedeeld: 'graenslaken, sceplaken, zaclaken, linnelaken' en eens 16 ellen 'torteyns'. Een kleermaker maakte hiervan allerlei

(1) Vgl. A. De Vlaminck, Jaerboeken der aloude kamer van rhetorika 'Het Roosjen' te Thielt, blz. 52 (Gent, 1862).
(2) J. De Smet, a.w. blz. 131.

kledingstukken voor de armen: rokken, hemden, schabben, of ‘eenen vlieghere’ (mantel). Eenmaal werd te Kortrijk een bed voor een arme vrouw aangekocht.

Jaarlijks werden aan de disgenoten ongeveer 2000 bondels hout, ‘ryshout’, ‘fisseelen’ of braambussen uitgereikt. Dit brandhout werd grotendeels gekapt in de disbossen, die de armentafel voor eigen rekening uitbaatte. De onkosten. voor brandhout belopen toch nog gemiddeld 10% der uitgaven. Voor de verlichting werden kaarsen en olie uitgedeeld.

Weeskinderen of ouden van dagen werden uitbesteed aan de laagstbiedende. In 1486-87 werden kinderen aangenomen tegen 2 sc. par. per week. In 1488 kregen die schamelen van pastoor Petrus Naeyaert 2 sc. par. ‘voor huerlieder verzworen Maendach’, wat een aanduiding schijnt te zijn dat dit oude volksfeest ook op een buitengemeente algemeen gevierd werd(1). Zo het kon, werd getracht deze last van ‘houdenesse’ op de familieleden der disgenoten te leggen. Zo werd een veeleisende weduwe met haar kinderen in 1495-96, naar haar broeder te Mesen gebracht. Hannekin van Haverbeke die de verre reis ondernam met paard en wagen, ontving 16 sc. par. ‘mids de moyte die zyn wyf hadde metten kinderen’.

Aalmoezen in speciën werden zelden gegeven, wat het voorzichtigste was. Een disgenote kreeg in 1497-98 2 sc. par. ‘om haren kercganc mede te doene’ en een andere ontving evenveel ‘om werc mede te coopene’.

De Pittemse armendis bezat slechts enkele kleine huizen, o.m. het Sint-Hilariushoveken, het ‘stedekin te Rase vanden Driessche was’, en een huisje bij Rijseleinde. In 1498-99 werd een nieuw huisje ‘getemmerd’. De onkosten van de opbouw, met de bouwmaterialen, beliepen ongeveer 15 lb. par.

(1) Over Verloren of Verzworen Maandag, zie o. m.L. Defraeye, Verloren Maandag, in Tijdschrift Winterhulp, 1944, blz. 13-17.

De zwaarste uitgavepost waren de vele jaargetijden die voor de weldoeners van de dis moesten gecelebreerd worden door ‘den ghemeenen choor’. Deze vaste post beliep steeds 60 tot 65 lb. par., ook in de ongunstige jaren, wat 25% tot 35% der totale uitgaven omvatte. Ongeveer 80 pond was werd in deze kerkdiensten geofferd, terwijl aan de drie parochiepriesters 22 sc. par. in offerpenningen gegeven werden, ‘die men in de kersen steken zoude ten zelven jaerghetyden’.

Een laatste uitgave was de betaling der heerlijke renten die op de dislanden lagen. Jaarlijks werd hiervoor ongeveer 15 lb. par., hetzij 5% tot 8% van de globale uitgaven, besteed. Dat bedrag lag verdeeld over een 40-tal verschillende renteheffers.

Het was ten slotte geen lichte taak de aangewezen taak van armmeester naar behoren te vervullen. Laten wij het daarom onze drie onbaatzuchtige dorpsnotabelen niet euvel duiden, dat hun jaarlijks 22 sc. par. toegewezen werd ‘voor biere’, ‘ten tyde dat zy huerlieder rekeninghe maecten’. Voor het schrijven der jaarlijkse rekening werd één pond par. uitgegeven. Tijdens die jaren 1486-1498 was het kapelaan Jan de Backere die de rol van klerk voor de armendis vervulde.

Een vergelijkend onderzoek met de rekeningen der jaren 1550-1569 zal reeds een hele ontwikkeling van het disbestuur bloot leggen, en een stuk sociale en economische geschiedenis van het platteland verder ophelderen.

V. ARICKX

Remedie Tegen de Snik. - Hierboven blz. 120.

Toen ik klein was, werd mij de raad gegeven zeven maal, zonder inademen, te zeggen:

> Snik, snik, springt over m'n rik,
> Makt da' j'aarems en bènen brikt.

G.V.N. Brugge

Roeselaarse Voornamen in 1947

VAN 1 Januari af tot 31 December 1947 hebben wij voor de derde maal gelegenheid gehad om de Geboorteregisters van den Burgerlijken Stand te kunnen raadplegen voor ons voornamenon-derzoek.

Zoals in onze vorige bijdragen (Biekorf 1949, blz. 145-149 en hierboven blz. 55-56) spreken de getallen enkel en alleen voor Roeselare, de randgemeenten niet meegerekend.

Voor 1947 beschikken wij over een totaal van 1358 levende geboorten, waarvan 719 jongens en 639 meisjes. Van 619 dezer nieuwe staatsburgers, 330 van het mannelijk en 289 van het vrouwelijk geslacht, waren hun ouders in de Rodenbachstede gehuisvest. Te Roeselare werden daarenboven 739 kinderen geboren van ouders die buiten de stad verblijven.

De Voorkeurnamen.

A. Jongens: 138 op 330 = 41,81%.

1. Jan (49 en 14,84%) komt voort met volgende nevenvormen:
   Jean-Pierre 12, Jan 11, Johan 10, Johny 6, Ivan 4, Jean 4, Jean-Marie 1, John 1.
   De zuivere Vlaamse vorm Jan, en daarbij het zoetluidende Johan, naam, die in 1946 enkel éénmaal voorkwam, treden op het voorplan, terwijl de vreemde vormen op een sukkeldrafje volgen. De twee dubbelnamen, Jean-Pierre en Jean-Marie, schijnen te Brugge niet zeer geliefd te zijn.
2. José 18, met vormen: José 9, Joseph 6, Josef 2, Jozef 1.
3. Jack 16, met vormen: Jack 5, Jackie 5, Jacky 3, Jaak 2, Jimmy 1.
   Zoals verleden jaar is hier nog duidelijk de invloed van de bevrijders merkbaar. Wij tekenen slechts één Nederlandse vorm op, Jaak, terwijl wij, zoals ook in 1946, geen enkele Franse bespeuren.
4. Luc 15.
5. Ronny 12, met vormen: Ronny 8, Reginald 3, Ronald 1.

6. Willy 10, met de volgende vormen: Willy 7, Willem 2, William 1; Louis insgelijks 10, met als nevenvormen: Louis 5, Ludo 2, Ludwig 2, Lode 1; Donald en Rogier elk ook 10.

B. Meisjes: 125 op 289 = 43,25%.

1. Maria (41 en 14,18%) komt voor met de volgende nevenvormen:
   Maria 8, Marie-Claire 5, Marie-Rose 4, Maria-Theresia 3, Marleen 3, Marie-Jeanne 2, Mariette 2, Myriam 2, Maria-Jeanne 1, Maria-Josepha 1, Maria-Magdalena 1, Maria-Louisa 1, Maria-Rosa 1, Marie-Ange 1, Marie-Françoise 1, Marie-Josèphe 1, Marie-Louise 1, Mariska 1, Marleny 1, Mia 1.
   In tegenstelling met de Brugse doopnamen, merken wij een bonte wemeling op van welluidende dubbelnamen.
2. Christiana 17.
3. Annie (16 en 5,53%) met als vormen: Annie 9, Anne-Marie 3, Anita 1, Anna 1, Anneke 1, Annette 1.
   Anna heeft het veld moeten ruimen, na in 1944-45 de eerste en in 1946 de tweede plaats bekleed te hebben.
4. Monique 14, met de vormen: Monique 13 en Monica 1; Rita eveneens 14.
   Alhoewel Rita een Italiaanse nevenvorm is van Margareta (vgl. beneden Greta en Grietje), behandelen wij dezen vorm afzonderlijk, wegens het belang van het patronaat der H. Rita van Cassia, die in de laatste jaren geweldig in de devotie opkomt, daar ze aanroepen wordt voor hopeloze gevallen en bevrijding van gevangenen en gedetineerden. Zal deze naam, zoals te Brugge in 1949 (zie Biekorf 1950, blz. 100), ook hier de derde plaats veroveren?
5. Jenny 13, met vormen: Jenny 7, Jeannine 5, Johanna 1.
6. Magdalena 10, met vormen: Lena 6, Magda 4.
   Uit het overzicht der voorkeurnamen voor meisjes en jongens blijkt dat beide geslachten de helft van het totaal niet bereiken en dat het percent der jongensnamen (45,45%) dit der meisjesnamen (43,25%) niet al te ver voor is. Sommige namen vallen min of meer in de smaak, een paar echter maken een sprong voorwaarts ofwel boeren achteruit.
   Volledigheidshalve volgen nu de voornamen met middel matige belangstelling. Wij hebben maar één hoofdvorm opgetekend.

***A. Jongensnamen*:**

9: Eddy, Erik, Frans.
8: Gerard.
7: Daniël.
6: André, Freddy, Hendrik, Marc, Wilfried.
5: Gilbert, Marcel.

***B. Meisjesnamen*:**

9: Christina, Greta.
7: Vera.
6: Godelieve.
5: Diana, Liliana, Rosa.

DOM. CRACCO

Algemeen Overzicht.

***A. Jongensnamen*: 330.**

Alain 2, Albert 2, Albrecht 1, Alex 1, Alfons 1, Allan 1, André 3, Andreas 3, Antoine 1, Antoon 1, Armand 1, Arnold 1, Arthur 2.
Bernard 1.
Christiaan 3, Cyriel 1.
Daniël 7, Dirk 2, Donald 10.
Eddy 9, Emiel 2, Erik 9, Ernest 1, Etienne 1, Eugeen 1,
Francis 2, Frank 1, Franky 1, Frans 5, Freddy 6,
Gabriel 2, Geert 2, Georges 1, Gerard 5, Germain 1, Géry 1, Gilbert 5, Glenn 1, Godfried 1, Guido 3.
Hendrik 3, Herwig 1, Honoré 1, Hubert 2.
Ivan 4.
Jaak 2, Jack 5, Jackie 5, Jacky 3, Jan 11, Jean 4, Jean-Marie 1, Jean-Pierre 12, Jimmy 1, Johan 10, John 1, Johny 6, Joos 1, Joris 2, José 9, Josef 2, Joseph 6, Jozef 1, Justin 1.
Karel 2, Karlos 2.
Lambrecht 1, Leonard 1, Lieven 1, Lionel 3, Lode 1, Louis 5, Luc 15, Luciaan 1, Lucien 3, Ludo 2, Ludwig 2.
Marc 6, Marcel 5, Martin 1, Maurits 1, Michaël 1, Michiel 2.
Noë 1, Noël 3, Norbert 4.
Olivier 1.
Pascal 1, Patrick 3, Paul 3, Petrus 1, Philip 1, Pierre 1, Pol 1.
Raymond 3, Reginald 3, René 1, Richard 1, Rik 3, Robert 1, Rogier 10, Roland 3, Ronald 1, Ronny 8, Ruddy 2.
Serge 1.
Walter 2, Werner 1, Wilfried 6, Willem 2, William 1, Willy 7.
Zeger 1.

***B. Meisjesnamen*: 289.**

Adelina 1, Agnès 1, Agneta 1, Andréa 1, Anita 1, Anna 1, Anneke 1, Anne-Marie 3, Annette 1, Annie 9, Arlette 3.
Béatrijs 1, Bernadette 3, Brigitta 1, Brigitte 1.
Camilla 1, Carmen 2, Caroline 1, Cécile 2, Cecilia 1, Chantal 1, Christa 2, Christella 1, Christiana 17, Christina 5, Christine 2, Claudine 1, Colette 1.
Daniëlle 1, Denisa 1, Denise 2, Diana 5, Dina 1, Dora 1, Dorine 1, Dorothea 1.
Eliana 1, Elisabeth 2, Esther 1.
Francine 1, Françoise 2, Frieda 3.
Georgette 3, Gerda 3, Gilberta 1, Ginette 2, Godelieve 5, Greta 6, Grietje 1.
Hedwige 2, Helena 3, Hilda 2.
Ingrid 3, Iris 1.
Jacqueline 1, Jeannine 5, Jenny 7, Johanna 1, Josephina 1, Josiana 1.
Kaatje 1, Katia 1, Katrien 2, Kristien 2.
Laurette 1, Lena 6, Lieveke 1, Luciana 1, Lucienne 1. Lucrèce 2, Ludwina 1, Ludwine 1, Luitgarde 1, Lutgarde 1, Lydia 1.
Magda 4, Majorica 1, Marcelle 1, Maria 8, Maria-Jeanne 1, Maria-Josepha 1, Maria-Magdalena 1, Maria-Louisa 1, Maria-Rosa 1, Maria-Theresia 3, Marie-Ange 1, Marie-Claire 5, Marie-Francoise 1, Marie-Jeanne 2, Marie-Josèphe 1, Marie-Louise 1, Marie-Rose 4, Mariette 2, Marina 1, Margareta 2, Marleny 1, Martina 1, Mariska 1, Mia 1, Miranda 1, Mireille 3, (zie Biekorf 1947, blz. 142), Monica 1, Monique 13, Myriam 2.
Nadia 2, Nadine 2, Nicole 4.
Odette 1.
Paulette 1.
Rachienne 1, Regina 1, Réna 1, Rika 1, Rina 1, Rita 14, Rosa 3, Rosanna 1, Rosette 1.
Sandra 1, Saskia 1, Solange 6.
Thérèse 2, Theresia 1.
Vera 6, Véronique 1, Viviana 1.
Yvette 1.

Houden aan 't Gers.

Op deze bekende zegswijze hoorde ik de volgende aanvulling:
- M'houden aan 't gers, en als 't afbreekt me zijn mee.
M.M. Woumen

Cupido te Vladslo

RUIM vijftig jaren geleden, bij het dagen van deze eeuw, spookten onbepaalde bijgelovigheden in de geesten van onze buitenmensen. Er ging iets gebeuren. Iets eendelijks. Wat dan?.... vroeg ieder zich af.

De schooljongens wisten het eindelijk. De ondermeester had het gezeid. Het einde van de wereld was op komst. De Boxers deden de wereld beven. In Transvaal vloeide bloed. In onze jonge harten ontwaakte de eerste haat voor ongerechtigheid en de gloeiendste eerste heldenverering.

Maar de oude wereld wilde nog niet sterven. Het geloof in het leven en de toekomst zegevierde. Bewijs: te Vladslo stichtte men den eersten geitenbond. In 1901 kreeg hij zijn statuten en zijn bok. Die bok was een unicum. Hij heette: Cupido.

In den wandel vertelde men dat hij van Ierland kwam. Op gevaar van hun leven waren enige koene mannen hem daar met den boot gaan halen. In elk geval hij was van een exotische langharigheid en met de twee reuzige horens op zijn kop had hij een indrukwekkend voor komen. Een pracht van een beest, zeiden de kenners.

Hij had zijn mythologischen naam niet gestolen. Toen, door zijn bescheidenheid, de raskwaliteiten van onze geitjes overal vermaard werden, wilde Vladslo ere geven aan wie ere toekwam: er werd officieel besloten den edelachtbaren triomfantelijk op een praalwagen door het dorp te rijden.

Zo gebeurde 't.

Sinte Maarten, de patroon van de parochie, moest het gelag helpen betalen. Het is op zijn feestdag, den elfden november van het jaar Onzes Heren 1901. dat te Vladslo deze gedenkwaardige cortège is uitgegaan.

Wat hadden wij schooljongens naar dien dag verlangd! Wij mochten immers ook in den stoet gaan, en het komt me voor alsof het gisteren is gebeurd.

Om twee uur na de noen vertrokken wij groepsgewijze om onze plaats in den stoet te gaan betrekken. Wij waren allemaal op ons best en kregen elk een wiedauwwisse waarop een driekleurig vaantje wapperde. Groot was de eer die ons geschiedde!

Op het programma stonden wij als ‘De Vaderlandsche Zangers’ aangemeld. Terwijl wij zongen: ‘Ziet gij dien zwarten leeuw niet rijzen....’ stelde de meester ons op rang achter een opgetooiden wagen van waaruit ons standvastig een bruine rook en de felle reuk van gebrande chicoreien toewalmde. Het weer was maar om zo te laten.

De stoet kwam in gang.... Vooraan een man te paard met de heerlijke gemeentevlag (zij droeg het wapen van Vladsloambacht, vijf torentjes van zilver op veld van goud). Er volgden nog boerezoons op dikke paarden die in hun manen en staarten gepint waren met papieren rozen en kleurige linten. Al de velo's waren daar, wel tien: hun wielen waren één spettering van kleuren.

Op de fanfare volgde de wagen van de melkerij waarop fleurige boeredochters bij 't boterkneden vrolijk zongen:

> En onze boter goed
> die is zo vet en zoet,
> zij smelt in alle monden,
> laat ons haar lof verkonden,
> Harioep, harioep-sa-sa....

Alles op de wijze van: ‘Wij zijn de kinderen van den boemlala’.

Achter de bakkers en de beenhouwers met hun wagen kwam het groot succes: Generaal Cronjé met zijn Transvaalse Boeren.

De generaal droeg fier een pinnemuts van de belgische lansiers en zwaaide een glimmende sabel. De Boeren (wij zeiden nooit: Boers!) met hun vooi hoeden en jachtgeweren en, gekruist over hun herte, de broeklijsten bestoken met houten tappen bij maniere van kardoezen: zij bewogen stapvast en kort gekeerd op de hoge franse bevelen van hun generaal. Dat bracht ons letterlijk in vervoering. Dat soldaterij zo schoon was, hadden we nooit vermoed. De ontgoocheling volgde echter onmiddellijk in de gedaante van het kanon ‘de lange Tom’ door onze Boeren op de Engelsen veroverd. Voor één lieve keer van ons leven dat we een echt kanon hadden moeten aanschouwen, zagen wij hier onze dappere helden sjouwen aan het bedenkelijk affuit, waarin wij al te duidelijk het onderstel van een driewielkar herkenden, met daarboven schuinliggend en naar omhoog gericht, het kanon dat ons geen ogenblik deed twijfelen aan wat het was: een aalpomp.

Op dat krijgsgeweld volgde een idyllisch wagentje dat een landelijk binnenhuisje voorstelde waar twee ouden van dagen

schenen te genieten van hun pensioentje. En achter het huisje was er een stalletje waar een geitje stond te bleten.

Nu volgde Sinte Maarten op zijn witten draver. Hij had geen tijd om de mensen te zegenen: slag om slinger stak hij zijn hand in een tenen kanselmande om er picknicken en beschuiten te grijpen die hij, met breden zwaai, over de koppen van de menigte zwierde.

Ook Uilenspiegel liep als een raadsel mee in den stoet. Het was een sombere vent, in de kleren van Doctor Faustus. Niemand verstond er zich aan. Minder mysterie was er in de wagen vol vier en plezier die volgde: de wagen van den ast, waarop te lezen stond:

> Komt allen hier
> en bluscht het vier!
> Brengt water en zand:
> Pretoria brandt.

Onze indruk was dat de mannen van den ast den brand van Pretoria eerder met bier wilden doven.

Dan doken wij, de ‘Vaderlandsche Zangers’ op uit de rookwolk die de astwagen na zich sleepte. Terwijl wij de koeken opknabbelden, die wij in 't spoor van Sinte Maarten hadden opgeraapt, zongen wij:

> Kent gij dat volk vol heldenmoed
> En toch zoo lang geknecht?
> Het heeft geofferd goed en bloed
> Voor vrijheid en voor recht.

Het eigene en het Transvaalse volk omsloten wij in één ondeelbare liefde.

Maar het schoonste was het slot: de triomf van Cupido.

Daar Cupido zogezeid uit Ierland afkomstig was, verbeeldde zijn triomfwagen een grot in het eilandgebergte, geheel overlommerd met groen. Daarin troonde koning Cupido, en zijn eerste minister, de bokhouder, was niemand minder dan Robison Crusoe. De fiere eigenaar, als een wildeman in berenvellen gehuld, was op een rotsblok gezeten en liet zijn linkerarm vertrouwelijk over den rug van den reuzigen langhaarden Cupido hangen die, zelfbewust en vol majesteit, zijn baard vooruitstak in den Novemberwind. Zo schoof Cupido voorbij met satanischen kop en satermanieren, omspeeld door vlagen van een niet te beschrijven misselijke lucht, een bouquet afgevend dat alleen het geheim van zijn verre geheimzinnige afkomst kon rechtvaardigen. De talrijke kijkers schenen hem dat ruiken hoegenaamd niet kwalijk te nemen: zij snoven moedig de sterke bucolische atmosfeer, daarin zedelijk gehol-

pen door de innemende, glimmende en lachende tronie van den vooruitstrevenden parochiaan die naar alle kanten saluutjes wierp, als wilde hij zeggen: ‘Wel bekome het u!’ De mensen van heel Vladslo gierden van plezier.

Toen de zegewagen op een neerhof binnenreed en onze fanfare de Brabançonne speelde, meenden wij, Vaderlandsche Zangers, genoeg aan Cupido Triumphans en zijn overweldigende aromen geofferd te hebben. Wij zetten het op een lopen, recht naar huis, gelukkig om onze Transvaalse Boeren en om Sinte Maarten te peerde.

Nog kan ik geen bokken geluchten. Cupido van Vladslo heeft mij, op dien gedenkwaardigen dag van mijn jeugd, bescheed voor heel mijn leven.

K.S.

Rond het kasteel van Male
De legende van de opgesloten gravin

DOOR M. Cafmeyer werd hierboven, blz. 137-138, de legende en volksoverlevering medegedeeld betreffende de opsluiting en de dood van de ‘gravinne’ in een onderaardse kerker van het kasteel van Male. Gaat deze overlevering terug op historische feiten?

De gravin in kwestie is Margareta van Brabant, dochter van hertog Jan III, echtgenote van graaf Lodewijk van Male en moeder van Margareta van Male, de laatste erfdochter van het huis van Vlaanderen.

Margareta van Brabant leidde aan het hof van Vlaanderen een schijnbaar ongestoord leven tot in 1371. Dan is er iets voorgevallen dat een treurige omkeer in haar leven gebracht heeft. Door haar gemaal, en in verstandhouding met haar eigen familie, werd zij haastig en voorgoed uit Vlaanderen verwijderd. In October 1371 werd de gravin met een gevolg overgebracht naar het oude graafschap Rethel, op een land goed met name Château-Regnault, dat aan Lodewijk van Male toebehoorde. In dit afgelegen kasteel, gelegen op de Maas 12 km. ten noorden van Mézières, is de ongelukkige gravin in April 1380 overleden; zij werd begraven in de naburige kerk van Braux. Graaf Lodewijk, in zijn testament overigens

zo bezorgd om zijn talrijke bastaardkinderen, zo bezorgd ook om zijn eigen uitvaart en begraafplaats, had geen woord meer over voor zijn gestorven echtgenote. Eerst na zijn dood (1383) werd gravin Margareta door toedoen van haar dochter en haar schoonzoon Philips van Bourgondië, nevens haar gemaal bijgezet in de St. Pieterskerk te Rijsel.

De eerste schrijver die gewaagt van dit familiedrama in het grafelijk huis, is de Brugse annalist die omstreeks 1430 een genealogie en een kroniek van Vlaanderen samenstelde, door latere uitgevers ten onrechte toegeschreven aan Jan van Diksmuide. Zijn somber verhaal komt hierop neer.

Een van de minnaressen van Lodewijk van Male zou van een tweeling bevallen terwijl de graaf te Nevers vertoefde. De gravin werd belast het nodige te doen bij kraambed en doopsel. Margareta zou van de gelegenheid gebruikt gemaakt hebben om zich te wreken op de jonge geliefde van haar gemaal. Zij liet het zwangere 'dochterken' naar haar verblijf, het kasteel van Male, overvoeren en aldaar koelbloedig ombrengen. De graaf, in overleg met de vader van de gravin, heeft daarop zijn echtgenote verstoten en doen opsluiten in een kasteel waar zij gestorven is.

Deze versie werd een eeuw later overgenomen en aangedikt door Anthonis de Roovere in zijn Excellente Cronike van Vlaenderen (1531). Hij weet hoe de jonge moeder werd vermoord: de gravin liet haar de neus afsnijden, hetgene de dood voor gevolg had. De graaf heeft daarop zijn echtgenote laten 'inmetselen' in een kerker van het kasteel van Male.

De latere kroniekschrijvers hebben het verhaal onveranderd overgenomen. Een enkele onbekende schrijver weet te melden dat het slachtoffer der gravin een boerenmeisje was met name Rosa Burchard: het zou gestorven zijn in de koortsen, enkele dagen na het afsnijden van zijn neus.[1]

(1) Het blijkt niet dat de gravin zelf wreedheden heeft begaan op de geliefde van haar gemaal: waarschijnlijk heeft zij haar wraakneming laten uitvoeren door onderdanen die het meisje door mishandelingen of gebrek aan zorgen uit het leven hebben geholpen. - In de voorstelling van de feiten volgen wij de studie van F. Quicke, Les circonstances de la réclusion et de la mort de Marguerite de Brabant, comtesse de Flandre in Miscellanea L. Vander Essen, blz. 391-407 (Leuven, 1947). P.N. Huyghebaert van de St. Andriesabdij was zo vriendelijk ons op deze belangrijke bijdrage te wijzen.

Door het historisch onderzoek wordt de dood van gravin Margareta in een kerker van het kasteel te Male vast en zeker uitgesloten. Zelfs een tijdelijke opsluiting te Male - in afwachting van de overvoering in 1371 naar Château - Regnault - wordt chronologisch zeer in het nauw gebracht. De datum van het vergrijp der gravin staat niet vast; ten vroegste kan het jaar 1368 gelden, doch veel gegevens pleiten voor een datum die zeer dicht bij de datum van haar overvoering naar Rethel zou liggen. De graaf blijkt in heel de zaak zeer beslist en expeditief gehandeld te hebben. De gravin zal hij mogelijks te Male onder bewaking gesteld hebben, terwijl hij met haar familie onderhandelde. In het kasteel te Male heeft Margareta gewacht op de beslissing: daar zal zij echter evenmin 'gekerkerd' zijn geweest als in het verre kasteel van haar ballingschap.

De volkslegende gaat hier dus ook weer niet terug op de feiten zelf, wel op een literair verhaal van latere datum. De bron van de legende is blijkbaar de Excellente Cronike van Vlaenderen (1531) die voor het eerst het onbepaald kasteel van de opsluiting met naam weet te noemen: het kasteel van Male; en de gravin was er wel in een onderaardse kerker opgesloten. In de Vlaamse en Brugse geschiedschrijving van de 16e tot de 18e eeuw wordt De Roovere's verhaal onveranderd overgenomen. Custis, hoewel geplaagd door de verwarde chronologie van zijn voorgangers, erkent in 1765 (Jaer-Boecken der Stadt Brugge, I, blz. 391-394) de' gemeene traditie' van de opsluiting, d.w.z. dat, naar zijn bevinden, al onze annalisten op dat punt malkaar getrouw hebben overgeschreven. Hij voegt erbij 'dat de plaetse aldaer [te Male] noch hedendaegs wordt aengetoont'. Dit laatste wijst op de actieve belangstelling voor eigen 'antiquiteyten' die ook de Brugse geleerde kringen van de 18e eeuw kenmerkt.

A.V.

Mengelmaren

De 'Ghemeente' van Damme in 1280.

In het jaar van de Brugse *Moerlemaye* roerde er ook iets in de havenstad Damme. Het locale patriciaat - een kleine groep van rijke burgers - was er heer en meester, hield het schependom in handen en oefende een ware dictatuur

uit op de massa van de gewone burgers, de 'Ghemeente' of 'Ghemeentucht' geheten Begin October 1280 richtte deze misdeelde en verdrukte Ghemeente een klacht aan de graaf Robrecht van Bethune. Het stuk, berustend in het archief van de Rekenkamer te Rijsel, handelt vooral over de belastingen, het beheer der stadsfinanciën, de uitoefening van de rechtsmacht en andere gebieden, o.m. de openbare werken, waarin machtsmisbruik voorkwam. Dit document, dat eveneens op taalkundig gebied zeer belangwekkend is, werd zoeven met inleiding en aantekeningen uitgegeven door Dr ANT. DE SMET in het Bulletin de la Commission Royale d'Histoire t. CXV (1950), blz. 1-15. Met als Bijvoegsel een kostbare *Lijst van schepenen te Damme* uit de jaren 1246-1301.

Heiligenverering in West-Vlaanderen.

Bij middel van een vragenlijst of circulaire gericht aan de parochiepastoors werd door de samenwerking van L. Defraeye en L. Simoens een repertorium samengesteld van de titelheiligen en de tegenwoordig vereerde heiligen in de kerken en openbare bidplaatsen van het bisdom Brugge (Onze Heiligen in Kerk en Kapel. I. Bisdom Brugge. 72 blz. Prijs 40 fr. Te bestellen in boekhandel of bij L. Simoens, Herdersliedstraat 29, Molenbeek-Brussel). De overvloedige nomenclatuur is in twee klappers ondergebracht: een klapper der Heiligen en een klapper der Gemeenten. Deze systematische lijsten, met zorg en vlijt opgemaakt, zullen door veel belangstellenden als een dankbaar hulpmiddel bij eigen studie begroet worden. De uitgevers weten dat zij niet immer volledig zijn. Kortrijk is zelfs met nalatigheid behandeld. De ontstellende verwarring van St. Antonius abt met St. Antonius van Padua moge door de bewerkers in een volgende uitgave vereffend worden.

De laatste IJslandvaarder van De Panne.

Onze betreurde medewerker J. Filliaert heeft in zijn beste werk De Laatste IJslandvaarders - waarvan in 1944 een tweede bijgewerkte uitgave verscheen - de uitvaart bezongen van die taaie visserlieden van de Westhoek. Nog zijn er van die laatste getuigen die leven en weten te vertellen van dat harde en gevaarlijke bestaan. Advocaat P. Decuypere van De Panne heeft onlangs de oude IJslandvaarder Schoolaert opgezocht die nog met zijn vrouw in de Panne woont. In het weekblad De Pannenaar (n. 8 van 20 Aug.)

geeft hij een zaakrijk en boeiend relaas van hetgeen Schoolaert hem vertelde over het leven aan boord en aan wal op IJsland, over het jaar der ongelukken (1888) en de bedevaart naar O.L. Vrouw van Lombardie. En van de Vlaamse vissers die daar begraven liggen, op 't verre eiland; men ging de graven bezoeken als men aan wal kwam: ‘Sissen Naas van Oostduin kerke, 'k heb hem goed gekend, lag daar ook in de baai van Poupeie met nog twee andere Oostduinkerkenaars.’

V.

Zo zwart als Kaboutje.

(gehoord te Kortrijk).

Ik vraag: wie is Kaboutje?

- ‘Dat was een van de laatste en de bestgekende kaafvagers van Kortrijk, zestig jaar geleden. Altijd op den dril met 't leertje op de schouder, de zak op de rug met bitter en de ‘kaafbolle’ aan een lange koorde.

De kaafbolle was een zware ijzeren bol met vier plooibare veren die elk van de vier wanden van de kave schraafden om de kaafbitter af te schrepen. Maar met den anthraciet daar is geen kaveroet meer.’

Die zelfde ongeletterde zei: ‘'t Is een slecht land waar dat 't niemand wel en stelt’, wat een ongekende tegenhanger is van 't Engels: ‘It 's an ill wind that blows nobody good’!

Toen hij sprak over 't ondoelmatig klagen bij de belastingsontvanger, zei hij: ‘Wat moet je doen?

- ‘Zwijgen, in je bedde kruipen en je dekken.’

‘Beeldrijker’ mensen 'n bestaan zeker niet dan onze wijze analphabeten?

G.P.B.

Rijmgebeden.

's Avonds als ik slapen ga
volgen mij zestien engelkes na....
[hier volgt de bekende opsomming]
D'hemelsche paradijzen staan open
en d'helle is gesloten
met twee ijzeren bandekes.
Die dat gebedeke leest en aanhoort
zal verwezen worden in 't laatste oordeel [?]
'k Kwam langs het kerkhof gegaan,
'k zag daar een blauwe zerk staan,
't stond daarop geschreven:
Ach, mensch, aanziet mijn leven,

'k ben zoolang mensch geweest als gij
en m'n arme ziele kan noch vliegen noch loopen
en moet het al bekoopen.
't Was op eenen Goeden Vrijdag
dat Ons Heere in zijn bittere passie lag,
't was niet voor ons alleene,
't was voor g'heel de wereld in 't gemeene,
kleen en groot, levend of dood.
God wil mij twee engelkes zenden
twee uren voor mijn dood
om al mijn zonden te vergeven
al waren ze nog zoo groot.

- Onlangs gehoord te Stavele, als een doorlopend geheel, van een ‘vluchtelinge’ uit Staden (Stampkot). Vgl. o.m. Biekorf 1947, blz. 22.

A.B. Stavele

Dood gaan.

- Nog een die 't niet en gelooft, hij is gaan kijken.
- Hij is naar Siberië, de geeten gaan wachten. Gistel.

Onze Vader.

Een oud ventje te Westkerke vroeg aan de kinders:
- Kent ge uwen Onze Vader?
- Ja... w'.... Onze Vader die in den hemel zijt....
- Neen neen, 't is alzo, onderbrak het ventje:

O Heere der Heeren
Verleen mij kost en kleeren,
é wijf o'k groot zijn
en den hemel o'k dood zijn.

R.C.

Tien Geboden... en nog twee.

- De *tien* geboden zeg'je? 't zijnder twee bijgekomen:

Houden da'j' hêt
en pakken da'je kunt.

T.L. St. Kruis

[Nummer 10]

De steenweg Kortrijk-Deinze
1716-1717

DE XVIIIe eeuw is de grote eeuw van de wegenbouw in de Zuidelijke Nederlanden onder het Oostenrijks Bewind.

In West-Vlaanderen worden achtereenvolgens steenwegen aangelegd, te weten, volgens de kaart van Teichman en Sans, Etablissement Géographique Brussel, 1846:

1. van Kortrijk naar Gent, 1716
2. van Brugge naar Blankenberge, 1725
3. van Brugge naar Torhout, 1751
4. van Brugge naar Kortrijk, 1752
5. van Torhout naar Menen, 1754
6. van Ieper naar Menen, 1756
7. van Kortrijk naar Doornik, 1760
8. van Kortrijk naar Moeskroen, 1760
9. van Brugge naar Oostende, 1769
10. van Tielt naar Ardooie, 1770
11. van Diksmuide naar Wijnendale, 1771

12. van Oostende naar Torhout, 1775
13. van Tielt naar Deinze, 1777
14. van Brugge naar Eekloo, 1778.

De baanstrook van Kortrijk naar Deinze binnen het gebied van de Kasselrij van Kortrijk, was de eerste waarmede begonnen werd in West-Vlaanderen.

Bundel 6.501 van het Rijksarchief Brugge verstrekt ons tal van inlichtingen over de moeizame gang van zaken bij het aanleggen van deze eerste steenweg.

De aanbesteding gebeurt op advies van de Wener regering te Brussel, onder gouverneur-generaal Markies de Prié, door toedoen van het College der Hoogpointers van de Kasselrij Kortrijk en dit van de Magistraat en schepenen van de stad Kortrijk onder burgemeester Schinkele.

De financiering geschiedt door bemiddeling van dhr Bernard Alexander Le Camus van Brussel, afgevaardigde van de regering en ontvanger van de steenweg.

De hogere leiding is in handen van Baron Deffonseca, Raadsheer en Commis der Domeinen en Financiën van Zijne Keizerlijke en Katholieke Majesteit, en hoofdbaljuw der Kasselrij Kortrijk.

Met de werken wordt begonnen na de oogst 1716, namelijk met de beddingswerken en het metselen van de bruggen over de Schoondalebeke te Beveren-Leie, deze van Sint Eloois-Vijve, de Warande-brug te Zulte en deze over de Tichelbeek en de Kattebeek te Petegem-Deinze.

De controle van de werken en de betalingen geschieden te Kortrijk onder leiding van de hh. Neyt en Braekelman, Greffiers van de Kasselrij.

Aannemer voor het kalseidewerk in zijn geheel is George Boele van Gent. Ingenieur en dagelijkse leiding vanuit het ‘werkkamp’ te Sint Eloois-Vijve is dhr Laurens.

Levering der stenen: Jac. Bouber van Dowaai; en kalseidewerken worden uitgevoerd door François Lefer, Pierre Gallio, Nicolas Bodin uit Rijsel en Bethune, en

door Damiens De Busscher, Joos van Hende, Michel Vossaert e.a. uit Kortrijk en Aalst.

De beddingswerken worden uitgevoerd ‘ten tour van de rolle en zonder vergeld’, anders gezegd ‘in crawije’. Het werk valt ten laste van boeren en arbeiders, die het minst baat hebben bij het aanleggen van de nieuwe weg. Er wordt beroep gedaan op de pachters, de ambachtslieden, de ‘cortsitters’ onder meer, tot schamele wevers die op de nieuwe weg de spade komen hanteren en in de kruiwagen rijden.

De boeren leveren hun paarden voor het laden aan de kaaien van de Leie en het lossen aan de nieuwe weg. Metselaars en kalseideleggers worden betaald door de aannemers die hun geld halen bij de kassier te Kortrijk.

De geschiedenis van de steenweg Kortrijk-Deinze verhaalt wel menige droevige bladzijde uit het leven van de arbeiders die in de Winter van 1716 tot 1717 aan de steenweg wrochten.

De eigenaars zijn belust op de meerwaarde van hun gronden langs de nieuwe baan, de ambtenaren zijn tuk op de gunst die ze zullen verwerven bij de centrale overheid en ‘kozijn’ Braekelman van de Kasselrij Kortrijk wisselt naarstige brieven met ‘kozijn’ Boele van Gent. Hoofdbaljuw Baron Deffonseca bestuurt vanuit Brussel om te voldoen, naar hij mededeelt, aan de dringende wens van Prins Eugeen van Savooien die vóór Belgrado in zijn legerkamp ligt.

Intussen werken de ‘cortsitters’ van de Leiegemeenten aan de bedding, zonder vergeld.

Al die tijd is een beloken strijd aan de gang tussen Graaf van Moen, eerste hoogpointer van de Kasselrij van Kortrijk, en de Baron van Ingelmunster, die de nieuwe weg over de dorpsplaats van Sint Eloois-Vijve wil doen lopen. Ook de greffier van Waregem oppert bezwaar omdat de rechte baan zoveel afwijkt van de dorpskom van Waregem. Het aandringen op afwijking duurt ruim een jaar en ten slotte

verwerpt de Grote Raad van Vlaanderen het verzoek van de heer van Ingelmunster, zodat de weg tussen de dorpsplaatsen van Vijve en Waregem heen zal lopen. De Raad heeft het request in laatste instantie verworpen op advies van de Kasselrij van Kortrijk waar Graaf van Moen het hoge woord voert, en ‘omdat de supplianten van Vijve bij de selve heurlieden requeste abusive ende valse allegatie hebben gedaan en de weg niet en mag lopen buiten de getrokken rechte linie’.

Hunnerzijds hebben de arbeiders minder toevlucht tot de Grote Raad. Op 15 October 1716 schrijft Baron Deffonseca aan die van Kortrijk, dat hij langs niet ambtelijke weg verneemt dat de tot werk verplichte boeren van de Leiedorpen niet naar het werk gekomen zijn en dat de Kasselrij mannen heeft gehuurd in dagloon, op kosten van de wederspannige werkverplichten of van de gemeenten waar ze wonen. De hoofdbaljuw vindt deze maatregel uitstekend, omdat het werk van ingenieur Laurens er des te beter zal op vooruitgaan, maar, gezien het hier overtreding geldt van de bepalingen van het verleend octrooi, verzoekt hij de heren van de Kasselrij na te gaan of het niet nodig blijkt een paar compagniën van het regiment van Devenitch(1) af te zenden ten laste van de betrokken gemeenten.

Hij verzoekt er verder om te beproeven of het werk niet kan verzekerd worden onder zachte dwang, en of geen groter aantal onderaannemers kan aangesteld worden, en of er wel gewaakt werd op de nauwste prijs voor de plaveien van Lessen. Hij bezweert die van Kortrijk alles te bezorgen in het openbaar belang en in dat van het vaderland.

In een naschrift herinnert hij zich de zoon van ingenieur Laurens die heimelijk de baljuw van Vijve aan de kaak stelde, toen deze niet wilde dat de weg in rechte lijn getrokken werd en aldus niet over Vijve

(1) Het Iers regiment van markies Devenisch d'Athlone lag te Kortrijk van Aug. 1716 tot April 1717.

zou lopen. Als beloning voor de buiten vader Laurens' weten uitgebrachte ‘verklikking’, stelt Baron Deffonseca voor, zoon Laurens leiding te laten nemen naast zijn vader, daar het hem, Deffonseca, bekend is dat de jonge Laurens wil werken tegen de helft der vergoeding die aan zijn vader wordt betaald.

Intussen komen uit alle omliggende gemeenten karweimannen en voerders met paarden. Het dreigement van Deffonseca krijgt zijn uitwerking; de boeren schijnen de aankomst van het paar compagniën van Devenitch te duchten, want van alle zijden komt het volk zich aanbieden. Er komen zelfs ongevraagden die niet op de werklijsten staan. Zekere dag betrapt de ijverige brigadier Simon Dupont de koster van Dadizele die op de berg van Zulte werkte en er ‘meer kwaad deed dan goed’. Ondervraagd door de brigadier wie hem van Dadizele naar Zulte zond om hier de weg naar de pastorij wat op te knappen met kalseiden van de nieuwe baan, antwoordt de koster dat hij dit doet op bevel van de Graaf van Moen.

Terzelfder tijd als het werk van de bedding wordt het bouwen van de bruggen aangevangen. De metselaars werken in dagloon. De betaalde sjouwers ontvangen 8 stuivers per dag, ook voor nachtwerk. Ook de metselaars doen hun beklag. Het accoord van aanneming bespreekt voor de metselaars: een gulden per truweel (de dienders zijn te betalen door de metselaar). Dit is overeengekomen met ingenieur Laurens en het is ‘zo waer als dat er eenen Godt in den hemel is’, zegt de metselaar Karel Bsrtijn, dat hij te laat zijn geld ontvangt en dat het bier dat hij aan dienders en knapen schonk, wordt afgetrokken van zijn rekening.

De metselaars ontvangen 14 stuivers per dag per truweel. Daarbij hebben zij recht van schenken van een ‘drinkebier’ en daarbij nog een kan bier voor de mannen die in het water staan bij het leggen van de funderingen der bruggen of ‘in 't moeras’.

Metselaar Karel Bertijn klaagt er over dat hij zo dik-

wijls naar Kortrijk moet lopen en dat hij zo moeilijk geld kan los krijgen, en hij verzekert aan de heren van Kortrijk dat hij steeds ‘tracht te syn capabel’.

Het zijn vrij grote ploegen die aan de bruggen aan het werk gaan. Dit blijkt uit volgende tabel van ingenieur Laurens betreffende het ‘Openen der Fundering’.

Warandebrug Zulte:

Werkdagen	**Truwelen**	**Knechten v.d. metsers**	**Werklieden ook tot dienst van de metsers**
110	56	36	98
	Brug in de meersen te Zulte:		
30	34	27	33
	Brug te St. Eloois-Vijve:		
75	150	90	288

Ingenieur Laurens overdreef in genen dele toen hij aan Kortrijk meldde dat hij te Vijve aan het werk getogen was ‘met alle macht van volck’, want er stonden gedurende 75 dagen 468 man aan de brug te werken.

De naamlijsten van de laders en de paarden ‘geordonneert door order van de edel heren van de Casselrie, om te doen werken langs den nieuwen steenweg’ zijn aangelegd met opgave van de schaftijden.

Ingenieur Laurens heeft ook een Duitser als brigadier aangeworven, die zich zeer verdienstelijk maakt, want hij spreekt herhaalde malen dezes lof bij de Kasselrij. Deze brigadier beveelt een brigade van 32 man en 24 paarden.

De aanwezigheidslijsten op het werk worden nagegaan door dhr Ramont van de Kasselrij Kortrijk. Er zijn 10 brigaden opgesteld van verschillende ongeschoolde arbeiders, die dus werken zonder loon aan de bedding. De grootste brigaden bestaan uit 46 man en uit 64 man.

Het tellen van de roeden zowel als dat van de aan wezigheid geschiedt door merktekens, in zwang bij de analphabeten, die zeker ook geen cijfers konden schrijven.

*1

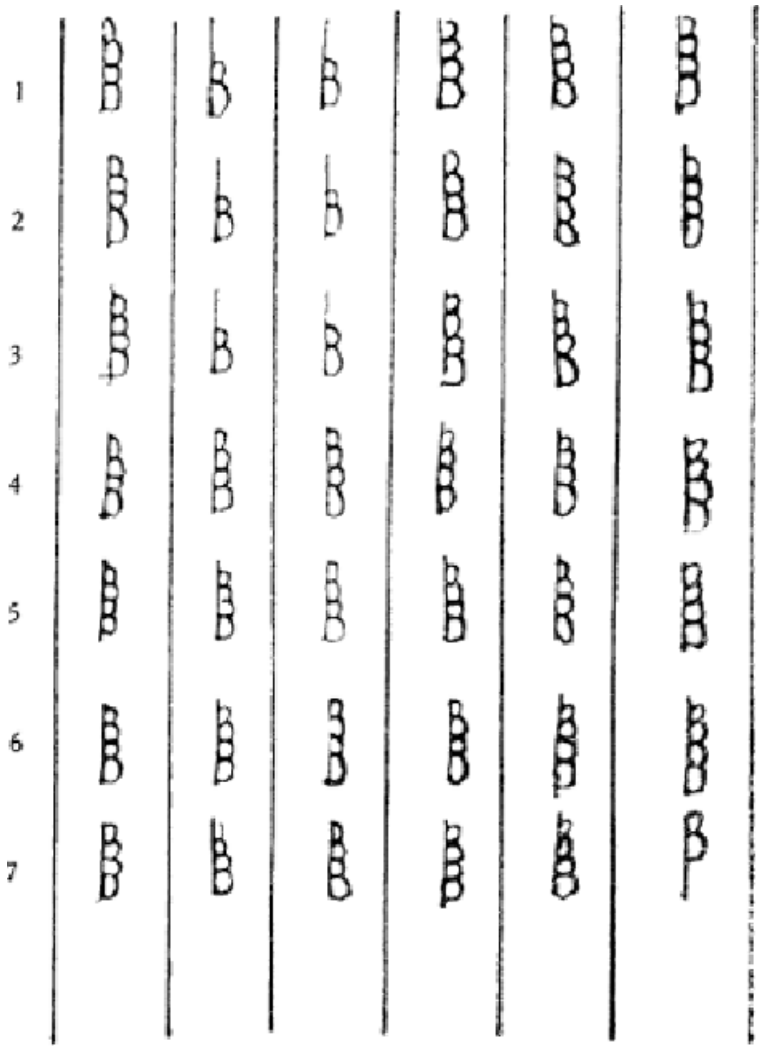

DE STEENWEG KORTRIJK-DEINZE 1716-1717.
Merktekens voor de aanwezigheid van laders en paarden op zes werkdagen (1716). Een werkdag bedraagt vier eenheden (schaftijden). N^{r} 1 betreft Pieter Claeys met 4 paarden; 2 en 3: Adriaen Raepsaet en Joseph Willaert, elk 2 paarden; 4 tot 7: Joos Buyse, Dan Veregge, Pieter Dentisto en Weduwe Courtens. elk een paard.

*2

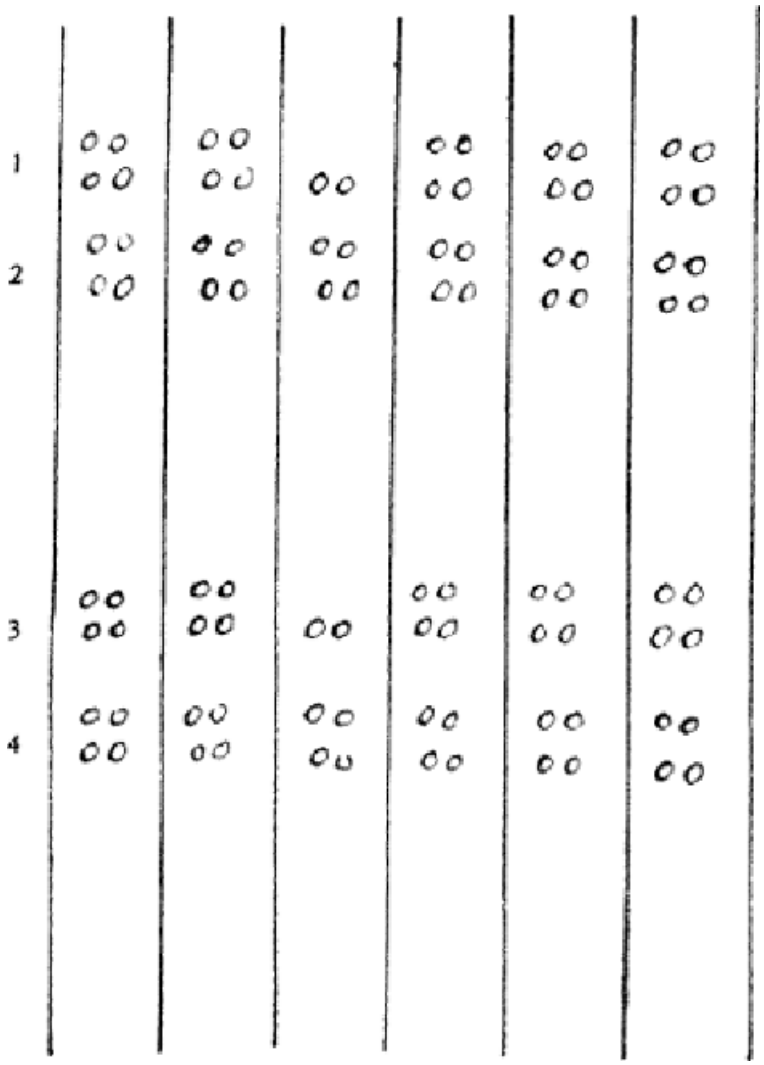

DE STEENWEG KORTRIJK-DEINZE. 1716-1717.
Merktekens voor de aanwezigheid van paarden en werklieden. Zes werkdagen, 1 en 2 merken de paarden, 3 en 4 de werklieden (Joseph Willaert en Laurens de Keure).

De werkdagen worden aangeduid met een loodrecht streepje waarop, bij elk gewerkte schaftijd, een half cirkeltje aan de lijn wordt getekend, tot vier. De tweede manier van aantekenen is deze met de vier afzonderlijk staande bolletjes, twee voor de schaftijden van de voormiddag en twee voor deze van de namiddag. (Zie proeve van deze merktekens pl. I en II buiten de tekst).

De roeden worden gemerkt met loodrechte lijntjes op een balk, derwijze dat ieder tiende roede een kruis wordt getrokken.

Na de afpuntering door dhr Ramont, worden de ‘kraweilijsten’ voor verslag en vervolging van de wederspannigen, en de loonlijsten voor betaling aan de aannemers, naar Kortrijk verzonden.

In Juli 1717 werd met de kalseidewerken begonnen zodat nog vóór de winter van 1717-1718 de nieuwe diligentie van Brussel naar Rijsel, over Aalst, Gent, Deinze, Kortrijk en Menen, de nieuwe weg in gebruik kon nemen.

Paardeposterij voor het wisselen van de paarden: Aalst, Gent, Deinze, Sint Eloois-Vijve, Kortrijk (In het Damberd) en Menen.

Barrieren tot het ontvangen van de barrièrerechten, nodig tot delging van de onkosten van de wegenisbouw. en tot het bestrijden van de kosten voor onderhoud, herstel en uitbating, van Deinze tot Kortrijk zijn:

1. Petegem, op het einde van de weg Kouterken, thans overweg van de spoorbaan Deinze-Tielt;
2. te Zulte, bij de inkom van het dorp (Warande);
3. te Sint Eloois-Vijve, bij de brug over de Gaverbeek;

4. te Beveren Leie, aan het Oosterhuis;
5. te Harelbeke, westkant van de markt;
6. te Kortrijk, aan de Gentpoort.

G.P. BAERT

Van de wieg tot het graf. - X.
Wakers en beders

WAS het sterfhuis in het dorp, dan liet men de deur tegenaan, want de dode ‘ligt te ziene’ en 't gebuurte komt zonder kloppen of klinken binnen om een gebed te lezen. Zelfs de schoolkinderen kwamen dan schuwkijkend binnengedromd, om te doen gelijk de grote mensen.

Een keer dat er een schoolzuster ‘te togen lag’ in de kapel, - de geschreven kloostergeloften tussen de samengevouwen handen en het maagdenkroontje boven de kap, - mochten de kinderen, klas per klas, eens rond het lijk gaan en de akten bidden. Maar de jonge schooljuffrouw deed bijna een alteratie op! Hoe het kwam, wist ze niet, doch de wasbleke handen gingen open en 't blaadje met de kloostergeloften waaide al over het lijk naar de zijdeur toe. Ze stormden allen tegelijk, juffrouw en kinders, de kapeldeur uit, de speelkoer op, en toen bracht Lizebetje het snikkend uit: ‘'t Is zeker, juffrouw, k heb er niet om gedaan, 'k kwam juiste een keer aan zuster Bernarda heur handen om mijn worten ‘aan de dood’ te geven!’

Iets benauwelijkers gebeurde te Swevezele. Toen de schoolkinderen binnen kwamen bij Jan's om een gebed te lezen, liet de kistemaker - een halve kwast - het lijk van ons Jantje, met een koord rond de leên gebonden, trap voor trap van de zolder stuiken. Geen wonder dat dagen nadien nog kinderen in den donkeren riepen: ‘Moeder, 'k en durve niet, Jan komt van den trap!’

Als ge bij een lijk staat, moet ge van aan 't voeteinde recht naar de ogen kijken: dan zult ge zijn laatste gepeins raden.

Durft iemand niet alleen bij de dode gaan, dan zal hij mogen horen: ‘Is uw geweten niet gerust, dè?’

Na een bezoek wordt telkens zorgvuldig weer de vool of het laken over het hoofd gelegd en de deur toegedaan, want katten of ratten zouden durven het lijk naderen.

In de sterfkamer keert men soms portretten en kaders onderst boven en over de spiegel hangt een zwart doek of een wit laken.

Over nacht werd de dode ‘gewaakt’. Overal waren er daar mannen en vrouwen op gekend, en ze werden bijgeroepen als 't gebuurte de nachtwake niet deed. Voor de wakers stond er koffie en jenever op tafel, en ze brachten de nacht door met kaarten en bidden en vertellen, en soms met scheve poetsen als de volgende.

Toen de baas uit de Vos over eerde lag, zorgde 't gebuurte voor de nachtwake. Elke verliezer bij 't kaartspel zou bij 't lijk zoveel weesgegroetjes gaan bidden: dat was nogal in gebruik. Alzo kwam Sarel in die halfdonkere lijkkamer en leunde op 't voeteinde om zijn gebed te doen.... 't Bedde kraakte, beddebak en dode ploften op de grond, Sarel gaf een schruwel en vond het deurgat niet, van pure verbauwereerdheid. 's Anderendaags deed het de ronde, dat ze daar in de Vos haast twee lijken hadden moeten waken[1].

Te Ramskapelle werd de nachtwake van een congreganiste (lid van de congregatie van O.L. Vrouw) gedaan door haar medecongreganisten. Tussen bidden en waken maakten ze, de eerste nacht, een splinter-

(1) Ze kennen overal in 't omliggende 't vertelsel van de schoenmaker die de nachtwake ging doen bij dien farceur, die ‘voor dood’ speelde. En toen de schoenmaker 't laken in beweging zag komen, sloeg hij toe met den hamer, de Godsklop, en riep: Die dood is, blijft dood!’

nieuwe witte pelder (nieuw laken); papieren bloemen vormden een kruis te midden en zoomden rondom de boorden af; op de vier hoeken werd de naam van de afgestorvene in bloemen uitgebeeld. 's Anderendaags werd die pelder in de lijkkamer tentoongesteld.

De huisgenoten zelf gaan elken avond bidden bij het doodsbed.

In ieder dorp of wijk was er iemand die ging ‘beên’ of ‘noôn’. Te St. Kruis kwam Mietje van Loo aankloppen en kondigde in 't deurgat: ‘Men vraagt een gebed voor de ziele van N die Woensdag zal begraven worden: gij wordt genood naar de rozenkrans morgenavond te zevenen in 't sterfhuis (of: in 't kapelletje aan 't klooster)’.

In de Broek ging Pol Dhondt van huis tot huis; de rozenkrans werd daar verlegd naar Roos' Lamotens kappelletje. Te Male was Free Verlee een gekende ‘bee-ër’.

Te Scheewege was Zalia aangesteld, en haar recitatief was: ‘Gij zijt verzocht te komen offeren voor de ziele van N..... die morgen ten negenen zal begraven worden, en van den avond den rozenkrans te zessen in 't sterfhuis’.

De doodbrieven - of ‘doodkaarten’, zoals men in het Brugse zegt, - hebben dat mondeling noden verdrongen en vervangen. Toch is het ‘noôn’ nog niet geheel uitgestorven. Sommige families die reeds naar stadsgebruik ‘doodkaarten’ rondzonden, lieten terzelfder tijd nog noden bij degene die geen ‘late wete’ zouden toegezonden krijgen.

Te St. Kruis zijn er nog steeds families op het gehucht, nl. te Male, die de oude traditie getrouw blijven en doen ‘beden’.

De oude doodkaarten - voorlopers van de tegenwoordige doodbrieven, - waren in de trant van het mondeling noden en beden opgesteld.

Hier volgt een voorbeeld van zulk een oud kaartje in de originele afmeting.

✠

SUSANNA LADAN laet weten de Dood van haeren Man NICOLAUS-JOANNES LADAN, in zyn leven Baes Brouwer, overleden den 14 Mey 1823, 's avonds ten 10 ueren, in den ouderdom van 53 jaeren en 6 maenden.

R. I. P.

Den Lyk-dienst en Begraevinge zullen geschieden op Zaterdag den 17 dezer, 's morgens ten achl ueren precies, in de Parochiaele Kerke van ST.-SALVATORS.

In het volgende is de toon van het beden nog beter bewaard:

'Daer word U.L. met droefheyd bekend gemaekt van wegens de kinders van *Jacobus Van Loo*, als dat hunnen Vader is overleden den 10 Februarius 1810, ten twaelf ueren, in den ouderdom van 58 jaeren.

De begraevinge zal geschieden op morgen den 12 dezer, in de parochiale kerke, 's morgens ten negen ueren; U.L. verzoekende de zelve met uwe tegenwoordigheyd te willen vereeren.

Dat de ziele ruste in vrede.'

M. CAFMEYER

[Bladvulling]

Puisten zijn bermhertig, Van een je krijgt er dertig. Die 't lang heeft, laat het lang hangen, En die 't nog langer heeft, laat het slepen. Dat mijn zonden mij zo leed waren, 'k zou rechte naar den hemel gaan.

- Dit laatste gezegd om een grote spijt uit te drukken.

Geh. te Kortrijk. G.P.B.

De West-Vlaandersche Pauselijke Zouaven-maatschappij
Kanttekening bij het Ratte Vyncke-jaar

OP tweede Paasdag (10 April) van het jaar 1871, werd te Brugge, in het nu verdwenen gasthof De Oliphant(1) langs de Nieuwe Gentweg, onder de bovenstaande benaming, een vereniging opgericht: 'dienende om de verbroedering staande te houden onder de verdedigers van Paus en Kerk'. De gedrukte omzendbrief die tot de bijeenkomst uitnodigt, is ondertekend door de twee gewezen zouaven D(esideer) van den Bavière, uit Wervik en L(odewijk) Van Mullem, uit Brugge.

Totnogtoe is er weinig gepubliceerd over die Westvlaamse zouavenbond. In dit jaar van de Vyncke-herdenking past het wel om een en ander mede te delen over dit Westvlaamse korps, dat de vrijwilligers groepeerde, die in 1860 e.v. uit onze gouw waren opgetrokken naar het Pauselijk leger.

Ongeveer vijftien jaar geleden, ontvingen wij als geschenk een versleten register met de volgende titel:

'VERSLAGBOEK der West Vlaandersche Pauselijke Soldaten Maatschappij, inhoudende de Omzendbrieven en andere drukwerken, en de verslagen der vergaderingen, alsmede de naamlijst der werkende en eereleden.' Het bosk draagt de kenspreuk van de zouavenkringen: *Pro Petri Sede*.

(1) Het estaminet De Oliphant werd omstreeks 1935 afgebroken en vervangen door drie burgershuizen; in de voorgevel van een dezer steekt een rechthoekige reliefsteen, waarop een olifant uitgebeeld staat, sprekende herinnering aan de benaming van de voormalige herberg. Het oorspronkelijk uitsteekberd, in de vorm van een halve maan, wordt bewaard in het Museum van Westvlaamse folklore, te Brugge.

Deze titulatuur, het bijhouden van het register, alsmede de handschriftelijke verslagen van de bijeenkomsten sedert 6 April 1874, van de ‘bestiersvergaderingen’ zijn het werk van Amaat Vyncke. De verslagen van de vergaderingen vóór deze datum gehouden zijn van de hand van Lodewijk Van Mullem, titelvoerend schrijver van de soldatenmaatschappij; zij waren geschreven in een cahier, formaat copyboek, en werden nadien - bij het in gebruik nemen van ons register (formaat 215 mm bij 350 mm), - door Amaat Vyncke, in zijn register netjes ingeplakt.

Van zodra Vyncke er zijn kloeke knuisten aan steekt, komt er een kentering in het leven van het gild van gewezen pauselijke soldaten.

Van elk druksel door de vereniging aan haar leden gestuurd, wordt door de onderpastoor van Dudzele een exemplaar in het register geplakt; het bevat daarbij doodsmaren en -sanctjes van gewezen zouaven (ook van buiten de gouw), uitnodigingen van de andere provinciale korpsen, gelegenheidsgedichten en soortgelijke graphische documenten. Het zal ook wel aan Vyncke te danken zijn dat, van het jaar 1874 af, het jaarverslag van de werking der maatschappij gedrukt wordt. Het laatste rapport, in het register ingeplakt, loopt over het korpsjaar 1879-1880 en is van 15 December 1880 gedagmerkt.

Het register doet ons denken aan de verzamelmanier van Leopold Slosse, Adolf Duclos, Paul Allossery. - onze heemkundigen avant-la-lettre, - die alle knipsels, documentatie, druksels, persberichtjes en soortgelijke over een bepaalde gemeente, persoon of onderwerp, in een register of schrijfboek plakten.

Begin 1881 beantwoordde Amaat Vyncke, wien het ambt van onderpastoor op de plattelandse parochie Dudzele niet veeleisend genoeg was, de oproep van Mgr Lavigerie en trad in het missiegenootschap van de Witte Paters. Meerdere oudzouaven zouden, hetzij als missionaris, hetzij als soldaat aan de kruistocht van de beroemde aartsbisschop van Algiers deel-

nemen. In de door Vyncke, tot begin 1881 zeer nauwgezette bijgehouden lijst van de werkende leden, staat nevens de volgende vijf namen de vermelding dat zij naar Afrika zijn vertrokken: Felix D'Hoop. uit Tielt, Julius Van Oost, uit Arsele (overleden te Tabora, op 27 Januari 1880), Pieter de Volder, uit Ichtegem, August Taillieu, uit Zwevezele, en Jan Rebry, uit Izegem.

Uit die varia druksels en het kranig, 'wilsvierkantig', ietwat nijdig uitziende geschrift van onze flamigant zouaaf-zendeling kan het volgende gezant worden in verband met de geschiedenis van het korps.

> Aan de oproep van 6 April 1871, op tweede Paasdag, om op de belangrijke bijeenkomst in het estaminet De Oliphant aanwezig te zijn, hebben 21 gewezen zouaven gevolg gegeven. Toen bestond reeds een dergelijke maatschappij te Antwerpen, Brussel, Gent, Hasselt en Leuven.
> Op 10 April 1871 wordt aan de gewezen pauselijke soldaten uit Westvlaanderen een 'grondwet' van de vereniging gezonden, bestaande uit tien artikels. In art. 4 komt de volgende bepaling voor:
> 'Indien een lid van het rechte spoor afdwaalde en dus gegronde klachten voor zijn gedrag leverde, zal het bestuur het mogen buiten de maatschappij stemmen zonder (dat) het verbannen lid op de penningen, noch eigendommen der maatschappij aanspraak kunne maken.'
> Deze banningsregel zal door de band tamelijk kordaat zijn toegepast geweest. Zo vinden wij, in de lijst van de werkende leden, meerdere gebannenen, nl. een in 1871, drie in 1873, evenveel het volgende jaar, een in 1875, drie in 1876, vijf in 1877, een in 1879 en een het jaar daarop, te samen dus achttien leden.
> Uit het handschriftelijk verslag 1871-1872 lichten wij het volgende:
> 'Op den dag [18 Juni] der algemeene vergadering van den jare 1872 waren wij te Brugge samen gekomen om aan de jaarlijksche zitting deel te nemen, om er tevens het plechtige jubelfeest van onzen H. Vader dat dien dag de geheele wereld door plaats greep, te helpen vieren en onzen maatschappelijken standaard te zien inwijden. Een peloton oud zouaven van Gent, aangevoerd door den heer onderluitenant Kervyn, was voor die plechtigheid hare Westvlaandersche

strijdmakkers in hun lokaal komen vervoegen. Na eenen korten oogenschouw over Oost en Westvlamingen door den gentschen bevelvoerder, trokken die broederscharen, den pauzelijken standaard aan het hoofd, op het geschal der krijgsbazuinen naar de hoofdkerk, alwaar Zijne Doorluchtige Hoogw. den Bisschop Mgr Faict, onder het Te Deum onze krijgsvaan inzegende en de plechtigheid met eene korte ziel treffende toespraak sloot.' Onder het daarop volgend vrienden maal kwam de heer-Standaert 'vanwege Monseigneur Boone, [Econoom van het Engels Seminarie], de maatschappij tot het bezichtigen der overheerlijke verlichting van zijn seminarie uitnoodigen, welk vleiend aanbod eenparig werd aangenomen...'

Als gedenkenis aan de priesterwijding en de eerste mis van zijn geheimschrijver Amaat-Maria-Lodewijk Vyncke, laat de raad bij de Wed. J. Petyt een gekleurd, voor zijn tijd zeer karakteristiek santje in steendruk uitvoeren, en nodigt de leden uit tot zijn eerste mis, in de kerk van Ter Duine, te Brugge (11 Juni 1876). Guido Gezelle schreef voor het ge legenheidsprintje een zeer strijdhaftig gedicht.(1)

Als een medelid overleden was, hielden de zouaven er aan het stoffelijk overschot naar zijn laatste rustplaats te dragen. Zo geschiedde o.a. op 15 Maart 1876 te Beveren-Roeselare de uitvaart van Clement Lefevere, die op Zondag 12 Maart gedood werd, toen tijdens een geweldige storm, het dak van zijn hofstede instuikte. Het verslag vermeldt dat vier kloeke zouaven het lijk droegen: boven op de kist lag de zouaven-uniform van de overledene, met het kruis van Mentana versierd, 'en vijftien kinderen uit de gemeenteschool, in eene schoone en prachtige pauselijke soldatenuitrusting gingen langs de beide kanten van den stoet.'

Een hoogtepunt van de maatschappij was de plechtige dienst door hare zorgen op 24 Februari 1878 gezongen in de kapel van Blindekens, tot zielerust van paus Pius IX. 'De kerke van O.L.V. van Blindekens scheurde bijna van 't volk; omtrent de 60 Wapenbroeders en een groot getal Eereleden waren tegenwoordig en van alle kanten toegekomen.'

Na het Evangelie sprak onderpastoor Amaat Vyncke, schrijver der societeit, de lijkrede uit; deze wordt in extenso overgenomen in het gedrukt verslag over het hondsjaar 1877-78.

(1) Zie Volledige werken, Jubileumuitgave, Gedichten, Gezangen en Gebeden II, blz. 129-132

> Een van de laatste glorieuze feiten in het register opgetekend, is het rapport over de jaarlijkse bijeenkomst te Dudzele op 7 September 1879, Dudzele was immers het polderdorp, waar Amaat Vyncke onderpastoorde en er zijn dorpsfanfare 'Poldergalm' had opgericht. Het convooi dat te Brugge om 9 u. 45 vertrok, hield die dag stil te Dudzele! Zulks had zeker onze Ratte Vyncke bewerkt. Dudzele kon men anders nog bereiken met de postmalle, dat is de diligentie, die om 8 u. uit Brugge vertrok.
> Het verloop van deze vergadering wordt in geuren en kleuren beschreven in het gedrukt jaarverslag 1878-79. 'Om 10 u. 1/2 wierd de Zouavenstoet, rond de veertig man sterk, met vaandel voorop, ingehaald door de Dudzeelsche Fanfaregilde en de Xaverianen, die. ook in slagorde gerangschikt en met hunnen standaard aan 't hoofd, hunne makkers statiewaarts te gemoet kwamen.' Hierin zien wij andermaal de oudonderofficier van de zouaven aan het werk: het in slagorde stellen van de dorpsfanfare en de brave 'Sistjes', die Vyncke op militaire wijze liet marcheren!

In het laatste jaarverslag, dat in het register ingeplakt werd en loopt over de werkzaamheden tijdens het hondsjaar 1879-80, en door Vyncke opgesteld, zien wij reeds zeer duidelijk dezes kiemend verlangen om naar de missies van Afrika te trekken... Er wordt een uitvoerig verslag gegeven van de dienst op Maandag 14 Juni 1880 opgedragen te Tielt, tot zielerust van de gewezen zouaaf-missionaris Adolf Loosveldt, overleden te Zanzibar, op 19 Maart 1880, alsmede van een dergelijke plechtigheid in de St. Elooiskerk te Kortrijk, op Donderdag 29 April 1880, tot zielerust van de oudonderofficier bij het zouavenleger, missionaris, Julius Van Oost, overleden te Tabora op 27 Januari 1880. Vermeld wordt nog dat een ander zouaaf uit Wingene, August Taillieu, naar Afrika vertrokken is om de congregatie van de Witte Paters te vervoegen.

Vyncke eindigt zijn jaarverslag met de oproep.... de vrienden na te volgen, zo niet in daden, dan toch in woorden en aalmoezen....! Is dit niet de zwanezang van de onderpastoor Vyncke, wien een kleine polderparochie niet genoeg was, om zijn brandende en laaiende werkijver te koelen! Vyncke was aanwezig geweest te

Antwerpen op 22 Februari 1880 om de afscheidsgroet te brengen aan de tweede karavaan van achttien gewezen zouaven, die naar het missieveld trok. Diep ontroerd was hij alsdan geweest... In het begin van het jaar 1881 klopte Vyncke aan om een plaats te vragen in het genootschap van Mgr Lavigerie...: de Blauwvoeter-zouaaf werd zelf missionaris.

Bij de Westvlaamse Zouavenkring was een eerste periode afgesloten[1]

MTS VAN COPPENOLLE

Wat aarde bewaarde... te werken

IN 1899 publiceerde de geleerde numismaat G. Cumont een merkwaardig verslag over de vondst van een groot aantal zeer oude munststukken te Werken[2].

Baron de Loë van Brussel, die in 1898 naar Werken gekomen was voor een onderzoek over de 'Hoge Andjoen',[3] vernam dat de kinders van een kleine landbouwer langs de Hogestraat, bij toeval oude muntstukken opgedolven hadden.

Hij begaf zich ter plaatste, en met toestemming van de landbouwer begon hij zelf opzoekingen te doen.

De gevonden muntstukken waren ingegraven geweest in een aarden pot of vaas, die ongelukkig bij het opgraven gebroken werd.

Deze vaas was uit zwart-grijze aarde gebakken, en versierd rond de hals met talrijke vertikale, gelijklopende strepen welke schenen gemaakt bij middel van een steekbeitel.

Zij was ingegraven in een kleine grondverhevenheid langs de Colvenbeek, tussen de Hoge Torhoutstraat en de Steenstraat, op een afstand van nagenoeg 300 M. van deze

(1) Over Amaat Vyncke, zie de zeer degelijke en diepgrondige biographie van Dr. Craeynest: Amaat Vyncke, Vlaanderens geloofs gezant in Midden-Afrika. Antwerpen, Uitgaven Nieuw Afrika, met talrijke illustraties.
Over de verdere werking van het Westvlaamse Zouavenkorps weten wij niets af, tenzij dat het lidmaatschapsgeld, dat 5 fr. bedroeg, in het jaar 1907 nog geind werd.

(2) In de Annales de in Société royale d'Archéologie de Bruxelles, t. XIII, 1899, bl. 210; en verder t. XIX, 1905, bl. 136.

(3) Hoge Andjoen: aloude terp of mote nabij de parochiekerk.

laatste, die een oude Romeinse Heirbaan (diverticulum) was lopend van Kassel naar Brugge.

Van Dessel in zijn plaatsbeschrijving der Romeinse wegen maakt gewag van een gouden Romeins geldstuk dat in 1793 langs voormelde weg gevonden werd, tussen Diksmuide en Merkem[1].

Baron de Loë vond echter te Werken geen goudstukken, maar wel 86 bronzen en koperen muntstukken, die alhier, ongetwijfeld tijdens de Romeinse bezetting, aan de aarde waren toevertrouwd. Onder deze stukken waren er 8 grote bronzen van Trajanus (98-117 na Chr.), Lucilla, Commodus (180-192), Antoninus, Crispina, Gallienus, Salonina, en Valerianus; 64 van Postumus, Marcus-Aurelius, Victorianus, enz... en andere welke niet konden vereenzelvigd worden, vermits zij te zeer waren afgesleten: wat niet te verwonderen was, als men bedenkt dat sommige een anderhalve eeuw in omloop geweest waren, en waarschijnlijk eerst onder de regering van Postumus ingedolven werden[2].

- Thans, ruim 50 jaar na deze belangrijke vondst, werd alhier, op een afstand van nagenoeg 500 M. van de plaats waar de voornoemde stukken ontdekt werden, eveneens langs de Colvebeek, op dezelfde afstand van de Steenstraat, een gouden muntstuk gevonden van Antoninus de Vrome[3].

Het stuk is wonderwel bewaard, heeft een doorsnede van 19 à 20 mm, en behoort toe aan een inwoner der gemeente. Het vertoont op de voorzijde een gelauwerde buste, en het opschrift ANTONINVS AVG PIVS PPTRP COS III[4]. Op de keerzijde is een staande vrouw afgebeeld, de rechterhand uitstrekkend naar een slang welke omheen een kolom gekronkeld is, en als opschrift SALVS AVG.

- Verleden jaar, dus in 1949, werd hier op een akker, heel dicht bij de Steenstraat, een nog ouder muntstuk gevonden, nl. een bronzen stuk van M. AGRIPPA (Vipsanius)[5].

(1) A. Schayes. La Belgique et les Pays-Bas avant et pendant la domination romaine, IV, bl. 75 (Brussel, 1877).
(2) De stukken van deze vondst berusten nu in het Museum van het Jubelpark te Brussel. Beschreven door Baron de Loë in Belgique Ancienne, Catalogue descriptif et raisonné, III. blz. 222-223 (Brussel, 1937).
(3) Antoninus Pius regeerde van 138 tot 161.
(4) PP = Pater Patriae. - TRP = tribunitia potestate.
(5) M. Vipsanius Agrippa, Romeins generaal (63-12 v. Chr.), schoonzoon van Augustus; liet het Pantheon bouwen.

Dit stuk is hoegenaamd niet afgesleten, heeft een doorsnede van ± 25 mm. en is mijn eigendom geworden.

Op de voorzijde vertoont dit stuk een gelauwerd manshoofd en als opschrift M. AGRIPPA. L F COS III.

Op de keerzijde een gehelmd krijgsman, schijnend te steunen met de rechterhand op een schild, in de linkerhand een werpspies, en een leeuwenhuid op de linkerarm. In het veld S C.[1].

Het vinden van deze muntstukken op verschillende plaatsen der gemeente, laat ons met reden veronderstellen dat deze streek, door Romeinse wegen doorkruist, ook Romeinse neerzettingen heeft gekend.

Wie weet hoeveel oude munten er nog in de schoot der aarde van onze gemeente verborgen liggen, die vroeg of laat, bij louter toeval, hetzij in onze handen, hetzij in deze van onze nakomelingen zullen vallen.

B.S.

Gezelle's Sinte-Lutgardisgilde

IN 1874 werd te Brugge de ‘Gilde van Sinte Luitgaarde voor Taal en Oudheid’ opgericht door A. Duclos. Deze gilde die vierjaarlijkse vergaderingen heeft gekend (1874-1878), was bedoeld als een soort bredere opstelraad van Rond den Heerd. Gezelle was lid van deze Gilde, hij verscheen echter op geen enkele vergadering. In een brief uit Kortrijk, na de eerste vergadering aan Duclos gericht, laat hij zelf uitschijnen dat hij sommige opvattingen van de Gilde op het gebied dat hem het dierbaarst was, nl. de taal, niet deelt.

De Gilde van Duclos was niet de eerste van die naam. Twaalf jaar vroeger, in 1862, had Gezelle, alstoen onderrector van het Engels Seminarie, een ‘Sinte Lutgardisgilde’ voor zijn Roeselaarse leerlingen ontworpen waarover weinig bekend is. Alleen enkele brieven uit de jaren 1862-1863 getuigen van haar bestaan.

Bij het verschijnen van zijn bundel ‘Gedichten Gezangen en Gebeden’ einde Juni 1862 was Gezelle opgetogen en vol ondernemingslust. In een opgewekte brief van 28 Juni aan van Oye tekent hij - met welk een romantische uitbundigheid! - het plan van zijn gilde. Hij schrijft:

(1) S C = Senatus Consulto.

‘.... 'k Heb ook gepeisd, dat wij een kind dat al zoolang geboren is, wel mogen een naem geven in 't stille en 'k stelle u voor van ONS te vereenigen onder de naem van SINTE LUTGARDIS GILDE voor't in eer houden en 't verspreiden onzer tael en letterkunde; statuten zouden allengs geboekt worden en 't zou een gilde zijn, soort van broederschap, soort van ridderschap op zijn tempeliers, op zijn middeleeuws, geen Tijd en Vlijt, noch rederijkerij, noch Olijftak, noch societeit, noch GENOOTSCHAP; dat is al nieuw en maer half geboren. GILDE! wij zullen studeren wat de gilden waren en 't zal al alle kanten een weer ophalen zijn van tael, zeden en gebruiken. Ik ben kapellaen en zegge jaerlijks messe (12 Junij) St. Lutgardis dag voor al de gildebroeders en nog andere dingen waerover wij behooren te spreken....’ (VW. Brieven I, blz. 110).

Gezelle verzweeg hier echter één punt van het programma van zijn Gilde nl. het uitgeven van een taal- en letterkundige almanak. Met Edw. Gailliard, de drukker van zijn pas verschenen ‘Gedichten Gezangen en Gebeden’, had hij daarover gesproken. Gailliard komt 22 Juli ter zake: ‘'k Zou wel willen vandage of morgen een letje met u klappen over onzen almanack’, zo schrijft hij aan Gezelle, en drie weken later (12 Aug. 1862) vraagt hij om een klein onderhoud: ‘'k Zou u geern spreken over den almanack dien wij van gedachte zijn uit te geven. 'k Geloof 't word hoog tijd van er op te peinzen’. (Brieven in het Gezelle Museum).

Van Oye hoort weldra van die almanak langs Karel de Gheldere om. Zijn schrijven (28 Aug.) aan Gezelle klinkt als een verwijt: ‘K. de Gheldere heeft mij gezegd dat gij hem het wezen der ‘St. Lutgardisgilde’ uiteen gedaan hebt en dat gij van zin zijt jaarliks 'nen almanak uit te geven. Allerbest gedacht: g' en hebt er mij geenen letter van gespeld toen ik te Brugge was over een weke of vijf.’ (VW. Brieven I, bl. 112). Gezelle was niet zonder reden terughoudend voor zijn wat opdringerige jonge vriend, die brandde van dorst naar publicatie.

De almanak der Gilde kwam er niet. Waarschijnlijk heeft het Vlaams Congres, in September 1862 te Brugge gehouden, daar schuld aan. Gezelle had dat Congres gevlucht en de afkeuring van zijn taal, door David, Conscience en Heremans aldaar uitgesproken, liet hem niet onverschillig. De Gilde blijft echter voortbestaan. Nog in Februari 1863 verzekert Gezelle aan van Oye dat hij wel enige inschrijvers voor de bundel van ‘Tijd en Vlijt’ zal krijgen ‘bij die van Sinte

Lutgardis'. (VW. Brieven I, blz. 123). Intussen was Gezelle in nauwe betrekking gekomen met James Weale en werkte ijverig mede aan de eerste nummers van diens archeologische publicatie Le Beffroi, waarvan de eerste aflevering in de eerste dagen van Februari 1863 verscheen.

Duclos' Gilde van Sinte Luitgaarde zou later de naam overnemen van Gezelle's gedroomde Sinte-Lutgardisgilde. In zijn schrijven aan Duclos van 20 Aug. 1874 schijnt Gezelle geen vrede te hebben met de benaming 'Gilde van Sinte Luitgaarde': hij spreekt er alleen van 'Sinte Luitgaarden Gilde', een benaming die beter luidt en nauwer aansluit bij de doopnaam van 'zijn' Gilde.

A. VIAENE

Reeuwgoed
(vgl. hierboven blz. 109-112)

DEZE week hoorde ik het volgende van een oude 'waschbleeker' van Kortrijk, die het had over het reeuwen en over het bereeuwen van alles wat met een dode in aanraking kwam.

Tot voor kort werd dubbel geld gevraagd voor 't wassen van reeuwgoed, ingericht met machienen, uitslaanders (turbinen) en strijkrollen. Hij vroeg dubbel geld voor reeuwgoed, zogezegd 'omdat de loge breekt'.

De oude wasser vond dat allemaal trunten om meer te kunnen vragen en mee te teren op kosten van 't sterfhuis, want de mensen zijn taai van gelove.

- Precies als met de barbier die komt om te scheren, zei hij. Ze vragen dubbel geld om 't scheren en laten 't scheermes in 't sterfhuis en doen het betalen tegen de prijs van een nieuw of daaromtrent toch. De barbiers zijn slim om 't volk te doen blijven geloven in de kwalen van de reeuw en alzo hun oude scheerzen kwijt te spelen. Ze brengen hun slechtste versleten scheermes mee en scheren zo goed of zo kwaad het gaat, omdat ze weten dat de dode niet en zal zeggen dat 't zeer doet. Een van de familianten gebruikt naderhand toch het scheermes omdat het geld gekost heeft, en hij vindt dat het stomp staat en er geen zetten meer aan is. 'De barbier had gelijk', zegt hij, ''t is bereeuwd'.

- J'hebt het zelfde met de lakens. Dat en 'breekt de

loge’ niet. De loog breekt van de grote vuiligheid. En breekt de loog, 't goed is gewassen en 't wordt gespoeld met 't ander lijnwaad in een ander sop.

Hoe kunnen de mensen daar nog geloof aan hechten? De lakens worden veel vuiler van ziek te liggen dan van dood te gaan. Wat doet een zieke? Vier soorten: kriepen en klagen en twee soorten van de reste, en doodgaan. D' afleggerigge pakt de ziekelakens, wast en ververst en legt de dode op verse lakens. Hoe kunnen die lakens bereeuwen? Hoe lang ligt de dode daarop? Een dag en een stuk en nog niet. 's Anderendaags ligt hij al in zijn kiste, hout of zink, 't is nog een keer eender. Wat kan de reeuw daaraan doen? 'k En zegge niet dat hij daar een maand of zesse moest op liggen, maar dat en is gene reeuw meer.

Maar in mijnen tijd ging dat ook mee van dat reeuwgoed en 'k hore dat 't nog meegaat in Brugge. Ik sloeg in mijnen tijd al 't goed te gare in de waste met 't ander en 'k rekende dubbel voor 't breken van de loog, gelijk 't altijd geweest is, om 't sterfhuis te helpen uiteten.

't Platgoed willen de mensen altijd weer omdat 't door den band schone lakens zijn en dubbel betaald voor de was, maar 't lijfdingen geven ze mee aan d'afleggerigge omdat 't zo bot is van een naastbestaande dode zijn hemde voort te dragen.

- Had ik mijn wasser niet doen letten op d ure van 't eten, hij sprak mij nog over de reeuw.

G.P.B.

Het volksgeloof heeft te allen tijde een markt in het leven gehouden. In de folklore gaat de belangstelling eerst en meest naar het volk, dat met de vraag op de markt komt; in de psychologie van de kramers wordt minder belang gesteld. En toch staan zij op de markt met het aanbod en zijn er de onmisbare tegenspelers. Voor hen is het volksgeloof een bron van winst en welvaart, somtijds een veld van uitbuiting. Uit eigenbelang zijn zij conservatief: zij ‘doen’ met het volk, koesteren zijn gewoonten en onthouden hem een voorlichting die als een aanslag op eigen erf zou opgenomen worden.

De wijsheid van de Kortrijkse wasbleker heeft een bijzondere documentaire waarde omdat zij de commerciële tegenpartij van het volksgeloof blootlegt. En dan nog op een ander gebied dan datgene van de volksgeneeskunde en de volksdevotie, waar de voorbeelden voor de hand liggen. Hier betreft het een gewoon stielman die, onder de druk van een volkstraditie, technisch moet huichelen en zijn huichelarij in rekening brengen.

V.

Mengelmaren

Vliegende winkel van volksboeken. Dadizele 1870.

Op de vergadering van de Gilde van Sinte Luitgaarde, te Brugge gehouden den 18 Augustus 1874, vertelde F. Vande Meulebroucke, burgemeester te Berchem bij Oudenaarde, dat hij een paar jaar te voren te Dadizele geweest was ‘bin de negen dagen’ (d.i. op Deizele ommegang of de Deizeledagen van Onze Vrouwendag in September). De man had belangstelling voor het volksleven (hij zou een der eerste medewerkers van Biekorf worden) en noteerde het volgende: ‘Zoo daar stonden veel kramen en ik zag er van alles wat. Ik zag er namentlijk hetgeen ik sedert lang niet meer gezien hadde, een vliegenden winkel van volkszangen legenden, vertellingen, gedichten en hoe men die stukken ook noemen wil, aan koorden vastgehecht langsheen een huis. Waarvan zij al gewaagden en wete ik nu niet meer, van Cabonus en Peccavia misschien, er was alsan keus’ (Verslag van de Gilde, blz. 72).

Zijn eenvoudig getuigenis heeft nu wel enige waarde gekregen tot datering van dat winkelbedrijf en zijn verkwijning.

E.N.

Van jongedochters en herbergen in 1850.

Dit jaar viert de Mariacongregatie voor jongedochters te Gits haar eeuwfeest. Bij het opmaken van een verslag over de Congregatie vond ik een beslissing van 4 Oogst 1850, waarin gezegd wordt wanneer de Congreganisten wel en wanneer ze niet de herbergen mogen bezoeken. Het stuk is merkwaardig om in zijn geheel te worden opgenomen.

‘D'herbergen worden toegelaten in de volgende gevallen:

1° als men op voyage is en geen andere kennissen heeft langs den weg om t'eeten en te drinken of in andere noodwen digheden;

2° op kermissen en ommegang (doch nooyt op den ommegang tot Gidts) wanneer men vreemde vrienden heeft en die vrienden dit verzoekende men het hun betamelyk niet kan weygeren;

3° in geval dat iemand Meter is;

4° in de Bruiloft van een Broeder of Zuster, nooyt in die van vremde;

5º in eene begraeving naer den Dienst en naer de Jongheyd Misse.

Bemerkt wel dat in de vyf voorgaende gevallen men altyd voor den avond moet t'huys zyn, zonder van den drank te weeten.

D'herbergen worden verboden in de volgende gevallen:

1º als men daer naer gaet om te drinken, te speelen of te vreyen;

2º als men in de begraeving van Jongman of Jongedochter, omdat men het lyk versierd heeft, gevraagd wordt tot de Jongheyd Misse.

Die deeze Regels zal te buyten gaen zal zonder verschooninge, vermaendt worden om drye maenden uyt de vergaderinge te blyven; die ervalt naer deeze straffe zal voor goed uyt de Congregatie worden weggezonden'.

R.V.O. Gits

Slijpe.

In het Parochieblad van Slijpe, jaargangen 1949 en 1950, publiceerde E.H.M. MAES een reeks bijdragen over de geschiedenis van de parochie. Onder de titel 'Beknopte Bijdrage tot de geschiedenis van Slijpe' werden deze feuilletons nu gebundeld in een kleine uitgave 'pro manuscripto, van 65 blz.

Uit de doopakten, huwelijks- en overlijdensakten van vóór 1800 deelt Schr. enkele cijfers mede die de bevolkingstoestand van de parochie belichten; het ware voordelig deze demographische gegevens systematisch te verzamelen. Voor de gebeurtenissen van de laatste honderd jaar, o.m. voor de geschiedenis van het kerkgebouw, werd het Memorieboek van de parochie benuttigd. De oude geschiedenis van Slijpe is zeer oppervlakkig behandeld. Het werk van Prof. E.I. Strubbe over Egidius van Breedene, de stichter van de abdij Spermalie (Brugge 1942), mocht hier allerminst verwaarloosd worden. Een daad van eenvoudige rechtvaardigheid tegenover een inboorling van Slijpe ware een verwijzing naar de Annales de la Société d'Emulation van 1910 waar Z.E.H. Inghelram, de tegenwoordige pastoor van Aarsele, de aantekeningen van pastoor Witfliet over de 'rampzalige tijden' der 17e eeuw op voortreffelijke wijze heeft uitgegeven.

A.V.

[Nummer 11]

Engelse cadetten op Vlaamse zolder In de Katterogge bij Blankenberge. 1808-1809.

WEER liepen ze rond een gesloten stad, de derde sedert hun ontvluchting uit de vesting van Valenciennes. Eerst was het Doornik geweest, dan Kortrijk (hier hadden ze moeten de Leie volgen tot Deinze om over te steken), en nu de goed bewaakte poorten van Brugge. Ze gingen, vier jonge kerels, door veld en bos, over Sijsele, Assebroek, Sint-Kruis en geraakten op de steenweg van Blankenberge. ‘Conscrits...’, dacht daar wel een kortwoner die hun schuwe stappen hoorde: zo kwamen er meer voorbij als het goed donker was.

De late voorbijgangers waren Engelse matrozen, ontvlucht uit de Franse gevangenschap. De voorman, Edward Boys, als cadet van H.M.S. *Phoebe* door de Fransen opgepikt vóór Toulon, had vijf volle jaren vesting doorgemaakt. Hij was nu 22. Met zijn gezellen Hunter, Mansell en Whitehurst was hij in de nacht

van 16 November uit Valenciennes ontvlucht. Een tiental dagen waren ze nu op weg en het vaderland was dichtbij: Engelse wachtschepen kruisten steeds vóór de Vlaamse kust, en Vlaamse smokkelaars - dat wisten ze - zouden hen tegen klinkende ponden aan een boot helpen. Kadzand was hun daarvoor bijzonder aanbevolen.

Op de steenweg kwamen ze voorbij een eenzame herberg. Door het venster zagen ze een man, twee vrouwen en een jongen, aan het eten, rond een gezellig haardvuur. Boys en Hunter traden binnen om proviand te kopen, de andere hielden buiten de wacht. Boys sprak goed frans en vroeg om jenever. De waardin - een flinke bazin van rond de veertig - stond recht en bekeek hem, verrast en verwonderd, sprakeloos eerst; dan opeens, in verrukking, riep zij uit: ‘Mon Dieu, ce sont des Anglais!’ en schoof stoelen bij. De twee jongens wilden niet zitten, geen spek en eieren aanvaarden, niets. ‘Wij zijn conscrits, zei Boys, en worden nog vannacht in het garnizoen van Blankenberge verwacht. Wij hebben gegeten te Brugge. Het is zeer vriendelijk van u dat gij ons, die Fransen zijn, Engelsen noemt!’ De waardin, die goed frans sprak en een wat gebroken engels, lachte en zei: ‘Ook goed! ge zijt geen Engelsen! dat zal ik geloven *par complaisance*, zo ge u aan tafel zet!’ Willens nillens moesten de twee mannen aanvaarden. Toen ze weggingen, voorzien van proviand, zei de waardin vertrouwelijk tot Boys: ‘'t Is al verloren moeite, vannacht vaart ge zeker van Blankenberge niet meer weg’. Boys volhardde echter in zijn rol van conscrit. Zeker van haar slag zei de vrouw tot afscheid: ‘Goede nacht, vrienden, ik zie u hier terug!’

En feitelijk, in de vroege morgenuren waren Boys en Hunter terug in de herberg. Op het strand van Blankenberge, waar zij midden van de nacht hun weerzien met de zee hadden gevierd, waren ze bijkans in de bek van de kustwacht gelopen. Boys kon er met meer vanuit, hij moest kleur bekennen: ‘Ja, we zijn

DE KATTEROGGE IN DE WINTER met zicht op de zolder van de cadetten (Lithographie van T.M. Baynes)

Engelsen, zei hij, en dan nog ‘ons gevieren’ - Mansell en Whitehurst kwamen ditmaal ook binnen - en we bieden honderd pond aan degene die ons aan wal brengt in Engeland of aan boord van een Engels schip.’ - ‘Al waart ge met twintig, lachte de waardin, in drie vier dagen zult ge in Engeland zijn, of ik ben geen vrouw met ere.’

De jongens sneden daarop goudstukken uit hun kraag, om wel te laten blijken dat zij gereed geld bij hadden. De montere bazin wees hun de hooidilt in het achterhuis: die schuilplaats was veilig en de meid, met name Cocher, zou steeds met de hond Fox, buiten op wacht staan als ze in de herberg kwamen om iets te verbruiken.

Zo waren de mannen gelogeerd en in de kost in de welbekende afspanning *De Katterogge*, halverwege Brugge en Blankenberge. De ‘Cat’ - zoals de Engelse gasten het huis noemden - was een wisselplaats voor de gendarmes: deze kwamen er geregeld driemaal in de week en soms meer. Bijgevolg een gedroomd ‘milieu’ voor smokkelhandel en trafiek. De ziel ervan was Margriet Josephine Deryckere, - zo is de naam van de bazin - die vroeger nog gediend had in een Engelse familie en er haar Engelse taalkennis en Engelse sympathieën had opgedaan. Haar man, een timmerman, werkte nu ook in de contrabande. En Fox snoof de Franse gendarmes een mijl in 't ronde.

Zonder uitstel zond Madame Deryckere een bode naar Blankenberge om Bonifacius Van Windekens, haar vertrouwensman in de branche krijgsgevangenen. Zij kende het risico: op elke medehulp tot ontvluchting stond, volgens de wetten van Napoleon, een boete van 12 pond, de proceskosten en een gevangenisstraf van drie maand. In het tarief van de markt was dat echter meegerekend.

Windekens was voor ‘zaken’ naar Oostende en verscheen eerst 's anderendaags in de Katterogge. Het

akkoord was algauw gesloten: Windekens zou zorgen voor een visser die de mannen moet overzetten, de honderd pond zou hij delen met de waardin.

Begin December gingen de mannen bijna elke nacht naar het strand van Blankenberge. Daar lagen de schuiten, en Windekens voorzag telkens een goede gelegenheid.... die maar niet komen wilde. Nu eens was de vloed te laag om een boot vlot te krijgen, dan weer dreigde een politieronde. Windekens liet ten slotte in de Katterogge weten dat hij zou zoeken aan de kant van Oostende en Nieuwpoort. De cadetten werden ongeduldig en Boys wilde 'Mijnheer' - zo noemde men Windekens - persoonlijk om rekenschap vragehn. Op 14 December, in de volle namiddag, in de beste kleren van baas Deryckere, geloodst door de meid Cocher, trok hij naar Blankenberge. Windekens kwam pas terug van zijn verkenningstocht op de Westkust: daar was geen enkel gepast vaartuig te 'krijgen'; hij zou echter langs Vlissingen uitzien. Met die magere troost kwam Boys terug op de hooidilt van de Katterogge.

Twee dagen later zond 'Mijnheer' de mare dat de pascontrole op de paketboot van Vlissingen zo streng werd doorgevoerd, dat geen kans op ontsnapping bestond. Blankenberge bleef de enige hoop.

Madame Deryckere wist aan Boys te vertellen dat Windekens nog een andere verkenning op de Westkust had doorgevoerd: te Duinkerke had hij de cheques van de cadetten aan een bankier voorgelegd, die de handtekening van de lastgever als goed en echt erkend had. Boys mocht dus stellig op de diensten van 'Mijnheer' rekenen!

Dezelfde avond kwam echter een jobstijding: Win dekens liet weten dat officieel een 'embargo' afgekondigd was op de Blankenbergse schuiten, totdat men vijf man voor de Franse vloot zou geleverd hebben. Al de boten waren boven de vloedlijn getrokken, de vissers gevlucht.

De cadetten vierden Kerstmis en Nieuwjaar (1809)

op de hooidilt van de Katterogge en smeedden allerlei plannen: ontvluchting over Kadzand; tocht door Frankrijk, Duitsland en Italië naar Triëst, waar ze gemakkelijker de Engelse schepen zouden bereiken. In de nacht van 3 Januari faalde een nieuwe, stoute poging met een Blankenbergse sloep... 's Anderendaags werd de verplaatsing van de schuit opgemerkt en al de boten moesten nu nog hoger opgetrokken worden.

Blankenberge en Windekens hadden uitgediend....

De ontgoochelde jongens rekenden echter zonder de waardin.

Madame Deryckere had vroeger nog ‘zaken’ gedaan in de branche ondergedoken conscrits, met een zekere Moitier te Brugge. Zij wist dat deze ‘Monsieur’ ook werkte in de krijgsgevangenen, met specialiteit Vlissingen. Zij betrouwde hem echter niet ver, daarom legde zij hem het geval als volgt voor: ‘Een Engelse jongen, gewezen krijgsgevangene, wacht te Vlissingen en biedt 50 pond aan degene die hem zal overzetten’. (Boys zou dan, na gelukkige overvaart, zelf zijn kameraden overnacht te Blankenberge komen halen). Moitier aanvaardde eerst, doch trok zich weldra terug: hij stond zelf onder speciale bewaking en was wantrouwig, in de Engelsman vermoedde hij een Franse spion. Madame Deryckere liet hem echter niet los, zij ging telkens weer bij hem aandringen in zijn huis te Brugge.

Ondertussen kijkt Windekens naarstig uit naar Oost en West - want de cheques zijn van de goede soort.

Madame Deryckere krijgt Moitier ook aan het werk: hij reist naar Vlissingen en verder in Holland om een akkoord te sluiten met een smokkelaar.

In de gure dagen van Januari zoeken ‘Mijnheer’ en ‘Monsieur’ - zoals de cadetten hem noemen - om ter meest, en weten van malkaar niet. Windekens komt nieuwe ‘occasies’ van Blankenbergse schuiten aanbieden, terwijl Moitier in de Zeeuwse hoek speurt.

Na Lichtmis kwam Windekens naar de Katterogge

met een goede boodschap: het strand was zeer rustig geworden, de vissers trokken hun schuiten niet hoog meer op en springtij was aanstaande. De cadetten waren er bovenop. In de nacht van 12 Februari kwamen ze samen in het Café van Windekens. Ze droegen elk een stok die ze op hun zolder met ijzeren pinnen beslagen hadden. Boys ging voor met de lantaarn en leidde het vlotmaken van de schuit, Windekens stond op wacht. Op het ogenblik dat de boot, na een jammerlijk tijdverlies, van wal ging, zag Windekens mannen op de duinen verschijnen: hij meende dat het de politie was en gaf alarm. De cadetten lieten alles in de steek en vluchtten naar de Katterogge, waar zij de ramp aan Madame Deryckere mededeelden. De waardin deed dadelijk alles verdwijnen wat tot ontdekking of verdenking had kunnen leiden. Mansell, de jongste van de cadetten, bleef bij haar, de andere drie trokken met proviand naar de bossen van Sijsele, waar zoontje Deryckere hen verder zou bevoorraden. Ondertussen zou Mansell, langs Monsieur Moitier, de middelen bijeenbrengen voor hun tocht naar Triëst.

Madame Deryckere bracht Mansell, als meisje verkleed, bij Moitier te Brugge. Toen ze thuiskwam was de Katterogge in staat van beleg: 36 gendarmes en politiemannen onderzochten heel het huis. De bazin wist de recherche gerust te stellen, ook betreffende de lantaarn van Windekens die men in de losgemaakte schuit gevonden had[1].

Windekens moest nu, uit vrees voor de politie, stil blijven[2]. Met hem viel een eerlijke concurrent weg, de

(1) Het verhaal van Boys loopt hier parallel met de ontleding van het dossier van Windekens door Jos. De Smet uitgegeven in Biekorf, 1928, blz. 369-371. - De waardin van de Katterogge, in de omgang genoemd La Belle en Cuisse, zou naderhand, in 1811, niet zo gemakkelijk ontkomen. Zie Biekorf 1929, blz. 14 volg.

(2) Bonifacius Van Windekens - Winderkins bij Boys - had later nieuwe moeilijkheden met de politie in zake smokkelarij. Zie Biekorf 1928, blz. 370 371.

gemoedelijke baas en Vlaamse ‘Mijnbeer’, die het smokkelvak met persoonlijke gedienstigheid beoefende. Monsieur Moitier was nu de enige toevlucht, die mysterieuze ‘notaire public’ - zoals Boys hem ironisch typeert - een makelaar in troebele zaken, die een ruim herenhuis in de stad bewoonde(1).

Het bleek aldra dat Monsieur een geraffineerd speculant was. Hij had zijn agenten en smokkelaars, werkte met een ‘net’ over het ‘Hollands gat’. Hij handelde ‘en detail’, man voor man, en met koffie en koloniale waren als retourvracht. Zijn winsten lieten hem toe de Franse douaniers en wachten braaf te houden.

Boys zocht te vergeefs om met Mansell te Brugge in betrekking te komen. Moitier onderschepte de brieven; hij hield zijn klantje in volkomen afzondering. Na verificatie van zijn cheques liet hij die jongste van de vier cadetten door een van zijn mannen, Pieterde Smokkelaar, naar Engeland overzetten, in een schuit, alleen.

De energieke Boys moest hemel en aarde bewegen om Moitier te winnen voor de collectieve overzetting van hem en zijn twee kameraden. Samen met Madame Deryckere en in de beste kleren van haar man, kwam hij in volle dag door de Ezelpoort binnen. Na een lang en vinnig debat zegevierde Boys. Moitier riep zijn agent August Neyrincks bij, die de zaak van de cadetten zeer zou benaarstigen. Monsieur zou echter eerst zelf naar Verdun reizen om waarborg op de cheques te verkrijgen bij een vriend van Boys. Eenmaal hiervan verzekerd, zou hij zonder verder uitstel een boot kopen of huren.

De drie kameraden verlieten hun schuiloord in de bossen en werden door Neyrincks gehuisvest op de zolder van een klein onbewoond huis, in een binnenstraatje van Brugge; de benedenwoning liet hij betrekken door een behoeftige vriend. De cadetten werden goed bevoorraad en Boys werd een vriend van de Neyrincks:

(1) De juiste naam is misschien Mortier? boys schrijft ook de andere namen op zijn manier: Derikre, Winderkins.

dikwijls ging hij er de avond doorbrengen bij de moeder en haar twee lieve dochters, Marie en Pauline, en vertelde er zijn avonturen, en vond er een dankbaar gehoor. De meisjes verstonden frans; hij zelf kon genoeg vlaams om ook door de moeder verstaan te worden.

Over Gent en Brussel ondernam Boys een vruchteloze reis naar Givet om nog een Engelse kameraad uit het gevangenenkamp aldaar mee te krijgen. August Neyrincks ging ondertussen uitzien naar Antwerpen en Vlissingen of Pieter de Smokkelaar uit Engeland terug was. Tegelijkertijd was Moitier zelf uit Verdun terug, zo voldaan met zijn cheques, dat hij persoonlijk naar Vlissingen ging om met Pieter te onderhandelen. Op 26 April kwam hij thuis en twee dagen later verscheen Neyrincks op de zolder van de cadetten met de blijde boodschap: dat ze 's anderendaags zouden vertrekken.

Moitier had uit Vlissingen ook het nieuws medegebracht dat Pieter de Smokkelaar, ten gevolge van het grote gevaar dat hij op zijn laatste overvaart gelopen had, voor deze tocht het dubbele van de prijs vroeg: het moest nu 80 pond kosten in plaats van 40. De 80 pond werden gaarne betaald. (Later zou het blijken dat Moitier deze 40 pond als een toemaatje voor zich genomen had).

Neyrincks kwam de mannen afhalen, de 29 's avonds. Op zijn Vlaams gekleed, op een goede vijftig passen van malkaar, trokken ze, geloodst door Neyrincks, de Ezelpoort uit. Hun gids had het sluitingsuur gekozen, in de grote drukte geraakten ze onopgemerkt buiten. Over Westkapelle en Knokke bereikten zij het Hazegras. Zij hoopten dezelfde nacht te kunnen inschepen. Pi eter de Smokkelaar en zijn vrouw stonden daar, op de uitkijk in de duinen. Er viel een schot. Patrouilles waren niet ver. De boot van Kadzand bleef uit.

De morgenklaarte dreef de mannen in de hut van Pieter, de enige schuilplaats in het ronde. Een derde en laatste maal kwamen onze Engelse cadetten op een Vlaamse zolder terecht. Ditmaal een zoldertje. Pieter's hut, gelegen midden in de duinen, was er een van plak en stak, met stroodak, Een enkele kamer.

Enige losse planken rustend op de lemen muren, vormden een soort zoldering. Op die dilt spreidden ze droge biezen. En schuilden en wachtten op de boot. Die uitbleef.

Pieter werd ongerust. De douaniers konden elk ogenblik naar zijn hut komen... Hij stelde als schuilplaats voor, de onderaardse gangen in de ruïne van de vesting van Sluis. Goed nieuws maakte deze verhuizing overbodig. De boot was klaar! En 8 Mei te 10 uur 's avonds gingen ze in zee: Pieter de Smokkelaar en een paar bootslieden, Neyrincks en de drie cadetten. 's Anderendaags te 5 uur in de namiddag land den ze behouden te Ramsgate.

Acht dagen later werd de Vlaamse sloep aan boord van een Engelse kanonneerboot genomen die ze, samen met de Vlaamse bemanning, vóór Vlissingen zou neerlaten. Neyrinckx(1) en Pieter zetten vóór de afvaart hun Engelse ponden om in koffie en indigo waarop zij 600 percent zouden winnen.

Edward Boys had naar het ouderlijk huis te Betshanger een notaboekje meegebracht. Op de zolder van de Katterogge in December 1808 was hij begonnen met zijn lotgevallen te noteren sedert de ontvluchting uit Valenciennes. Na zijn terugkeer in Engeland werd hij als vlootluitenant naar de Antillen gezonden. Daar bewerkte hij zijn nota's tot een doorlopend verhaal dat eerst als privé-schrift bij zijn familie de ronde deed. Uittreksels vonden hun weg in de bladen. Eerst in 1827 verscheen zijn werk te Londen onder de titel: *Narrative of a Captivity and Adventures in France and Flanders between the years MDCCCIII and MDCCCIX, By Edward Boys, Commander; when a Midshipman of His Majesty's Ship Phoebe*. Een tweede, vermeerde uitgave, met platen, verscheen te Londen in 1831.(2)

(1) August Neyrincks en zijn broeder, Antoine, schijnen hun trafiek nog te hobben uitgebreid. Over hun moeilijkheden met de politie in 1811, zie de bijdrage van Jos. De Smet, in Biekorf 1929, blz. 17 volg.

(2) Onze schets steunt op de blz. 131-242 van deze uitgave, waaruit de plaat van de Katterogge - 'La Raie de Chat' - hier buiten tekst medegedeeld wordt. - Over Edward Boys zie Dictionary of National Biography, Vol. II. blz. 1036 (Londen, 1921-22). - Marryat heeft in zijn roman *Peter Simple* (1834), voor de ontvluchting van zijn held, veel overgenomen uit het verhaal van Boys.

Kapitein Boys kwam in 1845 naar Vlaanderen terug.[1] In de Katterogge vond hij Madame Deryckere niet meer. Men wist er niet of ze nog leefde. Na lang en bijna hopeloos zoeken, vond hij de oude waardin te Oostende. De vrouw was bedlegerig, blind, en verkeerde in de uiterste armoede, alleen bijgestaan door familieleden bijna even arm als zijzelf. De Engelse kapitein was overgelukkig haar te kunnen ondersteunen: hij gaf haar al wat zij wenste en kende haar een jaargeld toe voor de rest van haar leven. Hij en zijn familie bezochten haar nu en dan, tot aan haar dood in 1849. Zij was dan 84 jaar.

Bij zijn bezoek aan de Katterogge zal de kapitein, nu zelf een zestiger geworden, ook aan de oude meid Cocher hebben gedacht: zó groot was haar compassie met die ‘dutsen van Ingelske’ toen ze daar in 't putje van de winter in 't bos lagen, dat zij al haar goudewerk, een kruis en een hart, wilde verpanden aan Moitier, om de jongens over het water te helpen.

A. VIAENE

[Bladvulling]

Gezongen door de koeiwachters in de weide:

> Kool uit - kool in,
> de kools zijn in,
> blompap met sirope derin.

(Kortemark).

(1) De volgende bijzonderheden lezen we op het achterste schutblad van een prachtexemplaar van Boys' Narrative, uitgave 1831, toebehorend aan Prof. E.I. Strubbe, die zo vriendelijk was mij op de documentaire waarde van het werk te wijzen. Dit exemplaar is eerst in bezit geweest Van Mevrouw Ann M. Burrow, de eigen zuster van Edward Boys. De volgende eigenaar, M.H. Long, heeft de nota over dat bezoek van Boys en de laatste levensjaren van Madame Deryckere op het schutblad geschreven.

De posterij te Kortrijk 1746

DE steenwegen van Kortrijk naar Gent, naar Rijsel en naar Doornik werden aangelegd of hersteld tussen de jaren 1716 en 1745[1]. In dit laatste jaar blijkt dat de paardeposterijen geen voldoening geven en er vooral te weinig aandacht wordt geschonken aan de paarden: ze worden niet genoeg gewisseld in de pleisterplaatsen langs de weg, en zieke en gekwetste dieren worden voort ingespannen.

Door de hoogpointers van de Kasselrij van Kortrijk wordt, op bevel van de intendant van Vlaanderen Deséchelles, 13 Juli 1745, opdracht gegeven strekkende tot het oprichten van een geordende en degelijke posterij te Kortrijk, met dertig paarden.

Dheer Jan Raepsaet wordt gelast met de oprichting ervan en de rekeningen worden nagezien door Jhr Charles Van der Straeten de ten Aerde, schepen, dheer ende meester Charles Braeckman, raadspensionaris van de stad Kortrijk, en dheer Charles Alexander Van der Straeten, heer van Stavele, raadspensionaris van de Kasselrij van Kortrijk.

Jan Raepsaet legt op 21 Januari 1746, voor de eerste maal, zijn rekeningen ter auditie voor.

Het register van ontvangsten en uitgaven wordt in het Rijksarchief Brugge bewaard onder N° VIII, 386, Kasselrij Kortrijk. Hoe zorgzaam het boek is bijgehouden, hoe nauwgezet alle posten worden geboekt met verwijzing naar recto en verso van vorige bladzijden, hoe de boekingen ook verwijzen naar de afgeleverde kasbescheiden, toch blijkt dat de Kortrijkse beambten geen kennis hadden van de eerste begin-

(1) Zie hierboven blz. 193 volg. - Stad en Kasselrij hadden in 1728 een verdrag gesloten met Simon Lemaire van Brussel voor de inrichting van twee diligences daags tussen Kortrijk en Doornik en van een posterij naar Rijsel over Menen. Ch. Mussely, Inventaire des archives de Courtrai, II, 316, (Kortrijk, 1858).

selen der huidige boekhouding. De ontvangsten en de uitgaven worden in dit kasdagboek dooreengemengd om op het einde van het jaar voorgelegd te worden tot goedkeuring.

Van activa en passiva der uitbating is geen sprake, en bij het afsluiten der eindrekeningen wordt alleen een inventaris opgemaakt van de paarden, zonder gewag van de inboedel noch van afschrijving voor slijtage.

De oprichting.

Het moet nochtans een hele bedrijvigheid zijn geweest bij het gaan en het komen, het in- en uitspannen van dertig paarden in en om ‘Het Damberd’ op de markt van Kortrijk.

Tot het bestrijden van de kosten van eerste oprichting werden de volgende sommen ter beschikking gesteld: bij ordonnantie van de schepenen der stad, aan Mr. Coppieters, erfachtig ontvanger van de stad: 1500 gulden; bij ordonnantie van Jacobus Kint, gecommitteerd ontvanger van de Kasselrij, 1200 gulden.

Na het bestrijden van de kosten tot oprichting worden de ontvangsten geboekt van de sommen die bestemd zijn tot het betalen van de uitbatingskosten, en betaald werden uit de kas van Jac. Platteau, gecommitteerde ontvanger van de posterij.

In het laatste trimester van het jaar 1745 stijft de postontvanger de kas der uitbetalingskosten van de posterij met volgende maandelijkse sommen: 459, 15.9; 427.6.9; 517.0.3 gulden.

De uitbating.

De stallen ter markt konden niet volstaan voor de dertig paarden van de posterij van Kortrijk, en de wisselpaarden of de vernachtende paarden van Doornik en Gent. De kreupele en gekwetste paarden werden ter genezing geplaatst in de meers van Pieter Van Haesebroeck, mits een pachtprijs van 108 gulden 's jaars, en in de schuur van de zusters van Groeninge in de Winter. De paarden werden beslagen en ‘ge-

meesterd' bij de paardesmeden Jan Quartier en Jacobus Bosch. Zadelmaker van de posterij was Frans Thevenon.

De paarden werden gekocht aan paardefokkers uit de streek of aan Jan Van Steenhuyze, paardenkoopman te Izegem. Heel dikwijls echter worden paarden gekocht door bemiddeling van een aangestelde paardenmakelaar, met name Louis De Weerdt, die paarden koopt te Rijsel of te Haubourdin bij Rijsel, mits een makelloon van een halve kroon voor ieder paard. Soms wordt ook gekocht aan een Franse 'maquignon' of paardentuiser, wiens naam niet vermeld wordt. Soms koopt Albertus De Caluwé, directeur van de stallen, een paard op de markt van Kortrijk aan gelegenheidsverkopers, zo bijvoorbeeld, 'aan een vleeschhouwer van Rijsel', 'aan een trompetter', 'aan een vivandier' of 'aan een Engelsman'.

Wanneer Louis De Weerdt paarden gaat halen te Rijsel logeert hij in de 'Gouden Leeuw' aldaar. Hij koopt paarden 'met zaele en toom', betaalt voor de mondkost van de paarden onderwege, alsook voor de 'domestiquen' die ze leiden, en hij beschenkt deze telke reize met een bottelke wijn. Voor zijn logementskosten en de mondkost van zeven paarden voor een dag en een nacht en voor zijn 'andere teire' betaalt hij 9. 5. 0 gulden.

Joos Van Leerberge is stroosnijder en doet des zomers het hooi binden in de Leiemeersen en in de Twaalf Apostels.

J. Van Quickelborne levert hooi en haver, en koopt voor de posterij regelmatig heelder voeren Scheldehooi. De bonen komen van Rijsel of van de markt van Kortrijk.

De kosten van verlichting zijn een zware post in de boekhouding. De roetkeersen en de lantaarns levert Kathelyne Van der Beke. In één jaar tijd levert ze:

December 1745, Januari, Februari 1746; 16 stenen keersen à 26 stuivers per steen, gulden 20. 16. 0

Maart, April, Mei 1746, 10 stenen' 13. 0. 0

Juli, Augustus, September, gulden 12. 0. 0
October, November, December' 18. 0. 0
Boeken, 'pampier' en registers worden gehaald bij Jacobus Van der Straeten of bij boekdrukker Beernaert.

De postiljons vernachten niet alle in een logiesthuis, noch ter posterij, maar bij de Kortrijkse poorters, tegen 22 gulden de honderd vernachtingen 'om hun te warmen bij de nacht'.

Bij 't leveren van haver betaalt Jan Raepsaet de vracht, het drachtgeld van de arbeiders en de zakhuur van de handelaar.

Nu en dan wordt een paard verwezen en in vervanging ervan wordt een nieuw aangeworven 'in mangelinge', waarbij Albertus De Caluwé de opleg betaalt. Soms koopt hij ook zelf paarden ter markt, maar zonder makelloon, want als directeur geniet hij een vaste wedde.

Het gruis of de zemelen worden geleverd door de Kortrijkse bakkers.

In de voorraadkamer zijn voorhanden: een avotmaat, een pint, waterkuipen, emmers, schuppen, grepen, ruifels, koorden, stalbanden, laarzen, 'harnaseuren', lanteerns, borstels en kammen.

Wanneer de postiljons recht hebben op slapen of ze zich gaan warmen bij de poorters, wordt het werk van het bestellen der paarden gedaan door een arbeider in de posterij. Vier postiljons die verplicht zijn tot vernachten en recht hebben op slaping in de posterij, moeten daarvoor het hooi opdoen voor daags nadien. De bedden zijn voorzien van dekens en lakens, en worden bezorgd door postontvanger Platteau.

De postiljons worden betaald per maand tegen zes stuivers daags 'boven de slapinge'. Directeur Albertus De Caluwé trekt 20 gulden te maande, hetzij nagenoeg het dubbel van het dagloon van een postiljon.

Postontvanger Platteau had een aanvangswedde van

15 gulden te maande, waaruit blijkt dat meer belang werd gehecht aan de directie van de paardestallen, dan aan de administratie van de post, maar zes maand nadien, op 15 Juli 1746, wordt de wedde van de postontvanger, bij besluit van de beide colleges van Stad en Kasselrij, op dezelfde voet gebracht als deze van de directeur, hetzij 20 gulden in de maand.

De paarden.

Aan de paarden wordt de grootste zorg besteed. Ze worden gewassen en geroskamd onmiddellijk na de aankomst en eten besteld onder het wakend oog van Albertus De Caluwé.

Indien Kortrijk wisselpaarden stelt aan de posterij van Sint Eloois-Vijve of Menen, betaalt de posterij aldaar de mondkost van de paarden.

Elk paard heeft zijn naam en wordt gedoopt door het personeel, bij aankomst, naar geslacht, oorsprong, kleur, gebreken, hoedanigheden, gedraging of naam van de paardemakelaar. Zo vinden wij de namen van de dertig paarden van de Kortrijkse posterij, in de inventarislijst opgemaakt op het einde van het boekjaar 1745. Ze worden in de boekhouding van Jan Raepsaet vermeld met naam, soms met naam van leverancier, en met het bedrag van de aankoopprijs, vermeerderd met het makelloon van Louis De Weerdt, de paardefacteur.

Die paardenamen geven ons een bewijs van de treffende opmerkingsgeest en de zeggingskracht van de toenmalige Kortrijkse postbeambten:

een peerd genaamd de meulemeester	70. 18. 0
de zwarten hingst van Jac Wyckhuyse	38. 19. 0
een peerd gekocht tot Ronck, ‘'t Blauwken’,	45. 15. 3
een peerd gekocht tot Rijsel, genaamd papa,	71. 17. 3
een peerd genaamd Dikke Marie	102. 18. 0
de grauwe merrie	106. 3. 0
de groote Rouwaen	53. 18. 0
de witte merrie	94. 15. 3
de zotten Engelsman	99. 12. 6

een peerd genaamd de kleinen Rouwaen	63. 14. 0
de bayden reun	72. 13. 9
het kleen rouwaentjen	45. 14. 9
de fransman	36. 0. 0
het witte	47. 12. 0
de grooten hingst	53. 18. 0
het melkpeerdeken	53. 18. 0
de witvoet	91. 8. 5
het balhoorde	62. 1. 0
het baye meireken	60. 8. 6
't zwart meireken	81. 12. 6
pirotjen	65. 6. 5
de zeerelooper	35. 18. 0
den ouden leelekaert	35. 13. 3
van Saedelaere's	45. 14. 9
van Mommorency's	66. 2. 9
Lucifer	32. 13. 3
den duivel	58. 16. 0
de zwarten ruin	47. 15. 3

De ‘zotten Engelsman’ was gekocht ter markt van Kortrijk aan een voorbijtrekkende Engelse officier, voor 29 kroonstukken. Spijts zijn gebrek van ‘zottigheid’ was hij goed betaald en wordt hij als het derde duurste paard geboekt: hij was immers gekocht door directeur Albertus De Caluwé, zonder advies van paardefacteur De Weerdt.

De oude, kreupele en te verwijzen paarden werden van de hand gedaan aan de koolbranders, een mosselman, marketenter of een kasmarei(1), de ventjagers die de verse zeevis van Blankenberge of Oostende naar Kortrijk reden. De kasmareien kochten de beste afgedankte paarden, terwijl de koolbranders zich tevreden stelden met een versleten of kreupel dier tegen 5 à 10 gulden. De gemeenste ‘kajuite’ onder de afgejak kerde paarden die verkocht werden in vervanging van de hierboven vermelde, gold de prijs van 4 gulden en zestien stuivers. Het werd toegeslagen aan een koolbrander.

Een dood paard werd verkocht in de Zomer van het jaar 1746, voor 1 gulden en 8 stuivers.

G.P. BAERT

(1) Kasmarei, verg. Chasse-marée.

Westvlaamse eigenkerken in het parochiedomein van de Gentse St-Pietersabdij

DE Gentse Sint-Pietersabdij, omstreeks 630 door de H. Amandus gesticht, heeft zeker een groot aandeel gehad in de bekeringsactie in onze gewesten. In een pas verschenen studie over het parochiedomein van de abdij komt Lic. L. Reyntens tot het besluit dat haar aandeel in de vestiging van het parochiewezen alhier niet zo groot geweest is als door de bekende geschiedschrijvers Schmitz en De Moreau wordt aangenomen. De abdij heeft slechts een klein aantal parochiën opgericht in Gent en omliggende en op de oorspronkelijk uitgebreide parochiegebieden van Oostburg en Vladslo. Veruit het grootste aantal kreeg zij in bezit door schenkingen vanwege koningen, graven of lekeheren; aan de Vlaamse graven heeft zij meer dan twintig parochiekerken te danken. Deze schenkingen waren dikwijls een vorm van restitutie van kerkelijk goed door voorouders van de 'schenkers' ontvreemd.

De Schrijver vermeldt in zijn studie verscheidene eigenkerken gelegen in het tegenwoordige West-Vlaanderen, die reeds vóór de Gregoriaanse hervorming (d.i. vóór ca. 1070) tot het parochiedomein van St-Pieters behoorden. Men zal opmerken dat al de besproken kerken eigenkerken zijn, d.w.z. kerken waarover de eigenaar volledig economisch beschikkingsrecht en tevens geestelijke bestuursmacht uitoefende. De eigenaars zijn lekeheren: de graven Arnulf I en Boudewijn IV; Boudewijn Baldzo; Rodgerus van Valenciennes, Herebrand, Hezelo, en Eilbodo. De lekeheer beschouwde zijn kerk, evengoed als zijn molen en zijn gronden, als een winstgevend privaatbezit, waarover hij vrij kon beschikken; hij behandelde zijn kerk als zijn eigendom en naar willekeur; hij benoemde eigenmachtig en willekeurig een bedienaar voor zijn kerk. Door de Gregoriaanse hervorming werd het eigendomsrecht over parochiekerken en kerkelijke goederen, en vooral het bezit van het parochiaal inkomen aan de leken ontzegd. De misbruiken werden echter daarmee niet uitgeroeid. Zowel voor de abdij als voor de vroegere lekebazitters betekende de parochiekerk hoofdzakelijk, zelfs bijna uitsluitend, een bron van inkomsten. Hetgene de hervorming mat enig succes aan leken ontzegde, bleef voor da abdijen toagelaten. Zelfs

werd deze toestand door de bisschoppen gewettigd; de abdij droeg de titel van pastoor over haar parochiën (personaatsrecht) en behield het volle recht op het parochiaal inkomen. Dit misbruik was nog niet overwonnen toen de Franse Revolutie de gehele economie van het traditioneel parochiewezen heeft geliquideerd.

Hier volgt een overzicht van de verspreide gegevens uit de diplomatische bronnen die in de studie van L. Reyntens critisch verantwoord worden[1].

ANZEGEM. - Anzegem hoorde toe aan Rodgerus, broeder van graaf Arnulf van Valenciennes. De grafelijke familie van Valenciennes, die belangrijke eigendommen bezat in het Henegouwse, het Brabantse en het Kortrijkse, heeft een bijzondere aanhankelijkheid jegens de Sint-Pietersabdij betoond; benevens Anzegem schonk zij immers nog twee villa's met hun kerk, nl. Carvin (in het Pas de Calais) en Mater (in Oost-Vlaanderen).

De oorspronkelijke schenkingsakte van 960 betreffende Anzegem verklaart dat Rodgerus, tot eigen zaligheid en tot zielerust van overleden familieleden, schenking doet van zijn volledig eigendom te Anzegem. De kerk wordt er vernoemd als onderdeel van het gehele goederencomplex (land, bos en horigen), waarover hij in volle vrijheid beschikt. Hij behoudt echter gedurende zijn leven het vruchtgebruik van alles en betaalt ervoor een jaarlijkse cijns aan de abdij, die pas na zijn dood in het volle bezit zal treden van kerk en ‘villa’.

AVELGEM. - Avelgem was in de 10e eeuw in het bezit van een edelvrouw Odriana. Deze maakte haar eigendom over aan Arnulf I van Vlaanderen om de vrijheid te bekomen voor een van haar horigen, met wie zij gehuwd was. Dit grafelijk bezit werd in 988 door Boudewijn IV en zijn moeder Suzanna, weduwe van Arnulf II, aan Sint-Pieters geschonken. De gift geschiedde kort na Arnulfs dood en tot zijn zielerust. Zij behelsde het gehele bezit van de graaf, aan grasland, bossen, akkers en weiden te Avelgem. Noch de schenkingsakte noch een afschrift in het Liber Traditionum vermelden uitdrukkelijk een kerk te Avelgem; men mag echter aannemen dat deze onder de algemene term ‘de algeheelheid’ (cum omni integritate) vervat is. Het ware immers zeer te

(1) L. Reyntens. Het parochiedomein der Gentse Sint-Pietersabdij tot de 14e eeuw. Deze uiterst belangwekkende studie verscheen in het Cultureel Jaarboek voor Oostvlaanderen, III. 1949, tweede band (verschenen in Oct. 1950), blz. 55-86.

verwonderen moest deze belangrijke villa in de 10e eeuw nog geen kerk bezitten. In pauselijke en bisschoppelijke brieven van de 12e en 13e eeuw wordt zij regelmatig onder het bezit van de Sint-Pietersabdij vermeld.

BEVEREN (aan de Leie). - De kerken van Beveren en Desselgem (alsook Tetegem bij Hazebroek, Fr. Vl.) werden in 965 door Boudewijn Baldzo aan Sint-Pieters geschonken, toen hij, na de dood van Arnulf de Oude, als voogd van dezes minderjarige zoon en opvolger Arnulf II, het bestuur van het graafschap moest waarnemen. Zo verhaalt ons het bevestigingsdiploma van koning Lotharius. Volgens een uittreksel van de oorspronkelijke schenkingsoorkonde in het Liber Traditionum, geschiedde zulks tot zielerust van zijn pleegvader en tot vergiffenis van zijn eigen zonden; uitdrukkelijk worden de kerken van Beveren en Desselgem vernoemd als nauw verbonden met hun 'villa'.

Beveren en Desselgem vormden oorspronkelijk één ruim aaneengesloten gebied, waaruit wellicht ook OOIGEM later als afzonderlijke parochie groeide. De kerk van Ooigem, die ook aan Sint-Pieters toebehoorde, wordt in latere akten steeds met deze van Beveren en Desselgem samen vernoemd.

BOSSUIT..... Over deze Scheldeparochie weten wij niet veel. Volgens een fragment van het Liber Traditionum werd zij met gronden en horigen in 998 door zekere Hezelo aan de abdij gegeven. Koning Hendrik I en verschillende bisschoppen bevestigden de schenking.

DESSELGEM. - Zie op Beveren.

OOIGEM. - Zie eveneens op Beveren.

OTEGEM. - In 958 deed zekere Herebrandus ten voordele van de Sint-Pietersabdij afstand van zijn erfgoed Otegem met de kerk van deze 'villa' en gronden, weiden en horigen aan dezelfde kerk toebehorend. Een nota van het Liber Traditionum is het enige bericht dat omtrent deze schenking bewaard is. De kerk, eigendom van een lekeheer, wordt nog als een onderdeel van de villa genoemd, maar beschikte toch over een eigen goederencomplex.

De bevestiging door koning Hendrik I en door verschillende bisschoppelijke brieven na de 11e eeuw staven het getuigenis van het Liber Traditionum.

OUTRIJVE. - De schenking van de kerk van Outrijve door graaf Arnulf wordt onder het jaar 963 kort in het Liber Traditionum vermeld. Ook deze kerk blijkt reeds zekere zelfstandigheid en eigen gronden te bezitten in de villa. Koning Lotharius en Hendrik I bevestigen de schenking.

SNELLEGEM. - De Sint-Pietersabdij bezat hier de helft van de kerk, de herenwoning met landgoed en acht hoeven met lijfeigenen. Dit was haar in 941 met uitzondering van het vruchtgebruik en in 953 in volledig eigendom geschonken.

Een rugnota op de oorkonde van 941 - waarvan het Liber Traditionum een afschrift bewaarde - vermeldt het ruilverdrag met graaf Arnulf: de Sint-Pietersabdij schenkt aan de graaf haar bezit in de 'fiscus' Snellegem terug; in ruil ervoor bekomt zij de kerk van het dichtbijgelegen Afsnee (waar zij reeds ruime bezittingen had) en verschillende landerijen in de nabijheid van Gent gelegen.

VLADSLO. - Een nota van het Liber Traditionum vermeldt dat zekere Eilbodo in 992 de kerk van Vladslo met landerijen, weiden en horigen aan Sint-Pieters schonk. De schenkingsakte van bisschop Radbod I van Doornik van 18 Maart 994 is niet authentiek. De schenking van Eilbodo wordt door latere pauselijke en bisschoppelijke brieven bevestigd.

In de 12e eeuw moest de abdij haar bezit te Vladslo verdedigen tegen de aanspraak van lekeheren, waarschijnlijk erfgenamen van Eilbodo.

Uit het oorspronkelijk zeer uitgebreid parochiegebied van Vladslo groeiden de parochiën Leke, Keiem, Beerst, Schore en Stuivekenskerke; over de datum en de wijze van hun ontstaan is echter niets met zekerheid gekend.

WAKKEN. - Door Gontbert en zijn echtgenote Thietwara (Theadwara) werd aan Sint-Pieters schenking gedaan van een kerk en herenhof met landerijen, bossen, horigen, velden en weiden gelegen te Wakken. In 1037 bevestigde koning Hendrik I de abdij in het bezit van kerk en landerijen. In de 12e eeuw is de kerk van Wakken eigendom geworden van de Sint-Maartensabdij van Doornik[2].[1]

B.

(2) Liber Traditionum (ed. Fayen), blz. 36-37. A. Van Lokeren, Chartes et Documents de l'abbaye de Saint-Pierre, blz 13, 84. - Wakken is in de studie van L. Reyntens niet opgenomen; om welke reden is mij niet duidelijk.

(1) ZEDELGEM valt buiten onze reeks. Immers de kerk van Zedelgem werd eerst in 1266 door de Sint-Amandusabdij van Elnone aan Sint-Pieters afgestaan in ruil van haar rechten te Rumegies. Een speciale bisschoppelijke akte bekrachtigde deze verhandeling.

Mengelmaren

New Flanders in Pennsylvanië.

De Vlaamse uitwijking naar de U.S.A. heeft eerst een zekere omvang genomen na de Secessie-oorlog (1861-65). Vóór deze tijd zijn er enkele verspreide pogingen tot 'colonisatie' geweest, die weinig opgeleverd hebben.

De vestiging van enkele landbouwers uit de omstreken van Eekloo in de, Missouri (1847) was aanleiding tot een experiment door Minister Rogier zelf gesteund: een Belgische stichting in Pennsylvania (St. Mary's, Elk County). Westvlaanderen, alstoen de provincie bij uitstek van het pauperisme, was door de aardappelplaag het ergst geteisterd geworden en kreeg van Rogier de prioriteit. 59 Westvlamingen vormden de eerste groep van uitwijkelingen: 39 uit Wakken, 10 uit Meulebeke, 2 uit Ingelmunster, 5 uit Waregem en 3 uit Passendale. Zij vertrokken uit Antwerpen 8 Sept. 1849 en bereikten St. Mary's rond Kerstmis. De colonie kreeg de naam *New Flanders* en het 'dorp' heette *Leppoldsburg*, ter ere van de koning. De colonisten toonden weinig volharding. Na zes maanden waren de grote helft naar elders vertrokken. De Staat zond geen tweede groep meer. Einde 1852 bleef er te Leopoldsburg nog één oude man over.

Een andere onderneming te Kansas in Missouri mislukte eveneens. Van de 50 emigranten waren er 44 Westvlamingen. In Juni 1850 kwamen zij te Kansas aan; een maand later waren zij reeds ten dele verstrooid.

Deze ondernemingen hebben geen spoor in Amerika nagelaten. De mislukking is te wijten aan de recrutering van de uitwijkelingen: de gemeentebesturen trachtten zich te ontdoen van ziekelijke en onverbeterlijke elementen, lediggangers en bedelaars, die voor pionierswerk in de Nieuwe Wereld allerminst geschikt waren.

Deze bijzonderheden ontnemen we aan een synthetische, zeer gedocumenteerde studie van Dr ANT. DE SMET (L Emigration Beige aux Etats-Unis, pendant le 19e siècle jusqu'à la Guerre Civile) pas verschenen in de Annales de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique, XXXIIe session (Congrès d'Anvers 1947), blz. 188-208.

Assebroek.

De bloeiende en snel groeiende randgemeente van Brugge verdiende haar eigen 'geschiedenis'. En zij moest geen

vreemde aanspreken om dat op uitstekende wijze gedaan te krijgen. Assebroek telt geleerden en specialisten op velerei gebied, niet het minst op dat van de geschiedenis.

'Assebroek. Heemkundige Schets': zo betitelen de samenstellers, J. DE SMET en H. STALPAERT, het bondig en stevig gedocumenteerd overzicht van 'oud en nieuw' op hun gemeente. De topographische beschrijving is uitvoerig, met opgave van de oudste vermelding van elke plaatsnaam en verwijzing naar het groot uitslaande plan, dat een model van tekening en uitvoering is. De beschrijving van de oude kerkelijke en burgerlijke instellingen is telkens met anecdotische bijzonderheden opgeluisterd. Bij de echt documentair opgevatte illustratie mist men een paar opnamen van het tegenwoordige Assebroek die, bij de snelle ontwikkeling van de gemeente, binnen korte jaren een historisch document zullen geworden zijn. Een keurige uitgave van de Brugse Gidsenbond (Brugge, 1950; 88 blz. Prijs 48 fr.).

Toverije in het Brugse Vrije.

Onder deze titel verscheen een voortreffelijke bijdrage tot de Westvlaamse volkskunde van de hand van H. STALPAERT. De ondertitel 'Documenten uit de Westvlaamse Volksoverlevering' wijst erop dat de Schrijver, voor zijn gemoedelijke en pittige causerie over toverij, feitelijk al het uitgegeven materiaal over toveraars en heksen in Wvl. heeft samengebracht en uitgelezen; de aandachtige lezer van de bondige, gestileerde bronnenopgave stelt daarenboven vast dat talrijke eigen opnamen van de Sch. in het opstel verwerkt zijn. Voor lezers die misschien weinig sympathie hebben voor toveraars en heksen, zij hier gewezen op de hoofdstkuken: Van de mare bereden; de Duitse schapers; Tempeliersgoed; Toverboeken: en verder nog: De krachtige gebeden; Belezers en kwakzalvers; Volksremedies, die de toverij bestrijden. Hieruit blijkt de rijkdom van dit werk dat met talrijke eigenaardige platen versierd is. Een uitgave van de Brugse Gidsenbond: de naam zegt keurigheid! (Brugge 1950; 100 blz. Prijs: 45 fr.)

V.

Het Jaargetijde van Lodewijk van Nevers.

De graaf Lodewijk viel in de slag bij Crécy op 26 Aug. 1346. Zijn lijk werd aldaar teruggevonden in een gracht *vol riet*.

Uit de eerste begraafplaats, in de abdij van St. Rikiers, werd het stoffelijk overschot overgevoerd naar de St. Donaaskerk

te Brugge, in een graf midden in het koor, vóór het hoogaltaar. In 1741 werd de tombe verplaatst naar de kapel van S. Carolus Borromeus.

Nog in 1792 werd het jaargetijde gedaan en op de verjaardag, 26 Aug., versierde men het graf *met groen riet*: Beaueourt de Noortvelde noteert dit gebruik in zijn Tableau Fidéle, blz. 60-61, uitgegeven te Brugge in 1792. Deze aantekening van een ooggetuige is zeker meer waard dan de bewering van J. Gailliard die, in zijn Inscriptions funéraires, I, blz. 36 (Brugge, 1861), spreekt van cyprestakken en lisbloemengroen.

V.

Tanden belezen.

Te Aalter (O.-Vl.) stierf onlangs een oude vrouw, die overal in 't ronde bekend stond als tandenheelster.

De eerste vraag die ze haar klanten stelde, was steeds ‘Gelooft ge in mij?’ Na het bevestigend antwoord van de patiënt haalde het oudje een lijvig boek te voorschijn. Terwijl het daaruit allerlei onverstaanbare teksten las, ging het met de hand over alle zieke tanden van de lijder.

Mijn zegsman verklaarde tijdens deze handelwijze inderdaad alle pijnen te voelen heengaan. Dit belet niet dat hij enkele dagen later opnieuw door de oude kwaal werd aangetast, zodat hij zich verplicht zag een tandarts op te zoeken.

De naam van het vrouwtje kon mijn zegsman niet mededelen.

Opgetekend uit de mond van G.V. te St-Joris-ten-Distel

W.G.

Kinderrijm.

Rond 1902 zong mijn grootvader te Roeselare het volgend liedje, terwijl hij rond de keuken wandelde samen met mijn moeder, een kind alsdan, die op zijn kloefen stond:

Mollegie, mollegie martjie,
Koopt da' kind 'n tartjie,
In de zunne gebakken
Dat de koeigies kakken.
Trappelt de puud
Z'n oogsgies uut,
Z'n teên in tweên,
't En ee 't er maar een.
Laat da' arme pudegie, pudegie
gezzegie, gezzegie weên.

Mollegie = klein zwartharig meisje met vet rond aangezicht. - *Koopt*, zoals verder *Laat*: met korte klinker uitgesproken.

- *Pudegie*: dim. van puud (puid). - *Gezzegie*: dim. van ge(r)s, gras (graspijltje). - *Weên* = weiden.

D.C.

- Vgl. De Cock-Teirlinck, Kinderspel IV, 247; VIII, 94. Rond den Heerd XXV (1890), 116 heeft een andere versie uit Veurne-Ambacht opgetekend, te beschouwen als wiegeliedje of kniedeuntje:

Trappelt de puit
Kiniges oogjes uit,
Ze beentjes in twee'n,
't En heeft maar een meer.
Trappelt de mol in d'eerde,
't Kinige ga' ri'en te peerde,
Te peerde al op een bezemstok.
't Kinige gaat hên e nieuwe rok,
E nieuwe rok van dokkeblaân,
't Gaat daarmee naar de kerremesse gaan,
Naar de kerremesse in 't Zwaanije,
Koekeloere mijn haantje.

Moncarey z'n meulen en z'n muil. - Vgl. Biek. 1933, blz. 94.

De familie Moncarey was een verspreide molenaarsfamilie, en op de ‘slingermeulen’ (hofstede en molenaarsbedrijf) woonden en wonen er nog afstammelingen van Moncarey's.

Vroeger, te weten tot aan de oorlog 1914 18, had elke molenaar een ‘meulenaarsdrijver’ die 's zomers de bakten van de boerenhoven haalde en weerbracht met kar en muil, en 's winters ‘te rikke’.

Dus ‘een slag van de meulen’, of ‘een slag van Moncarey's meulen’ of ‘van de slingermeulen’ komt op 't zelfde neer. En waar men spreekt van: ‘nog dommer of Moncarey's muil’ is dat niet dommer of niet slimmer dan eender welke muil van eender welke molenaar.

Sinds jaren is de slingermeulen verdwenen. Hij stond ten oosten van de kiezel genaamd de ‘Gemeene strate’, gaande van de Flessche naar de Klokkeput, op het grondgebied van Leisele. Nu staat daar nog, niet ver van de vroegere ‘meulewalle’, een gebouw dat dienst doet als ‘Belgische schure’. Het woonhuis en de rest der stallingen staan op Frans grondgebied (Hondschote).

A.B. Stavele

[Nummer 12]

Van de wieg tot het graf. - XI.
Rozenkrans in het sterfhuis

DE uitnodiging van de beders om de rozenkrans te komen bidden in het sterfhuis, werd door de geburen algemeen beantwoord. 't Mocht goed of slecht weer zijn: men was genood en men zou het voor geen goed ter wereld gelaten hebben. Bij regenweer zag het er proper uit in dat sterfhuis, met al die beslijkte kloefen over de tichels en blauwe schorren...

Banken en planken werden in 't gebuurte geleend. De planken werden tussen de sporten van de stoelen geschoven als zitplaats voor de dubbele joengers. En nog waren er geen zitplaatsen genoeg. De mensen zaten getast op malkaar en, bij de kortwoners, bleven er een hele hoop buiten voor de deur staan.

De familie knielde in de kamer bij het lijk. Zodra ze de voorbidder - of voorbidster - zagen aankomen, werd het binnen en buiten stil.

Gewoonlijk werd er een hele rozenkrans - drie pa-

ternosters - gebeden met, na elk tientje: ‘Heer, geef uw dienaar d'eeuwige ruste...’ In de litanie van O.L. Vrouw klonk het antwoord: ‘Bid voor hem (haar)’. Daarop volgden de akten en het kruisgebed.

Elke voorbidder had dan nog zijn eigen gebed. Een zonderlinge voorbidder was Free Verlee van Male. Dat duurde en bleef geduren, maar 't verveelde niet. Waar hij die gebeden geleerd had, de Heer mag het weten; maar hij kon niet lezen, en hij meende het heel ernstig met die rozenkrans.

Dat begon met een zalige vermaning. ‘We komen hier in een sterfhuis, niet om te gerriën en te galferen, neen, d'er is hier verdriet, en die meest gerriën gaan misschien d'eerste hulder ogen afvagen!’

Hier volgen Free z'n gebeden, zoals ze ons door zijn bloedverwanten zelf opgegeven werden.

‘H. Maria, ik bemin u meer dan mijn eigen zelven. Als God wil ik u alzo eeuwiglijk beminnen... Bescherm mij, vertroost mij toch, o goede Moeder, wanneer d'ure van mijn dood zal gekomen zijn; bezorg mij eene duur tot in der eeuwigheid; maak mij een gelovig leven; leg uw moederlijke hand op mijn hert opdat mijne laatste klop voor u en mijne Zaligmaker sla; en dat mijn laatste woorden zijn: Zoete naam van Jesus en Maria.....

Heer, ik beveel mij in uwe heilige wonden: laat er mij in leven en sterven, en oordeel er mij in.....

O Jesus, allerliefste Zaligmaker, geef ons uw vaderlijke benedictie en verwerf [verberg?] ons in uw heilige wonden. Ik hoop dat wij u in den hemel wel zullen mogen aanschouwen, omdat gij uw heilig Bloed zo bitterlijk gestort hebt. Geloofd zij Jesus Christus. Amen.’

Daarop volgde een eigenaardige litanie, die we slechts onvolledig konden opnemen; de aanroepingen van Free werden door de mensen telkens aangevuld met ‘voor Jesus’ of ‘voor Maria’.

Dadelijk volgde nu het *Gebed van de H. Barbara:*

> Heilige Barbara, die de schoone krone draagt,
> Heilige Barbara, edele maagd,
> zij is weerd dat zij die krone draagt.
> In de heidenesse is zij geboren,
> in alle deugden is zij uitverkoren.
> Zij beminde haren lieven Jesus

veel beter dan heur vader deed.
Heur vader deed een toren maken,
een toren was te maken en te besteden,
maar hij is ten oosten uitgereden.
Barbara heeft de werklieden zeer aangesproken;
zij sprak: gij hebt zeer wel gedaan,
maar gij hebt er nog iets aan vergeten,
dat mij allerbest zou aanstaan;
voor een venster te min of te meer
zal mijn vader niet bevelen,
de derde venster is God de Zoon verlicht het al.
Haar vader is thuisgekomen
en zei: wie is hier binnengekomen,
wie heeft mij die spijt meest aangedaan?
zij zullen de schandelijke dood niet ontgaan.
Barbara sprak: o machtige koning,
en gij gebaart u de opperste heer,
maar Barbara behoort aan eenen anderen God.
Behoort Barbara aan eenen anderen God,
wij zullen haar slaan met roeden en banden.
Barbara wierd geslegen aan voeten en handen.
Barbara wierd naakt ontkleed
en rond de stede geleed.
Barbara begon beschaamd te wezen,
een engel Gods bracht haar opperste kleed
en sprak: gij schoone blomme,
blijf toch standvastig in uw gelove,
want gij een bloeiende rijs
gij zijt in het hemelsch paradijs.
Heilige Barbara die de schoone krone draagt
Maagd boven alle maagden,
Martelaresse, voorsprekeresse,
Edele schoone jonkvrouw,
gelief mij te verkrijgen een goede biecht en berouw
eer dat ik van deze wereld scheiden zou.
Ik lig hier in nood om te sterven
en laat mij niet bederven
zonder eene goede biecht te verwerven
nu en in alle eeuwigheid. Amen.
Mocht ik Jesus' kruis wel dragen,
daarin neem ik mijn behagen,
dan zou ik met hem mogen in vrede rusten. Amen.

In zijn '*Goede Vrijdag paternostertje*' dat nu volgde, liep het bij Free al dooreen.
Het klonk aldus:

Het was op eenen Goeden Vrijdag nacht
dat Jesus in zijn bittere pijn en passie lag.
Hij sprak: Wel Vader, wat heb ik u misdaan,
dat ik al deze bittere pijn en passie moet doorstaan?
Wel Zoon, gij moet deze bittere pijn en passie ondergaan
omdat het menschelijk geslacht in den afgrond der helle gaat.
Als Onze Lieven Heer deze taal wel had verstaan
is hij naar 't hovetjen van Olijven gegaan,
hij zweette water en bloed,
de druppels barsten hem uit,
zij vloeiden op zeventig kruid,
Zij zaten aan Jesus' tafele,
zij dronken Jesus' rooden wijn.
Wie mag er mijn verrader zijn?
Judas heeft God verkocht
en in de handen der Joden gebrocht.
De Joden die waren nu al zoo blij
zij spogen in Jesus' aangezicht.
Petrus kroop achter een hage
van den Goeden Vrijdag tot den eersten Paaschdag
tot dat Jesus verrezen was.
Zij maakten hem eene krone van doorn
en de nagelen zoo scherp als tin,
zij hebben zijn armen wijd opengerekt
en bovendien aan het kruis gestrekt.
Zij lieten het kruise vallen,
Onze Lieven Heers aderen barsten allen.
Hij wierd gekruisigd tusschen twee moordenaars
de een die sprak al de rechter kant:
O wees mij toch genadig als gij zijt in 't hemelrijk?
En de andere die sprak al de linker kant:
Wat wilt gij roepen naar eenen man
die zijn zelven niet redden kan.
De eerde die beefde,
de steenrots die scheurde,
de zon en de maan verloor haren schijn,
de Zone Gods leed eene groote pijn.
Daar kwam S. Jan
den heiligen man,
en sprak: Och Heer, wat hebt gij toch misdaan
dat gij deze bittere pijn en passie moet doorstaan?
Het is voor mij niet
het is voor u niet,
het is voor de menschen in 't algemeen,

voor groot en kleen,
het is voor al de menschen zalig te maken.
Op 't laatste had hij het nog niet al voldaan,
hij moest dan voor 't oordeel Gods staan.
Sint Paulus' zustertje gaf aan de kleine kinderen
die met de keerse voren gingen,
zij zagen oost, zij zagen west,
zij zagen komen den Heiligen Ke(r)st,
zij bonden zijne handen
met roeden en banden,
zij nagelden zijne voeten met nagelen groot,
zij zetten de doornekroon op O.L. Heerens hoofd,
gij kunt toch wel gedenken van kleen tot groot,
op O.L. Heerens gebenedijd passie hoofd.
Zij legden hem af
in een nieuw steenen graf
waar dat er noch man, noch vrouwe lag.
Den derden dag kwam hij uit zijn graf gerezen,
't eerste woord dat hij sprak,
den eersten band van d'helle brak.
Had hij nog één woord moeten spreken,
heel d'helle ware afgebroken.
Hij nam zijn vrienden alle gelijk
en leidde ze naar het hemelrijk.
Hij kwam weer aan eenen gang
waar dat hij zijne lieve moeder vond.
Hij sprak: Wel, moeder nogmaals.
Die 't Goe' Vrijdaags paternostertje kan
drie dagen voor zijn dood,
ik zal zetten 't een engeltje op 't andere,
hij zal al zijn nood vergeten
al in het uur van zijne dood,
en al zijn zonden zijn vergeven
al waren zij tienmaal zoo groot![1]

't Was niet zonder reden dat Free zijn rozenkrans begon met dat zalig vermaan. Dat giechelen zat lijk altijd gereed in de vervaarlijke stilte van dat volk in en om het sterfhuis. Het minste was genoeg; de voorlezer die uit zijn gebeden met gerocht, een kwalijk begrepen woord, een stoelsporte die brak.... en daar

(1) Vgl. Biekorf 1948, blz. 168. Over oude liedvormen: F. Van Duyse, Het oude Nederl. Lied III, bl. 2131-47 en 2589 (Den Haag, 1907).

lagen drie vier joengers tussen de benen van de grote mensen te spartelen... Al entwat van niet, een gesmoorde lach... en ze begonnen daarna met nieuwe devotie te bidden.

Te Vijve-Kapelle lag de overledene in de ‘koetse’, een ingemaakt bed naast de stoof met open schuifdeuren. Jan scheen wat langer geworden te zijn en lag ‘van tweersten’, scheef weg, zodat de voeten uit de sponde staken. Anne Kobbe, de voorbidster, had goed stuurs te kijken: dat jong goed daar op de zitbanken wees giechelend naar die uitgestoken voeten, en ze reikhalsden al over 't voeteinde weg in de koetse naar die ‘krebbe’ (een bakbedje voor een kind boven 't voeteinde vastgetimmerd) en kwamen halfluid in 't gestrijd: ‘Neen. 't ligt er niet in!’ ‘'t Is zeker, 't slaapt!’ Een dok en een duw van 't vrouwvolk bracht de droevaards tot zwijgen.

Na de rozenkrans kwam 't gebuurte nog een laatste keer bij 't lijk. Elk smeet een kruisje wijwater over 't bed en murmelde iets van: Ze ligt toch zo schone!... Precies of ze slaapt.’ Of anders: ‘Ze moet wel afgezien hebben... Ze is afgeleefd. Nog 't vel over de benen’.

Een van de familie bedankte dan: ‘Mensen, gij zijt allemaal bedankt voor 't gebed dat je komt te lezen voor moeder (of N...)’ Spoedig was heel 't sterfhuis leeg en men kon beginnen schuren en kuisen. 't Is misschien wel om al die ruzie dat de rozenkrans stilaan verlegd werd naar een nabijgelegen kapelletje.

Na 1914-18 is dat oud christelijk gebruik als vanzelf achterwege gebleven. Doch er zijn nog altijd parochiën - o.a. St-Joris-ten-Distel, Zwevezele, Vijve Kapelle (St Kruis), St-Laureins - waar het wel in ere gehouden wordt. De rozenkrans wordt aldaar in de kerk gebeden op de vooravond van de begrafenis en, als 't sterfhuis niet te ver is, gaan ze daarna nog eens naar de dode kijken.

Te Eede en te Vijve-Kapelle wordt de rozenkrans zelfs op de doodbrieven aangekondigd: ‘Zondag (voor-

avond van de begrafenis) om 2 uur Rozenkrans'; ofwel: 'Rozenkrans en Metten daags te voren om 5 uur'.

In de stad was er geen sprake van rozenkrans, ook niet in de volkswijken. De dode lag ook niet 'te ziene' in die schamele, kleine huizetjes; hij lag in de keuken - soms in de alkove - waar er gekookt en gesmookt werd als voordien: ze konden wel niet verder. Ooggetuigen beweren zelfs dat de slapinge zo schaars was, dat ze overnacht de dode op tafel legden om 't bedde vrij te hebben voor een levende....

M. CAFMEYER

Zilveren Hoefijzers.

'Dezen dag, 17 October 1806, heb ik zien vertrekken uyt deze stad [Brugge] met eene koetse met zes peerden bespannen den rijcksten heer uyt Duijtsland, vertrekkende naer Oostende: hy was voortyds gewoon zyne peerden te beslaen met zilver hoetijzers, en al die afvielen waeren voor den Armen. Hy was ook gewoon peerdefeesten te geven, en gebood alsdan dat de zilver hoefijzers maer met twee nagelen en mogten vast zijn. Al die afvielen waren ten profite van den Armen.' J.K. Verbrugge, Gedenkweerdige Aenteekeningen, Hs. blz. 129 130.

Die zilveren hoefijzers doen denken aan de schatrijke roofridders en Tempeliers van de sagen: zij lieten hun paarden averechts beslaan met zilveren hoefijzers. Voor Brabant en Limburg zijn zulke sagen opgetekend (K. Ter Laan, Nederl. Overleveringen, II, 248-249; Zutphen 1932.) Zijn er alhier in Vlaanderen geen vertellingen van zilveren hoefijzers bekend?

E.N.

Slachten van.... - Vgl. hierboven blz. 138 en vorige.

- Hoe ouder, hoe wroeder, slacht de wulvejongen.

P.D.

- Ze slacht van Sint Elooie;
alle dagen even mooie.
Watou.

V.D.B.

- 't Slacht van de meulen van Spriet;
vandage voor geld en morgen voor niet.
Deinze-Waregem.

G.P.B.

Brugse edelsmeedkunst
Nabeschouwingen bij de tentoonstelling.

DE tentoonstelling van edelsmeedkunst deze zomer (Juli-September) gehouden in het Stedelijk Museum, is in menig opzicht leerrijk geweest. Met enkele losse aantekeningen willen we daarop wijzen. In afwachting dat ons de gelegenheid wordt geboden om het ontwerp methodisch te behandelen.

Een goede honderd werken, die te voren ofwel niet ofwel onvolledig of alleen bij benadering beschreven waren, konden nu juist gedateerd en op de naam van de maker gesteld worden.(1)

Het onderzoek stelde aldus vast dat de monstrans van Oostvleteren (nr. 13) gemaakt is door Matthys Erreboot in 1634-35. Deze zilversmid woonde te Diksmuide en heeft aldaar veel werk geleverd.(2)

De 18e eeuwse kandelaars van Blankenberge (nrs. 124 en 125) zijn werk van François Ryelandt,

De zgn. Apostelenkelk van Sint Andries bij Brugge (nr. 57) is van 1638-39 en gemaakt door Cornelis Wyllaeys.

Sprekend waren de herhalingen of 'dubbels' van sommige werken. Gelijke medaillons komen voor bv. op de kelk van het Brugse Seminarie (nr. 53) en de pateen uit de Sint-Servatiuskerk te Schaarbeek (nr. 42). De processiekruisen van Beveren bij Roeselare, Wingene (nrs. 117-118) en Tielt zijn werk van Andreas Petyt van 1769 en 1770, en gelijken op malkaar als gebroers. Hetzelfde geldt voor de montransen van Wingene (nr. 22) en Loppem (nr. 23), werk van dezelfde Petyt. De monstransen (nrs. 14 en 15) van Hooglede (waarvan de stralen vernieuwd werden in 1800) en Sint Gillis te Brugge (voortkomend van de opgeheven abdij van Hemelsdale) zijn eveneens van hetzelfde jaar 1679-80, van dezelfde hand (Jesper Verhouve) en volkomen op malkaar gelijkend.

Bij plakkaat van 14 April 1612 werd de Brugse gekroonde gothische B als stempel voorgeschreven. Van dat grensjaar

(1) Tussen haakjes verwijzen we telkens naar het nummer van de Catalogus der tentoonstelling.
(2) Z e W.H.J. Weale. Les Eglises du doyenné de Dixmude, passim (Brugge, 1874).

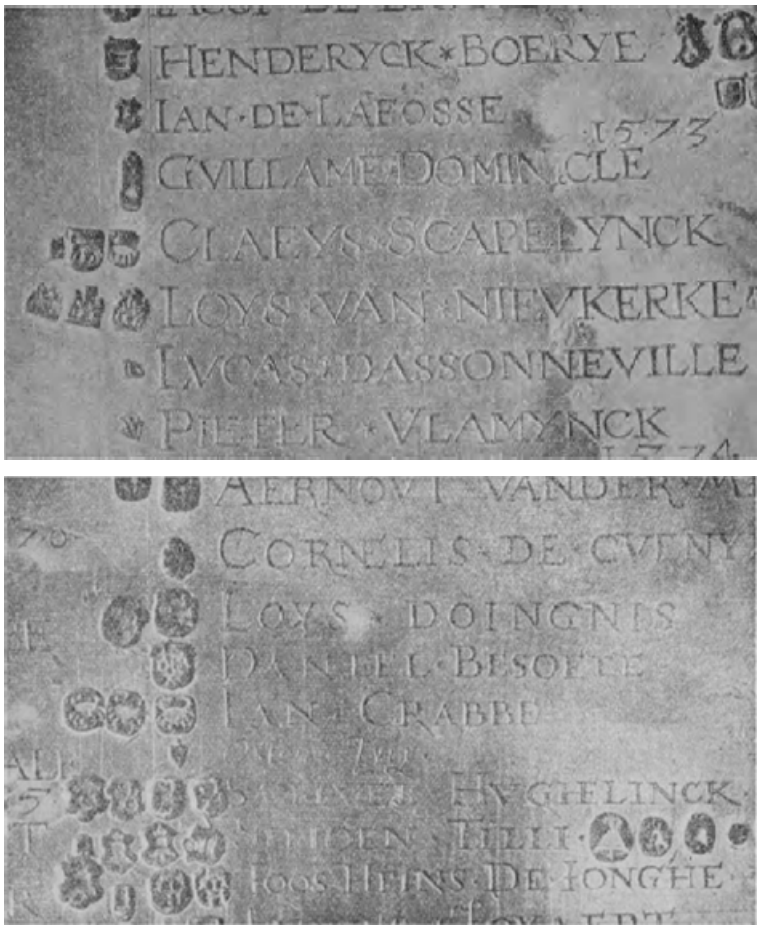

Cliché: Dienst voor Toerisme. Brugge.
STEMPELPLAAT VAN DE BRUGSE EDELSMEDEN
(Fragmenten uit de voorzijde).
Boven leest men o.m. de 'sprekende' stempels van Claeys Scapelynck (schaap) en Loys van Nieukerke (kerkgebouw). Beneden o.m. de stempels van Jan Crabbe (krab) en Simoen Tilli (een klokje; op zijn naam, beschouwd als klanknabootsing: tingeling).

met de dekenletter D (gothisch) = 1611-12 waren twee werken aanwezig: de kelk van Sint-Niklaas te Veurne nr 43 die de Brugse B nog niet draagt, terwijl de kleine rijve van het H. Bloed (nr 97 de nieuwe stempel heeft.

Het afzetgebied van de Brugse edelsmeden strekte zich uit tot de subalterne steden d.z. Oostende, Veurne, Nieuwpoort, Diksmuide, Torhout, Tielt, waar meesters van het Brugse Gild gevestigd waren. Doch we kunnen nu wat nader bepalen. Het Brugse verspreidingsgebied reikte, in de 17e eeuw, tot Izenberge, Leisele, Hoogstade; verderop waren het Ieperse zilversmeden die de markt beheersten. Het Gild had de parochiën rond Diksmuide in handen alsook het Roeselaarse tot aan Izegem; hier lag de grens van het Kortrijkse Gild. In de jaren 1700 vestigden zich Ieperse zilversmeden te Diksmuide en te Roeselare, alsook in Veurne-Ambacht. Daardoor werd het uitgestrekte gebied van het Brugse Gild gevoelig ingekrompen.

Het is ook duidelijk geworden dat de Brugse zilversmeden in de 17e eeuw hoofdzakelijk voor kerken, gilden en broederschappen gewerkt hebben, terwijl ze na 1730 veel meer bestellingen voor particulieren en van profane aard hebben uitgevoerd.

Voortgaande op het bewaard gebleven werk, zal men zonder aarzelen de jaren 1600-1650 als de grote bloeiperiode van de Brugse zilversmeden erkennen. Grote namen, uitblinkers door veel en schoon werk zijn:

uit de bloeiperiode van de 17e eeuw: Jan Crabbe, François Gheuens, de Van Nieukercke's (Jaak, Loys, Guillaume die men voor het eerst goed heeft kunnen identificeren), Jaak De Cantere, Jaak Wyllaeys;

einde 17e eeuw en begin 1700: Pieter van Sichem en een zilversmid die als stempel een soort olijftak gebruikte, doch nog niet kon geïdentificeerd worden;

na 1750: Andreas Petyt, Charles Benninck, François Ryelandt, Maarten Logghe.

Veel vragen moesten nog onopgelost blijven. Wie was die Brugse zilversmid N. Virgen die in 1571 de Jonkersrijve van Doornik gemaakt heeft? Is het Nicolaas Viersin die in 1588, 1599 en 1601 deel uitmaakte van de eed der zilversmeden?

Ook veel stempels van zilversmeden uit de periode 1636-1713 en 1732-1796 blijven nog onbekend.

C.D.

Tamboer

Zo heet de vent die te Brugge op de markt staat met zijn scheermesjes.
Hij pakt uit. Proper geschoren; draagt blauwe vest en grijze broek. Staat achter een lange schraagtafel met wit-blauw tafelkleed gedekt. Op de tafel heelder pakken scheermesjes merk 'Dienamant' en doosjes open en half-open met scheerdertjes van 't nieuw model en een sigarenkist voor 't geld.
Hij spreekt.

- 'k Ga hulder entwat zeggen, beste vrienden, da' je nog niet g'hoord 'n hebt, en entwat togen dat er vele nog nooit 'n zagen. 'k Hebbe scheermesjes meê en 'k kome hulder uit de nood helpen.

Ah, 'k wete 't wel. Dat 'n zijn geen mesjes van Zielette of van Roobaard of andere messen van de beste van de wereld. De mijne zijn van Zweeds staal, en Zweeds staal is beste staal. Je zult me zeggen: 'Solingen is beter', en daarin heb' je gelijk. Neen 't, mensen, 't 'n is geen Solingen. Maar Solingen 'n is maar goed voor 't maken van zware machienen. Je weet dat zo goed als ik en misschien nog beter.

Daar zijn veel mensen, ze beginnen hun aanzichte te scheren en op d' eerste kake 't gaat wondergoed, maar de tweede kant van den baard 'n is al dàt niet meer; het schraaft en het schreept en 't doet zeer, je 'n durft niet deuretrekken.

Vanwaar dat voortkomt? Kijk naar den barbier. Die man kent zijn vak. Hij scheert met een ouderwets scheers en telkenmale dat zijn scheers vol staat met zeepschuim, hij wrijft het af aan een pot met caoutchou-vel en een gazettepapier daarover. Hij doet dat om de vuiligheid weg te vagen, de vuiligheid van de poriën ofte zweetgaten van uw vel, en 't mes niet bot te zetten. Waarom schoren ze vroeger de mensen op de lepel of op den duim? Om de mensen hulder vel te spannen en beter 't haar van den baard te krijgen, maar gelijk hoe dat ze scheren, de barbiers, daar 'n is geen eenen die je kan scheren zo goed of dat je 't zelve doet. Je kent de teere plekken en je weet de hardste stoppels staan.

Daarbij elk-end-een scheert hem zelve den dag van vandage en 't is daarom dat 'k scheermesjes kome verkopen.

Ik verkoop hier per exempel scheerdertjes; - je kent ze. Ze kosten overal honderd vijfentwintig frank in de winkels, maar honderd vijfentwintig frank is veel geld en de werkman moet daar weken lang aan sparen,

Kijk naar dat toestel. 'k Vijze 't af. 'k Leg er 't mesje op; tusschen de sneê, al weerskanten, ligt er een spacie langs waar de vuiligheid weg kan, 't systeem van de barbiers die hulder scheerzen afvagen. Op mijnen apparaat gaan al de mesjes van al de merken van de wereld, en op de kostelijke scheerdertjes van d'andere 'n gaan maar hulder eigen messen. Zo slim zijn ze. Probeert met een mes te passen van een ander merk, en uwen baard zal onder tafel gegroeid hangen eer dat je daar een ander mes op krijgt.

Mijn toestel 'n kost geen honderd vijfentwintig frank. Ik verkoop dat hier voor de beuzelinge van vijftig frank. 'k Zou liegen, want voor die vijftig frank, geef ik nog een dooze messen van twintig frank toe.

Dat 'n is niet alles. Kijk naar de steel: hij staat plat. Verstandige mensen weten dat een scheers scheef moet liggen. Ik draaie en 't staat half scheef. 'k Draaie nog en 't staat heel scheef. Alzoo scheren de mannen die kunnen scheren omdat ze 't scheers scheet leggen en maaien over de kake in plaatse van er mede te schrepen en te vijlen gelijk de sukkelaars.

Ik draaie nog een keer en uit de steert komt er een stok; dat is de bloedstelper voor 't geval dat g'u zeer doet, in d'haaste.

Ik neem het mesje af, kijk, 't ligt op een caoutchou-plaatje en 't maakt een reve met de sneê waartusschen de vuiligheid moet loopen en je kunt geen mesjes breken door t'hard de vijze toe te draaien.

Zijn er hier mensen die komen en zeggen: mijne caoutchou is kapot, of zijn er die komen vertellen: de vijze zit los of de steert staat verwrongen? Dat 'n mag niet gebeuren, dat zou de foute zijn van de fabrikant. In dat geval komt j'hier aan mijn tafel en Tamboer geeft hulder allemaal een nieuwe scheerder.

Voor vijftig frank, dat is de prijs van vijf keers scheren. 'k En zegge niet bij een barbier van Oe'lem of Moerkerke. Daar is 't vier frank de reize. Maar bij een coiffeur in Brugge, 't is van ‘zet-je, Minneire’, je laat je scheren en 't is acht frank en twee frank drinkgeld dat is tiene. Maar pas op! Hij

vraagt, den oolijkaard: ‘een friction?’ dat is wasschen of inwrijven, of een ‘minacure’ dat is nagels kuischen. Maar hij vraagt dat in 't fransch omdat je 't niet 'n zoudt verstaan en je knikt van ja en 't is telken keere twintig frank omdat je van ja geknikt hebt zonder hem te verstaan. Je zijt vijftig frank kwijt, de prijs van een scheerdertje en tien messen.

Alla, wie nog?

Maar eerst ga 'k hulder wat vertellen dat' je zelve niet 'n zoudt durven uiteendoen op de markt van Brugge, want moest je 't zeggen, je zit binnen een half'ure in den bak.

Gisteren ten achten, - wat zeg ik? - ten zevenen en ten tienen en van den uchtend vóór 't naar hier komen, heb 'k geluisterd in de radio en 'k hebbe nog hertelijk moeten lachen. Zegt die minister daar in Brussel, zegt hij, 't moet allemaal afslaan en van deze keer met de samenwerkinge van de fabrikanten. Het staal zal afslaan met achte ten honderd. Een schoon woord. Maar 't 'n is geen kunste van achte ten honderd naar omleege te duwen als z'eerst met vijftiene ten honderd naar omhooge gegaan zijn. Je moet daarvooren van den Benelux niet zijn.

Zijn d'er hier menschen met een automobiel? J' hebt 850 frank betaald voor 't jaar vijftig. Maar in 't korte zul je vierhonderd vijftig frank bijleggen met terugwerkende kracht van 't nieuwjaar negen en veertig. 'k Weet 's wonder of dat ze in Brussel daar ook afslag zullen op geven. 'k Peinze van neen.

Kijk! menschen, dezen apparaat is in wit been, de properteit in specie, alle mesjes gaan er op, opvijzen en losvijzen is een plezier, de vuiligheid loopt weg, en in de steert zit een stokje aluin, den bloedstelper. Trek maar den baard af en je zult weten hoelang j'u geschoren hebt en gevlaân gelijk een sukkelare.

Alla, wie nog?

Een toestel voor mijnhere! Asjeblief mijnhere, vijftig frank. Eentje voor 't leven. 'k Winne daar nu veertig frank achter.

En nog twee doosjes messen voor dezen heere! Asjeblief mijnen besten vriend!

Honderd frank! Hoevele moet j'er hebben mijnhere?

- Vijve.

- Peins je misschien dat 't zal oorloge worden? Had 't zes weken geleên geweest 'k zou 't nog verstaan hebben, maar nu doe je mij toch lachen. Hierzie, mijnheere, een, twee, drie, vier, vijve en eentje toe, dat is een halve dozijne voor 't zelfde geld.

Alla, wie nog? Kijk naar 't voorbeeld van mijnheere. Die mens komt hier al twee jaar lang. Zijn er nog die Dienamantmesjes willen?

Of zijn er hier die staan te dubben en te peinzen en te nijpen op die twintig frank, ze moeten opletten dat ze in brande niet 'n schieten, want 'k wensche dat z'er mee de lucht in vlogen.

Alla, wie nog?

Hierzie, nog twee voor Mijnheere en twee voor hier. Asjeblief.

Weeral honderd frank? Niet weglopen vóór da' 'k weere gegeven hebbe want dat is te schamelijk waar 't alleman ziet.

Veertig en zestig is honderd, asjeblief. En nog eentje voor die vent: Hierzie, mijnen alderbesten...

'k Heb hier nog mesjes van vijf frank voor tiene. Je zul' zeggen ‘hoe is 't mogelijk?’ Ja, mensen, 'k 'n hebbe ze niet gestolen maar 't 'n schilt niet vele.

Om de waarheid te zeggen. 'k Ga een maand of twee geleên, met die ramulte van Korea, naar mijnen fabrikant. Zegt hij ‘Tamboer, 't is opslag.’ 'k Zegge ‘honderdduist mesjes en opslag?’ Zegt hij ‘pakt er tweehonderdvijftigduist en 't is den oude prijs.’ 'k Heb ze hem gekocht en dàt is mijn kunste. Vele kopen is goedkoop verkopen.

Je zult zeggen Tamboer kan goed klappen. 't Is waar, ik ben van zangersafkomste en de naaste weke staat mijn vader hier met 't liedje van ‘laat je niet beetnemen’, een liedje voor de werkende klasse en 'k belove 't: je zult meêzingen.

Goed klappen en klappen gelijk een advokaat. Zeg maar lijk tien advokaten.

'k Wierde overnaast gepakt om te rijden zonder lucht aan mijn achterberd. We gaan naar de juge en 'k worde gestraft. Zegt den advokaat ‘dat is niet, Tamboer, we gaan in beroep’. 'k Zegge ‘we gaan? we gaan wij niemendalle. Ik ga. Ik ga alleene in beroep’. En 'k ging in beroep. En 'k begoste vijf minuten te parlesanten met dat voorzittertje. 'k Zegge ‘mijnheer de voorzitter’,... en 'k wierde vrijgesproken. 'k Wilde hem bedanken. ‘Haast je zeere da' j'hier buiten zijt’, zei dat voorzittertje, en 't 'n kostte mij geenen cent. 't Zelfde met die scheermesjes.

'n Laat je niet beetnemen; dat is de kunste van Tamboer!

Alla, wie nog?

Stek vast, mijne vriend. Daarzie!

Alla, wie nog?

Dunne of dikke, Mijnhere?

De dunne? Hierzie, vriend! scheer je bij thuiskomste, en morgen achter d'hoogmesse sta je nog te blinken.

En eentje voor Madam. - Ah, Madam heure man kent mijn mesjes. Scheert mijnhere hem nog altijd al spelen, Madam?

En nog eentje voor een van mijn oudste klanten. En hoe is 't al mijnhere?

Nog een pakje voor dienen man!

Ah, 'k wete wat scheren is. In 't jaar zeven en dertig en acht en dertig heb ik er duizende geschoren te Gent in de statie van Sint-Pieters....'

> *En Tamboer verkoopt, raast, zwiert met de handen, smijt zijn leêge dozen onder tafel en herbegint zijn* 'demonstratie ten profijte van de werkende klasse'.

G.P. BAERT

Gulden Mis te Veurne.

De Missus-mis op de Gulden Woensdag werd einde 1800 - begin 1900 nog zeer druk bijgewoond te Veurne.

De moeders die een zoon hadden die naar de naaste loting moest gaan, waren daar in hun kapmantel. Ze onstaken keersjes die ze heel de mis lieten branden. Na de mis bliezen ze hun keersjes uit en namen ze mee naar huis voor de dag van de loting: dan onstaken ze weer de keersjes voor hun jongen opdat hij een goed lot zou trekken.

C.D.

Oud Spreekwoord. - Een vraag.

In een tekst van omstreeks 1520 ontmoet ik het volgende spreekwoord:

'Wie dat staet nae een vergulden wagen,
die crijchter haest af een een gulden nagel'.

De betekenis is duidelijk: als het anderen goed gaat, zullen wij er ook voordeel van ondervinden. 'Daer een bi sit, daer een bi leert', las ik elders.

Kent iemand van onze lezers die spreuk of een gelijkwaardig spreekwoord?

E.N.

Lijk Wakken's kerke.

Van een deur of een venster die niet kunnen sluiten of niet goed toe zijn, hoorde ik zeggen:

Ze (het) sluit lijk Wakken's kerke.

Ieper

V.D.B.

Tien jaar kwijnend molenleven in West-Vlaanderen

IN de moleninventarissen in vorige jaargangen (vanaf 1945) alhier medegedeeld, werd het verlies behandeld sedert 1 Januari 1940. Uit deze verspreide en cumulatieve aantekeningen volgt hier nu een samenvattend overzicht van de Westvlaamse windmolens die in de tien laatste jaren verdwenen zijn.

1940 (13)		
Wevelgem	-	Denys
Houtem	-	Demey
Kerkhove	-	van Wassenhove
Harelbeke	-	Van Brabant
Bulskamp	-	Burggraeve
Zillebeke	-	Bailleul
Avelgem	-	Callens
Alveringem	-	Coopman
Ingelmunster	-	Monteyne
Keiem	-	Avereyn
Lissewege	-	De Smidt
Pollinkhove	-	Vienne
Rollegem-Kapelle	-	Vervaecke
1941 (2)		
Ruiselede	-	De Brander
Rumbeke	-	Dhondt 1942 (3)
Meetkerke	-	Van den Berghe
Wevelgem	-	Devlies
Luingne	-	Van de Kerckhove
1944 (4)		
Aartrijke	-	Lievens
Beernem	-	Meuleman
Brugge St. Pieters	-	Caene
Heist	-	Thiel
1945 (4)		
Oostkamp	-	De Kesel
Ichtegem	-	Couvreur

Handzame	-	Darras
Vladslo	-	Carbonez
1946 (7)		
Ruiselede		De Brabander
Zuienkerke	-	De Brauwere
Esen	-	Devreker
Luingne	-	Spriet
Bavikhove	-	Allegaert
Nieuwmunster	-	Gardin
Eernegem	-	Rommel
1947 (7)		
Bredene	-	Hubert
Wingene	-	Baele
Wilskerke	-	Logghe
Westkerke	-	Van Damme
Geluveld	-	Berghe
Lendelede	-	Vandemaele
Lendelede	-	Goethals
1948 (2)		
Snaaskerke	-	Ramman
Jabbeke	-	Van Kerrebrouck

De Knokmolen te Ruiselede - in 1949 zwaar geschonden (Biekorf 1949, 276) - zal hersteld worden. Een roede werd aangekocht van de molen te Huize: hetgeen ons een verdekkerde molen te meer zal brengen.

Op 1 Januari 1950 hebben we 93 windmolens, waarvan er 47 gerangschikt werden. Daarenboven kent de Commissie een 48ste gerangschikte molen te Wenduine. Het kot in kwestie,

reeds tien jaar ontdaan van wieken, kan nog hoogstens origineel genoemd worden.[1]

Met de 42 molens die verloren gingen, zullen er op ons vertrekpunt (1 Januari 1940) 135 ‘werkende molens’ geweest zijn. (Vgl. Biekorf 1945, 115)

Begin April 1950 is de stenen molen ‘Ter Klare’ te Sint-Denijs (Taelman) uitgebrand. Hij was verdekkerd en prachtig gelegen. Ook was hij eerst in 1922 gebouwd, ter vervanging van een molen vernield in de oorlog. De mulder denkt aan herstelling.

Inzake molenbescherming staan we thans blijkbaar op steviger stellingen. Zeggen we alleen maar dat, voor gerangschikte windmolens, de eigenaar alleen tot 30% - en in veel gevallen slechts 10% - moet bijpassen in de herstellingskosten, waarvan de staat 40 tot 50, de provincie 20 tot 25 en de gemeente 10 tot 15% moeten afdragen. Het is de enige manier om afbraak te voorkomen: de goede uitslag bevestigt dit. Zo werden in de twee vorige jaren belangrijke herstellingswerken uitgevoerd aan ons molenpatrimonium, en zijn er nog meer op handen. Vermelden we de Muizelmolen te Hulste die, na de herstelling van 1942, weer een grondige herziening nodig had; Damme, waar de roeden eenvoudig gevaarlijk werden bij het draaien; de Bosterhoutmolen te Meulebeke; de molen Hoste te Ruiselede; Van Cauwenberghe te Zwevegem en de molen te Roksem waar, zoals te Damme, mogelijks fokwieken zullen worden aangebracht.

Noodzakelijk zijn eigenaars tegen rangschikking gekant omwille van de beperkingen door deze erfdienstbaarheid aan hun eigendom aangebracht. Alleen een Koninklijk Besluit dat ALLE windmolens meteen klasseert, kan hierin verhelpen - zoals de voorlopige beschikking van 21 Mei 1946, ter vervanging van het Molenbesluit van 1942 en in afwachting van de voorbereide Molenwet, daarin voorziet in Nederland.

CHR. DEVYT

Zo zingt de koster....

Dignum et justum est....
ik, die koster ben, weet 't best.

Kortrijk
L.V.

(1) Reeds in 1938 werd deze molen waardeloos geacht. Verslag Pecsteen-Schramme in Bull. Prov. Commissie. n. 24, bl. 257.

Mengelmaren

Handel en Nijverheid in Veurne Ambacht. 1783.

In de jaren 1780 had Veurne Ambacht een actieve handel op Frankrijk. In de kastelnij was feitelijk alleen Franse munt in omloop; Oostenrijks geld zag men er zelden.

De uitvoer bestond vooral uit hoornvee. In de herfst kwamen de kooplieden uit de streek van Kamerijk, uit Artesië en Frans-Vlaanderen op de Veurnse markten en op de hofsteden hun aankopen doen van vette beesten en fokvee. Het druk verkeer eiste dringend een verbetering van de steenweg op Roesbrugge.

Kalk voor de bemesting was bijna het enige invoerproduct van de kastelnij, aangebracht over de binnenwateren uit Artesië en de streek van Calais. De schepen keerden meestal zonder lading terug, uitgezonderd de binnenlanders uit de streek van St. Omaars die geregeld een retourvracht van dakpannen oplaadden te ALVERINGEM. De pannenfabriek, die aldaar bij het kanaal stond, verkocht aan de Fransen jaarlijks 200.000 dakpannen,

- Volgens Vandrival, Le Voyageur dans les Pays-Bas autrichiens, V, blz. 336 volg. (Amsterdam, 1783).

B.

Zo vet als een reiger 's zondags.

In een brief van Borry uit Gent van einde December 1784 gericht aan een Veurenaar lezen we: '..... mits de indispositie des lichaems mij gedurig bij blijft, ben jegenwoordig *soo vet als een reygher t' sondaeghs*'.

Gaarne zou ik een uitleg van die spreuk vernemen.

KdS. Veurne.

De gewone spreuk is: Mager als een reiger: zeer mager. Ook wel: Zo mager als een reiger op zijn schenen (Zuidoostvl.) Schertsend zegt men ook: Zo vet als een reiger op zijn schenen (Antw.)

De briefschrijver gebruikt de spreuk om te zeggen dat hij zeer mager is. Klaarblijkelijk is *t' sondaeghs* nog een superlatief op die magerheid. Het verband van zondag met reiger blijft echter onopgeklaard. Men is geneigd te denken aan een vermenging van zegswijzen. Misschien zal een lezer de vinger opsteken en de betekenis ophelderen?

En nu we van de reiger bezig zijn: roepen de kinderen nog iets als zij een reiger zien?

N.

Kaarterslatijn.

Gehoord van een kaarter van Tielt, een ongeletterde vent, bij het spel (bieden). Al die woorden gebruikt met de grootste ernst en zonder verpinken. Ik verstond zijn ‘latijn’ niet. Maar de uitleg kon ik leren uit het spel zelf.

‘'k Sch.... voor de deure’ = ik kan ook zoveel bieden, maar ik doe het niet.

‘Brugsche negentig!’ Dat zijn drie zotten.

‘Een schoenmaker!’ Van elke kaart twee bladen.

‘Kloef zeventig!’ of ‘zeventig met een buite!’ Derde van een aas.

Nog van Kaboutje.

Van dat Kaboutje van Kortrijk waarover ik schreef (boven blz. 191):

Het ventje vaagde de kaven voor niet, en 't is er rijk mee geworden met 't verkopen van zijn roet voor landvette, en om de grond te verlichten van de groenseliers langs de Leie waar de grond te vet is.

G.P.B.

- Bladwijzer -
1950

A. Opstellen

Rond een Brugs poortersgeslacht		van de XIIIe eeuw
	De Van der Beurse's.	J. DE SMET. 1
Herinneringen aan pastoor Leroy		C. DENORME. 11
Een briefje van Amaat Vyncke		M. LUWEL. 15
Schuilplaatsen van het H. Bloed te Brugge		A.V., M.E. 17, 41
Het volksonderwijs te Pittem voor 1800		V. ARICKX. 25
Van de wieg tot het graf		(zie 1949, blz. 181 en vorige)
	VI. In ziek- en zuchtigheid,	32
	VII. Berechting,	57
	VIII. Uitreeuwen,	109
	IX. Over eerde liggen,	148
	X. Wakers en beders,	200
	XI. Rozenkrans in het sterfhuis, 241	M. CAFMEYER
In Patrix Hol (bedevaart in 1402 naar St. Patrick in Ierland)		A.V. 42
De Sint-Maartenskerk te Ieper van 1794 tot 1815.		M. COCLE. 49, 86
Roeselaarse voornamen in 1946 en 1947		D. CRACCO. 53, 180
Het ware geboortehuis van Verbist te Pittem		V. ARICKX. 61
Molenaarscijfers (zie 1948, 78 en vorige)		C. DEVYT. 65
De Brugse rederijkerskamer ‘De Drie Sanctinnen’ heringericht in 1836		M. LUWEL. 78, 103
Vinkeniersfeest te Rumbeke		G.P.B. 93
Doopnamen te Brugge in 1949		H. STALPAERT. 97
Gezelle en het Engels College		A. VIAENE. 121

Lagere scholen in de beloken tijd		J.D.S. 135
Rond het kasteel van Male.		
	Legende en volksoverlevering	M. CAFMEYER. 137
	De legende van de opgesloten gravin	A.V. 187
Hoe het groeide. Beschouwingen bij een familieboom (Jonckheere te Beveren-Roeselare)		C.D. 139
Een Pittemse uitwijkeling naar Oost-Indië, 1737		V. ARICKX. 141
De gezindheid van de Vlaamse ridders in 1302		J. DE SMET. 145
Gezelle en het Vlaamse volksvertelsel		H. STALPAERT. 155
De armendis te Pittem tussen 1486 en 1489		V. ARICKX. 169
De steenweg Kortrijk-Deinze, 1716-1717		G.P. BAERT. 193
De West-Vlaandersche pauselijke Zouaven-maatschappij		M. VAN COPPENOLLE. 204
Gezelle's Sinte Lutgardisgilde		A. VIAENE. 211
Reeuwgoed		G.P.B. 213
Engelse cadetten op Vlaamse zolder. In de Katterogge bij Blankenberge		A. VIAENE. 217
De posterij te Kortrijk, 1746		G.P. BAERT. 227
Westvlaamse eigenkerken (van de Gentse St. Pietersabdij)		B. 233
Brugse Edelsmeedkunst		C. DENORME. 248
Tien jaar kwijnend molenleven in West-Vlaanderen		C. DEVYT. 255

B. Vertelling en Beschrijving

Een klucht van de burgemeester van Leutegem		
	† J. LEROY.	14
De trombalslager	K.S.	73
's Landsmans klachte	G.P. BAERT.	89
Grote maneuvers in West-Vlaanderen	G.P. BAERT.	112
In 't land van de Leie	G.P. BAERT.	160
Cupido te Vladslo	K.S.	184

C. Zakenwijzer

OP OPSTELLEN EN MENGELMAREN.

PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS.

Adinkerke, 22, Alveringem 69, 96, 257. Anzegem, 234. Assebroek, 237. Avelgem, 234. Beveren (Leie), 235, Beveren (Roesbrugge), 86. Beveren (Roeselare) 139. Bikschote, 87. Bossuit, 235. Beernem, 18. Blankenberge, 217. Brugge, 1, 17, 41, 78, 97, 103, 121, 145, 204, 222, 238. Dadizele, 215. Damme, 42, 189. Deinze, 24, 193, De Panne, 21, 190. Desselgem, 235. Dikkebus, 135. Dudzele, 208. Gits, 215. Ieper, 3, 8, 20, 49, 86. Ingelmunster, 237. Kemmel, 87. Klemskerke, 65. Kortrijk, 19, 192, 227. Ledegem, 47. Male (St Kruis), 137, 149, 164, 187. Menen, 70, 231. Meulebeke, 237. Oedelem, 66. Ooigem, 235. Oostvleteren. 87. Otegem, 235. Outrijve, 235. Passendale 117, 237. Pittem, 25, 61, 141, 169. Pollinkhove, 69. Roeselare, 53, 121, 180. Ruddervoorde, 23 (Guldenmis), 66. Ruiselede, 135. Rumbeke, 34, 93. St. Eloois-Vijve, 194. Slijpe, 216. Snaaskerke, 118. Snellegem, 236. Veurne, 12, 69, 136, 254, 257. Vladslo, 73, 184, 236 Wakken, 236, 237, Waregem, 195, 237. Werken, 209. Wijtschate, 87. Wulpen, 11. Zoute (Knokke) 95. Zuienkerke 217. Windmolens in West-Vlaanderen, 65, 255.

ONTHOUDENSWAARDIGE MANNEN.

Dr. Algar, 123. Pieter Benoit (van Kuurne; grootvicaris van Salford), 122. Cornelis Brans, 84. Sergeant De Bruyn, 112. Guido Gezelle, 121, 155, 211. Mgr. Faict, 123. Frederik en Henri Jonckheere (Beveren Roeselare), 140. Jules Leroy, 11. Pater Pol (van Steenbrugge), 34. Arnoud Porreye (schoolmeester te Vlamertinge), 26. Sempernelle (Edward Charbonelle, astenmaker), 139. J.B. Van Lockeren (schoolmeester te Pittem), 27. Ferdinand Verbist, 61. Amaat Vyncke, 15, 204.

FOLKLORE.

Bedevaarten, 24, 33, 40, 43, 47. Beewegen, 40. Begrafenisgebruiken, 148, 200. Berechting, 57. Catechismus (Wilde -) 71, 168, 192. Doodkaarten, 202. Doodkeerse, 60. Dorpsfanfare. 73. Geitenbond (feest), 184 Guido Gezelle en het volksvertelsel, 155. IJslandvaarder (laatste van De Panne), 190. Kachteleiers, 59. Kalender: St. Maartensfeest, 20, 184. Kapelletjes (voor verongelukten), 34. Kinderweek, 96. Klokkentaal, 150, 153. Koortskapellen, 34. Loting, 34, 46, 69. Marktkramer (Tamboer aan het woord), 250. Riet op het graf, 238. Rozenkrans in het sterfhuis, 241. Snoeigeld, 23. Soldatenleven, 112. Spoken, 40. Stokke-bogen (schutters), 96. Strooisel, 40. Uitreeuwen, 109. Veldwachter (Garde). 95. Vinkeniers, 93. Volksboeken (handel), 215.

Volksgeloof. Bijen. 102. Bruiloft, 167. Guldenmis, 23. 247. Maan (invloed), 35. Pestvogel, 22, 47. Reeuw, 109, 213. Wiemkes (kabouters), 23.

Volksgeneeskunde. Allerlei ziekten. 32, 47, 120, 142, 179. Aflezen, 35. Ontsmetting, 38. Tanden (belezen), 239.

Volksweerkunde. 35, 56, 72, 147, 165, 167, 179. Wellevendheid, 45. Wevers, 24. Zaterdagsbier, 89. Ziektediening, 33, 47. Zieltjemelk, 44.

Vertellingen en sagen. Aan 't gers houden, 35. Onvervulde belofte, 40. De rijke bij Sint Pieter, 60. Onderaardse gang, 138. Sint Amand in Vlaanderen, 115. De opgesloten gravin te Male, 137, 187. Toververtelsel, 157. Die dood is. blijft dood, 201. Zilveren hoefijzers, 247.

Heiligenverering en -verbeelding.

O.L. Vrouw van Aardenburg, 3; van Assebroek, 40; van Lombartsijde 191, Amandus, 115. Antonius abt, 24. Barbara, 36, 242. Benedictus, 34, Blasius, 34. Cornelius, 47. Gerardus, 34. Idesbald, 34. Joannes Baptist, 24, 47. Maarten, 20, 21. Marcus, 165. Margareta, 33. Maurus, 24. Patrick, 43. Rita, 100, 181.

Rijmgebeden: 't Was op eenen goeden Vrijdag (Goede Vrijdag paternostertje), 192, 243. Onze Vader, 192 (vgl. boven: Wilde Catechismus). Gebed van de H. Barbara. 242.

Liederen: En als ik babijnde, 46. Kraaie waar ga-je, 77. De zwarte kraaie, kan mij niet paaien, 164. Kool uit - kool in (koeiwachtersroep). 226. Klokkerijmpjes, 150.

Kinderrijmpes: Mollegie, 239. Trappelt de puid, 240.

ZANTEKOORN.

Berijmde spreuken. Koopdagen zijn stropdagen. Beter brood opgeten. Tussen vuil en kuis. Die trouwt de trunte. Als men bakt, keernt en kneedt, 48, 72, 't Moet schone zijn dat eeuwig blinkt, 59. Wet leven in 't land van de kalebassen. Wel geneusd en wel gelipt, 143. Steekt u in gulden. De aanhouder wint. Mager en taai. Sorte met sorte. Een blek is een lek. Een deel van een oom. Plant pompoen voor zunne, 165. Dignum et justum est, 256.

A. BONNEZ, G.P. BAERT, L. DEFRAEYE, L. VAN ACKER.

Zeispreuken: 't Endetje kort, 37. Een dozijn zeispreuken uit het Westland, 120.
Spreuken met plaatsnamen: Anzegem, 167. Beveren (Leie), 71. Ieper, Tielt, Vichte, Zoutenaaie, 166.
Volkszeg op dorp en steê: Anzegem, 167. Oed elem - Beernem - St-Joris. Oedelem - Sijsele - Vijve. Oostkamp, 150.
Vergelijkende spreuken: Met ‘slachten van’, 96, 138, 247. Zo vet als een reiger, 257.
Vakwoorden: Klaksteen en pape, 144. Lomolie, 142. Pilob*r*oek, pielebroek, 144.
Krachtwoorden: Wel God van Zarren, 48,
Woorden en wendingen.
Over gezondheid en ziekte, 36. Gestorven zijn, 153. Beetjeboer, 72. Bereeuwd zijn, 109. Gaan lijk beurzesnijders, 164. Biechtstoelenhout, 166. Een blèter, 167. Boezerongklokke, 150. Braaf zijn, 168. Doodgaan. 192. In je doodskleed en zitten er geen zakken, 37. Drieden, 45. Een gildige elfrebbe, 72. 't Endetje kort, 37. è gazzige, 45. Tien geboden en nog twee. 192. Hij zit met 't geld van den grafmaker in zijn zak, 37. Houden aan 't gers, 183. De gierigaard grijpen, 46. Lijk God in Frankrijk, 165. Die 't lang heeft, 203. Zij ligt op hemelvaren, 109. Noch voor geen gouden hondje, 45. Soorten van jaren, 167. Kaalhoofdig, 168. Zo zwart als Kaboutje, 191, 258. Kijken naar de keersen, 167. Hij ruttelt in zijn kleren, 37. Kop en steert, 167. Achter ons trekken ze de leer op, 36. Lichtmis. 72. Mossels eten, 71. Noôn, 202. Onreinigheid, 46. Ontmoeren, 110. Orkaantjes, 167. Soldatentaal 114 Pateeltjestijd, 71. De petietjes, 70. Puisten zijn bermhertig, 203. Reeuwstrooi, 111. Reisstok, 61. Zo slak als een balie, 36. Slijpsteentjes, 71. Snoeigeld. 23. Als de spa gevaagd is, 37. Sproeten, 168. Brugse spotroep, 167. Strateboer, 72. Te togen liggen, 200. Ze snakt naar heuren hemelschen vader, 109. Waterklokke, 147. Weeuwaarsvruchten, 72. Wiemkes, 23, 'k Plooie lijk een eken wisse, 36. Zieltjemelk, 44. Te ziene liggen, 200. Diepe zolen, 56. Zout op tafel, 167. De zwaantjes, 119. Zwijnsrouwelle 71. Kaarterstaal. 258.

BOEKENNIEUWS

M. CAFMEYER. Male, geschiedkundige sprokkelingen, 165, L. DEFRAEYE en L. SIMOENS. Onze Heiligen in Kerk en Kapel, I. Bisdom Brugge, 190. C. DENORME. De familie Jonckheere, 67. A. DE SMET. Klacht van de gemeente van Damme, 1280. 189. A. DE SMET. L'émigration belge aux Etats-Unis pendant le 19 siècle jusqu'à la guerre civile, 237. J. DE SMET en H. STALPAERT, Assebroek, 237 M. MAES Beknopte bijdrage tot de geschiedenis van Slijpe, 216. DR. A. PEEL. Kortrijk 70 jaar terug O. PROVOST. Mante en Kalle - Vroeger en nu te Kortrijk, 19. L. REYNTENS. Het parochiedomein der Gentse St. Pietersabdij tot de 14e eeuw, 233. A. RYSERHOVE. Beernem, 18. H. STALPAERT. Toverije in het Brugse Vrije, 238. 'T ZWAANTJE, Volksalmanak van Heist-op-den-Berg, 68.

PRENTEN

Buiten de tekst: Merktekens voor ongeletterden, 198. De Katterogge in de Winter van 1808, 218. Stempelplaat van de Brugse edelsmeden, 248.
In de tekst: Vinkenzetting, 93. Molenaarscijfers, 65, 66. Merktekens voor ongeletterden, 199. Oude doodkaart, 1823, 203.